

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

HARVARD LAW LIBRARY

3 2044 059 412 106

HARVARD LAW LIBRARY

Received JUL 29 1926

✕ TILL HISTORIEN OM 1734 ÅRS LAGREFORM. c

II.

DE CIVILRÄTTSLIGA BALKARNE INFÖR 1731
OCH 1734 ÅRS STÄNDER.

AF

P. A. ÖSTERGREN,
FIL. DOKTOR, JUR. KAND.

C. W. K. GLEERUP, LUND.

903.1

JUL 29 '26

Lund 1902, Håkan Ohlssons boktryckeri.

Beträffande plan och källor för det arbete öfver tillkomsten af 1734 års lag, hvars andra del härmed framlägges, hänvisar förf. till det förord och den förteckning öfver åberopade arbeten och handlingar, som införts vid första delen.

Lund i November 1902.

P. A. Östergren.

Förkortningar.

a. a.	= anförda arbete.
Ad.	= Adeln(s).
B. B.	= Byggningabalken.
d. s.	= daler silfvermynt.
G. B.	= Giftermålsbalken.
J. B.	= Jordabalken.
H. B.	= Handelsbalken.
KkB.	= Kyrkobalken.
KkL.	= Kyrkolagen.
KrLL., LL.	= Kristofers landslag.
L. K.	= Lagkommissionen.
lagprot.	= protokoll öfver fyrståndsplena om lagverket.
M. B.	= Missgärningsbalken.
MELL.	= Magnus Erikssons landslag.
R. B.	= Rättegångsbalken.
R. O.	= Riksdagsordning.
R. o. A.	= Ridderskapet och Adeln.
S. B., Str. B.	= Straffbalken.
SrmL.	= Södermannalagen.
StL.	= Magnus Erikssons stadslag.
U. B.	= Utsökningsbalken.
VgL. I.	= Den äldre Vestgöotalagen.
ÖgL.	= Östgöotalagen.

Giftermålsbalken.

I: 6.

1780

Ej må man eller kvinna träda i äktenskap, förrän han hafver fyllt tjuguet år och hon femton, utan konungen pröfvar skäligt att därtill lof gifva.

1736

Man eller kvinna må ej förr i äktenskap träda, än han — — — att lof därtill gifva.

Rörande äktenskapsåldern saknade bestående rätt uttryckliga stadganden. Den i sin tids lagfarenhet och rättspraxis väl bevandrade Cl. Rålamb ¹⁾ förklarar "mogna år" erforderliga för äktenskaps ingående, tilläggande, att härutinnan icke så mycket åren som "kroppens vilkor och naturlig benägenhet" borde tagas i betraktande. 1686 års kyrkolag, XV: 5, stadgade, att hvarken man eller kvinna finge gifta sig, förrän de kommit till "laglig och mogen ålder", uttryck, som i § 14 samma kap. begagnas liktydigt med "myndig ålder". Här synes alltså meningen varit, att mannens äktenskapsålder skulle vara densamma som hans myndighetsålder, hvilken var 15 år ²⁾. När denna sistnämnda 1721 blifvit höjd till 21 år ³⁾, framträdde i praxis den uppfattningen, att äktenskapsåldern undergått samma höjning. Med föranledande af en från Svea hofrätt ingången förfrågan i ett mål rörande en femtonårig drängs

¹⁾ *Rålamb*, a. a. s. 219.

²⁾ KrLL L. L. J. B. V: 1 Förmynd. ordn. 1669 § 36 (*Schmedeman*, a. a. 582).

³⁾ K. förkl. 22/10 1721 (*Modée* I: 305).

rätt att tråda i gifte förklarade emellertid K. M., att 1721 års K. förklaring ej afsett att göra någon ändring i dittillsvarande äktenskapsålder, hvadan den person, frågan gällde, ej kunde förmenas att omedelbart gifta sig, dock att han först efter fyllda 21 år finge förvalta sin ärfda egendom själf¹⁾. Mannens äktenskapsålder skulle alltså enligt gällande rätt varit 15 år.

Någon viss äktenskapsålder för mö kan ej härledas ur 1686 års kyrkolag, ej heller ur tidens öfriga rättskällor, och om något prejudikat i denna sak har förf. ej kännedom. Praxis synes dock medgifvit kvinna att ingå giftermål t. o. m. före 15 års ålder²⁾. Säkerligen kunde giftoman beträffande denna sak med hänsyn till omständigheterna i hvarje särskildt fall själf afgöra³⁾.

Det ganska naturliga och af L. K. i dess olika förslag aldrig ur sigte lemnade⁴⁾ sambandet mellan myndighets- och äktenskapsåldrarna för mannen, som genom 1721 års f. o. och 1725 års förkl. blifvit slitet, hade i L. K:s förslag återknutits.

När § föredrogs inför ständerna, påyrkade öfverste Hamilton en ytterligare höjning af mannens giftermålsålder. Den borde bestämmas till 24 år.

Framställningen afvisades dock, sedan kammarrådet Wulfwenstierna å L. K:s vägnar motiverat förslaget härofvan därmed, att mannens äktenskapsålder borde sammanfalla med hans myndighetsålder, 21 år⁵⁾.

Några dagar senare framhölls hos prästeståndet, då protokollet öfver första lagplenum upplästes, det olämpliga i att besvåra K. M. med den mängd dispensansökningar, hvartill

¹⁾ K. br. t. Svea hofr. ²⁾, 1725. Svea hofrätts arkiv.

²⁾ Jfr *Winroth*, Äktenskapshindren 94³⁾. Anmärkas må vidare, att förslaget till G. B. af år 1690 upptager mannens och kvinnans äktenskapsåldrar till resp. tjugonde och femtonde, de af 1692 och 1694 till aderton och fjortonde åren, det af 1713 till aderton och fjorton år. Alla förslag till G. B., som äro yngre än 1721 års K. F., ha resp. tjuguetta och femton år. *Winroth*, Förslagen till G. B. 1686—1734 s. 1—5.

³⁾ *Nehrman*, Jpr civ. s. 178.

⁴⁾ *Sjögren*, a. a. I: 309, 313, *Nilsson*, Försl. t. Ä. B.

⁵⁾ Ad. prot. ²⁾, 1731.

de nya bestämmelserna om äktenskapsåldern väntades gifva anledning. Ståndet enades om det beslut, att ärkebiskopen vid följande lagplenium skulle göra förfrågan, huruvida man ej kunde öfverlemna till domaren att meddela dispens i förevarande fall, när omständigheterna så fordrade ¹⁾).

Om någon sådan framställning verkligen blef gjord, synes ej af protokollen. Att antagandet, att K. M. skulle blifva öfverhopad med dispensansökningar ej var oriktigt, visade sig snart, och som vi veta blef det inom kort nödvändigt att tillstādja allmogens söner att gifta sig vid tidigare ålder, än den lagen utsatte. I förstone ²⁾ blef tillåtelsen beroende på häradsrättens pröfning af den minderårige mannens förmåga att försörja sig, men snart blef den ovilkorlig ³⁾.

II: 2, 6, 8, 9.

§ 2. I skyldskap å sidone må man ej taga till hustru sin syster, broders eller systers dotter eller deras affödo, faders eller moders syster, faderfaders syster eller moderfaders syster, fadermoders eller modermoders syster och så vidare.

1730	1736
§ 6. Ej må man ock i andra svågerlaget äktenskap bygga: med sin hustrus styfmoder eller sin styffaders enka, ej eller med sin döda dotters mans enka, eller med sin styfsons eller styfsonssons enka och så vidare; Men i detta svågerlaget å sidone tillåtes äktenskap med sin hustrus broders enka, hustrus faders eller moders broders enka.	Ej må man eller — — — eller styfsons sons enka.

¹⁾ Prästest: s prot. $\frac{1}{2}$, 1731. Samma framställning, motiverad med att domaren lättare än konungen kunde pröfva föreliggande omständigheter, hade Linköpings domkapitel gjort i sina till L. K. ingifna anmärkningar, hvilka dock ej synas föredragits vid riksdagen.

²⁾ Enligt K. F. $\frac{1}{2}$, 1748.

³⁾ K. F. $\frac{1}{12}$, 1756. Minimiåldern var enligt denna 18 år.

§ 8. Svågerskap räknas emellan mannen och hustruns släkt och emellan hustrun och mannens släkt; men icke emellan bägges deras släkt inbördes. Och ty mågö tvänne bröder taga tvänne systrar och fader taga moder, tå son tager dottern; men ej må son taga modern, tå fader hans lefver och hafver dottern, att vördnaden emellan föräldrar och barn ej spillas må.

Svågerskap — —
— men ej
mellan —
— två bröder taga
två systrar
— — må.

§ 9. I alla dessa fall bör ingen åtskilnad göras emellan hel- och halfskyld. Vare ock äktenskap lika förbudet, om blodsbandet kommer af äktenskap eller lägersmål.

De i G. B. II i lagförslaget upptagna äktenskapshindren å grund af skyld- eller svågerskap fann Vesterås domkapitel ej vara många nog. I sina till L. K. ingifna och af denna till prästeståndet remitterade påminnelser hemställde nämligen kapitlet, om icke giftermål borde förbjudas 1) mellan "styfsyskon" ("sammanbragta barn" ¹⁾), 2) mellan dem som voro i andra svågerlaget å sidan (§ 6) samt 3) för far och son med mor och dotter eller med tvänne systrar och för två bröder med två systrar. I det första ²⁾ och tredje ³⁾ af dessa fall såg gällande rätt intet äktenskapshinder; för gifte i andra svågerlaget å sidan fordrades kunglig dispens, dock, efter hvad det synes, blott som en formalitet ⁴⁾.

Äktenskap mellan sammanbragta barn var enligt Vesteråskapitlets mening, för hvilken åtskilliga bibeltolkar ⁵⁾ åberopa-

¹⁾ Äfven *Nehrman*, G. B. s. 35, brukar ordet "styfsyskon" i denna betydelse. Likaså *Anrep*, som i Sv. adelns ättartaflor I: 587, tab. 3 omtalar ett dylikt gifte från år 1720.

²⁾ *Winroth*, Äktenskapshindren, 196.

³⁾ *Winroth*, ibm 196; *Arnell* a. a. 276.

⁴⁾ *Winroth*, ibm 195, *Abrahamsson* a. a. 276, *Nehrman*, Jpr civ. 185 —86. *Arnell*, a. a. 276, där dock nödvändigheten af kunglig dispens i detta fall ej omtalas.

⁵⁾ "Paraphrastes Chaldæus" och Tremellius samt äfven Joh. Gerhard (loc. de conjugio §§ 357, 358), hvilken sistnämnde af dittillsvarande evangeliska teologer grundligast behandlat äktenskapsrätten, (*Wilschman*, a. a. 1281).

des, förbjudet genom 3 Moseb. 18 kap. 11 v., jämförd med v. 9, samma kap. om också icke genom den gamla svenska lagen. Såsom styfmodern representerade styfsonens köttsliga moder genom äktenskapsbandet mellan henne och styfsonens fader, så representerade också styfsystemen styfbroderns köttsliga syster å grund af nyssnämnda äktenskapsband. Fördenskull borde äktenskap mellan styfsyskon ej tillståndas, helst som giftermål med styffaders enka (G. B. II: 6) och med farbroders enka (G. B. II: 5) i L. K:s förslag, å, såsom konsistoriet ansåg, långt mindre goda grunder blifvit förbjudna.

Med stöd af ett till sitt rätta förstånd omtvistadt¹⁾ mosaiskt lagbud ville alltså domkapitlet få till stånd ett äktenskapshinder, där ingen blodsförvandtskap fanns, och där, å grund af II: 8 G. B., som kapitlet lemnade utan anmärkning, ej ens kunde förebäras svägerlag, något som eljest varit rimligare.

Denna framställning synes ej ens vunnit prästeståndets bifall. Till ständernas plenum kom hon aldrig.

Beträffande det ifrågasatta förbudet för en enkling att gifta sig med sin afidna hustrus broders enka, hvilket väl skulle sträcka sig till äktenskap i gemen i andra svägerlaget å sidan (G. B. II: 6), hänvisade kapitlet till hvad "den vidtberömda theologus Johannes Gerhardus (in loco de conjugio 356)" härom förmälde. Man kunde ej med klara skäl bevisa, att sådana äktenskap vore tillåtliga. Bäst vore, att de förbjödes, "till förekommande af ett oroligt samvete och svåra själsanfäktningar, som med tiden torde sig hos mången yppa". Man borde "fly allt det, som ondt synes" (I Thess. 5: 22).

Denna hemställan rönt någon framgång. När vid 1734 års riksdag vissa punkter af M. B. behandlades, frambar prästeståndet såsom sitt yrkande detsamma, som Vesterås domkapitel påmint vid G. B. II: 6. Ståndet åberopade III Moseb. 18: 14 (där dock talas om farbroders enka, alltså första svägerlaget å sidan, hvilket omhandlas i G. B. II: 5) samt androg vidare, "att man alltid bör gå den säkraste

¹⁾ *Nehrman*, Jpr. civ. 185 § 27.

vägen". Den, som efter lagens tillåtelse ingått ett sådant äktenskap, kunde senare lätt falla i samvetsskrupler.

Från L. K:s sida åter hänvisades till K. B ²/₃, 1700 ¹), som visade, att lägersmål i dessa grader ej medförde särskildt ansvar. L. K. fann ej heller prästeståndets mening grundad i den heliga skrift.

icke desto mindre uteslöts dock den del af § 6, som medgaf giftermål i andra svågerlaget å sidan, enär "den förmentes kunna uppväcka skrupler i enfaldiga sinnen". I sammanhang därmed förenade sig ständerna om, att i lagen ej skulle utsättas, huruvida lägersmål i detta svågterskap medförde svårare straff än lägersmål med oskyld.

Härmed hade prästeståndet dock föga vunnit. Dylika äktenskap upptogos ej uttryckligen i lagen såsom tillåtna, detta var allt. Då de icke, såsom först påyrkats, blifvit förbjudna, ansågos de framgent som lofliga ²).

Den påminnelse, Vesterås domkapitel gjort, att far och son ej måtte få gifta sig med mor och dotter eller med tvänne systrar, ej heller två bröder med två systrar, var motiverad med, att i G. B. II: 6 äktenskap förbjudits i andra svågterskapsled, som ej syntes närmare. Den blef ej upptagen af prästeståndet och kom aldrig inför ständernas plenum. Med den i § 8 gifna definitionen på "svågterskap" rimmade sig framställningen icke ³).

II: 10.

1730

Ej må den, som mö lägrat hafver, få henne till äkta, utan fader och moder gifva där ja och samtycke till, eller goda skäl därtill styrka.

1736

Ej må — — domaren pröfvar, att goda skäl därtill styrka.

¹) *Schmedeman*, a. a. 1571.

²) *Nehrman*, Jpr. civ. (1746) s. 35. *Wilskman*, a. a. I: 740.

³) Prästest:s bref, memorial och koncept 1731. Ad. prot. ¹⁹/₁₀ 1734. En anteckning af L. K:s ledamot hofrättsrådet Rosenstolpe i hans ex. af lagförslaget (Upsala bibliotek).

Enligt 1686 års kyrkolag, XV: 14, var den, som häfdat kvinna under äktenskapslöfte, förbunden att taga henne till äkta, och i praxis har stundom utan vidare äktenskap ansetts inträda genom häfdande under äktenskapslöfte. Kyrkolagen, som härutinnan nära ansluter sig till den kanoniska uppfattningen, förklarar ej föräldrarnes samtycke till äktenskapet erforderligt i detta fall och utsätter ej heller något äktenskapshinder för den händelse, att lägersmålet skett utan sammanhang med äktenskapslöfte ¹⁾. Den nyhet, L. K:s förslag (G. B. II: 10, III: 10) sålunda bragte, lemnades ej oanmärkt af kyrkans män, hvilka i detta stycke jämväl hyllade kanoniska rättens grundsatser.

Linköpings domkapitel förklarade i sina påminnelser vid G. B. II: 10 den makt, som här inrymdes åt föräldrarne, vara för stor och därtill obillig. Kärleken efter naturens drift finge icke så stängas och bindas. Synden förökades, om, när copula carnalis mellankommit, äktenskapet skulle lösas genom föräldrarnes vägran att samtycka därtill. Förakt mot föräldrarne borde straffas lindrigare, nämligen med arfvets förminskning.

I samma syfte uttalade sig vid ständernas plenum biskoparne Barchius och Humble. Kyrkolagen befallde i kap. XV: 14, att äktenskapet skulle fullbordas med kyrkans band, utan att ifrågasätta, att samtycke af kvinnans föräldrar erfordrades. Häfdande under äktenskapslöfte vore äktenskap inför Gud, föräldrarnes ja eller nej gällde härvid intet. Å liknande sätt yttrade sig assessor Lilliestierna.

Häremot genmälde från L. K:s sida, att det varit nödvändigt att göra föräldrarnes samtycke till villkor för äktenskap i förevarande fall, i annan händelse kunde lägersmål brukas att framtvinga föräldrarnes medgifvande till ett gifte, som eljest aldrig skulle tillåtits. För öfrigt kunde, när "goda skäl därtill styrka", äktenskap gå i fullbordan äfven utan föräldrarnes

¹⁾ *Winroth*, Äktenskapshindren, 75—79; Äktenskaps ingående 128. Jfr ock K. res. å prästests besvär ¹⁰%, 1719 § 48 (*Stiernman*, Riksdagsbesl. III: 1321).

bifall. Riksrådet Cronhielma framhöll särskildt vigten af att man vid afgörandet af huruvida äktenskap kunde tillstädjas toge i betraktande, om lägersmålet följt å ett misslyckadt frieri, eller om det inträffat, innan någon framställning gjorts till vederbörande giftoman. Kammarrådet Wulfwenstierna påvisade, hurusom K. B. $\frac{1}{6}$ 1725 ¹⁾, hvilket ständerna godkänt, fullständigt betagit syskonbarn, som gjort sig skyldiga till lägersmål, att äkta hvarandra.

Efter något meningsbyte om huruvida lagen borde närmare angifva de "goda skäl", som kunde göra föräldrarnes vägran kraftlös, eller om saken skulle helt och hållet öfverlemnas åt domarens bepröfvande ²⁾, vann § ständernas bifall, sedan likvisst dess slutord å framställning af prästeståndet blifvit sålunda förtydligade: "eller domaren pröfvar, att goda skäl därtill styrka".

Några dagar därefter frambar biskop Barchius icke desto mindre en påminnelse i prästeståndet, att § borde inrättas efter. II Moseb. 22: 16, där äktenskap i föreliggande fall påbjödes ³⁾. Denna hemställan finnes dock ej föranledt någon åtgärd från ståndets sida ⁴⁾.

II: 12.

1730

Viger någon
präst dem, som
äktenskap icke
bygga måge,
miste ämbetet

1736

Viger präst dem, som äktenskap ej
bygga måge, vore vigsel ogild, och miste
han sitt prästaämbete. I de fall, där lägers-
mål vid dödsstraff förbudet är, plikte ock
präst därtill med fjorton dagars häkte vid

¹⁾ *Arnell*, a. a. 275. Jfr *Modée*, I: 629.

²⁾ Det förra påyrkades af herr Stobée, det senare af justitiekanslern Cederbielke och revisionssekreteraren Nordenstråle, hvilka framhöllo det omöjliga i att göra lag på alla omständigheter.

³⁾ I följande vers förutsattes dock, att kvinnans fader ägde vägra sitt bifall till äktenskapet.

⁴⁾ Linköpings domkap:s påminnelser. Ad. och bondest:s lagprot. $\frac{1}{6}$, 1731. Prästest:s prot. $\frac{1}{6}$, 1731.

och plikte dess- utom med häkte vid vatten och bröd, efter som brottet är till.	vatten och bröd. Viger den, som ej är präst, ehvad äktenskapet är tillåtet eller ej; straffes med arbete vid konungens slott eller fäste i try eller flere år, som brottet är till; och i ty fall, där äktenskap är tillåtet, bör laga vigning ske.
---	--

Vid behandlingen af denna §, hvilken med någon ändring i straffsatsen var hämtad ur Kkl XV: 3 ¹⁾, bragtes å bane frågorna om stadgande af särskildt ansvar för den, som tubbade präst att öfverträda densamma, om straffet för lekman, som förrättade vigsel, samt huruvida sådan vigsel kunde tillerkännas vitsord. Hvad angår tubbade till brott i allmänhet, belade gällande rätt sådant med samma straff som hufvudförbrytelsen ²⁾. För anstiftande af vigsel mellan till äktenskap obehörige synes ej särskild straffbestämmelse förefunnits. Lekman, som förrättat vigsel, straffades med 14 dagars fängelse vid vatten och bröd samt uppenbar kyrkoplikt ³⁾; därtill betraktades vigseln som ogiltig ⁴⁾.

Vid ständernas plenum hemställde kyrkoherde Norberg, att straff borde utsättas för den, som falskeligen gifve sig ut för präst och vigde folk samman. Härtill svarades, att en dylik utklädd person som "en uppenbar falsarius" fölle under Missg. B. Af samma mening var ock landtmarskalken, som för öfrigt sönderdelade frågan i tvänne: 1) huruvida vigsel af förevarande art ägde giltighet, samt 2) hvad straff bedragaren skulle ha.

Slutet blef, att båda frågorna öfverlemnades till L. K. för att utredas, ehuru kommissionens ledamot revisionssekreteraren Plaan uttalade betänkligheter mot att i lagen upptaga så många speciela fall.

¹⁾ Eller denna §:s källa K. res. ¹⁰/₃, 1665 (*Schmedeman*, a. a. 487).

²⁾ Kr. LL., Edsb. XLIV, StL Edsb. XXII. K. M:s hofartiklar ¹⁰/_{1,2}, 1687 § 72, K. plak. ⁹/_{1,2}, 1697, K. B. ²⁰/₁, 1698, (*Schmedeman* a. a. 1173, 1491, 1516).

³⁾ K. B. till Göta hofrätt ¹¹/_{1,2}, 1699 (*Abrahamsson*, a. a. 256).

⁴⁾ *Winroth*, Äktenskaps ingående, 222.

I prästeståndet gjordes något senare en hemställan af prosten Vretelius, om ej den, som med sin myndighet, hot eller lock förmådde präst till sådant lagstridigt förfarande, som ofvanstående § omhandlar, borde vara underkastad samma straff som prästen, om han var ämbetsman, eller i vidrigt fall dömas från ära och egendom och efter utståndet fängelse vid vatten och bröd landsförvisas.

Denna påminnelse ledde ej till något beslut af prästerna. En ändring af § i det angifna syftet torde varit mindre nödig under förutsättning af ständernas bifall till M. B. LXI, där L. K. utsatt samma ansvar för anstiftan som för själfva gärningen, låt vara, att i föreliggande fall påföljden af ämbetsförlust ej var tillämplig på den, som icke var ämbetsman.

Med anledning af ständernas beslut omarbetade L. K. § och lyckades få sitt nya förslag oförändradt antaget vid 1734 års riksdag. Som man finner, hade L. K. ej stannat vid att omgestalta § i den riktning, som vid ständernas plenum anvisats, utan äfven tillfogat, att vigsel, förrättad af präst mellan dem, som ej lagligen kunde ingå äktenskap, vore ogill. Därjämte hade straffet för sådan vigsel blifvit afpassadt efter sakens beskaffenhet i olika fall ¹⁾.

III: 1.

Tå fästning ske skall, bör giftoman med fyra vittnen när vara; tvänne å mannens vägnar och tvänne å hennes. Sker det annorledes, vare den fästning ogill, om giftoman därå kärer, och böte hvardera, som sig olagliga fäst, tio daler till de fattiga; gillas den fästning af giftoman, varen tå både saklöse.

Rörande antalet vittnen, som skulle närvara vid en trolofning, innehöllo gällande rättsurkunder högst vexlande bestämmelser. Stadslagen, (G. B. II) föreskref tolf vittnen,

¹⁾ Ad. o. bondests lagprot. 3/, 1731. Prestests bref, memorial och koncept 1731. Prästests prot. 12/, 1731. Ad. prot. 11/, 1734.

sex å mannens och sex å kvinnans vägnar, landslagen, (G. B. II) blott fyra, hvaraf två för hvardera parten. Kyrkolagen (XV: 10) hade häri gjort den ändring, att blott två "ärliga och trovärdiga vittnen af mankön" fordrades, ett å hvardera sidan. L. K:s förslag öfverensstämde alltså med landslagens, men stred emot stadslagens och kyrkolagens stadganden.

Den bristande öfverensstämmelsen mellan L. L:s förslag och kyrkolagens föreskrift i detta stycke anmärktes af konsistoriet och prästerskapet i Göteborgs stift. Denna framställning blef väl ej upptagen af prästerna såsom deras, men från annat håll gjordes dock vid ständernas plenum samma påminnelse. Rådman Dubb erinrade nämligen här, att fyra vittnen vore för mycket. Då emellertid L. K. afgaf den förklaringen, att bestämmelsen blott afsåge det, som i vanliga fall borde ske, blef § godkänd ¹⁾.

III: 8.

Nu gifva fästehjon hvarannan gåfvor i reda penningar eller lösören för äktenskaps skull; dör sedan fästekvinna, förrän vigsel åkommer, gifve tå fästeman till den dödas föräldrar eller arfvingar allt igen hvad han fått och tage åter hvad han gifvit hafver. Dör fästeman ifrån fästekvinna; tage hon sina gåfvor åter och behålle hvad henne gifvet var i lösören.

Föreskrifter, som nära svarade mot denna §, funnos i G. B. VI lands- och stadslagarne, där åt fästmö var inrymd samma förmån som i L. K:s förslag med afseende å medgift och förning i händelse af hennes trolofvades frånfälle ²⁾. Emellertid gaf ofvanstående § anledning till en påminnelse från Linköpings domkapitel, att efterlevfande fästman vid

¹⁾ Ad. o. bondests lagprot. ²⁾/₄, 1731. Prästets bref, memorial och koncept 1731.

²⁾ Jfr *Winroth*, Äktenskaps ingående s. 86, 139, 145.

de erhållna gåfvornas öfverlemnande till sin aflidna fästmö's föräldrar skulle vara berättigad att för egen räkning undantaga så mycket, som svarade mot "förlofningsomkostnaderna". För öfrigt fann konsistoriet intet skäl, "hvarför kvinnan skulle få rikta sig af sin döde fästmans gåfvor mer än fästmannen af sin döda fästmö's. Könevillkor borde i detta mål lika anses".

Intet finnes, som ger vid handen, att denna framställning varit före vid riksdagen ¹⁾.

IV: 4.

1780	1786
Vilja fästehjon skiljas åt, och hafva de ej hvarannan häfdat; gifve det kapitlet till-känna, och gånge därmed fästning åter. ³	Vilja — — — gånge fästning åter.

Något särskildt ansvar för lättsinnigt ingående och upplösande af trolofningar synes ej i gällande rätt varit fastställt. Ej heller L. K. hade föreslagit sådant. Då § här ofvan kom före hos ständerna, hemställde därför ärkebiskopen, att lättsinne vid trolofningar måtte beläggas med straff.

Härtill svarades, att den saken hörde till kyrkoordningen. § bifölls ²⁾.

IV: 7.

Hvilken som drucken sig fäster eller på svikeligt sätt därtill förledd är; vare ej skyldig det löfte hålla.

Hvad denna § innehöll angående svikligt förledande till trolofning var en nyhet hos L. K:s förslag ³⁾. Att någon trolofvat sig drucken, var däremot såsom ett återgångsskäl upptaget i gällande lagstiftning ⁴⁾. Den, som ville kära i

¹⁾ Linköpings domkap:s påminnelser.

²⁾ Ad. prot. ³⁾/₃, 1781.

³⁾ Winroth, Äktenskaps ingående, s. 148.

⁴⁾ KkL XV: 10.

saken, skulle blott ej efteråt låtit förmärka något som helst godkännande af förbindelsen ¹⁾. Någon viss tid, inom hvilken protest skulle afgifvas, för att trolofningen skulle gå tillbaka, var ej föreskrifven.

Hos ständerna gjordes dock en framställning om bestämmande af en sådan termin. Förslag väcktes nämligen, att vid § måtte tillfogas:

“Kommer han till sig och begriper, att här uti har varit svek, så bör han det inom tvänne dygn med vittnen motsäga, eljest stånde förlofningen.

L. K. förklarade häremot, att fataliers tillvaro kunde leda till en illusion af lagen. Huruvida ifrågavarande person haft tid att betänka sig, finge ankomma på domarens bepröfvande.

Väl uttalade biskop Barchius farhågor, att § skulle öppna vägen till åtskilliga bedrägerier, men detta afhöll ej ständerna från att antaga densamma ²⁾.

IV: 8.

Reser man egenmäktigt bort ifrån sin fästekvinno och blifver mot hennes samtycke borta öfver år och dag; vill hon från den fästning lös varda; tå må domaren det tillåta.

Egenvilligt öfvergifvande å fästmannens sida var orsak till skilnad i trolofning äfven enligt den bestående rätten. Den tid, efter hvilken öfvergifven fästmö kunde erhålla skilnad, var dock ej närmare bestämd, hvarjämte det tillkom konsistorium och ej domaren att i detta fall meddela skilsmessa ³⁾.

¹⁾ *Winroth*, Äktenskaps ingående, ss. 146—47.

²⁾ Ad. o. bondest:s lagprot. ³⁾, 1731. Hos präteståndet yrkade senare biskop Barchius, att den, som fäst sig drucken, borde plikta både för att han varit drucken och för att han då förlofvat sig. Anmärkningen synes ej kommit till ständernas plenum. Prästest:s prot. ³⁾, 1731.

³⁾ KkL XVI: 5, XV: 1.

Hos ständerna mötte förslaget, att ett års egenvillig bortovaro skulle gälla som ett ovillkorligt skäl till skilnad något motstånd. L. K. hade att besvara en hemställan, att efter orden "år och dag" måtte göras det förmildrande tillägget: "utan laga förfall, som domaren må pröfva".

Svaret blef, att i detta fall brottet bestode i själfva öfvergifvandet och ej i bortovaro öfver ett år, hvadan ej kunde bli tal om laga förfall. Man kunde ej billigtvis fordra, att en öfvergifven fästmö skulle vara bunden mer än ett år.

Med bifall härtill antogo ständerna §¹).

V: 3.

1730

Kommer förre man eller hustru åter; tå brytes det senare gifte, utan dem annorledes åsämjer, och tage den, som måste vika och afflytta allt det åter, som han eller hon kan bevisa sig i bo hafva infört, så ock sin del uti det, som de under äktenskapet med egna slöjder förvärfvat. Är det hustru som vika måste — — — — —
— — — — —
— — — — —
nu sagdt är.

1736

Kommer — — —
och den, som vika måste, tage allt det åter utur boet, som han eller hon där hafver infört, så ock sin del i det, som de under äktenskapet med egna slöjder aflat. Är det hustru, som vika måste; — — —
nu sagdt är.

Äfven enligt gällande lagstiftning (KkL XVI: 9) måste i förevarande fall den senare maken vika, där ej annorlunda öfverenskoms. Hvad som tillkom den afflyttande af det gemensamma boet synes enligt gängse rättsuppfattning varit detsamma som enligt L. K:s förslag, om än uttryckligt stadgande härutinnan saknades²).

¹) Ad. o. bondest:s lagprot. ²), 1731.

²) *Abrahamsson*, a. a. 281.

De föreskrifter, L. K. lemnat, framkallade blott den oväsentliga anmärkningen af Herr Weili, att vid den utskiftning af boet, som nödvändiggjordes genom förre makens återkomst, borde bevisningen stanna på den andre [i boet kvarblifvande] maken.

Denna framställning blef dock afslagen ¹⁾. Den redaktionsändring, L. K. sedan på eget bevåg underkastade §, tyder på, att L. K. fann alla bestämmelser om hvem bevisnings-skyldigheten ålåg öfverflödiga.

VII: 2.

1730

Förrän vigsel sker, skall tre söndagar lysas af predikstolen i den församling, där bruden tages, utan uppbrott sker emot fiende, eller mannen för annat riksens ärende utskickad var-der; tå må lysning allenast på en sönell eller helgedag, dock vigsel ej förr än två dagar därefter ske, som uti kyrkoordningen vidare sägs. Viger präst förr, än så lyst är, miste sitt ämbete.

1736

Förrän vigsel —
— — tages; utan så
är, att uppbrott sker
emot fienden, eller —
— — tå må lysning
ske allenast på en
söndag eller helgedag
— — — dagar där
efter, som i kyrkoord-
ningen — — — äm-
bete sitt.

Bland de fall, då alla tre lysningarne kunde försiggå å en och samma sönell eller helgdag upptogo KkL (XV: 18) och K. B. ^{25/11} 1720 ²⁾ äfven det, att endera nupturienten låg på sotsängen. Detta frångående af gällande rätt hade påvisats af konsistoriet och prästerskapet i Göteborgs stift och prästeståndet vid riksdagen instämde i anmärkningen. I samma riktning hade Linköpings domkapitel uttalat sig, men samtidigt hemställt, att därest tre lysningar å samma dag i

¹⁾ Ad. prot. ^{2/3} 1731.

²⁾ *Wilskman*, a. a. I: 412.

ifrågavarande fall för möjligen förelöpande missbruks och be-
drägeriers skull ej kunde tillåtas, likväl egendomsgemenskap
nupturienterna emellan skulle inträda, när det, i händelse af den
enes död kunde styrkas, att det blott ankommit på bristande
lysning, att äktenskapet ej blifvit fullbordadt. Ja, samma
domkapitel hade rent af föreslagit, att vigsel skulle kunna
äga rum utan någon lysning alls, för den händelse nupturi-
enterna häfdat hvarandra och domaren blott med svårighet
kunnat afvinna dem löfte om äktenskapets fullbordan.

Dessa sista påminnelser från Linköpings domkapitel fin-
nas ej varit före hos prästeståndet, ej heller vid ständernas
plenum. Den förstnämnda anmärkningen däremot blef af
prästeståndet af egen drift framburen inför ständerna.

Här vann hon väl något understöd, i det att assessor
Lilljestierna förklarade sig gilla densamma. L. K. uttalade
dock stora betänkligheter däremot. Den ifrågasatta bestäm-
melsen skulle kunna leda till att personer föregåfve svår
sjukdom och så i hast bragte det till vigsel i fall, då laga jäf
förefunnes. Låge åter endera verkligen för döden, vunnes ej
äktenskapets ändamål genom vigseln, utan blott delaktighet
i egendomen, arfvingarne till förfång. — Man märke den
skarpa motsatsen mellan denna uppfattning och den, Linkö-
pings domkapitel lagt i dagen! Just för giftorättens skull
borde dylika äktenskap ej främjas.

Anmärkningarna från prästerligt håll mot § upphörde ej
därmed. Biskop Barchius yrkade nämligen, att i punkten:
"Viger präst förr, än så lyst är, miste sitt ämbete", ordet "så"
måtte uttagas, enär det skulle restringera straffet till det
senare fallet. Då härå genmälades, att borttagandet af "så"
skulle förstöra hela §, lät Barchius sitt yrkande falla.

§ blef nu utan förändring antagen. •

Emellertid förbehöll sig prästeståndet, att frågan om tre
lysningar å en dag, när fästman eller fästmö vore dödssjuk,
måtte få företagas vid kyrkoordningens reviderande, helst
det under vissa omständigheter vore en samvetssak för den
sjuke, att en ingången förbindelse fullbordades genom
vigsel.

Vid följande riksdag blefvo prästeståndets anmärkning och L. K:s svar åter framlagda för ständerna. L. K. betonade nu särskildt, att den sjuke äfven utan vigsel kunde sörja för sin tilltänkta brud, i det att han kunde ihågkomma henne i sitt testamente. Denna mening vann ständernas bifall. Å grund af detta godkännande af L. K:s motivering borde väl ofvannämnda stadgande i KkL ansetts upphäfdt. Mot deras uppsåt, som lagen gjorde (Dom. reg. 12), mot ständernas beslut vid två riksdagar har det likväl allmänt ansetts lända till efterrättelse såsom en subsidiär bestämmelse till G. B. VII: 2.

Vid denna § hade för öfrigt Vesterås domkapitel, som måhända ej ansåg föreskrifterna i KkL XV: 19 tillfyllest, hemställt, att en viss tid måtte bestämmas, under hvilken kvinna, som anhöll om lysning, borde ha vistats i den ort, där lysning begärdes. Eljest kunde en präst lätteligen blifva bedragen och löpa fara om sitt ämbete. Af samma skäl borde äfven en man ha bott någon viss föreskrifven tid å den ort, där han äskade vittnesbörd om hinderslöshet. Eljest vore det omöjligt att afgifva sådant för många (t. ex. handtverks-gesäller, som ofta inom ett år flyttade flere gånger från ort till annan).

Senare hemställde prosten Vretelius om särskildt ansvar (samma straff, som han föreslagit vid G. B. II: 12 för enahanda förseelse) för den, som förledde en präst att bryta mot ofvanstående §.

Hvarken den ena eller den andra af dessa påminnelser kom längre än till prästeståndet ¹⁾.

IX: 2, 4, 7.

§ 2. För vigseln skall han till henne viss morgongåfvo utfästa, antingen i löst eller fast, men ej i båda tillika, ehvad han med mö eller enka sig gifter.

¹⁾ Prästest:s bref, memorial etc. 1731; Link:s domkap:s påminnelser; Ad. prot. ³/₄, 1731, ¹¹/₄, 1734; Bondest:s lagprot. ³/₄, 1731; Prästest:s prot. ²¹/₄, ¹¹/₄, 1731; Alleg. n:r 22 till 1734 års ad. prot.

§ 4. Se sidan 19!

1780

§ 7. Dör mannen och har han ingen morgongåfva utfäst, njute tå hustrun hälften af det han högst i morgongåfva efter denne lag gifva kunde, och stånde barnen eller arfvingarne fritt, ehvad de i löst eller fast den lemna vilja.

1786

§ 7. Dör — — och hafver ej — — — vilja.

Att morgongåfva skulle utfästas före den akt, som fullbordade äktenskapet, öfverensstämde med StL. (G. B. VI: 3, IX: 2) och rådande praxis å landet (utom möjligen bland adeln)¹⁾, ehuru LL. (G. B. IX, X: 3) föreskref, att morgongåfva skulle gifvas först andra bröllopsdagen. Huruvida mannen öfverhufvud var lagligen förpligtad att gifva morgongåfva, var föremål för olika meningar bland tidens rättslärde²⁾.

Herr Weili tyckte sig både i den ovilkorliga förpligtelsen i L. K:s förslag att gifva morgongåfva och i bestämmelsen om tiden för dennas utfästande finna afsteg från dittillsvarande rättsordning. Att morgongåfvas utfästande vore en frivillig sak, ansåg han framgå ur "gamla lagen" G. B. IX och X. "Men när de citerade kapitlen upplästes, befanns, att mannen skall gifva morgongåfva", heter det i prästeståndets lagprotokoll. Angående tiden för gåfvans utfästande hemställde herr Weili, att denna måtte bestämmas till dagen efter vigseln, "som förr varit vanligt"; eljest kunde namnet icke bibehållas.

Mot den senare påminnelsen erinrade L. K., att å landet vid bondbbröllop brudgummen alltid plägat utfästa morgongåfvan före vigseln. Detta vore jämväl tryggast, enär brud-

¹⁾ *Winroth*, Äktenskaps ingående, s. 107. L. K:s prot. 8 o. 11 Apr. 1690 (I: 236, 242), L. K:s svar ¹/₄ 1781 ("vid bondbbröllop").

²⁾ *Nehrman*, Jpr. civ. (1729) s. 204 ställer saken i mannens skön, men åberopar för denna mening blott ordalagen i St. L. G. B. IX. *Abrahamsson*, a. a. s. 289, och *Arnell*, a. a. s. 292, förklara mannen skyldig att gifva morgongåfva. *Nehrman*, G. B. s. 129, anser att ej heller nya lagen ålägger någon att gifva morgongåfva. Jfr häremot *Schrevelius*, Civilrätt III: 90. Se ock L. K:s prot. ¹/₄ o. ¹/₄ 1690 (I: 242, 257).

gummen i hast kunde få order till uppbrott, innan tillfälle gifvits att bestämma morgongåfvan.

§§ biföllos utan förändring ¹⁾).

1780

§ 4. Är morgongåfva utfäst i jord och fast egendom å landet eller hus och jord i staden, arf eller aflinge, och räcker tridiung därtill af mannens behållne lott i löst och fast, när han dör eller morgongåfva uttages; njute hustrun sin morgongåfva fullt ut. Är morgongåfvan större än tridiung; hafve äntå ej rätt att få något däröfver. Finnes ej så mycken jord och fast egendom; tå skola mannens barn eller andre arfvingar af lösören förse hustrun med så stor ränta eller inkomst, som för henne brister. Ej må hustrun annan rätt till den morgongåfva hafva, som i jord gifven är, än att den bruka och nyttja, så länge hon enka sitter och ärligen lefver; vare ock skyldig hålla hus och jord vid makt och ej låta genom sitt vållande förvärras. Tå hustrun dör eller går i annat gifte, falle morgongåfvan hem till mannens barn eller andra hans arfvingar.

1786

§ 4. Är

— — —
— — —
— — —
arfving-
ar förse
hustrun
af lös-
ören —
— — —
ärliga —
— — ej
låta dem
genom
— — —
arfving-
ar.

En nyhet, som L. K. infört i sitt förslag, var, att det maximibelopp, hvarmed morgongåfva fick utgå, proportionerats efter boets tillgångar. Ifrågavarande belopp var enligt gällande rättsurkunder ²⁾ fixt, men dessas föreskrifter ansågos vid tiden för lagreformen som antikverade, så att fullständig frihet rådde i detta stycke utom för adeln, för hvilket stånd särskilda föreskrifter om ett fixt maximibelopp utfärdats ³⁾.

¹⁾ Ad. o. prästeståndets lagprot. ³⁾/₁, 1781.

²⁾ Kr. L. L. G. B. X, StL. G. B. IX.

³⁾ K. St. ¹⁷/₁₁, 1644 § 7 och ³⁰/₁, 1664 (*Schmedeman*, a. a. 248, 390).

Nehrman, Jpr. civ. 208—04. Inom de ofrälse stånden torde praxis redan förut varit, att morgongåfva i händelse af klander proportionerades efter boets tillstånd. *Abrahamsson*, a. a., s. 291 c.

Hos ständerna anmärkte frih. Ungern-Sternberg, att ända till en tredjedel af den fasta egendomen vore för mycket till morgongåfva. Den fattiges efterlevande barn skulle på det sättet komma att lida mycket. Bäst vore att här förblifva vid gamla lagen.

Härtill svarade kammarrådet Wulfwenstierna och landshöfding Ehrencrona, att morgongåfvan alltid blifvit proportionerad efter boets villkor, där hon ej varit på förhand utfäst. Nu hade man velat fastställa en viss proportion i lagen, helst de i gamla lagarne föreskrifna fasta beloppen ofta kunde öfverstiga egendomens hela kvantum, så att barnen, för hvilka man ville sörja, finge ingenting.

L. K:s förslag blef därmed godkändt ¹⁾.

X: 1.

När man och hustru äro sammanvigde, tå äger hvardera giftorätt i boet.

Enligt gällande lagstiftning inträdde giftorätten först, när kontrahenterna hade "natt sammanlegat". När nu i öfverensstämmelse med den kyrkliga rättsordningen vigseln infördes i allmänna lagen såsom den regelmässiga formen för äktenskapets ingående, sattes förbindelsens rättsverkningar, däribland giftorätten, i omedelbart sammanhang med denna akt ²⁾, å samma sätt som morgongåfvas utfästande därmed ställts i samband.

Mot denna förändring, hvad giftorätten vidkom, riktade häradshöfding Abrahamsson en anmärkning. Något annat skäl mot L. K:s förslag androg han dock ej, än att detsamma stred mot äldre lagar (Kr. L. L. G. B. VI, Ög. L. G. B. VII), enligt hvilka giftorätt ej vunnes förrän efter första sängelaget.

L. K. motiverade sitt stadgande därmed, att, om mannen

¹⁾ Ad., präste- och bondestns lagprot. ²⁾, 1731.

²⁾ *Olivecrona*, Makars giftorätt i bo, s. 265—66.

doge strax efter vigseln, vore det obilligt att förvägra hustru giftorätt. Ständerna funno svaret tillfredsställande ¹⁾.

X: 2.

1780

Efter landsrätt giftes frälseman och bonde till två delar och hustrun till tridiung i alla lösören, som de å landet och i staden äga eller äga få, och i allt fast gods å landet, som de i hjonelag afla tillsammans. Men i jord eller hus och vattenverk, ehvad de å egen eller annars grund bygde äro, som man eller hustru förr eller under äktenskapet ärft eller förut hafver förvärfvt, äger han eller hon ingen giftorätt; dock bör all ränta och afrad, som däraf årligen i boet inflyter, under lösören räknas.

1786

Efter — —
tillsammans.
I jord — —
äger ej hanel-
ler hon giftorätt; dock var-
de all årlig
ränta och af-
red däraf un-
der lösören
räknad.

L. K. hade i kap. X G. B. med några mindre ändringar sammanfört på ett ställe hvad lands- och stadslagarna hvar för sig i ifrågavarande ämne föreskrefvo, men bibehållit skillnaden mellan lands- och stadsrätt. Bland det, som något förändrats, voro bestämmelserna om hvad som skulle anses som fast egendom. Gällande lagstiftning räknade hus å annans mark till lösöre ²⁾. Huruvida äfven vattenverk och dylika anläggningar å annans grund skulle så betraktas, lemnade den oafgjordt. Allmännast torde de hänförts till fast egendom och jämväl så behandlats ³⁾. L. K. hade nu förklarar

¹⁾ Ad. prot. ³/₄, 1781.

²⁾ *Nehrman*, Jpr. civ. år 1729 s. 106: 40 o. år 1746 s. 12. *Arnell*, 278. *Olivecrona*, Makars giftorätt i bo 317.

³⁾ L. K:s prot. ¹¹/₁₂, 1688 (I: 45). *Arnell*, a. a. s. 278 uppgifver med åberopande af K. B. till Svea H. R. ¹¹/₁₂, 1689 och K. B. ¹¹/₁₂, 1713, att bruksbyggnader skulle räknas för fast egendom, och fäster härvid ej afseende vid om verken lågo å egen eller annans grund. Något bref till Svea hofrätt af ¹¹/₁₂, 1689 finnes emellertid ej i hofrättens arkiv, ej heller i riksregistraturet eller i Riksarkivets samling af originalförordningar. Däremot finnes en K. res. till Bergskollegium af samma dag

både hus och vattenverk för fast egendom utan afseende på om de voro belägna å egen eller annans mark och därmed från egendomsgemenskapen efter landsrätt undantagit dylika, som endera maken ärfvt eller före äktenskapet förvärfvat.

Äfven här såg häradshöfding Abrahamson nyheter, som ej borde få passera opåtalta. Åbyggnad å annans jord eller i annans vatten vore efter Eds. B. L. L. XXXI och K. res. å adelns besvär ²¹/₁₀, 1668 ¹) att anse som lösöre och utilitas publica påkallade ej ändring härutinnan.

L. K. genmälde, att, enär åbyggnaden ej utan att förärfvas kunde skiljas från själfva grunden och då vidare verket egentligen bestode i åbyggnaden, borde denna betraktas som fast egendom. Om exempelvis ett bruk å annans grund räknades för lösöre, skulle det vid arfskifte delas i flere lotter till bruksdriftens skada.

Ständerna voro nöjda med svaret.

En långt mera vidtgående påminnelse, som i motsats till den föregående visade framåt, gjordes af d. v. ryttmästaren sedermera riksrådet N. Palmstierna. Denna gick ut på att skilnaden mellan lands- och stadsrätt måtte alldeles upp-

(§ 9 tryckt hos *Schmedemann*, a. a. 1240), men denna lemnar intet stöd för Arnells mening. K. B. ²⁰/₁₀, 1713 (*Stiernman*, Ekonomiförf. VI: 127) är måhända identiskt med det af Arnell återopade K. B. af samma dato, men ådagalägger ej, att bruksbyggnader å annans grund med hänsyn till giftorätten skulle anses som fastigheter. ²¹/₁₀, 1739 anförde L. K:s ledamot kammarrådet Wulfenstierna å riddarhuset, "att den nya lagen förklarar bruk för fastigheter, hvilket fuller uti den gamla lagen ej så tydeligen finnes utsatt, men att icke dess mindre sådan egendom uti många sterbhus för fastighet blifvit ansedd". Sedan W. för en dylik praxis anfört samma skäl som 1731 för L. K:s förslag här ofvan, tillade han, att i gamla lagen icke heller funnes något ställe, hvarigenom bruk förklarades för lös egendom. Se ock hofrättsrådet Adlerbeths yttrande vid samma tillfälle. R. o. A. prot. ²¹/₁₀, 1739 (III: 64). Å andra sidan betraktade Abrahamsson, som ofvan synes, vattenverk å annans grund såsom varande lös egendom enligt gamla lagen.

¹) § 58 (*Stiernman*, Riksdagsbesl. II: 1556). Här förklaras, att stadge- eller sänjemhemman finge ärfvas "som annat lösöre". Sådana voro vanligen upptagna å någon allmänning och innehades under ständig besittningsrätt.

häfvas å det sätt, att den förra i afvikande punkter bragtes till likhet med den senare. För detta förslag androg herr Palmstierna "många skäl" ¹⁾ och hemställde därjämte, att en särskild justitiädeputation måtte tillsättas för att öfverväga saken. Att i en föregående § (IX: 3), som redan vunnit ständernas godkännande, olika giftorätt för land och stad förutsattes och olika stadganden om morgongåfva för lands- och stadsrätt blifvit fastställda, synes undgått förslagsställarens uppmärksamhet.

L. K:s svar blef, att olikheten i lefnadsförhållanden kräfde annan lagstiftning angående arfs- och giftorätt för landsbygden än för städerna. Lika arfs- och giftorätt för landet skulle stegra den fördärfliga hemmansklyfningen. I städerna däremot, hvilkas invånare ej vore så hänvisade till en enda näring, medförde likheten inga olägenheter.

Ständerna gillade svaret och godkände § ²⁾.

Så hastigt affärdades krafvet på likhet mellan land och stad i lagstiftningen om dessa stycken. Förslaget hade dock framtiden för sig. I följande århundrade var det länge en alltjämt återkommande riksdagsfråga, tills det 1845 blef gällande lag ³⁾.

X: 4.

1730	1786
De, som till prästeståndet höra, ehvad de bo å	De —
landet eller i staden, äge giftorätt till hälften uti	— i lös-
lösören, så ock hus och tomt i staden och den jord	ören —
å landet, som under äktenskapet förvärfves. Men	— — —
ej giftes de till hvars annars arfvejord å landet, ej	— — —
heller till den jord, som förr äktenskapet där aflad är.	— är.

¹⁾ Prot. ange ej hvilka. Alleg. till adelns prot. 1781, bland hvilka P:s påminnelse bort vara att finna, äro förkomna. Redan L. K:s förste ordf., k. rådet Lindskiöld hade påyrkat lika lag om giftorätten för hela riket. L. K:s prot. ¹¹/₁₁ 1689, ²¹/₂ 1690 (I: 86, 150).

²⁾ Ad., präste- och bondestens lagprot. ³/₃ 1781.

³⁾ K. F. ¹¹/₁ 1845.

Hvad L. K. här föreslagit innebar en ändring i förut gällande bestämmelser om äkta makars egendomsgemensamhet inom prästeståndet. Allt sedan Johan III:s kröning år 1569 ägde prästänka vid arfskiftet efter sin man dela godset, löst och fast, hvar det än hvar beläget, efter stadsrätt, så att hustrun fick lika mycket som barnen¹⁾. Detta stadgande afsåg dock ej fast egendom å landet, som makarne före äktenskapets ingående ägt, ej heller hvad endera under äktenskapet ärft²⁾. Det gällde ej heller mannen, som, om han öfverlefde hustrun, vid arfskiftet var helt och hållet underkastad landslagens grundsatser³⁾. Den för prästhustrur stadgade giftorätten afvek sålunda från både lands- och stadslagen, i det att den förra gaf enkan blott treding af lösöret och af den jord, som under äktenskapet förvärfvats, medan den senare gaf henne hälften af lösöret och af stadsfastighet samt tredjedelen af aflingejord å landet, förvärfvad under äktenskapet.

Den ändring, L. K. föreslagit rörande giftorätten inom prästeståndet, innebar, att makarne i anseende till denna likställdes, så att den kommunikabla egendomen skulle delas lika, äfven om äktenskapet blifvit upplöst genom hustruns död, i hvilket fall lika mycket af sagda slags egendom tillkom hennes arfvingar som mannen.

¹⁾ K. Johans artkl. vid kröningen 1569 § 11 (*Stiernman*, Bih. t. Riksd. besl. 267) talar blott om landtpästers hustrur ("uxores pastorum ruralium"), men prästerskapets privil. af ²²/₁₁, 1650 § 13 (*Palmén*, a. a. 35) ¹/₁₀, 1675 § 13 (*Schmedeman* 675) och ¹⁴/₁₀, 1723 § 13 (*Modée* I: 493) afse prästenkor i gemen. Måhända gällde k. Johans privilegier icke för jord å landet öfverhufvud, och är detta orsaken till att stadsprästers hustrur ej inbegripes under ett privilegium, som för dem skulle saknat all betydelse.

²⁾ *Abrahamsson*, a. a. 280—81 och *Olivecrona*, Makars giftorätt s. 233, undantaga från giftorätten endast den fasta egendom, som makarne före äktenskapets ingående ägt, men *Nehrman*, Jpr. civ. 400 § 33, säger, att prästeståndets privilegier ej kunde utsträckas till någon giftorätt i det odalfasta (d. ä. ärfd eller före äktenskapet förvärfvad jord. Jpr. civ. 1746 s. 58) mot LL. G. B. V, och L. K. synes haft samma mening. Se ock L. K:s prot. ⁹/₁₀, 1690 (I s. 323 o. föreg.).

³⁾ *Abrahamsson*. a. a. 302 c. och *Olivecrona*, a. a. 233.

§ gaf anledning till tvänne påminnelser, en från prästernas sida och en från häradshöfding Abrahamsson.

Göteborgs stifts domkapitel och prästerskap, som hade den oriktiga uppfattningen, att privilegierna gáfvo hustrun giftorätt i all fast egendom ¹⁾, hade anmärkt §:s förmenta oförenlighet med dessa. Denna anmärkning upptogs af prästerna och blef af dem framburen vid ständernas första lagplenum. Framställningens syfte tyckes varit, att egendoms-gemensamhet inom prästeståndet skulle äga rum icke blott för allt lösöre, utan ock för hvarje slags fastighet.

Till bemötande häraf anfördes å L. K:s vägnar, att den föreslagna § verkligen öfverensstämde med prästerskapets privilegier, rätt uttolkade, och jämväl med stadgad praxis. Privilegierna afsåge ej annat, än hvad som öfverhufvud kunde vara föremål för giftorätt, således hvarken arfvejord å landet eller jord, före äktenskapet förvärfvad, som hvarken enligt lands- eller stadslagen vore gemensam egendom.

Den anmärkning, häradshöfding Abrahamsson här ingifvit, rörde prästernas likställande med sina hustrur i fråga om giftorätten och de konsekvenser, detta skulle föra med sig vid arfskiften. Skulle en präst dela lika med sin afidna hustrus arfvingar, menade herr Abrahamsson, blefve hans villkor sämre än en bondes, hvilken finge $\frac{2}{3}$ af den kommunikabla egendomen. Förmånen af en lika delning, som genom privilegium förunnats hustrun, kunde ej till förfång för mannen utsträckas till hennes arfvingar, där ej mannen själf medgifvit det.

Det sålunda påpekade förhållandet synes ej ha uppmärksamrats af prästeståndet. Hvad L. K. svarat å påminnelsen, för så vidt hon gifvit något svar alls, synes ej af handlingarne.

Kort därefter företogs frågan hos prästerna. "Efter vid-

¹⁾ Privilegiernas bokstaf kunde ge något stöd för en sådan mening: "Prästeenkor måge uti arfskiften efter deras män *dela godset, löst och fast, ehvarest det är beläget*, efter stadslag, så att hustrun tager halften emot barnen.

lyftigt diskurerande" enades man här om att vid slutet af § borde tilläggas:

"Så framt i detta senare mål icke annorlunda dem emellan åsämjer",

Det skulle alltså berott på makarnas skön att utsträcka egendomsgemensamheten äfven till ärfd eller före äktenskapet förvärfvad jord & landet. Prästerskapet skulle därmed tillerkänts en rätt att genom äktenskapsförord göra t. o. m. arfvejord & landet till gemensam egendom tvärt emot G. B. VIII: 1, jämförd med Å. B. XVII: 1 och J. B. VIII ¹⁾.

Detta förslag, som stod i skarp motsats till en af hufvudprinciperna, hvarå lagstiftningen om giftorätt, arf och testamente hvilade, grundsatsen om arfvejordens bevarande åt släkten, blef emellertid ej framburet för ständerna.

Några dagar efter det prästeståndet fattat sagda beslut, föredrog nämligen professor Juslenius ett troligen å ståndets uppdrag författadt betänkande öfver några punkter i lagförslaget, som ståndet förbehållit sig att få taga i närmare öfvervägande. Häri uppmanades ståndet att frånträda sina anmärkningar mot G. B. X: 4. En för prästeståndet ensamt gällande undantagslagstiftning, som gaf man eller hustru giftorätt till "odaljord eller den före äktenskapet var förvärfvad", skulle nämligen, befarade prof. Juslenius, uppväcka afund hos de andra stånden och betaga en präst hvarje utsigt till giftermål med arftagerska till jordegendom & landet samt i händelse en öfverlevande maka gifte om sig, framkalla bedröfliga förvecklingar mellan barnen ur första äktenskapet och de, som föddes i det senare, enär dessa skulle bli delaktiga i den jord, han genom giftorätt erhållit, hvilken borde odelad ärfvas af första kullen efter den af föräldrarne, som aflidit.

Efter någon diskussion beslöt nu prästeståndet att afstå från sin anmärkning mot L. K:s förslag i ifrågavarande punkt ²⁾.

¹⁾ Jfr *Olivcrona*, a. a. 418.

²⁾ Pr. prot. ¹¹/₄ 1781. Genom detta beslut bortföll ock ståndets föregående dag vid lagplenum uttalade betänkligheter mot Å. B. II: 1, som präster och borgare ställt i samband med G. B. X: 4.

När § sedan vid följande riksdag återkom till ständernas plenum, antogs han utan gensägelse ¹⁾).

X: 5.

Efter stadsrätt äger borgare och ofrälseman, som i staden bor, giftorätt till hälften i arf och aflinge jord och hus i staden, så ock i alla lösören å landet och i staden. Men hvad de å landet äga eller äga få, i jord eller fast, med boskap och åkerredskap, därom gånge med giftorätten efter landsrätt.

Huruvida makar, hvilkas rätt grundade sig å stadslag, skulle äga giftorätt i fastighet å landet, som de under äktenskapet förvärfvade, efter stadsrätt eller efter landsrätt, var före lagreformen ej rätt klart. Abrahamsson uppgifver, att hvardera maken skulle ha samma rätt i den köpta egendomen, som han hade i köpeskillingen, Nehrman åter synes vara af den meningen, att egendomens läge alltid skulle vara bestämmande för giftorätten ²⁾).

Från sin nyss angifna ståndpunkt hade Abrahamsson anmärkt mot L. K:s förslag, att med giftorätten till jord å landet, förvärfvad af borgare under varande äktenskap, borde förfaras efter stadsrätt. Samma giftorätt, som makarne hade i kontanta penningar, borde de ock efter all naturlig rätt och billighet ha i jordegendom, som för penningarna köptes, oafsedt hvar denna vore belägen. Å samma sätt som enligt K. B. ³⁾, 1682 ⁴⁾ i fråga om giftorätten till gods i utlandet, köpta af svensk man under pågående äktenskap, skulle dömas efter svensk lag, å samma sätt borde stadslagen tjäna till efterrättelse beträffande giftorätten till gods å landet, köpt

¹⁾ Ad. prot. ²⁾/₃, prästest:s ²⁾/₃, ³⁾/₃, 1781. Prästest:s bref, memorial o. koncept 1781.

²⁾ Abrahamsson, a. a. 280, Nehrman, Jpr. civ. 210 § 79. Jfr ock Olivecrona, a. a. 286.

³⁾ Schmedeman, a. a. 758.

af borgare, och detta så mycket mera, som samma bref förklarade, att makens rätt borde afgöra, huru mycket han borde hafva af egendomen, men ingalunda egendomen bestämma hans rätt. En borgarhustru skulle eljest se sin giftorätt betydligt minskad, om boets medel nedlades i jordegendom å landet.

Något svar å denna påminnelse innehålla ej källorna. Äfven denna § blef uppskjuten. Borgarståndet, hvars intressen den berörde, förbehöll sig nämligen att få utlåta sig däröfver vid följande session.

Ståndet synes likväl aldrig vidare befattat sig med saken. Något yttrande i ämnet afgaf det ej, och vid 1734 års riksdag antogs § utan meningsbyte ¹⁾).

X: 6.

1730

Flytter borgare eller ofrälseman under hjonlaget sitt bo och hemvist ifrån staden till landet, eller kommer ofrälseman i frälsestånd, gånge med giftorätten efter ty, som i 1 och 2 § stadgadt är. Flytter bonde in i staden, vare lag samma, som i näst föregående 4 § sägs ²⁾).

1736

Flytter — — hjonlaget utur staden och sätter sitt bo och hemvist å landet eller — — — i § 5 sägs.

Den svenska rättens ursprungliga grundsats var, att i fråga om gifto- och arfsrätt den lag skulle följas, som gällde; där egendomen låg. Det af Johan III meddelade privilegiet åt landtprästers enkör gjorde, som vi sett, häri en ändring. En annan dylik försiggick som en följd af samme konungs medgifvande, att adelskap fick behållas, äfven om rusttjänst ej kunde utgöras. Adelsman var efter detta ej med nödvän-

¹⁾ Ad. o. bondest:s lagprot. ²⁾, 1731. Ad. prot. ²⁾, 1734.

²⁾ Felaktiga hänvisningar till 1, 2 och 4 §§ i stället för till resp. 2, 3 och 5 §§. Sedan kap. X i öfrigt erhållit sin slutliga redaktion, har den nya bestämmelsen om giftorättens inträdande med vigseln tillfogats såsom en § 1, utan att den sålunda ändrade paragraferingen iakttagits i § 6. I slutet af § ändrade dock L. K. före lagens utfärdande "4 §" till "5 §". *Palmén*, Rättshist. bidr. 39, samt *Winroth*, Förslagen till G. B. 1686—1734 s. 52—53.

dighet odalman eller jordägande, men då största delen af adeln likväl ännu länge var jordbesuten och lydande under landsrätt, började man betrakta landslagen såsom gällande för adeln som stånd. Så begynte arflåtarens stånd få inflytande på, huruvida lands- eller stadsrätt skulle följas vid giftorätts uttagande och arfs delning, och i L. K:s förslag var ståndsprincipen regel (dock så, att borgares fastighet å landet skulle skiftas efter landsrätt, frälsemans och bondes i stad efter stadsrätt ¹⁾).

Ombyte af stånd skulle alltså medföra motsvarande förändring af giftorätt. Förut synes man ansett, att makars egendomsförhållanden borde bedömas efter de omständigheter, hvarunder äktenskapet blifvit ingånget ²⁾).

För sistnämnda mening uppträdde häradshöfding Abrahamsson vid granskningen af L. K:s förslag. "Ex decreto juris naturalis följer", yttrade han, "att ingen bör betagas dess en gång väl och lagligen förvärfvade rätt och rättighet, med mindre han densamma förverkar eller sig därifrån begifver". För flyttnings skull kunde ingen betagas sin välfångna rätt.

Å L. K:s vägnar anfördes häremot, att, då ingen flyttning kunde ske utan båda makarnas samtycke, så underkastade de sig båda frivilligt den lag, under hvilken de komme att höra. Efter landsrätt hade mannen större frihet att genom testamente förbättra hustruns ställning ³⁾, hvarigenom en god hustru kunde få full ersättning för den minskning i giftorätten, hon genom flyttningen lidit. Dessutom vunne hustrun genom att komma under landsrätt i fråga om morgongåfva, i det hon finge behålla denna, äfven om hon

¹⁾ Jfr *Palmén*, a. a. 23—37.

²⁾ *Olivecrona*, a. a. 236. Samme förf. betecknar dock ibm s. 354 X: 6 G. B. såsom ett endast delvis nytt stadgande; till en del skulle hvad L. K. där föreslog redan i praxis begynt göra sig gällande. Någon källa återopas ej. Enligt *Abrahamsson* (s. 280) bibehöllo makar, hvilkas giftorätt grundade sig å landslag, denna sin giftorätt, om de bosatte sig i stad. Förevarande § möter oss först i L. K:s två sista förslag till G. B. (från åren 1723—30).

³⁾ Test. ordn. $\frac{3}{4}$, 1686 §§ 1—4 (*Schmedeman*, a, a. 991), StL. Ä. B. XIX, L. K:s försl. Ä. B. XVII: 4, 5.

hade barn, något som efter stadsrätt ej medgäfvos ¹⁾. Gifto-
rättens beroende af forum contractus skulle vålla "mycken
confusion". Så skulle man blifva nödsakad att skifta arf å
landet efter stadsrätt, för det fall att arflåtarens äktenskap
ingåtts i stad. Ty "som med giftorätten emellan föräldrarne
går, så delas ock arfvet mellan barnen". § bifölls ²⁾.

XI: 1.

1730

Ingen man hafve makt sin hustrus fasta
gods å landet eller jord och hus i staden att
bortskifta, förpanta eller sälja, ehvad de hafva
barn samman eller ej, utan han hafver där-
till hennes frivilliga ja och underskrift uti
tvänne gode mäns närvaro, eller hon för
rätta det munteligen tillstår.

1736

Mannen hafve
ej makt hustrus — — där-
till hafver — —
i tvänne — för
rätten det munteligen tillstår.

Förut gällande lagstiftning tillät icke mannen att ens
med hustrus samtycke afyttra något af hennes ärfda eller
före äktenskapet förvärfvade jord å landet annat än i yttersta
nödfall (för makans utlösande ur fångenskap så ock under hun-
gersnöd), ³⁾ när ingen annan utväg yppade sig. Utom under
sådana trängande omständigheter ägde mannen ej heller blott
och bart på hustrus medgifvande afyttra stadsfastighet, som
genom henne bragts i boet.

Eljest kräfde försäljningen i båda fallen för sin giltighet
samtycke af kvinnans närmaste fränder ⁴⁾.

Detta enligt rättsurkunderna. Praxis däremot synes
länge medgifvit mannen att pantsätta och väl äfven föryttra
hustrus jord, om blott hustrun skriftligen gifvit sin tillåtelse
därtill ⁴⁾, och härmed öfverensstämde L. K:s olika förslag till
G. B. allt ifrån det första (af år 1690).

¹⁾ *Nehrman*, Jpr. civ. 205, StL. G. B. IX: 5, LL. G. B. X, L. K:s
försl. G. B. IX: 3.

²⁾ Ad. prot. ³⁾/₃, 1731.

³⁾ *Olivecrona*, Makars giftorätt i bo, 447—48, 455. LL J. B.
XXVII, StL. J. B. XVI.

⁴⁾ L. K:s prot. ¹¹⁾/₁₁, 1689 (I: 76).

Häremot uppträdde frih. Rålamb med yrkandet, att man ej skulle få afyttra hustruns fasta gods ens med hennes samtycke, emedan detta kunde vara aftvunget.

Det svar, L. K. genom Wulfwenstierna här afgaf, var, att man ej till den grad kunde binda händerna på en ägare, att ej makarne skulle få försälja eller förpanta hustruns jord, när de funne sådant nyttigt eller nödigt.

Ständerna gillade svaret och antogo § ¹).

XII: 1.

1730

Ingen enkling eller enka hafve våld att gå i annat gifte, förr än barnen eller andre arfvingar afvittrade äro, ehvad de äro myndige eller omyn-
dige. Gör det någor; hafve tå förverkat till barnen eller arfvingarne tridiung af sin del i boet efter förra gifte och afvittre äntå efter lag. Viger någor präst enkling eller enka, förr än afvittring lagliga skedd är; miste ämbete sitt.

1736

Enkling eller enka hafve ej våld — — barn — hafve förverkat — — giftet — — Viger präst — — sitt.

Rörande den tid, vid hvilken afvittringen skulle ha skett, voro föregående lagbud och författningar icke ense. Enligt K. St. ¹/₁, 1664 § 3 och ¹/₁, 1669 § 33 ²) skulle nämnda förrättning skett före lysningen; KkL däremot fordrade blott, att den skett före vigseln. För lysning, innan afvittring försiggått, ådrog sig prästen enligt de båda förstnämnda förordningarne böter, straffpåföljden i KkL för präst, som vigde, innan afvittring förrättats, var ämbetets förlust. Härutinnan öfverensstämde alltså L. K:s förslag med KkL. En afvikelse från såväl denna som från 1669 års förordning var däremot, att föreskrift lemnats, att afvittring skulle ske, äfven om inga barn funnos. Till förmån för arfvingar i gemen var dock sådan påbjuden redan i nyssnämnda stadga af 1664 och synes jämväl allmänt brukats ³).

¹) Ad. o. bondest:s lagprot. ²/₁, 1731.

²) *Schmedeman*, a. a. 413, 569.

³) *Nehrman*, Jpr. civ. 199.

L. K:s förslag, att afvittring skulle ha skett innan prästen fick viga, vare sig bröstarfvingar funnos eller ej, hade väckt bekymmer hos Hernösands konsistorium. "Bestämmelsen tyckes vara svår för prästerna i anseende till andre arfvingars afvittring (utom barnen), hvilka kunna vara vidt kringsspridde så väl in- som utrikes", hade i påminnelserna härifrån yttrats. Prästeståndet fann dock ej anmärkningen förtjäna att af det samma upptagas. I ständernas plenum bragtes saken ej å bane.

Här blef däremot L. K:s bestämmelse angående den tid, inom hvilken afvittringen borde ha skett, föremål för gensägelse. I en skriftlig påminnelse yrkades nämligen, att afvittringen likmätigt 1669 års K. St. borde ske före lysningen, hvarför biskoparne Barchius och Humble anförde åtskilliga skäl, särskildt "K. M:s allvarsamma förordning".

Ständerna godkände dock §, tillfredsställda af L. K:s svar, att lysning borde tillåtas före afvittringen, enär denna eljest blefve fåfång, i händelse kontrahenterna åtrade sig eller äktenskapet af annan orsak ginge om intet ¹⁾).

XII: 3.

1730

Ej må enkling eller enka i annat gifte träda, förr än han ett halft år enkling och hon ett år enka varit, och vare fästehjon förbudet att före vigseln i hus och bo flytta samman. Göra de det; böte hvardera tio daler till de fattige, och flytte emellertid från hvarannan.

1736

Ej må — —
— enka varit;
fästehjon vare
ock förbudet att
före vigseln flytta i hus och bo
samman. Göra
— — ifrån hvarannan.

¹⁾ Ad., präste- och bondeståndens lagprot. ¹⁰/₁ 1731. Vid samma tillfälle gjorde biskop Humble den förfrågan, huruvida för giltigheten af en afvittring kräfdes, att den blifvit förrättad af häradshöfdingen. L. K. besvarade — under återopande af Ä. B. — frågan nekande. Prästeståndet hade låtit saken inflyta i sina allmänna besvär. Resolutionen (§ 8, *Modée*, II: 917) gick i samma riktning som L. K:s svar.

Äfven KkL föreskref en "sorgetid" af ett halft år för enkling och ett år för enka, innan nytt gifte fick ingås. Sammanflyttning före vigseln skulle "afrådas samt af vederbörande hindras"¹⁾. Något förbud däremot i bestämdare ordalag innehöll ej KkL, långt mindre någon straffbestämelse därför. Denna lag supplerades dock sedermera delvis härutinnan af K. B. till hofrätterna ²⁾/₁₀, 1698³⁾, hvilket väl närmast afsåg att göra påbudet om sorgetidens iakttagande verksamt. Här fastställdes 40 marks böter för enka [enkman] såväl som för hennes fästman [hans fästmö], om de sammanflyttade, innan sorgetiden var ute, hvarjämte påbjöds, att de skulle åtskiljas, till dess vigsel lagligen kunde ske. Hvad tillämpningen af dessa lagbud angår, är det bekant, att konungen i åtskilliga fall genom dispens förkortat sorgetiden⁴⁾.

Mot L. K:s ofvan anförda förslag hade en påminnelse gjorts af Göteborgs stifts domkapitel och prästerskap, som af §:s uppställning fått anledning att tro, att förbudet mot otidig sammanflyttning gällde blott för det fall, att endera parten förut varit gift. § borde stadga ett allmänt förbud mot otidig sammanflyttning, gällande äfven för tillförne ogifta. KkL XV: 17 innehölle väl ett sådant, men utan tillagdt vite. "Vore fördenskull väl, om de ock med något visst böte blefve ansedde, emedan deras sammanflyttningar här i landsorten med blotta förmaningar näppeligen kunna förekommas".

Denna anmärkning finnes ej blifvit upptagen af prästeståndet vid dess förberedande förhandlingar, ej heller fram-buren å riddarhuset. Troligen var det dock den, som för-anledde L. K. att vidtaga den ändring af §, som ofvan an-gifves.

¹⁾ KkL XV: 24, 17.

²⁾ *Schmedeman*, a. a. 1521. K. B. ²⁾/₁₁, 1720 förbjöd strängeligen prästerna att lysa för eller viga enkling eller enka, innan sorgetiden var ute. (*Wilskman* I: 626).

³⁾ *Winroth*. Äktenskapshindren, 155.

Den dispensationsmakt, konungen utöfvat med afseende å sorgetiden, ville man å något håll ha erkänd i lagen. I sådant syfte föreslogs hos ständerna, att efter orden "enka varit" skulle tilläggas:

"utan konungen för skäligen orsaker gifver där lofven till".

Häremot opponerade sig prästeståndet under uttalande af samma farhågor som vid den likartade bestämmelsen i G. B. I: 6, att ett dylikt stadgande skulle föranleda allt för många dispensansökningar.

Ständerna funno tillägget "onödigt" ¹⁾. Måhända vorde ej emot, att konungen skulle äga dispensera i förevarande fall, så att deras motstånd mot förslaget blott gällde sakens upptagande i lagen. Visst är, att ständernas beslut ej hindrade konungen att fortfarande dispensera i fråga om sorgetidens iakttagande ²⁾.

XIII: 1, 2, 4.

1780

§ 1. Gör mannen hor och vill hustrun ej honom förlåta brott sitt och hafver ej haft sängelag med honom, sedan det henne veterligt blef; tå må äktenskapet skiljas och hafve han till henne förverkat hälften af sin gifterätt. Gör hustrun det, vare lag samma, därtill miste hon ock sin morgongåfva. Hafva de bägge hor gjort och endera med den andra förut icke blifvit förlikt; tå må deras äktenskap icke skiljas.

§ 2. Se sidan 41!

1786

§ 1. Gör mannen hor och vill ej hustrun förlåta honom brott sitt och hafver hon ej — — — henne kunigt blef; tå må skilnad i äktenskapet ske och hafve — — af sin gifterätt i boet. Gör hustrun det, vare — — — skiljas.

¹⁾ Ad. o. bondest:s lagprot. ¹⁰/₁, 1781. Prästest:s bref, memorial och koncept 1781.

²⁾ Winroth, Äktenskapshindren, 155.

§ 4. Öfvergifver och förlöper mannen af ondska och motvilja sin hustru och far utrikes bort i det uppsåt att ej mera blifva och bo med henne; hafve ingen rätt sin lott i boet eller fasta gods sitt att råda. Vill hustrun ifrån honom skiljas; tage tå stämning hos domaren. Vet man ej, hvarest mannen sig uppehåller; tå skall domaren låta å predikstolarne lysa efter honom öfver hela häradet eller i staden, om han där boende varit, så ock uti de närmaste socknar där intill, och natt och år honom förelägga. Kommer han icke inom föresattan tid; döme tå domaren till skilnad, och hafve mannen förverkat hela sin lott i boet. Samme lag vare, där hustrun sin man förlöper.

§ 4. Öfvergifver — — af ondsko — — ej hvar mannen sig uppehåller; låte domaren å predikstolarne — så ock i de närmaste — och förelägga honom natt och år. Kommer han ej — hustru förlöper mannen.

Enligt bestående lagstiftning voro de civila påföljderna för hor olika, allt efter som makarne lydde under stads- eller landsrätt. Efter stadsrätt förverkade mannen genom sådant brott sin fördel af bo oskifte, hustrun åter sin morgongåfva. Landslagen hade i ty fall för hustrun stadgat förlust af morgongåfva och "allt det hon var gifven och gift till". Någon häremot svarande bestämmelse för mannen, som bröt sitt äktenskap genom hor, innehöll ej landslagen, dock lärdes, att sådant medförde förlust af fördel i bo oskifte samt af gifterätt. Hvad som så förverkades tillföll den oskyldige maken. De nämnda påföljderna inträdde enligt både stads- och landsrätt så väl vid hor som vid förlöpande ¹⁾.

L. K. hade åvägabragt lika bestämmelser för land och stad i detta stycke, skärpt stadsrättens, mildrat landsrättens. För förlöpande hade föreslagits strängare påföljd än för hor; den skyldige skulle gå förlustig om allt, dock så, att han, om han återvände, ägde återfå sitt enskilda fasta gods (§ 5).

¹⁾ StL. G. B. X, LL. G. B. XI, *Nehrman*, Jpr. civ. 215—16. *Abrahams-son*, 295.

Om landslagens rätta förstånd i förevarande punkt rådde delade meningar, i det somliga ville beräkna den förverkade giftorätten efter hvad makarne fört med sig i boet vid äktenskapets ingående, andra efter hvad hvardera ägde i boet, omedelbart innan egendomsgemensamheten af här gifven anledning skulle brytas. Det sätt, hvarå Abrahamsson skilde mellan hvardera makens egendom, visar, att han hyllade den förra delningsgrunden. Enligt honom förlorade nämligen här den skyldige till den oskyldige sin giftorätt i dennes kommunikabla gods och måste ändock utgifva hvad som var den senares giftorätt i det, som han själf bragt till det gemensamma boet. Hos Nehrman ¹⁾ finnas uttryck, som tyda på samma skiljande mellan det, som från början var den ene och den andre makens egendom. Som nedan synes, uttalades från L. K:s sida 1731 den motsatta meningen. Härmed sammanhänger, att den brottslige enligt L. K:s uppfattning förlorade all del i det gemensamma boet, medan han enligt den förra fick behålla en del af hvad han dit infört.

Kommissionens tidigare förhandlingar äfvensom hennes lagförslag vittna emellertid om, att ingendera af de nämnda grundsatserna för giftorätts beräkande af densamma antagits som allenaherskande. Vid likvidation af makes i äktenskapet medförda enskilda gäld skulle enligt L. K:s förslag (G. B. XI: 2) ses till hvad han medfört i boet, så att det i första hand skulle tagas i anspråk. Samma hänsyn skulle tagas vid beräkande af huru mycket den skulle förvärka, som dräpt sin maka (Ä. B. VI: 3). Vid det analoga fallet, att äktenskapet bröts genom hor, och det därmed likställda fallet i XIII: 1 p. 1 lät däremot L. K. det förverkades belopp bestämmas efter den vanliga grunden för giftorätts och morgongåfvas beräkande: makarnes lagstadgade eller konventionela andelar i boet omedelbart före dess skiftande. Förgäfves

¹⁾ Jpr. civ. s. 217: "Allt det, som den skyldige förverkar af giftorätten, tillfaller den oskyldige maken. Och denne behåller lika fullt sin giftorätt i den skyldiges egendom". S. 215, a. a., säges dock utan vidare, att äktenskapsbryterska förlorar både morgongåfva och giftorätt. Jfr ock *Adermann*: De communione bonorum inter coniuges s. 25.

erinrades häremot inom kommissionen, att hor härutinnan borde behandlas lika med dråp, enär det eljest kunde inträffa, att den brottslige gjorde ekonomisk vinst genom äktenskapet trots sin förbrytelse¹⁾, nämligen om han infört så liten del af det gemensamma, att den understeg hälften af hans giftorätt i boet.

Med egendomsgemensamhetens karaktär stämde denna senare metod bäst öfverens. Det kommunikabla godset är att anse som en gemensam egendomsmassa, vid hvars utskiftande icke hvardera makens tillskott, utan hans andel enligt lag eller förord skall läggas till grund och hänsyn tagas till ställningen vid boets särskiljande, icke vid äktenskapets ingående²⁾. Den senare metoden, som utgick från boets närvarande tillstånd, vidlades heller icke såsom den förra af svårigheten att visa, huru mycket som tillkom hvardera maken, och gaf ej som den förra rum för tvekan om sättet för lotternas uträknande, där den kommunikabla egendomen genom förvärf under äktenskapet ökats eller ock minskats.

Twisten mellan de båda grundsatserna för boets delning gick igen vid ständernas möte, där anmärkningar framställdes mot några af de ändringar, L. K. föreslagit beträffande påföljden för hor och förlöpande, hvarförutom fråga väcktes om ett lagstadgande för att hindra, det bestämmelserna angående förlöpande missbrukades till att svikligen ernå äktenskapsskilnad.

I enlighet med sin ofvan omtalade uppfattning af gällande lag erinrade häradshöfding Abrahamsson, att intet skäl fanns att frångå dittills varande ordning, att den skyldige till den oskyldige förlorade sin giftorätt i den senares egendom och måste utgifva hvad denne på grund af giftorätt ägde tillgodonjuta i hans egen. Att L. K. i § 4 i strid mot den bestående rätten föreslagit långt strängare påföljd för förlöpande än för hor (i förra fallet förlust af hela, i det senare förlust af halfva giftorätten), ogillades ock af

¹⁾ L. K:s prot. ²²/₃, ¹⁰/₄, och ¹⁰/₄, 1690 (I: 167—69, 237—38, 299).

²⁾ *Olivecrona*, Makars giftorätt i bo s. 245—46. *Ådermann*, a. a. s. 18.

Abrahamsson. Båda förseelserna vore äktenskapsbrott, den ena ej mindre skadlig än den andra.

Från L. K:s sida sökte man däremot visa, att hustru, som gjort sig skyldig till hor, enligt landslagen miste hela sin giftorätt i boet, så att intet af den kommunikabla egendomen blef hennes. Lagen gjorde ingen skilnad mellan hvad den ene och hvad den andre maken medfört ¹⁾, hvilket ofta skulle vara ytterst mödosamt att utreda, utan den ansåge boet samfäldt. För att nu ej den felande skulle beröfvas allt och af brist på uppehälle taga sig något oråd före, hade L. K. ansett, att han borde få behålla hälften af sin del i boet. Den, som öfvergifvit sin maka och lemnat riket, förtjänade däremot ej något undseende.

Som man finner, innebär Abrahamssons uppfattning lika väl som L. K:s, att den felande ej skulle ställas på bar backe. Från en annan sida, där man hade samma mening som L. K. om den bestående rättens innebörd, vände man sig mot det nya förslaget angående påföljden för hor såsom oskäligt mildt i förhållande till dittillsvarande bestämmelser och de af L. K. i § 4 för förlöpande föreslagna. Hor vore ett svårare brott än malitiosa desertio, och straffet borde rättas efter brottet. Då giftorätten grundade sig på äktenskapet, borde den helt och hållet försvinna, när detta genom hor brötes.

Denna mening uttalades företrädesvis af prästerna (biskop Humble m. fl.), här såsom eljest förordande stränghet. Till dem slöto sig herr Bergenstierna, lagman Blomfelt och isynnerhet assessor Lilliestierna. Den sistnämnde framhöll, huru hordomssynden toge öfverhand. Hon kunde ej nog besträffas, och hennes utöfvare borde ingalunda hafva någon förmån. Såframt icke "reele och essentiele orsaker" det fordrade, borde man ej gå ifrån gamla lagen.

För motsidans talare synas i ena fallet billighetsskäl, i det andra den ofta framträdande obenägenheten att visa något

¹⁾ Sådan skilnad hade dock L. K. själf utom i G. B. XI: 2 o. Ä. B. VI: 3 uttryckligen gjort i de i G. B. V: 3 och XIII: 7 p. 2 lemnade bestämmelserna om äktenskaps återgång.

som helst undseende mot dem, som dragit utrikes, varit bestämmande. Väl sökte frih. Ungern-Sternberg göra gällande, att malitiosa desertio vore svårare synd än hor, men eljest lemnades den frågan därhän. "Här är ej quæstio, om det ena brottet är större än det andra", yttrade revisionssekreteraren Plaan, medlem af L. K., "utan om lagen skall behöfva sörja för den, som malitiose reser bort. När han lemnar hustrun, lemnar han ock boet".

När det kom till votering, bifölls § af adeln och bondeståndet, "ehuru ock några af dem voro därmed missnöjde". Däremot begärde präster och borgare rådrum att i sina plena öfverväga saken. De senares betänkligheter synas ej berott på att L. K:s förslag var strängare än StL., utan tvärtom därpå, att det ej fränkande den brottslige hela giftorätten.

Att döma af källornas tystnad har borgarståndet ej heller förehaft denna §. Prästerna åter finnas förhandlat därom i sitt plenum. Professor Juslenius inkom till sina ständsbröder med ett betänkande i ämnet redan följande dag. Han fann klokast att förblifva vid gamla lagen, enligt hvilken den skyldige vid äktenskapsskilnaden miste all sin giftorätt till hela det samfälda boet. Skulle däremot endast halfva giftorätten dömas förbruten, blefve det för den fattige, som blifvit ingift i ett förmöget bo, ej ett straff, utan en fördel att för otrohet blifva skild från en maka, som han ej vore nöjd med, och på samma gång få en större eller mindre del af boet till lön för sin synd och vanart, hvarigenom en mansperson isynnerhet kunde förvärfva sig bättre tillstånd och förmånligare gifte. Hade våra förfäder så strängt bestraffat denna vederstyggliga last, som bland dem icke varit så gångbar, borde nu, då hon vore i ett beklagligt tilltagande, straffet skäpas och på intet vis mildras.

Detta betänkande, som torde fullständigt återgifvit prästeståndets åsikter, vann bifall. Ståndet beslöt att i den omvistade punkten hålla fast vid gamla lagen.

Vid 1734 års riksdag, då frågan åter kom före, hade emellertid så väl prästernas som borgarnes betänkligheter bortfallit. Någon annan ändring företogs då ej, än att man

i § 1 efter orden "hälften af sin gifterätt" gjorde tillägget: "i boet", kanske för att framhäfva detta som en samfäldhet och afvisa allt särskiljande af hvad den ene och hvad den andre maken infört.

§ 4 i och för sig gaf 1731 äfven anledning till meningsutbyte. Lika litet som föregående lagstiftning innehöll § någon bestämmelse för det fall, att den skyldige återkom, sedan skiljebref utfärdats och hans f. d. maka trädt i annat gifte. Hos ständerna begärdes fördenskull, att stadgas skulle, "huru en sådan skulle anses". Meningen synes varit att genom någon straffbestämmelse förebygga, att någon svikligen skaffade sig äktenskapsskilnad med anlitande af den utväg, KkL XVI: 8 och L. K:s därefter uppgjorda förslag i ämnet öppnade. Att dylikt en och annan gång skett, visade biskop Humble och prof. Jak. Benzelius med anförda exempel ¹⁾). Ständernas beslut blef, att L. K. vid förevarande kapitel skulle tillfoga en § mot underslef af det antydda slaget.

Häraf blef dock intet. Vid följande riksdag yttrade L. K., att en sådan casus specialis ej borde göras till föremål för lagstadgande, utan behandlas efter omständigheterna vid hvarje särskildt tillfälle. Ständerna funno svaret nöjaktigt ²⁾).

¹⁾ Ad. prot. ¹⁰/₁, 1731 (jämväl originalen å riddarhuset) upptaga en anmärkning rörande detta ämne såsom framställd vid § 6, hvilken skulle föranledt ett uppdrag till L. K. att utarbета och till ständerna ingifva ett förslag. Någon sådan påminnelse vid § 4 nämnes här icke. Ståndets prot. ¹⁰/₁, 1734 åter upptager en anmärkning såsom 1731 framställd vid G. B. XIII: 4, men ingen vid G. B. XIII: 6. Troligen gällde den 1731 gjorda påminnelsen § 4. Förf. styrkes i detta antagande däraf, att biskop Humbles i bondeståndets lagprotokoll omnämnda exempel gäller en *hustru*, som rymt till Danzig, ett fall som svärigen låter hänföra sig till § 6. Det befarade underslefvat kunde ock lättare försiggå vid det fall, § 4 utsätter, då tiden för skilnads vinnande här i det hela är kortare. Hvarken präste- eller bondeståndets lagprotokoll röjer, hvilken § är ifråga.

²⁾ Ad-, präste- och bondeståndens lagprot. ¹⁰/₁, 1731. Ad. lagprot. ¹⁰/₁, 1734. Prästeståndets prot. ¹¹/₁, 1731. Prästest:s bref, memorial etc. 1731. Alleg. t. Ad. prot. 1734 nr 22 o. 43.

1730

§ 2. Den, som äktenskap i hordom brutit, må ej förr gå i annat gifte, än den oskyldige död eller gift är; eller därtill samtycker och konungen där gifver lof till. Gör han det; böte fyrtio daler, och vare äktenskapet ogillt. Ej eller må den oskyldige gå i annat gifte, förr än skilnad lagligen skedd är, vid tio dalers böter.

1736

§ 2. Den, som — — med hor brutit — — — konungen gifver där lof till. Gör han det äntå; böte tjugudaler och — — ogildt. Ej må ock den oskyldige — — skilnad lagliga skedd — böter.

Enligt gällande rättsordning fick den, som brutit sitt äktenskap med hor, icke träda i nytt gifte, så länge den oskyldige maken lefde och var ogift, icke ens om denne själf samtyckte därtill; om han sedan fick gifta sig ankom på konsistorii bepröfvande¹⁾. L. K:s förslag, att under förbehåll af konungens samtycke den oskyldiges medgifvande skulle vara tillräckligt, för att den skyldige skulle få ingå nytt äktenskap, oroad högeligen Linköpings domkapitel.

I sina till L. K. insända påminnelser uttalade kapitlet farhågor, att genom ett sådant stadgande än flere äktenskapsbrott skulle ske och synden förökas. "Ty så snart en man blifver ledsen vid sin hustru, kostar det honom intet att blanda sig med en annan och sedan med en lumpen diskretion köpa sig sin afskilda hustrus samtycke till annat gifte". Så kunde den ena synden brukas såsom ett verktyg till den andra. Enligt konsistorii mening skulle "Guds allraheligaste ordning högeligen vanvårdas, om det sålunda skulle dependera af en gemen, oförståndig, lättsinnig och fåkunnig kvinnas eller gammal kärings godtycke, makt och myndighet att lösa det, Gud hafver sammanfogat".

Denna anmärkning innebar ett förbiseende af att äfven konungens tillåtelse fordrades för äktenskap i ifrågavarande

¹⁾ KkL XVI: 6. K. B. till konsistoriet i Linköping ²¹/₁₀, 1719 och ²²/₁₀, 1725 o. till konsist. i Skara ⁷/₁₀, 1724. (Abrahamsson, a. a. 259—60, 252).

fall. Längre än till L. K. torde densamma icke kommit. Hos ständerna rönt ofvanstående § ingen gensägelse ¹⁾).

XIII: 5.

1730

Hvad mannen i dessa mål förverkat njute hustrun, medan hon ogift är, så ock nyttan och räntan af hans fasta gods. Går hon i annat gifte; njute ej mer än det hon var gift och gifven till, utan falle tå mannens lott barnen till. Ägen ock de rätt att nyttja hans enskilda fasta gods, medan han borta är. Äro ej barn; gifve hustrun intet ut af lösören och aflinge godset. Bryter hustrun; gånge ock med hennes lott och gods som sagdt är.

1736

Hvad mannen förverkat hafver, som sin hustru öfvergifvit och förlupit, det njute hon, medan hon ogift är, — — — — hustrun ej något ut — — — — sagdt är.

Med anledning af ständernas beslut inlemnade L. K. vid 1734 års riksdag ofvan angifna förtydligade redaktion af §, hvilken också godkändes ²⁾).

XIII: 6.

1730

Reser mannen utom riket för sin kallelse skull i krig, köpenskap eller i annat nödigt ärend, blifver sedan länge borta och låter hustrun ej veta, hvar han vistas; kan hon få därom kunskap; gifve det domaren tillkänna, och domaren lägge honom dag före att begifva sig hem igen. Hafver han laga förfall; förbide tå hustrun hans hemkomst. Visar han ej laga förfall och vill äntå ej komma; ransake domaren om deras sam-

1736

Reser mannen —
— — låter
ej hustrun
veta — —
— — — —
— — — —
— — — —
— — — —

¹⁾ Linköpings domkapitels påminnelser.

²⁾ Ad. prot. ¹⁹/₁, 1734. Alleg. till d:o nr 22.

manlefnad. Hafver hon väl och ärliga sig förhållit; tå må henne efterlätas gå i annat gifte, sedan ett år är förflutet efter den tid, honom i stämningen föresatt varit, och gifve kapitlet henne skiljobref ifrån den förre. Gifver han henne skuld för lösaktighet eller annat otillbörligt och vill därföre ej komma tillbaka, men hafver ej full skäl därtill; döme äntå domaren till skilnad. Finnes laga bevis; gånge därom som förr om hor är sagdt. Nu är ej vån att få veta, om den bortreste lefver eller hvar han sig uppehåller och kommer han ej inom sex år igen; tå må domaren efter skedd lysning annat äktenskap tillstådja. Äge ock makt den tid förkorta, om goda skäl därtill äro. Kommer den förre sedan hem igen och visar laga förfall med fulla skäl och att han ej kunnat gifva kunskap om sig; tråde tå han till sin hustru och den senare vike, där dem ej annorledes åsämjer, och den ledige hafve våld att gifta sig med en annan.

—————
 —————
 —————
 —————
 —————
 —tillbaka,
 och hafver
 ej ———
 tå må do-
 maren, se-
 dan efter
 honom lyst
 är, annat
 äktenskap
 tillstådja.
 Äge ock
 —————
 —————
 —————
 en annan.

Vid denna § hade en påminnelse gjorts hos L. K. af Linköpings domkapitel. Detta önskade ett stadgandé, tillämpligt för det fall, att svensk man, som gift sig utomlands, eller utländsk man, som gift sig i Sverige, ville återvända till sitt hemland. Skulle då hustrun vara pliktig följa mannen, eller skulle mannen nödgas förblifva hos hustrun, om hon ville stanna kvar i sitt fädernesland? "Cusus existerar ofta med de svenske, som i senaste örlogstiden gift sig i Danmark och sedan efter fäderneslandets lag och kärlek begifvit sig hem, där de likväl efter Guds ordning borde blifvit vid sin hustru, när de icke kunde få henne med sig" ¹⁾.

¹⁾ Linköpings domkapitels påminnelser.

Lika litet som de öfriga påminnelserna från Linköpings domkapitel kom denna före vid riksdagen. I själfva verket skulle också ett stadgande, sådant som framställningen i fråga åsyftade, varit dels obehöfligt, dels omöjligt att upprätthålla. Äktenskap ingånget å svensk grund medförde de förpligtelser, svensk lag pålade, och om utländingen, som gift sig i Sverige, begaf sig ur riket, kunde den kvarlemnade maken, ehuru principiellt skyldig att dela mannens villkor (G. B IX: 1), ej förpligtas att följa honom utomlands¹⁾, utan var hon berättigad att vinna skilnad efter G. B. XIII, 4 eller 6 §. Att kvarhålla mannen i riket torde varit ogörligt, helst han ej var svensk medborgare. Att, när återigen frågan gällde hemkommen svensk man, som gift sig utomlands, förpligta denne att återvända till sin maka, lät sig icke göra, då mannen hade sin svenska medborgarrätt i behåll. Att slutligen i denna händelse ålägga hustrun att följa sin man skulle varit att lagstifta för ett fall, där svensk lag ej kunde göras gällande.

XIV: 1.

1730

Där hat och bitterhet emellan man och hustru så råda får, att de efter varning icke sämjas kunna; tå skall rätten pröfva, hvad heller endera eller bägge det vålla, och böte den brottslige femtio daler eller plikte med fjorton dagars fängelse vid vatten och bröd. Vällar annardera mer och annardera mindre, varde straffet därefter lämpadt. Låta de sig ej heller däraf rätta, döme tå rätten dem att skiljas åt på någon tid till säng och säte.

1736

Där hat — — —
ej sämjas kunna
— — — — —
— och böte den
brottslige af sin
lott i boet första
gången tjugufem
daler, och andra
gången dubbelt.
Vällar annardera
mer — — — säte.

Vid denna §, som var utarbetad på grundvalen af KkL XVI: 11²⁾, hemställde L. K:s ordförande riksrådet Cronhielm

¹⁾ Winroth, Äktenskaps rättsverkningar, 23, 845.

²⁾ Där dock straffpåföljderna af världslig art ej vore närmare angifna.

efter en påminnelse af biskop Barchius, att den skyldige skulle böta "af sin lott i boet". Dessa sistnämnda ord tilladet också efter orden "den brottslige" för att förebygga, att straffet å grund af egendomsgemensamheten skulle kunna drabba den oskyldige med den skyldige ¹⁾.

De ändringar, § i öfrigt undergått, torde företagits af deputationen för böternas jämkning.

XVI. 1, 2.

1780

§. 1. Gifver fader eller moder åt son eller dotter hemföljd i jord eller lösöre vid deras giftermål; behålle den det får, medan fader och moder både lefva. Dör endera och skall arf delas; bäre tå alltsammans åter till skiftes och det med svornom ede, om gifvaren det icke upptecknat. Är något däraf borta eller förnött; fyller det då efter gångbart värde, dock må ej räknas den ränta eller nytta han däraf haft. Samma lag vare, där man gifver hemföljd med, tå barn ur hus och bo skiljes eller vid annat tillfälle. Vill man gifva

1786

§ 1. Gifver fader eller moder åt son eller dotter hemföljd i jord, hus eller lösören vid deras giftermål; teckne det upp och sätte å lösören skäligt värde; tage ock kvittobref därå. Sedan behålle den hemföljd, som den fått, så länge fader och moder både lefva, och hålle hus och jord vid makt, som lag säger. Dör endera och skall arf delas, gånge tå alltsammans åter till skiftes, dock räknas ej den ränta eller nytta, han eller hon däraf haft. Samma lag vare, där man gifver hemföljd med, tå barn utur hus och bo skiljas eller vid annat tillfälle. Vill man till full ägo gifva dem penningar eller andra lösören eller ock jord å landet eller hus i staden, efter ty, som i VIII kap. Jordabalken sägs;

¹⁾ Ad. och bondest:s lagprot. ¹⁰/, 1781.

dem lösören eller aflingejord till full ägo; hafve där fri makt till. Ej må det gods till skiftes återbäras, som så gifvet är. Men arfvejord hafve ej föräldrarne våld att bortgifva utan till bruk och nyttan allena, och det så länge den lefver, som gaf.

hafve där fri makt till; ej må det till skiftes återbäras, som så gifvet är.

§ 2. Nu finns hvarken uppteckning eller kvittobref, ej heller annat bevis, och är likväl hemföljd gifven; bäre tå åter till skiftes med svornom ede. Är husgeråd borta eller kan det ej återbäras så godt, som det gafs; gälde det efter ty, som det värdt var, tå det gafs.

Ej heller enligt föregående lagstiftning skulle räntan eller nyttan af hemföljden tagas i beräkning, då densamma vid arfskiftet efter gifvaren återbars ¹⁾).

I L. K:s formulering fann kyrkoherde Arnell en motsägelse. Föreskriften, att vid återhärandet skulle ersättas hvad som var förkommet eller förnött af hemgiften, läte ej väl förena sig med bestämmelsen, att den nytta, barnet haft däraf, ej skulle räknas vid arfskiftet. Hvad nytta hade man väl t. ex af en hemgift i möbler, om man ej finge nöta dem utan ersättningsskyldighet?

Kammarrådet Wulfwenstierna svarade, att inom L. K. rådt delade meningar i denna punkt ²⁾). Hvad anginge möbler, som hade gifvits i hemföljd, vore §:s mening, att sådana skulle ersättas, endast då de voro förnötta, i hvilket fall de ej kunde gå till skiftes. Och ersättningssumman skulle då fastställas, ej efter deras värde, när de öfverlemnades, utan

¹⁾ *Nehrman*, Jpr. civ. 207

²⁾ Cronhielm hade här med mycken styrka förfäktat, att hemföljd i husgeråd vid arfskiftet efter gifvaren skulle upptagas efter sitt värde "tempore donationis och traditionis", och Lundius hade på tillfrågan till L. K. uttalat samma mening. (L. K:s prot. ⁴/₁₂, ¹¹/₁₂ 1712, ¹²/₁₂ 1713 o. ¹⁴/₁₀ 1714 hos *Nilsson* 202—05 och 209—12).

efter en billigare beräkningsgrund. Till denna uppfattning anslöt sig lagman Blomfelt.

Från annat håll ifrågasattes, att efter orden "fyller det tå efter gångbart värde" skulle tilläggas: "tå det gafs". Här emot påpekade biskop Humble svårigheten att värdera hvad som många år tillbaka i tiden gifvits.

Sedan länge tvistats om, huruvida hemföljd af ifrågasvarande slag skulle beräknas efter sin beskaffenhet, då den gafs eller då den i och för arfskifte återbars, beslöto ständerna återremittera § till L. K. för vidare utarbetande.

Till följande riksdag, då detta lagrum åter kom före, hade L. K. dels sönderdelat den föreslagna § i tvänne och jämväl i öfrigt låtit den undergå åtskilliga formella ändringar, dels äfven företagit några sakliga sådana med anledning af hvad 1731 blifvit anmärkt. Till förekommande af tvister och ovisshet om hemgiftens storlek och grunderna för värderingen vid arfskiftet hade L. K. i nära öfverensstämmelse med Lundii förslag af år 1713 föreslagit, att den, som gäfve hemföljd, skulle vara förpligtad att upprätta ett inventarium öfver det gifna med åsatt värde å lösöret och taga kvitto af mottagaren samt att husgeråd vid arfskiftet skulle beräknas efter värdet, då de gäfvos¹⁾.

Hvad L. K. sålunda föreslagit vann ständernas bifall²⁾.

¹⁾ Denna beräkningsgrund hade L. K. för sin del antagit ¹⁰/₁₀₀, 1731 (s. 225 hos *Nilsson*).

²⁾ Ad. o. bondest:s lagprot. ¹⁰/₁₀₀, 1731. Ad. prot. ¹⁰/₁₀₀, 1734. Alleg. till d:o nr. 22.

Ärfdabalken.

II: 1.

Dör fader eller moder; ärfve två frälsemans och bondes son efter landsrätt två lotter och dotter tridiung. Men efter stadsrätt tage präste- och borgares son halft och halft dotter. Dock skiftes efter landsrätt den jord med boskap och åkerredskap, som borgare å landet äger, och efter stadsrätt frälsemans och bondes hus och tomt i staden.

Enligt Sveriges äldre rättsordning skulle man vid arfskifte följa den lag, som gällde, där egendomen, vare sig fast eller lös, fanns. Denna grundsats hade emellertid senare blifvit frångången beträffande skifte af lös samt af prästers fasta egendom. Vid arfskifte efter präst delades så väl den lösa som den fasta egendomen ¹⁾ oberoende af sitt läge lika mellan söner och döttrar, en praxis, som torde leda sitt ursprung från den af Johan III 1569 åt prästhustrur å landet förlänade lika gifterätten och hvilken i prästerskapets privilegier af 1650, 1675 och 1723 vunnit bekräftelse. Adelsman åter ärfdes, oafsedt hvar han bott, efter landsrätt, dock att fastighet, som han ägt i stad, skulle gå till skiftes efter stadsrätt. För borgare och bönder gällde likaledes, att deras fasta egendom med dithörande inventarier ärfdes efter lag, som gällde, där fastigheten låg, medan deras lösa egendom, utan afseende å hvar den fanns vid dödsfallet, fördelades efter

¹⁾ Äfven arfvejord. L. K:s prot. 9, 1690 (I: 326).

stads- eller landsrätt, allt efter som arfåtare tillhörde borgare- eller bondeståndet. Den nya princip, som sålunda arbetat sig fram, att arfåtarens stånd skulle bestämma grunderna för arfvets delning, hade L. K. i sitt förslag bibehållit med iakttagande af de bestämmelser, som förut gällde för skiftesbehandlingen af borgares fastighet (med boskap och åkerredskap) å landet och af adelsmans och bondes i stad ¹⁾.

Då ofvan anförda § kom före hos ständerna, synes fråga uppstått, huruvida icke ståndsprincipen, hvilken införts i lagförslaget såsom bestämningsgrund för tillämpningen af lands- eller stadsrätten vid arfs delning, borde utsträckas än ytterligare. Som vi sett, hade prästerna visat benägenhet för att äfven arfvejord å landet inom deras stånd skulle vara kommunikabel egendom. Borgarne åter synas varit böjda för att åtminstone aflingejord å landet inom deras stånd skulle vara föremål för giftorätt efter stadsrätt. Då med anledning häraf §§ 4 och 5 af X kap. G. B. blifvit uppskjutna, höjdes såväl ur präste- som borgarestånden yrkanden, att äfven ofvanstående § skulle uppskjutas för att, sedan de hvilande frågorna om prästers och borgares giftorätt afgjorts, kunna inrättas efter de förändringar, §§ om giftorätten kunde hafva undergått. Det, som framkallade dylika yrkanden, torde, åtminstone hos prästeståndet, hvars undantagsställning L. K. ville bibehålla, varit den önskan, att det gamla historiskt grundade sambandet mellan giftorätts- och arfsrättslagstiftningen ej måtte slitas. Borgarne, som för sitt stånd ifrågasatt lika giftorätt till aflingejord å landet, satte nu ifråga, att bröder och systrar skulle ärfva borgares jord å landet lika.

Å grund af dessa framställningar blef § uppskjuten.

¹⁾ Jfr *Palmén*: Rättshist. bidr. till tolkn. af 1784 års lag ss. 28—38. *Abrahamsson*, a. a. 59, *Nehrman*, Jpr. civ. 399—400. För adelns del hade ofvanstående regler antagits af lagskipningen på 1650- och 1660-talen. Vid 1668 års riksdag, då adeln utverkade sig rätt att få testamentariskt förfoga öfver aflinge fastighet i stad efter landsrätt, beslöt ståndet icke utan opposition från ståndsprincipens förfäktare begära "att få nu som tillföre njuta stadslag uti deras sterbhus i staden, att systernjuter så mycket som bror". Ad. prot. ¹⁰/₁₆ och ¹/₁₆, 1668 (s. 323—24, 383). Se ock L. K: s prot. ⁹/₁₂, 1689, ¹¹/₁₂, o. ¹¹/₁₂, 1690 (I: 118—14, 190, 194) samt ¹¹/₁₂, 1714 (*Nilsson* 209).

Då emellertid prästerna inom kort afstodo från sin anmärkning vid G. B. X: 4, läto de äfven sin anmärkning vid Ä. B. II: 1 falla i öfverensstämmelse med sin uppfattning om sammanhanget mellan de i dessa lagrum omhandlade rättsinstituten. Borgarståndet åter, som förbehållit sig få inkomma med utlåtande rörande § i fråga, uraktlät att lemna något sådant, och när saken 1734 åter kom före, antogs den af L. K. föreslagna § oförändrad ¹⁾).

III: 1.

Äro ej bröstarfvingar till efter den döde; tå äro fader och moder. Lefva de både; ärfve efter landsrätt fader två delar och moder tridiung, men efter stadsrätt halft hvardera.

Att föräldrarne ensamma skulle ärfva den, som affidit utan bröstarfvingar, var i öfverensstämmelse med stadslagen, men icke med landslagen. Denna senare tillerkände nämligen föräldrarne eller den af dem, som lefde efter, den ena hälften af arvet och samsyskonen den andra, när dessa voro flere. Lefde blott ett af den dödes samsyskon, fick detta hälften mot föräldrarne, dock att arvet delades lika, om jämväl den ene af föräldrarne var död ²⁾).

L. K. ville sålunda i denna punkt inrätta den nya lagen för land och stad efter stadslagen. Denna förändring nödvändiggjordes af den af L. K. beslutna öfvergången från den

¹⁾ Ad. prot. ¹⁰/₁₂, 1731 och ¹⁰/₁₂, 1734. Bondests lagprot. ¹⁰/₁₂, 1731. Prästest: prot. ¹¹/₁₂, 1731. Alleg. t. Ad. prot. 1734 nr 22.

²⁾ Ä. B. StL. II o. LL. II, *Abrahamsson* 317 c. *Nehrman* (Jpr. civ. s. 386) åter säger efter att hafva redogjort för landslagens bestämmelse i detta stycke: "så bör ock 2 kap. Ä. B. StL. förstås". Denna mening är oförenlig med stadslagens lydelse i anförda rum och synes ej omfattats af Arnell. Att Abrahamsson ej hyllade den, visar hans yttrande vid förhandlingarne om L. K:s förslag. Lindskiölds och Stockholmsborgmästarren Törnes o. a. yttranden i L. K. äfvensom Svea hofrätts påminnelser vid 1690 års förslag till Ä. B. ådagalägga ock, att stadsrätten å sätt ofvan angifvits skilde sig från landsrätten. L. K:s prot. ⁹/₁₂, 1689, ¹¹/₁₂ o. ¹⁴/₁₂, 1690 (I: 114, 130—31, 137). *Nilsson*, a. a. II: 2 s. 267. Å andra sidan följde redan Karl IX:s och det Rosengrenska lagförslaget härutinnan stadsrätten.

kanoniska till den civila komputationen för arfsrättens del ¹⁾. Enligt den förra voro den afidnes föräldrar och syskon sam-arfvingar, såsom hans skyldemän i samma led (det första), enligt den senare gingo föräldrarne före såsom beslägtade med den afidne i första led, medan syskonen voro det först i andra.

Mot hvad L. K. sålunda föreslagit framställdes en anmärkning af Abrahamsson, hvilken synes ogillat, att den dödes samsyskon utestängdes från att ärfva jämte fader och moder.

L. K. anförde till försvar för sitt stadgande, att, enär blodsbandet mellan syskon komme af föräldrarne och då barnen hade föräldrarne att tacka för sitt lif, det vore billigt, att föräldrarne finge taga arvet, när båda lefde, framför den dödes syskon. Detta stämde ock öfverens med sachsiska landträtten ²⁾. Vore åter endera af föräldrarne död, skulle barnen ärfva med den kvarlevande af dem och erhålla så mycket, som deras afidne fader eller moder skulle haft.

Den framställda anmärkningen föranledde ingen ändring i L. K:s förslag ³⁾.

III: 2, 3, 5, 7, 8, 9.

1730	1736
§ 2. Lefver ej utan endera af dem, och	Lefver ej —
äro syskon till, ett eller flere, efter den döde,	— — —
som ärfvas skall; ärfven de med fader eller	— — —
moder, och tage fader eller moder sin del,	— — —
som i 1 § sagdt är, och syskonen det, som	— — —
deras fader eller moder ärfva bort, om den	— — —
levvat. Äro ock den dödes halvesyskon till	— — —
och komma de alle af samma fader eller	— — —
moder som död är; ärfven ock de med sam-	— — —
syskonen lika, broder broders del och syster	— — —

¹⁾ L. K:s prot. 17/1, 1689 o. 11/2, 1690 (I: 119—20, 138). *Abrahamsson*, 319. *Nordström*, II: 217.

²⁾ Se exempelvis "Differentiæ juris civilis et Saxonici" fol. 45—46.

³⁾ Ad. och bondests lagprot. 10/2, 1731.

systers del. Är någotdera af sam- eller halfsyskonen eller de alla döde och lefva barn efter dem; träden tå de i fader eller moder sins ställe och rätt. Lefva ej sam- eller halfsyskon eller barn efter dem, utan barnabarn; tage fader eller moder, som lefver, alltsammans. Likaledes tagen hel- och halfsyskonen eller deras barn allt arfvet, om både fader och moder döde äro, och delen det sin emellan som i 3 § sägs. Äro halfsyskonen födde af den fader eller moder, som lefver och själf arf tager; tå äga de ej någon del i det arf.

§ 3. Nu äro både fader och moder döde, och lefva syskon efter; delen de sin emellan arfvet, och tage broder efter landsrätt två delar och syster tridiung och efter stadsrätt halft hvardera. Äro ock den dödes halfsyskon till; varen de med samsyskonen samarfva, och tagen de alle, som af samma fader äro, den del, som deras fader taga bort, och de, som af samma moder äro, den del, hon taga bort, och delen sin emellan, som förr sagdt är. Är någor af sam- eller halfsyskon eller de alle döde; ärfven tå deras barn, som i den 2 § stadgadt är.

§ 5. — — — — Ej måge de af halfsläkten till annan del af arfvet träda med helsläkten än den, som deras fader eller moder, genom hvilken de med hvarannan skylde äro, hade efter ätteräkningen taga bort, om den lefvat.

I Ä. B. III hade Abrahamsson funnit äfven en annan afvikelse från den bestående lagstiftningen, nämligen i fråga om halfslägts rätt att ärfva med helslägt. Lands- och stads-

— — —
 ställe och rätt.
 Är ej utan ett
 sam- eller half-
 syskon, som arf
 med moder ta-
 ger; njute tå
 halft hvardera.
 Lefva ej sam-
 eller halfsyskon
 — — — det sig
 emellan — —
 det arf.

§ 3. Nu —
 — — de sig
 emellan — —
 — tage efter
 landsrätt bro-
 der två — —
 — delen sig
 emellan — —
 — — — —
 — — — —
 — är.

lagarne tillerkände blott den dödes halfsyskon en sådan rätt och detta endast för det fall, att den afidnes båda föräldrar voro döda, då arflåtarens samsyskon fingo tillsammans $\frac{3}{4}$ och hans halfsyskon tillhoppa $\frac{1}{4}$ af kvarlåtenskapen ¹⁾). Någon istadarätt tillkom ej den dödes halfsyskons barn, där samkull och sunderkull kommo båda till arfs ²⁾). Senare utvidgades dock halfsläktens rättigheter. Ett k. reskript till Svea hof-rätt af 26 Nov. 1729 tillerkände icke blott halfsläkt i gemen rätt till $\frac{1}{4}$ af arvet mot helsläkt i lika grad befryndad med bibehållande dock af undantaget, att den dödes halfsyskons barn ej fingo ärfva med hans helsyskon eller deras barn, utan gaf t. o. m. närmare halfsläkt hela arvet med uteslutande af fjärrare helsläkt ³⁾). Än längre i riktning mot halfsläkts likställande med helsläkt i samma grad hade L. K. gått. I konsekvens med antagandet af grundsatsen i Ä. B. III: 2, att arflåtarens syskon vid arfskifte trädde i sin afidne faders eller moders ställe ⁴⁾), hade L. K. gjort hel- och halfsläkt lika berättigade till den del af arvet, som skulle varit deras gemensamme stamfaders (stammoders) lott, om han (hon) lefvat, men från återstoden uteslängt halfsläkten. Det gemensamma arvet skulle uträknas efter linealgrundsatsen och delas efter stirpalgrundsatsen med iakttagande i förra fallet af fäderne-

¹⁾ Ä. B. LL. IX o. StL. VII, *Abrahamsson*, 323, *Arnell*, 322. Voro båda föräldrarna i lifvet, ägde ej halfsyskon taga arf med helsyskon (*Nehrman*, Jpr. civ. (1729) 387, Ä. B. StL. II o. LL. II). Var en af föräldrarna död, skulle den öfverlevande taga ena hälften af arvet och samsyskonen den andra hälften (Ä. B. StL. II o. LL. II. *Abrahamsson*, 317).

²⁾ *Rålamb*, Obs. Jur. pr. (1679) 288—89. K. förkl. 13 Sept. 1686 (*Schmedeman*, 1070).

³⁾ *Arnell*: 322. *Nehrman*, (Jpr. civ. s. 387) läser i full öfverensstämmelse med detta reskript. *Rålamb*, a. a., omtalar blott halfsyskon som arfsberättigade jämte helsläkt och *Abrahamsson* skrifer ännu 1726 (sid. 323): "så länge helsläkt är, träder ingen halfsläkt utom den dödas halfsyskon till arfs". Hade *Nehrman* vid utarbetandet af Jpr. civ. (föreläsalet dateradt 24 Dec. 1729) kännedom om reskriptet af 26 Nov. 1729, eller gaf detta blott sanktion åt allmän praxis, som var honom bekant?

⁴⁾ Så i alla förslagen till Ä. B. 1690—1730. Svea hofrätt anmärkte detta som ett frånträdande af gamla lagen i sina påminnelser vid 1690 års förslag (*Nilsson*, a. a. II: 2 s. 267).

och mödernelinien, i senare fallet af manliga och kvinliga afkomlingars, från bror eller syster utgående grenars olika rätt efter landsrätt. Förut hade delningen skett efter kull och så, att där det fanns flere sunderkullar, dessa blott finga $\frac{1}{4}$ tillsammans¹⁾. Vidare hade L. K. tillerkänt istadarätt åt halfsyskons barn. Allt detta var egnadt att gifva enhet och konsekvens åt bestämmelserna om arfsordning och arfsfördelning, hvilka bestämmelser i mycket förut saknade sammanhang samt ofta, särskildt beträffande halfslägts rätt, voro godtyckligt valda och ledande till orimligheter.

Det var dock långt ifrån, att de nya stadgandena om arfsordning och arfsfördelning i hvarje fall voro gynnsammare mot halfsläkten än de gamla. Voro t. ex. arflåtarens båda föräldrar döda, blefvo sam- och halfsyskon ej jämnarfva. De förre blefvo delaktiga både i det, som skulle tillfallit fadern, och det, som skulle tillfallit modern, om föräldrarne lefvat, de senare blefvo inskränkta till delaktighet i hvad som skulle varit den gemensamme faderns (eller moderns) lott. I detta fall kunde halfsyskon stundom få mindre än de skulle fått efter gamla rätten. Ett likartadt förhållande kunde uppstå, om samsyskonen voro många och halfsyskonen få. Då dessa senare tillsammans i hvarje fall voro tillförsäkrade $\frac{1}{4}$ af arvet, kunde det efter gamla lagen vidare inträffa, att en halfbror skulle ha mer än en helbror. L. K:s förslag omöjliggjorde dylika oegentligheter²⁾.

¹⁾ *Abrahamsson*: 323. *Arnell*, 321.

²⁾ Ex. 1. 24,000 daler skola skiftas efter KrLL. mellan två helbröder och två halfbröder till den afidne, hvars föräldrar äro döda. Hel- och halfbröderna ha haft samma mor. Då få helbröderna 9,000 och halfbröderna 3,000 daler hvar. Enligt L. K:s förslag åter tillkom halfbröderna del blott i hvad modern skulle haft, om hon lefvat (8,000 d.), alltså 2,000 d. hvardera, helbröderna åter först hälften hvar af faderns (16,000 d.) och därtill vederbörlig del i moderns lott, således i allt 10,000 d. hvardera. Ex. 2. 168,000 d. skola delas efter stadsrätt mellan sex samsyskon och ett halfsyskon till arflåtaren, hvars båda föräldrar äro döda. Hel- och halfsyskon ha haft samma mor. Enligt St. L:s bestämmelse få samsyskonen hvarterda 21,000, halfsyskonet 42,000 d. Enligt L. K:s förslag åter skulle hvarje helsyskon haft 26,000 d. och halfsyskonet 12,000 d. eller $\frac{1}{4}$ af hvad som skulle tillfallit dess mor, om hon lefvat. L. K. upp-

Mot dessa ändringar af förut gällande lagbud drog Abrahamsson i härnad. Därvid förbisåg han emellertid, att 1729 års reskript delvis ändrat desamma, och utgick från den, som vi sett, oriktiga förutsättningen, att de föreslagna nya grunderna för arfs delning alltid skulle vara förmånligare för halfsläkt, samt tog slutligen ej i betraktande, att syskon enligt den af L. K. uppställda principen egentligen ej ärfde hvarandra, åtminstone ej omedelbart, utan endast genom sina föräldrar kommo till arf.

Abrahamsson fann intet skäl att utsträcka arfsrätten in på halfsläkt längre än till den dödes halfsyskon, ej heller att göra halfsläkt samarfva med helsläkt i samma grad. Då den döde ej efterlemnade testamente, borde egendomen enligt "præsumpta voluntate defuncti" tilldelas dem, som vore honom skyldast och kärast, och då de, som med ett dubbelt blodsband voro förenade med den döde, kunde antagas hafva varit honom kärare än de, som blott genom ett enkelt sådant voro med honom skyld, så vore helsläkt närmare att ärfva än halfsläkt i samma grad. Skulle halfsläkt vidare, än lag stadgade, till arf släppas, hvilket likvisst Abrahamsson fann onödigt, vore det nog, om hon sattes framför fjärmare helsläkt. Mot den åt halfsyskons barn förlänade istadarätten vände sig A. särskildt, framhållande, huru oriktigt det vore, att halfsyskons barn skulle utesluta den dödes far- eller morföräldrar.

Häremot åberopade L. K. till stöd för de gjorda ändringarne först och främst ofvannämnda K. M:s reskript till Svea

märksammade tidigt förevarande oegentlighet hos gällande lagstiftning och var i början betänkt på att afhjälpa densamma genom bestämmelsen, att hvar person i samkull skulle få dubbelt mot hvar person i sunderkull, enär samkullens medlemmar räknade dubbel släktskap med den affidne. L. K:s prot. ¹¹/₂, 1690 (I: 133). Schemata till 1690 års förslan till Ä. B. (*Nilsson*, II: 1 s. 55 ff.) Så stadgade ock 1690 års förslag till Ä. B. med iakttagande af fädernelinien dubbla arfsrätt mot mödernelinien enligt landsrätt. De följande förslagen före 1729 fasthöllo vid gällande lagstiftning om proportionen mellan sam- och sunderkulls arf utan åtskilnad mellan stads- och landsrätt. ²⁹/₂, 1729 beslöt L. K., att halfsyskon och deras barn borde ärfva lika med samsyskon, enär skyldskapsbandet alltid vore grunden till arftägt. (*Nilsson*: Förslagen till Ä. B.; L. K:s prot. ²⁹/₂, 1729).

hofrätt. Vidare anfördes, att fastän gamla lagen talade blott om halfsyskon, hade likväl genom domaren arf blifvit tillagdt äfven andra af halfsläkt. Därtill komme, att man i äktenskapsmål ej gjorde någon skilnad mellan hel- och halfskylde och att halfsläkten vore lika nära i blodet som helsläkten, fastän blott en sida förbunden med den affidne. Hade den döde ej efterlemn timer testamente, borde hos honom ej presumeras andra afsigter än de, som grundade sig på billigheten och blodsbandet. Hvad slutligen anginge proportionen mellan helsläkts och halfsläkts arfslotter, hade L. K. stadgat, att halfsläkt ej finge tr äda till annan del af arfvet med helsläkt än den, som tillkomme henne genom communem stipitem, i hvilken hel- och halfsläkt tangerade hvarandra.

Detta svar vann ständernas gillande. En ändring undergick dock § 2 i förevarande kapitel, denna på L. K:s eget initiativ. Kommissionen tillkännagaf nämligen genom kammarrådet Wulfwenstierna, att hon funnit nödigt att efter orden "sins ställe och rätt" tillägga: { "Äro ej flere till än ett af sam- eller halfsyskon eller deras barn, som arf med moder tager, njute moder hälften, där hon eljest efter landsrätt ej mer än tridungi tag a skulle". Tillägget, som afsåg att förebygga, att ett den dödes sam- eller halfsyskon någonsin skulle få mer än hans moder, vann ständernas godkännande. L. K. torde sedan på eget bevåg gifvit punkten den lydelse, han har i 1734 års lag ¹⁾.

VII: 4.

1730

Hafver någon fallit ifrån den rätta evangeliska tro och lära; njute han aldrig

1736

Varder någon för affall ifrån vår rätta evangeliska tro och läro förvist riket; eller tr äder svensk man utrikes till villfarande läro; den må ej sedan arf i Sverige tag a, utan falle det andra den dödes nästa arf-

¹⁾ R. o. A:s samt präste- o. bondests lagprot. 10 Mars 1731.

något arf i Sverige, utan tagen det nästa arfvingar, där han sig ej ångrar och får konungens nåd.

vingar till, där han ej låter sig rätta och kommer på konungens nåd åter inom fem år ifrån det han riket förvistest eller utländes affall gjorde; dock hafve ej rätt till den ränta, som förut uppburen är.

Här hade L. K. till införande i allmänna lagen föreslagit ett stadgande, hvars anor gingo tillbaka till tiden för reformationens befestande i Sverige. För att mot konung Sigismund trygga de religiösa och politiska frukterna af Upsala möte, hade ständerna genom särskilda "föreningar om religionen" i Upsala den 16 Febr. 1594 och i Söderköping den 21 Okt. 1595¹⁾ fränkänat den, som affallit "ifrån vår kristeliga och enhälleliga religion till någon annan bilära", all rätt till arf i Sverige så väl för sig som för sina efterkommande för att "som en annan död man" ärfvas af sina nästa arfvingar af den rena evangeliska läran. I den senare af dessa föreningar äfvensom i Norrköpings arfförening²⁾ var till detta straff för den affallne lagdt landsförvisning, "på det han icke må hafva tillfälle sitt förgift att utspy". Dessa bestämmelser från protestantismens kampdagar i Sverige gingo igen i Örebro religionsstadga 1617 § 10³⁾ Denna var dock framsprungen ur hufvudsakligen politiska motiv. Hon bär mera spår af rivaliteten mellan den svenska och den polska grenen af Vasaätten än af tidens religiösa motsatser, i det att hon snarare blef utfärdad mot förbindelser med Sigismund och hans anhang än till försvar för den numera befästa protestantismen i Sverige. Här är affall belagdt med straff, blott om det skedde till katolicismen, och detta hufvudsakligen, om ej helt och hållet för de landsvådliga följder, sådant plägade medföra, därigenom att de affallne slöto sig till Sigis-

¹⁾ *Stiernman*: Riksd. o. mötens beslut I: 400 o. 483.

²⁾ *Stiernman*: Riksd. o. mötens beslut I: 575.

³⁾ *Stiernman*: Riksd. o. mötens beslut I: 711.

mund. Också skulle stadgan hafva laga kraft blott till dess striden med denne konung blifvit bilagd (§ 12). Icke desto mindre fortforo de hårda bestämmelserna att gälla och blefvo flere gånger förnyade, äfven sedan hvarje fara för Sverige från polske Vasarnes sida upphört och sedan lutherska kyrkan i Sverige blifvit en ecclesia triumphans. Så bekräftades de genom religionsplakatet af 1°/, 1667, denna gång riktade mot affall till hvarje främmande bekännelse och återigen afsedda att tjäna som vapen mot en svensk exregent af katolsk trosbekännelse, drottning Kristina, hvilken då besökte riket och misstänktes för planer på tronen ¹). 1686 års kyrkolag (I: 2) följde i denna punkt 1667 års plakat. L. K. gjorde i sitt förslag till allmän lag (Ä. B. VII: 4, M. B. I: 3) sammanledes, dock med den förmildringen, att den affallne skulle få tillträda arfvet, om han ångrade sig och erhöile konungens nåd.

Hos ständerna förspordes intet yrkande, att denna kvarlefva från det nyreformerade Sveriges kättarelagstiftning skulle utplånas ur lagboken. Däremot höjdes röster för att den möjlighet för arfvets erhållande, som man öppnat för den affallne, skulle närmare bestämmas och begränsas. Om han ångrat sig och erhållit konungens nåd, borde man förelägga honom en viss tid — tre år föreslogos — inom hvilken han hade att återkomma och taga sitt arf i besittning, på det att eljest näste arfvingar måtte kunna tillträda detsamma och detta ej ligga utan skötsel.

Denna mening omfattades af adeln. Präster och borgare åter hyste betänkligheter mot att någon termin fastställdes och begärde rådrum. § blef i enlighet med deras önsknings uppskjuten.

Af hvad beskaffenhet prästernas betänkligheter voro, visade sig följande dag, då de behandlade frågan i sitt plenum. Professor Juslenius yrkade härvid i ett synbarligen på hans ståndsbröders uppdrag afgifvet betänkande, att ingen sådan termin, som man ifrågasatt, borde fastställas. Det vore

¹) *Stiernman*: K. stadgar angående religion, s. 117. *Carlson*, Sveriges hist. u. konungarne af Pfalz. huset, II: 323.

vore visserligen rättvist att alldeles utesluta affällingar från rätt till arf i Sverige, men för att de "igenom något medel kunde *föras till sin villas kännedom* syntes kristligast, att deras dem här tillfallande arf skulle försäljas och medlen sättas ut på ränta, hvilken de laglige arfvingarne skulle falla till godo, men kapitalet vara oförtryckt den affallne behållet, antingen till dess han infunne sig och det försäkrade med full borgen, så för sin ståndaktighet i den rena läran som för sitt vistande inom riket, eller ock till hans dödliga fränfälle, i hvilket senare fall hans nästa arfvingar hade hela arfvet att tillträda".

Arfvet skulle sålunda utgöra ett lockmedel till omvändelse, hvilket skulle vara för handen, så länge den affällige lefde.

Prästeståndet, af hvars mening Juslenius sannolikt var en trogen tolk, beslöt hålla fast vid § utan den föreslagna terminen. Dock gjorde ståndet för sin del i anslutning till Juslenii förslag till § det tillägget: "I hvilket senare fall han bör ställa borgen att ej ytterligare vika utur riket och draga arf därifrån".

Det sålunda föreslagna tillägget blef likvisst vid protokollsjusteringen några dagar därefter utbytt mot följande: "I hvilket senare fall honom icke tillåtes att någon tid få abalienera sin egendom och göra efterräkning på räntan".

Det ena som det andra tillägget afsåg att förebygga, att den, som efter vunnen benådning fått tillträda sitt arf, skulle afyttra det, när han väl kommit i besittning af detsamma, och med försäljningssumman lemna riket. Det senare besvarade därjämte en fråga, som L. K. i sin § ej vidrört, huruvida den benådade med arfvet äfven skulle få lyfta afkastningen däraf för den tid, hvarunder nästa arfvingarne innehaft detsamma.

Det var ej tolerans, det var omvändelsenit, som dikttrade prästernas beslut. Många funnos inom ståndet, som hade stora betänkligheter mot att § beredde någon möjlighet för den affallne att komma i besittning af sitt arf. Biskop Lundius, prostarne Hasselhuhn, Melander och Lenæus m. fl. ut-

talade reservationsvis efter beslutets fattande, att man borde hålla fast vid gamla lagen och religionsstadgarne. Den föreslagna § lockade flere till affall, än den afskräckte.

Denna sak, åt hvilken prästerna egnade så stor uppmärksamhet, synes ej en gång kommit före hos borgarståndet, ehuru äfven detta vid mötet å riddarhuset förbehållit sig få taga densamma i öfvervägande.

Till följande riksdag hade L. K. gifvit § en ny lydelse. Denna innebar flere ändringar. Antager man, att L. K. i öfverensstämmelse med äldre bestämmelser ¹⁾ i sitt förra förslag ville tillerkänna det förverkade arvet åt *den affallnes* närmaste arfvingar af den rena evangeliska läran, så medförde §:s senare formulering, att arvet skulle tillfalla "*andra den dödes* nästa arfvingar", den skärpningen af straffet för affall, att alla, som blott genom den affallne hade arfsrätt, uteslötos utan afseende på deras tro. I den nya redaktionen var vidare tydligt utsagdt hvad i den första blott förutsattes, att en sådan arfspretendent var landsflyktig ²⁾ och att besittningstagande af arvet blott kunde komma i fråga, om han efter omvändelse och benådning återvände till riket. Likaså hade L. K., "på det arvet ej må i långlig tid vara i ovissa händer", enligt adelns önskan fastställt en termin (af 5 år från landsförvisningen), efter hvilken all möjlighet till arvets återfående var den affallne betagen. Slutligen hade i § upptagits den af prästeståndet förordade bestämmelsen mot efterräkningar å räntan, som före rätte arftagarens; återkomst ur landsflykten af nästa arfvingar uppburits.

¹⁾ K. B. ²²/₁, 1695 (*Schmedeman*, 1408), *Nehrman*, Jpr. civ. 891: ("arvet hemfaller dess närmaste anhörige"). I sina under samma titel med hänsyn till 1784 års lagreform utgifna rättelser till detta arbete omnämner Nehrman ej, att någon ändring skett i förevarande punkt, men i sina Föreläsningar öfver Å. B. (1752) s. 105—06 har han uppmärksammat den gjorda förändringen samt den däraf uppkomna skillnaden i denna punkt mellan § 4 samt §§ 1 och 2.

²⁾ L. K:s förslag M. B. I: 8.

I detta nya skick vann § utan meningsutbyte ständernas bifall ¹⁾).

VIII: 7, 8.

§ 7. Aflar man barn i lönskaläge utan äktenskaps lofven eller i hordom eller i förbudna leder: de barn måge ej annat arf taga än efter egna barn och bröstarfvingar, dock njuten de af fader och moder nödtorftig föda och uppfostran, till dess de sig själfva nära kunna. Dör endera af föräldrarne och lemnar ej gods efter sig; föde då den barnet, som efter lefver.

1730

§ 8. Dör det barn. som i hordom eller lönskaläge födt är och lemnar egendom efter sig; gånge så därmed, som stadgadt är om annat arf.

1736

§ 8. Dör — — gånge därmed som om annat arf.

Den förra af dessa §§ utestängde barn, aflade i lönskaläge utan äktenskapslöfte, i hordom eller förbudna led från all rätt att ärfva andra än egna barn och bröstarfvingar, den senare åter gaf icke desto mindre föräldrarne, ja, genom dem äfven eventuelt dessas släktingar rätt att ärfva sådana barn, om de aflede utan bröstarfvingar. Äfven enligt gällande lagböcker voro barn tillhörande de båda sista kategorierna fullständigt uteslutna från arf efter andra än egna afkomlingar. Barn tillhörande första kategorien däremot ägde tillsammans ärfva 2 mark efter landsrätt och 3 efter stadsrätt efter fader och 1 mark efter landsrätt och 3 efter stadsrätt efter moder, där egendomen ej var så ringa, att ej de äkta barnen (hvert för sig?) fingo 6 mark, i hvilket fall de oäkta födde barnen blefvo fullständigt lottlösa ²⁾. L. K:s förslag uteslöt

¹⁾ Ad. prot. ¹¹/₁₆, 1731 o. ¹¹/₁₆, 1734. Bondests lagprot. ¹¹/₁₆, 1731, Prästest:s prot. ¹¹/₁₆ och ¹¹/₁₆, 1731. Alleg. till Ad. prot. 1734 nr 22. Prästest:s bref, memorial etc. 1731.

²⁾ Ä. B. LL XIX, XX, StL. XIV, XV. *Rålamb*, a. a., 268. Jfr ock *Arnell* 330 f. Om ofvanstående stadganden till oäkta födde barns förmån tillämpades vid tiden för lagreformen, kan väl vara ovisst (*Nehrman*, Jpr. civ. 339). I Karl IX:s och Rosengrens lagförslag voro de emellertid upptagna.

dem äfven från den knappa lott, som enligt nämnda rättsnormer tillkom dem.

Då dessa §§ föredrogos inför ständerna, framställdes den anmärkningen, att, då det var föräldrarne och icke det oskyldiga barnet, som syndat, de förre och icke barnet borde förverka sin rätt till arf. Skulle barnet ej få ärfva föräldrarne, borde dessa ej heller få ärfva barnet ¹⁾).

Härå genmälde L. K., att oäkta födde ej borde sättas i parallel med äkta. Skulle ett oäkta födt barn få ärfva sin far, kunde mången lättfärdig kvinna såsom arftagerska till ett afidiet oäkta barn bli delaktig i dess faders egendom. Gent emot det framställda yrkandet på reciprocitet föräldrar och baru emellan i fråga om arfsrätten, anförde L. K., att föräldrarne ej borde beröfvas rätten att ärfva barnet, då de ju sörjt för dess uppfostran. §§ biföllos utan förändring ²⁾).

IX: 1.

1730.

När dödsfall timar, tå skall man eller hustru, som annandera lefver efter, ehvad förord gjorde äro, riktigt uppgifva och låta noga uppteckna alltsammans i boet, så löst som fast, sådant som det vid dödstimman var, tillika med alla skrifter och handlingar, fordringar och gäld uti arfvingarnes eller deras förmyndares eller ombudsmäns närvaro: skrifve ock samma uppteckning under, där den gälla skall, med edelig förpliktelse,

1736.

När dödsfall
— — — — som
lefver efter —
— — — — —
— — — — —
var, med alla
skrifter — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —

¹⁾ Att döma af det visserligen något oklara återgifvandet af anmärkningen i protokollen äfvensom af L. K:s svar synes meningen varit den, som ofvan angifves. Hos L. K. hade denna fråga varit under debatt 1690, hvarvid ungefär samma skäl anfördes för och emot oäkta föddes arfsrätt som hos ständerna. Det ifrågasattes då, fastän utan resultat, att oäkta födde skulle ärfva hälften eller någon mindre del emot äkta. L. K:s prot. ²⁰/₂, ²¹/₂, ¹⁴/₂ o. ¹⁸/₂ 1690 (I: 148, 155, 196—200).

²⁾ Ad. prot. ¹⁷/₂ 1731.

att intet med vilja och vetskap är döljdt och utelemnadt, utan allt riktigt uppgifvet, och vore äntå pligtig, där så fordras, den med liflig ed att besanna. Lefver ej man eller hustru; gifve tå arfvingarne upp egendomen till uppteckning eller de, som den vid dödsfallet om händer haft, och skrifve uppteckningen under, som nu är sagdt. Är egendomen å landet eller sådan, som ärfves efter landsrätt; kalle tå goda män, som efter bästa förstånd den värdera och skrifva uppteckningen jämväl under. Men lyder arfvet under stadsrätt; tå skola borgmästare och råd nämna tvänne eller flere redelige män, som det förrätta.

att ej något med vilja — — — fordras att den med liflig ed besanna. — — — — jämväl under. Lyder arfvet under stadsrätt — — förrätta. I prästahus måge arfvingar kalla och bruka därtill den, de helst själfve vilja.

Vid denna § förekommo några anmärkningar om hvem som ägde verkställa bouppteckning, en fråga, som ej saknade betydelse, då omkostnaderna för förrättningen därmed sammanhänge, och som för öfrigt berörde ståndsprivilegier. Bestämde stadganden härom med allmän giltighet funnos ej. Också var ifrågavarande akt ej heller påbjuden under alla förhållanden. Utom Stockholm, där genom stadens privilegier af 10 Mars 1636 § 33 och K. F. om förmyndarekammare af 27 April 1667 §§ 4 och 5¹⁾, bouppteckning blifvit obligatorisk för alla sterbhus, som lydde under stadens jurisdiktion, sålunda icke för adliga, hvilka lydde under hofrätten, var sådant upptecknande ovilkorligen föreskrifvet, blott när en make dog och jämte andre maken äfven efterlemnade barn ²⁾, eller då

¹⁾ *Schmedeman*, 227, 473—74.

²⁾ *Nordling*, Föreläsningar öfver Ä. B. ss. 98—100. — I omynliga barns intresse var ock bouppteckning påbjuden i Karl IX:s lagförslag, i Göteborgs privilegier af 14/3, 1607 § 48 och 1/3, 1621 § 23 samt i Göteborgs förmyndareordn. af 1/12, 1640 §§ 3—7 o. 10—11 (*Wolff*, a. a., 10—11, 30—36). Förmyndareordn. af 17 Mars 1669 §§ 4 och 6 (*Schmedeman*,

dödsboet var i sådant tillstånd, att urarfvagörelse kunde ifrågakomma ¹⁾).

I Stockholm skulle den under magistratens inseende stående förmyndarekammaren genom sina notarier upprätta inventarium i alla sterbhus under stadens jurisdiktion, hvar efter sakkunnige skulle värdera kvarlåtenskapen. Förrättningsmännen voro edligen förpligtade att ej röja boets ställning ²⁾. I öfriga städer synes magistraten, å landsbygden domhafvanden verkställt ifrågavarande förrättning. En undantagsställning intogo de privilegerade stånden, adel och präster ³⁾. Dessa ägde nämligen utse hvilka de villettill bouppteckningsmän.

Då ofvanstående § kom före hos ständerna, yrkades att värderingsmännen städse skulle vara edsvurna, helt visst för att ej boets ställning skulle blifva känd, hvilket kunde skada krediten åtminstone för köpmanshus. Detta förklarade L. K. vara obehöfligt, då man ägde taga dem, man hade förtroende för — ett svar, som saknade giltighet för sterbhus, lydande under stadsrätt.

Vidare hemställde Herr Weili, att det borde tillkomma häradshöfding och nämndemän att verkställa bouppteckningen. L. K. ville däremot, att detta skulle lämnas till hvars och ens fria val. Hon betvivlade nämndemäns lämplighet att alltid

573). *Abrahamsson*, a. a. s. 329, och *Nehrman*, Jpr. civ. ss. 323 o. 396—97, framställa bouppteckning såsom obligatorisk. Att den allmänt brukades uppgifves af *Loccenius*, Synopsis Juris privati 230, 284, men L. K:s förhandlingar visa, att undantagen voro många. L. K:s prot. ²⁴/₁, 1688 (I: 37). 1723 års justitiedeputation hade tillstyrkt, att boupptecknings-skyldighet skulle åläggas alla sterbhus och härför vunnit åtminstone adeln's bifall. Ad. prot. ²²/₁, 1723 (I: 343).

¹⁾ K. förkl. ²⁰/₁, 1687. Art. II: 1, 5. (*Schmedeman* 1122, 1124).

²⁾ K. res. ²⁰/₁, 1698 (*Schmedeman* 1334).

³⁾ I K. res. å städernas besvär ³/₁₀, 1675 § 35 fritages adeln öfverhufvud och i K. res. å prästest:s besvär ²¹/₁, 1675 § 17 och ¹⁰/₁, 1719 § 14 (*Stiernman*, Riksd. besl. II: 1757 och Bihang till d:o 441 samt III: 1309) prästerna från att därtill behöfva bruka magistrat eller domhafvande. Att magistraten eljest ägde förrätta bouppteckning i städerna, synes af *Arnell* 325 a. Se ock L. K:s prot. ²⁰/₁, 1690 (I: 204—205) samt K. res. å städernas besvär ²¹/₁, 1727 § 44 (*Stiernman*, Riksd. besl. III: 2692), som visar, att prästerna ansågos böra ingifva sina bouppteckningar till sitt konsistorium.

göra tjänst som värderingsmän. "Nämndemän hafva ibland värderat ett skilderi efter alntalet" ¹⁾, hette det.

Sedan L. K. ytterligare på en genom Rådman Scherping framställd förfrågan förklarat, att med de "tvänne eller flere redelige män", som borgmästare och råd skulle förordna att verkställa bouppteckning, förstodes [kunde förstås?] medlemmar af magistraten själf, och att de föreslagna bestämmelserna ej afsåge att rubba hvad som var stadgad om förmyndarekammaren i Stockholm, hvars befogenhet berodde på ett specielt privilegium, hemställde prästeståndet, att § ej måtte upphäfva den rätt, prästerliga sterbhus ägde, att för bouppteckning anlita hvem de behagade.

Detta bifölls ²⁾ och vid följande riksdag gjordes vid slutet af § det tillägg, som ofvan angifves ³⁾.

IX: 5.

1780	1786
Försummar den maka, som	Försummar den make, —
efterlefver, utan laga förfall	— — — — —
att i rätten tid låta uppteckna	miste fjärdung af — — — —
egendomen, som nu är sagdt;	bo äger och den tage arfvin-
miste fjärdedelen af allt	garne. Äro de tillika vållande
hvad den i samfäldt bo äger,	till den försummelse, tå bötes
och tage arfvingarne hälften	af hela egendomen tre daler
däraf, där de till dröjsmålet	för hvarje hundrade, de fattigas
icke vållande äro, och den	ensak. Varder det försummadt
andra hälften faller till de	af någor annan, som egendo-
fattiga. Är det någor annan;	men uppgifva borde, böte efter
böte femtio daler, och do-	ty, som boet är förmöget till,

¹⁾ Så angifvas taflor i bouppteckningen efter Skarabiskopen Sven Jacobi af ²²/₁₀ 1554: "En flamsk taffle 5 alne long 2 ¹/₂ alne bredh". *Ödberg*, a. a. 88.

²⁾ Därjämte beslöts, att i företalet till lagboken skulle införas, att hvad särskilda privilegier och resolutioner på ståndens besvär undantagsvis stadgade, icke blifvit genom nya allmänna lagen upphäfdt.

³⁾ Ad. prot. ¹⁷/₁ 1781 och ¹⁷/₁ 1784. Bondests lagprot. ¹⁷/₁ 1781.

maren sätte godset i kvarstad och låte laga uppteckning därå ske.

ifrån tio till hundra daler; domaren sätte ock godset i kvarstad och låte laga uppteckning därå ske.

Ansvar för försummad bouppteckning var förut stadgad blott för sterbhus under Stockholms stads jurisdiktion, för hvilka denna akt under alla förhållanden var obligatorisk, äfvensom för sterbhus under Göteborgs stads jurisdiktion, om den aflidne efterlemnade omyndiga barn ¹⁾. Straffet bestod i Stockholm i böter, utgörande 20 daler första resan och om bouppteckning trots upprepade förelägganden uraktläts, 50 daler andra och 100 daler tredje resan ²⁾.

Från dessa straffbestämmelser, som tillkommit efter L. K:s tillstyrkande ³⁾, leder ofvanstående § sitt ursprung. Då § kom före hos ständerna, uppstod långvarigt meningsbyte om beloppet af det, som för öfverträdande däråf skulle vara förbrutet, äfvensom om hvem det förbrutna skulle tillfalla, hvilken sistnämnda fråga i L. K:s förslag ej för alla händelser blifvit besvarad. Herr Bergenstierna anmärkte, att det voro oriktigt, att hustrun skulle plikta så mycket som L. K. föreslagit. De böter, som ifrågakomme, borde för öfrigt ej tillfalla de fattige, utan barnen, hvilka eljest skulle blifva lidande. Äfven prästerna funno böterna för höga och jämväl som barnens förespråkare stod Bergenstierna icke ensam. Därjämte yrkades, att äfven hospitalen borde nämnas såsom berättigade till del i den förbrutna egendomen.

L. K. tillbakavisade dock anmärkningarne. Skulle det förbrutna tillfalla barnen, kunde dessa "igenomse med för-

¹⁾ Göteborgs förmynd. ordn. $\frac{1}{12}$, 1640 § 10 (*Wolff*, s. 85).

²⁾ K. br. t. borgmästare o. råd i Stockholm d. 20 Mars 1699 (*Arnell* 826). Härmed stämde i denna punkt de tre närmaste förslagen till Ä. B. Justitiedeputationen vid 1723 års riksdag hade vunnit åtminstone adelns bifall till att efterlevande make, som ej inom 3—6 månader lät förrätta bouppteckning, skulle till arfvingarne förverka hälften af sin del i boet och häråf torde de sins emellan häri öfverensstämmande förslagen af 1726 och 1730 rönt inverkan. Ad. prot. $\frac{22}{6}$, 1723 (I: 343).

³⁾ L. K:s prot. $\frac{11}{3}$, o. $\frac{21}{3}$, 1699 (II: 114, 117).

äldrarne, så att intet straff blefve till". Om någon obillighet mot barnen kunde ej blifva tal, då böterna utginge af moderns lott, ej af barnens. Att särskildt tillerkänna hospitalen del i böterna vore obehöfligt, enär uttrycket "de fattige" äfven omfattade hospitalshjonen.

Tjänstförrättande landtmarskalken, Ch. E. Lewenhaupt, ville ha frågan remitterad till L. K. Häremot uppträdde ifrigt assessor Lilliestierna, som fann saken så klar, att den kunde på stället afgöras. Eljest skulle det draga för långt ut på tiden och det angelägna lagverkets stadfästelse vid 1731 års riksdag förhindras.

Ärendet företogs alltså genast till afgörande. Man stannade vid att gifva den omtvistade punkten följande lydelse:

"Försummar den — — — miste fjärdedelen — — — bo äger, och *den tage arfvingarne* Är det någor — — därå ske".

Vådan af att gifva § laga kraft i detta skick framhäfdes dock af revisionssekreteraren Plaan, en af L. K:s ledamöter. Det vore af vigt icke allenast för barnen, utan äfven för kreditorerna, att bouppteckning verkställdes. Med senast antagna formulering kunde likväl den efterlevande af föräldrarne genom hemligt förstånd med barnen strafflöst försumma denna akt. Fördenskull borde efter "*tage arfvingarne*" tilläggas: "Finnas de till dröjsmålet vållande, falle då hvar tionde penning af den förbrutna andelen till de fattige".

Detta bifölls. Men icke heller i detta skick inflöt § i lagen. Utan känt bemyndigande företog sig L. K. att omarbete densamma ej blott till formen, utan äfven till innehållet. I denna nya formulering hade böterna från 10 % af den förbrutna delen blifvit ändrade till 3 % af hela egendomen. Då man erinrar sig, att "den förbrutna andelen" var $\frac{1}{4}$ af hvad den efterlevande maken i samfäldt bo ägde, d. v. s. af hans giftorätt, finner man lätt, att L. K:s nya förslag innebar en höjning af böterna. I och med det, att böterna, där arfvingarne voro till försummelsen medvållande, skulle utgå af hela egendomen, således äfven af arftagarnes lotter och ej såsom enligt de föregående förslagen blott af den efterlevande makens del, skulle straffet komma att känn-

barare drabba äfven arfvingarne, som felade i denna punkt. Härigenom ville man ytterligare försäkra sig om §:s efterlefnad.

Genom en ändring af sista momentet i § hade L. K. gjort det möjligt att äfven i det fall, här förutsattes, proportionera böterna efter boets tillgångar.

Utan förändring bifölls § i denna sista lydelse af ständerna och blef så gällande lag ¹⁾).

X: 2.

Skifter man arf utan laga uppteckning och förr än all veterlig gäld gulden är; svare tå till fulla gälden som förr är sagdt, och hafve den fordrande makt att söka alla arfvingarne eller hvilkendera, han helst vill.

L. K. hade här i öfverensstämmelse med alla sina föregående förslag till Ä. B. och sannolikt äfven med gällande rätt ²⁾ gjort arfvingar, som skiftade arfvet, förr än all veterlig gäld blifvit gulden, solidariskt ansvariga för dödsboets skulder. Genom skyldigheten att hålla sig till arftagarne pro rata skulle fordringsägaren fått sig påbörjad en långt besvärligare procedur, än han föreställde sig, då skulden uppkom. Enligt L. K:s förslag skulle han utan hinder af arfvets delning blifva bibehållen vid förmånen att blott söka *en* person.

Då § kom före hos ständerna, gjordes af bondeståndet det yrkandet, att fordringsägaren ej borde få hålla sig till en enda arfvinge för hela skulden, utan söka hvar och en af arfvingarne i den proportion, han blifvit delaktig i arfvet.

Från L. K:s sida androgs häremot, att den föreslagna § öfverensstämde med gamla lagen och alla tiders rättspraxis. Kreditor borde vara berättigad att skaffa sig betalning ur

¹⁾ Ad. prot. ¹⁷/₁, 1731 och ¹⁸/₁, 1734. Bondests lagprot. ¹⁷/₁, 1731.

²⁾ *Nordling*: Om boskilnad och behandlingen af död mans bo s. 87. *Abrahamsson*, 338. *Rålamb* åter, hvars framställning afser en äldre tid, förklarar (a. a. 318) fordringsägaren skyldig söka hvarje arftagare i proportion af hvad han ärfte.

den afidnes egendom, hvar den funnes. Att han så finge hålla sig till hvilken af arfvingarne, han behagade, vore straff för dem, som delat arfvet före skuldens gäldande. § skulle jämväl drifva vederbörande att upprätta inventarium.

§ bifölls sådan, L. K. föreslagit den ¹⁾).

X: 3.

1730

Är gäld okunnig och yppar sig sedan arf skiftadt är; tå skola arfvingarne med svornom ede bära det arf åter eller dess värde, om det förskingradt är, gifve ock de räntor ut, som de däraf uppburit, dock ej ränta på ränta eller hvad de med sin försigtighet och flit hafva förtjant, och vare sedan saklöse, njute ock skälig vedergällning för all nödig och nyttig kostnad, den de å arfvet gjort hafva.

1736

Är gäld okunnig — — —
— — — — —
— — å arfvet gjort. Hafver någor af arfvingarne sin lott förskingrat; betalen äntå de öfrige gälden, så långt arf deras räcker; men försummar borgenär att efter dödsfallet inom tu år, där han utrikes vistas, eller ett år, om han i riket är, gifva sin fordran tillkänna, där den honom vitterlig var; gälde ej arfvinge mer af sin lott än på dess del i gälden löper.

Ofvanstående § i L. K:s förslag var med undantag för bestämmelsen om ersättning för å återburna arfvet nedlagd kostnad hämtad ur K. förkl. d. 28 Maj 1687, II: 1²⁾). Hvarken denna eller öfriga bestämmelser³⁾ rörande ifrågavarande sak hade stad-

¹⁾ Ad. samt bondest:s lagprot. 17/3, 1731. Bondeståndets påminnelser vid lagverket.

²⁾ *Schmedeman*, 1122.

³⁾ Såvida ej de af *Abrahamsson* s. 338 anförda resolutionerna, som ålade arftagarne solidarisk ansvarighet med hvad de uppburit, voro tillämpliga äfven vid okunnig gäld och vid kraf från äfven annans sida än kronans. Något stadgande, som fritog arfvinge från att betala gäld, så länge han hade arffallen egendom kvar, fanns heller icke före 1734 års lag. *Nordling*, Om boskilnad s. 130.

gat något för den händelse, att någon af arfvingarne, då okunnig gäld yppade sig, förskingrat sin arfslott och blifvit insolvent. De hade ej heller fastställt någon termin, efter hvilken arfvingarne skulle vara fredade för obekante borgenärers tilltal. Nyssnämnda äfven af L. K. i alla förslagen till Ä. B. förbigångna frågor bragtes å bane, då § kom före hos ständerna.

Hvad den första angick, framhäfde biskop Humble och kyrkoherde Nordberg, att det vore obilligt, att den arfvinge, som hade sin arfslott i behåll, då oveterlig gäld yppade sig, skulle vara skyldig att betala för den, som förskingrat sin.

L. K. svarade med att påpeka, det ingen vore skyldig utgöra mer, än han uppburit. Kreditor skulle först och främst ha sin betalning ur den afidnes egendom. Om detta ej finge gälla, skulle många bedrägerier ske, krediten till men och undergång.

Anmärkningen hade emellertid den verkan, att ständerna beslöto taga frågan i närmare öfvervägande i sina plena.

L. K:s uraktlåtenhet att sätta någon tidsgräns för obekant borgenärs rätt att hålla sig till alla arfvingarne eller den bäst gälda kunde blef också föremål för anmärkning vid ständernas gemensamma möte. För att arfvingarne genom en dylik preklusion skulle tryggas i sin besittning af egendomen, föreslog borgmästare Esberg, att i § skulle inryckas ett åläggande för innehafvaren af obekant fordran att inom tre månader, sedan han blifvit underkunnig om densamma, lagsöka arfvingarne. Efter orden "tå skola arfvingarne" borde tilläggas:

"Inom tre månader och icke öfver, sedan gälden kunnig blifvit, lagsökas och stämning på dem tagas å det ting eller rådstuga i den ort, där arfvet fallit; blifva de till gälden fällde, så skola de med svornom ede" etc.

Från L. K:s sida uttalades betänkligheter mot att förelägga kreditorerna några fatalier, då man icke kunde förutse alla omständigheter. Underlåte kreditor mot förväntan att göra sitt kraf gällande, ägde arfvingarne vända sig till do-

maren, som efter sakens beskaffenhet kunde förelägga honom tid att tala ¹⁾).

Detta svar funno ständerna tillfredsställande.

Endast prästeståndet finnes hafva begagnat sig af rättigheten att i sitt plenum öfverväga, huru vida arfvingarnes ansvarighet för obekant gäld skulle sträcka sig. Då saken företogs i detta stånd, blef den af Humble och Nordberg gjorda anmärkningen närmare utförd och belyst genom följande exempel:

Fyra bröder, hvilkas föräldrar äro döda, få efter i laga ordning företaget arfskifte hvardera 4,000 rdr på sin lott. Tre af bröderna förlora genom olyckor eller slöseri all sin egendom, den fjärde behåller sin oförminskad. Då anmäler sig en borgenär, som å sterbhuset har en förut okänd riktig fordran å 4,000 rdr. Prästeståndet ansåg i en sådan kasus billigast, att den bemedlade arftagaren blott skulle erlägga $\frac{1}{4}$ af gälden eller 1,000 rdr. Visserligen kunde det synas, som om kreditor borde få ut sin fordran ur sterbhusets egendom, i hvems händer den än funnes, då betalning söktes icke såsom af sonens, utan såsom af föräldrararnes egendom. Möjligen kunde ock invändas, att arfvingen, hvilken fått egendomen titulo lucroso, borde stå tillbaka för kreditoren. Men å andra sidan hade kreditor felat genom sin underlåtenhet att i rätten tid angifva sin fordran; han borde därför bära förlusten snarare än arfvingen, som i allo iakttagit lagens bud. Hereditas kunde för öfrigt ej egentligen kallas vinst. Skulle den af L. K. föreslagna § stadfästas, blefve "tvärt emot all lag" en arfvinge nödgad att umgälla sina medarfvingars slöseri eller ersätta hvad de genom olyckor förlorat. Härtill komme den svåra efterföljden, att dominium rerum skulle få säkerhet eller osäkerhet af medarfvingarnes uppförande. Här, om någonstades, vore därför rätta platsen för beneficium divisionis.

I sammanhang härmed upptog prästeståndet till behand-

¹⁾ Om detta svar hade L. K. enats tre dagar förut. Anm. hade sålunda på förhand dit ingifvits. L. K:s prot. $\frac{1}{4}$, 1781 (III: 827).

ling äfven den af ständerna redan afslagna framställningen, att en viss termin skulle föreläggas kreditor, inom hvilken han skulle göra sin fordran gällande. Ståndet uttalade sig för en dylik bestämmelse.

Dessa yrkanden blefvo ej utan frukt. De föranledde L. K. att vid 1734 års riksdag förelägga ständerna ett tillägg till § af följande lydelse:

”Hafver någor af arfvingarne sin lott förskingrat, betalen äntå de öfrige gälden, så långt arf deras räcker; men försummar borgenär att inom try år efter dödsfallet gifva sin fordran tillkänna, där den honom veterlig var, gälde ej arfvinge mer af sin lott än på dess del i gälden löper“.

Detta tillägg innebar ett medgifvande åt båda de framställningar, som gjorts vid föregående riksdag, utan att dock fullständigt tillmötesgå någondera. ”Beneficium divisionis” var medgifvet, men blott för den händelse, att borgenär ej inom tre år efter dödsfallet angaf den fordran, honom veterlig var. Fatalier voro förelagda borgenären, men deras försittande afskar ej fullständigt hans rätt till betalning, utan betog honom blott förmånen att af solvent arfvinges lott göra sig skadeslös för hvad som brast hos de insolvente.

Mot behöfligheten af sådana bestämmelser, som L. K. nu föreslog, synes ingen invändning blifvit gjord. Rörande terminens längd framträdde dock en från L. K:s afvikande mening. Borgarståndet yrkade nämligen, att den för borgenär medgifna fristen måtte förkortas äfvensom bestämmas olika för inrikes och för utrikes borgenärer, så att den för de förra blefve ett halft och för de senare ett helt år. Efter långvarigt meningsbyte och först genom votering ständsvis antogs tillägget, dock med den förändring, att terminen för anmälan af fordran i stället för tre år för alla borgenärer, som L. K. föreslagit, sattes till ett år för inrikes och två år för utrikes varande ¹⁾.

¹⁾ Ad. prot. 17/3, 1731, 11/3 o. 3/10, 1734. Bondest:s lagprot. 17/3, 1731 o. 11/3, 1734. Prästest:s prot. 21/3, 1731. Prästest:s bref, memorial och koncept 1731. Alleg. till Ad. prot. 1734 nr 22.

X: 4.

Nu fruktar man eller vet gäld vara efter den döde och är oviss, om han för den gäld må kunna befrias eller huru stor den blifva kan; låte tå rätten det veta och tage sedan arf eller testamente mot full borgen.

Till denna § ville L. K. ¹⁾ vid 1734 års riksdag foga ett tillägg, som visar framåt mot senare tiders stadganden om årsstämmning, ett rättsinstitut, som förut vunnit burskap i Danmarks och Norges lagböcker af 1683 och 1687 och åtminstone i Danmark varit brukadt sedan långt tidigare ²⁾. Tillägget hade följande lydelse:

“Begärer han, att alla, som något hafva att fordra, måtte genom offentligt anslag på rättens dörr inkallas att därigenom få veta, hvilka de äro och huru stor skulden är, det må honom ej vägras, där han sin förteckning på egendomen i rätten tid inlägger och borgen för den sätter“.

Detta förslag bifölls dock icke ³⁾. Först ²¹/₆ 1798 kom ett stadgande i sådan riktning till stånd ⁴⁾.

XII: 10.

Hvad föräldrar kostat på sina barn till deras nödtorftiga föda, kläder, upptuktelse och bröllopskost, det må ej räknas; stånde dock föräldrarne fritt, om de vilja, däremot lägga de andra sina barn något till, som mindre njutit hafva.

Vid denna § påmintes, att föräldrarne ej borde vara berättigade att kosta mera på det ena barnet än på det andra.

Mot detta förslag, som skulle bundit föräldrarne i en sak, där de förut haft fria händer ⁵⁾, invändes från L. K:s

¹⁾ Efter beslut ²⁰/₆ 1733 (III: 344).

²⁾ *Matsen*, a. a. 140—41.

³⁾ Ad. prot. ¹⁹/₆ 1734. Alleg. till Ad. prot. 1734 nr 22.

⁴⁾ Jfr *Nordling*: Om boskiöld etc. 131, 141—42.

⁵⁾ *Abrahamsson* 313—314. *Nehrman*, Jpr. civ. 258—259, 400.

sida, att det borde stå föräldrarne fritt att gifva hvarje barn en uppfostran, lämpad efter dess begåfning.

Ständerna funno detta svar nöjaktigt.

XIII: 1.

1780

Finner någon sin lott sämre vara och vill jämkning hafva; söke tå den hos domaren å landet inom natt och år och i staden inom tre månader, sedan skiftet skedde, och nämne domaren tvänne goda män, som lotterna öfverse och jämka, om något däruti brister, dock så, att hvar sin hufvudlott behåller och ej å nyo skiftes. Låta arfvingarne sig med den jämkning nöja; behålle tå hvar det han fått och hafve ej makt annan jämkning därå söka. Åtnöjer dem icke; tage tå domarens utslag.

1786

Finner

någor — —
 söke den
 — — — —
 — — — —
 — — där i
 brister —
 — — — —
 — — dem
 ej — —
 utslag.

Vid denna § föreslogs ett tillägg, hvarigenom man, som det synes, ville försäkra sig om att kåranden skulle söka domstolens bekräftelse på gode männens jämkning, något som enligt gällande rätt ej torde ålegat honom ¹⁾). Efter orden "och ej ånyo skiftes" ville man ha tillfogadt:

"och åligger kåranden samma sitt besvär nästa rådstugudag i staden och vid första ting å landet därefter andraga och strax ny värdering och jämkning begära samt saken fullfölja innan den därpå följande rådstugudag eller ting; eljest stånde det förra skiftet eller värdering".

L. K. fann ett sådant tillägg både betänkligt och onödigt. Komme arfvingarne ej öfverens vid jämkningen, fölle det af sig själf, att den missnöjde vände sig till domstolen. Härvid vore fatalier obehöfliga, enär domaren då måste döma

¹⁾ *Abrahamsson* (Ä. B. XV) och *Arnell* (Ä. B. X) omtala åtminstone ingen sådan skyldighet.

efter de förut inkomna skrifterna. Dröjde käranden med att söka domstolens utslag, sedan arfvingarne utan att kunna enas, varit samman inför gode männen, kunde den, som ville ha slut i den redan inkaminerade saken, begära det ¹⁾).

Detta svar vann ständernas bifall ²⁾).

XIV: 2.

1730

Träder oskylder man till arfvet och säger, att han skylder är, eller är han den dödes skyldeman och vet annan närmare arfvinge vara, blifver det sedan kunnigt och hafver rätter arfvinge utan laga förfall sin talan försummat; tå falle det arf till konungen, och den, som falskeligen arfvet tog, gälde åter allt det, han uppburit hafver, och plikte som för annat bedrägeri.

1736

Träder oskyld man — — — till konungen, där andra arfvingar ej till äro efter den döde, och den, som falskeliga — — annat bedrägeri.

Vid denna § liksom vid så många andra framkommo farhågor för rubbning i gällande privilegier. Att arfvet under den i § gjorda förutsättningen skulle tillfalla konungen, förklarades, för så vidt det var fråga om adelsmans jordagods, strida emot 1723 års adelsprivilegier. I dessa stadgades nämligen ³⁾, att, om adelsman förbrutit sådan egendom under kronan, skulle konungen öfverlemna den åt någon af släkten såsom frälse af samma natur, som den haft före förbrytelsen.

Påminnelsen bemöttes med det vanliga svaret, att privi-

¹⁾ *Nordling* (Ä. B. 140—41) ogillar under åberopande af R. B. XX: 1 o. 2 L. K:s uppfattning, att, sedan saken öfverlemnats till gode mäns behandling, det skulle bero på parts skön, om den åter skulle komma under domstolen. Domstolen har alltid att stadfästa gode männens utlåtande, vare sig parterna åtnöjas därmed eller ej.

²⁾ Ad. prot. 17/3 1731.

³⁾ § 26. *Modée* I. 477.

legierna såsom innehållande "exceptionem a regula communi" här ej rördes.

Viktigare voro de anmärkningar, som framställdes om huru förfaras skulle för det fall, att någon oskyld person under falskt föregifvande af skyldskap befunnits hafva tillträdtt arf eller att någon skyldeman gjort det, fastän han visste närmare arfsberättigad finnas. Enligt gällande rätt torde rätte arfvingen i detta fall alltjämt ägt göra talan å arfvet utan annan tidsbegränsning än den bestämmelserna om urminnes häfd medförde för den fasta egendomens del ¹⁾).

Nu framkom bland ständerna det yrkandet, att rätte arfvingen, när helst han anmälde sig och utan hänsyn till om hans dröjsmål med att väcka talan berott å laga förfall eller ej, borde få ut sitt arf af den, som mala fide innehade detsamma.

Denna framställning ledde ej till något resultat, men gaf uppslag till en annan, som i motsats till L. K:s förslag ²⁾ ej afskar släktens rätt till arfvet för den närmast arfsberättigades försummelse.

Friherre Hamilton, med hvilken landshöfding Ehrencrona instämde, yrkade nämligen, att, där rätte arfvingen förlorat sin talan, närmaste skyldeman skulle få träda i hans ställe.

Detta funno äfven ständerna billigt. Fördenskull insköts mellan orden "sin talan försummat" och "tå falle" satsen "äro ej andre arfvingar till efter den döde", hvilken med en oväsentlig formel förändring inflöt i 1734 års lag ³⁾).

Statens rätt till arfvet var härmed satt efter släktens.

¹⁾ Jfr *Abrahamsson*, 333 h.

²⁾ Häri öfverensstämde alla förslagen till Ä. B. ²⁾, 1690 hade dock Caméen och Lindskiöld i L. K. uttalat, att fjärmare skyldeman ej borde uteslutas, där den närmare försummade sig (L. K:s prot. I: 255).

³⁾ Ad. prot. ¹⁷⁾, 1731 o. ²¹⁾, 1734. Bondest:s lagprot. ¹⁷⁾, 1731. Alleg. till Ad. prot. 1734 nr 22.

XV: 1.

1730

Nu dör den man, som hafver arfvingar utrikes å den ort boende, där svensker man ej arf njuter; tagen tå de ej något arf i Sverige, utan de äro den dödes barn eller bröstarfvingar och vilja sätta sig neder här i landet att bygga och bo, tå de ock skola borgen därföre ställa inom natt och år. Eljest måge den dödes inländske arfvingar taga samma arf. Hafver han inga arfvingar inrikes; tage tå konungen allt gods hans, hvad det är jord eller lösören. Det kallas des fordorm danaarf.

1736

Nu dör — —
där svensk man
— — — bo så
ock borgen där-
före — — — —
Eljest tage den
dödes inländske
arfvingar sam-
ma arf. Hafver
han ej arfvingar
inrikes; — — —
danaarf.

Enligt den äldre svenska lagstiftningen var arfvinge, som bodde å utländsk ort, oafsedt om svensk man där ägde taga arf, berättigad att ärfva i Sverige, om han blott gjorde sina anspråk gällande inom natt och år¹⁾. Senare inkom reciprocitetsgrundsatsen i vår rätt och afskar alla arftagare i sådant land, där svensk man ej kunde ärfva, från rätt till arf i Sverige²⁾. Det arf, som af dylik anledning eller på grund af för sena eller uteblifna anspråk från arfvingens sida förverkades, tillföll fjärmare släktingar. Funnos ej sådana eller uraktlåto de att bevaka sin rätt, hemföll det till kronan³⁾. Från det arf återigen, som i behörig tid lyftes af därtill berättigad utländsk arftagare, undantogs^{1/2}, hvilken, där den aflidne

¹⁾ Ä. B. LL XXIII, StL. XVIII. Jfr *Nordling*, Ärfdabalken 149—150.

²⁾ *Arnell* 342, där ett K. reskript af 26 Sept. 1698 åberopas. *Juel*: Om Danaarf, 42—43, *Abrahamsson*, 346, *Nordling*, Ä. B. 150.

³⁾ *Juel* a. a. 34.

dött i stad och där idkat borgerlig näring, gick till tveskiftes mellan kronan och staden¹⁾, men eljest oafkortad hemföll till kronan²⁾.

L. K. ville nu införa reciprocitetsprincipen i lagboken, dock med den mildring, att den dödes bröstarfvingar, om de satte sig ned i riket och ställde borgen för sitt kvarstannande, kunde få tillträda arvet, äfven om de voro från ett land, där svenskar voro uteslutna från arfsrätt.

Då detta förslag kom före hos ständerna, yrkades, att arftagare af nu omförmälda slag måtte bindas att förblifva i riket genom ed i stället för genom borgen, som kunde vara svår att anskaffa. L. K. fasthöll emellertid vid sin mening i denna punkt och vann ständernas godkännande därför.

Farhågor för rubbning i förlänta privilegier uttalades äfven här. Rådman Scherping framhäfde gentemot den föreslagna § städernas rätt att i vissa fall jämte kronan bli delaktig i arf³⁾.

L. K. svarade med att som vanligt hänvisa till privilegiernas oantastbarhet.

Slutligen framställde assessor Lilliestierna den frågan, hvarför den i § åt utländing medgifna möjligheten att ärfva ej sträckte sig till andra släktingar än bröstarfvingar⁴⁾.

L. K. anförde häremot, att här blott vore fråga om främmande undersåtar. Det vore favör nog, att utländska bröst-arfvingar finge ärfva, om de bosatte sig i Sverige.

Ej heller denna sista framställning föranledde någon ändring i den af L. K. föreslagna §⁵⁾.

¹⁾ Enligt handelsordin. ¹⁰/₂, 1614 § 15 och ¹²/₁₀, 1617 § 19 (*Stiernman*, K. Br., stadgar etc. ang. Sveriges rikets commerce etc. I: 600, 703) skulle sådant afdrag ske, då arflåtaren var utländing, afiden i Sverige. Bestämmelsen torde dock tillämpats äfven mot svensk arflåtares utländska arfvingar. Jfr *Arnell* 340—341 och 346 b samt K. res. ⁵/₁₂, 1689 och K. br. ⁷/₁, 1692 (*Schmedeman* 1264 o. 1317). Se ock *Juel*, a. a. 50, 57. Enl. K. B. ²⁰/₂, 1681 o. ¹²/₁, 1686 ägde Stockholm o. Malmö uppbära hela den afdragna tredjedelen (*Schmedeman* 987). I de förut danska provinserna var afdraget enligt dansk rätt i regeln ¹/₄. *Juel* 56. *Matsen*, a. a. 109.

²⁾ *Arnell* 340. *Juel*, a. a. 57.

³⁾ Stockholms stads privil. 1636 § 35 (*Schmedeman* 228).

⁴⁾ Denna inskränkning fanns ej i den före 1723 utförda bearbetningen af 1717 års förslag till Ä. B. I öfrigt återfinnes 1730 års Ä. B. XV: 1 i alla de föregående förslagen.

⁵⁾ Ad. prot. ¹⁷/₂, 1731.

XV: 2.

1730
 Bor utländsk arfvinge å den ort, där svensker man arf njuter; tå njute ock han arf i Sverige, om han sätter sig här neder att bygga och bo. Vill han utrikes förblifva, tage tå han halft och halft konungen. Kommer han ej inom natt och år och med fulla skäl visar, att han är rätter arfvinge; tage tå närmaste inländsk arfvinge samma arf, om den inom tre månader efter natt och år sin rätt lagligen bevakar. Gör han det icke eller är ingen inländsk arfvinge till; tage tå konungen alltsammans.

1736
 Bor utländsk — — svensk man — — tå njute ock han samma rätt i Sverige. Vill han det arf utur riket föra; gifve tå sjätte penningen däraf till konungen eller den han sin rätt förlänt hafver, där ej annorlunda mellan bägge riken slutet är. Kommer han ej — — — rätt lagliga bevakar. Gör han det ej eller är ej inlänsk — — — tage konungen eller den, han sin rätt förlänt hafver, alltsammans.

Enligt gällande rättsordning afdrogs, som vi sett, i regeln $\frac{1}{3}$ af arf, som fördes ur riket. Men att, såsom L. K. här föreslagit, utländsk arftagare skulle vara skyldig att bosätta sig i Sverige vid äfventyr af halfva egendomens förlust utan afseende på om han ville föra den ur riket eller ej, var en nyhet¹⁾. Stadgandet af en särskild frist²⁾ för inrikes skyldemän att tala å arf utöfver den tid af natt och år från dödsfallet, som L. K. i öfverensstämmelse med gällande rätt medgaf åt den närmast arfsberättigade, då han vistades utomlands, synes ock saknat förebild i bestående lagstiftning, som öfverhufvud ej

¹⁾ Enligt *Juel*, a. a. 36—38, skulle utländsk arfvinge utan afseende på arflåtarens nationalitet antingen inom natt och år bosätta sig i riket eller sälja af arvet det, som icke kunde flyttas. Försäljningssumman äfvensom annat lösöre ägde han, innan svenska staten begynte utöfva jus detractus, oafkortad föra ur riket.

²⁾ Så i alla förslagen till Ä. B. utom det af af 1690. I öfrigt återfinnas bestämmelserna i 1730 års förslags Ä. B. XV: 2 i alla förslagen från och med det första.

berörde närmare skyldemans i utlandet och fjärmare skyldemans i Sverige inbördes rätt att ärfva ¹⁾.

Då § kom före hos ständerna, föreslogs, att senare delen däraf skulle få följande ändrade lydelse:

“Kommer han ej inom natt och år ifrån den dag, han därom veta fick och kunskap erhållit; men försummar han sedan utan att visa laga förfall, vare dess rätt till arvet förlustig och den närmaste inländske inom 3 à 6 månader efter ortens belägenhet a die notitiæ sin rätt lagligen att bevaka lemnadt. Gör han det icke etc.”

Detta förslag var i praktiken lika svårutförbart, som det var språkvidrigt affattadt. Meningen var att bereda de arfsberättigade, så utländske som inländske, billigare preskriptionsbestämmelser, dels genom att beräkna fristen för talans väckande a die notitiæ, dels genom att, där inrikes arfvinge bodde långt bort, hålla honom talan öppen ända till sex månader, efter det han fått kunskap om att den i utlandet varande närmaste arfvingen ej i behörig tid gjort sina anspråk gällande.

L. K. anförde gent emot det väckta ändringsförslaget, att hon ej kunnat räkna dessa fatalier a tempore notitiæ. Det vore svårt att pröfva de bevis, som arfkräfvaren kunde förebbringa om tidpunkten, när han fick del af arffallet, då dessa skulle hämtas utrikes ifrån. Hvad anginge frågan om förlängd frist för inländsk arfvinge att väcka talan, sedan den utländske försuttit sin rätt, fann L. K. den tid af 1 år 3 månader, som den förre i själfva verket hade till sitt förfogande, alldeles tillräcklig.

Någon ändring i enlighet med det gjorda yrkandet kom ej till stånd.

Bättre framgång hade en annan påminnelse, som gick ut på att gifva släkten rätt framför staten till hvad utländsk arftagare för sin underlåtenhet att inflytta i riket förverkade.

¹⁾ I Ä. B. LL XXIII och StL XVIII, där utländsk arfvinges rätt bestämmes, förutsättes, att inländsk arfvinge ej finnes. Jfr dock härom vidare *Juel*, a. a. 34.

Den framställningen ledde till att efter orden: "Tage tå han halft och halft konungen" tillades "där inrikes arfvinge ej till är". Meningen var väl, att arfvet i detta fall skulle gå till tveskiftes mellan den utländske och den eller de närmaste inländske arfvingarne.

Utan annan förändring godkändes § af 1731 års ständer.

Till följande riksdag hade emellertid L. K., såvidt synes på egen tillskyndelse, omarbetat §, så att den fått följande lydelse:

"Bor utländsk man — — — — arf njuter, tå njute ock han samma rätt i Sverige. Vill han det arf utur riket föra, gifve tå sjätte penningen däraf till konungen, där ej annorlunda emellan Sverige och främmande herrskap slutet är. Kommer han ej inom natt och år" etc.

I detta skick var § vida förmånligare för utländsk arfvinge, än den var, sådan den 1731 antogs. Den inskränkning i arftagarens personliga frihet, som låg i hans förpligtelse att bosätta sig i Sverige vid äfventyr, att halfva arfvet förverkades, hade bortfallit. I stället hade L. K. genom att efter mönstret af gällande rättsbud stadga ett afdrag af det arf, som fördes ur riket, träffat sakens kärnpunkt: att i möjligaste måtto hindra, att egendom flyttades ur landet. Afdraget var nedsatt från $\frac{1}{2}$ till samma belopp, som afdrogs i skånska landskapen, eller $\frac{1}{6}$ af arfvet, hvilken skulle tillfalla kronan. Den antagna reciprocitetsgrundsatsen led i L. K:s förslag den inskränkningen, att utöfningen af ifrågavarande jus detractus icke berodde af huruvida och i hvad mån sådan rätt utkräfdes gent emot svensk man i det land, där den utländske arftagaren bodde, utan städse skulle äga rum där ej annorlunda aftalats mellan Sverige och det främmande landet. Med borttagandet af påföljden för underlåten inflyttning i riket hade den förmån, 1731 års ständer tillerkänt inländsk arfvinge i sådant fall, blifvit upphäfd.

Omarbetningen synes ej framkallat några gensägelser hos ständerna. Bortsedt från den oväsentliga redaktionsförändringen, att orden "Sverige och främmande herrskap" utbyttes mot "bägge riken", godkändes § utan annan förändring,

än att så väl efter orden "gifve tå sjätte penningen däraf till konungen" som efter "tage tå konungen" på borgarståndets begäran tillades "eller den, han sin rätt förlänt hafver" ¹⁾. Härmed försäkrades det privilegium, vissa städer och menigheter ²⁾ åtnjöto, att få uppbära $\frac{1}{6}$ af all egendom, som från dem ärfdes till utlandet.

XV: 5.

1780

Nu vet man hans inländske arfvinge, men ej hvar han är; tå skall arf under säkert förvar sättas, till dess han kommer, eller emot full borgen af fjärmare lyftas. Kommer han ej inom tjugu år; vare skild från arfvet.

1786

Nu vet man —
— — tå skall arfvet under — — —
— vare från arfvet skild, där han ej laga förfall viser.

Känd inländsk arfvinge, som vistades å obekant ort, ägde enligt bestående rätt att utfå arfvet, när han återkom, huru lång tid än förflutit efter arffallet ³⁾.

Trots det att L. K. sålunda i motsats härtill förelagt arfvingen en begränsad termin, framkom hos ständerna den anmärkningen, att den föreslagna tiden af 20 år vore för lång. Däraf skulle mycken oreda uppstå.

L. K. motiverade stadgandet därmed, att det vore billigt, att här samma termin utsattes som vid skuldfordringar ⁴⁾ — ett svar, som var rimligt nog, då arfvet, till den del

¹⁾ När denna bestämmelse blifvit lag, iaktogs dock fullständig reciprocitet, äfven med hänsyn till beloppet af afgälden, där sådan ifrågakom. *Nehrman*, Ä. B. s. 183. Ad. prot. $\frac{1}{6}$, 1781 och $\frac{1}{6}$, 1784. Alleg. till Ad. prot. 1784 nr 22.

²⁾ *Nehrman*, Ä. B. 183.

³⁾ Ä. B. LL. XXIII, StL. XVIII, *Juel*, a. a. ss. 33—34, jämförda med 27. *Abrahamsson*, 330. *Arnell* 343 g. L. K:s prot. $\frac{1}{6}$, 1687, $\frac{1}{6}$, 1690 (I: 5, 177—78).

⁴⁾ Om preskription af skuldfordringar innehöll der tryckta lagföreslag, som förelades ständerna, intet stadgande. På L. K:s initiativ blef

det utgjordes af fungibla ting, enligt § i fjärmare arfvinges hand kunde betraktas som en försträckning mot borgen.

Det var så långt ifrån att krafvet på kortare preskriptionstid vann något gehör, att ständerna tvärt om gjorde tilllägg till §, hvilket skulle föra med sig, att innehafvaren af arfvet ej ens efter de 20 årens förlopp kunde vara trygg i sin besittning. Man beslöt nämligen att låta laga förfall bryta preskriptionen här lika väl som i §§ 3, 4 och 6, där fristen för talan & arfvet blott var natt och år ¹⁾).

XV: 7.

1780	1786
Öfvergifver någor sitt fädernesland och sätter sig alldeles neder att bygga och bo under främmande herrskap; njute ej större rätt till det arf, som sedan här i riket falla kan, än andre utländske & samma ort. Flytter han hit i landet igen; tage det arf, som sedan faller. Hafver han barn och lemnar dem i landet kvar; vare deras rätt dem förbehållen. Tager han dem med sig utländes, medan de omyndiga äro, och flytta de inom natt och år, sedan de myndiga varda, in i landet igen; tå äga de samma rätt som de hemmavarande barn. Aflar man barn utländes; tå följa de fader sins vilkor.	Öfvergifver — — — — — — — — — — — — — — — — — — — sin faders vilkor.

Föregående lagstiftning sökte på allt sätt hindra utflyttning ur riket. Adelsman ägde väl under förbehåll af konungens med råds råde gifna samtycke på grund af särskilda

dock vid 1784 års riksdag efter gällande förordningar en bestämmelse om tjuguarig preskription införd i lagen (H. B. IX: 12). Ändringen af denna preskriptionstid till tioårig (K. F. ¹¹/₁₀, 1800) medförde snart att äfven i Ä. B. XV: 5 preskriptionstiden minskades till 10 år (K. F. ¹¹/₁₀, 1885). *Juel*, a. a. 92—94.

¹⁾ Ad. prot. ¹¹/₁₀, 1781.

privilegier utvandra, men måste enligt 1723 års privilegier vidkännas en afgäld af tionde penningen af all lösegendom, som han förde ur riket ¹⁾).

Personer af alla stånd, som i utlandet ville idka studier eller vinna utbildning i hvarjehanda yrken, tillätos ock att resa, men för öfrigt var det förbjudet att draga ur riket och nedsätta sig utomlands vid förlust af rätten att återvända och därtill af alla rättigheter, som i Sverige med arf eller eljest kunde tillfalla den utflyttade. Så föreskref 1620 års "förbud på svenskt folks utdragande" ²⁾. Om detta vid tiden för lagreformen tillämpades i hela sin utsträckning, kan väl vara ovisst ³⁾. Åtminstone för "tjänste- och annat gement folk" torde dock utvandringsförbuden uppehållits ⁴⁾.

L. K:s förslag likställde den utflyttade med undersåte i det främmande land, dit han begifvit sig. Var nu 1620 års stadga ännu gällande (hon är utan att betecknas som anti-kverad anförd af Abrahamsson) ⁵⁾, så måste den af L. K. föreslagna § anses som en mildring i utvandrarens hårda lott. Han skulle nu åtminstone blifva likställd med utländsk man.

Likväl framkom hos ständerna ett uttalande, att det vore obilligt, att utflyttad svensk ej fick bättre villkor än en främling. "Huru kan en stängas från den rätt, som naturen och lagen enom en gång tillegnat?" frågade man. Mången hade begifvit sig utomlands blott för att vinna sin utkomst. Huru skulle någon förmås att återvända hem, om rätten till arf, som fallit under hans frånharo, betoges honom?

¹⁾ Ad. priv. 1617 § 31 (Sthlm 1622), Riddarhusordn. 1626 § 12 (Sthlm 1634), Ad. priv. ¹⁰/₁₀ 1723 § 32 (*Modée*, I: 481).

²⁾ *Stiernman*: K. br., stadgar etc. angående Sv. rikets commerce. I: 759.

³⁾ Jfr *Blomberg*: Om svenskt statsborgarskap s. 53—54. Här anføres mot allmängiltigheten af 1620 års stadga — StL. K. B. XV: 7, 8 och 1626 års Riddarhusordning. Anmärkas må likväl, att under 18:de, ja, t. o. m. i början af 19:de århundradet förbud utfärdats, liknande det af 1620. *Juel*, a. a. 60—61. Jfr K. F. ¹⁰/₁₂ 1768 och ¹¹/₁₂ 1811.

⁴⁾ K. res. å städernas besvär ²⁰/₁₀ 1727 § 41 (*Modée*, I: 721).

⁵⁾ *Abrahamsson*, 40.

L. K. genmälde, att det vore riktigt, att svensk man, som bosatt sig i ett främmande land, i fråga om arf likställdes med detta lands undersåtar.

Svaret tillfredsställde ständerna ¹⁾).

XVI: 1.

1730

Vill någor, man eller kvinna, göra testamente; hafve våld göra det munteligen eller skrifteligen, med eller utan vilkor, och vittne tvänne gode män, att det testamente tå var gjordt med sundt och fullt förstånd och af fri vilja, stånde ock honom fritt att låta samma vittnen veta dess innehåll eller icke. Äro ej vittnen att tillgå och finnes testamentet med egen hand vara skrifvet och underskrifvet; äge ock det laga kraft.

1736

Vill någor
— — munteli-
ga eller skrif-
teliga — —
— — — —
låta vittnen
veta — — —
eller ej. Äro
— — — —
— kraft.

Jämväl enligt den bestående rätten var testamente giltigt äfven utan vittnen, om anledning ej fanns att betvifla dess äkthet ²⁾).

Sedan L. K. på grund af en förfrågan, om pacta antenuptialia och pacta reciproca vore särskilda slags testamenten, framhäft skilnaden mellan dessa icke så sällan sammanblandade ³⁾ rättsinstitut, gjorde öfverste Hamilton den påminnelsen, att för testamentes giltighet borde ovilkorligen krävas vittnens underskrift.

L. K. åter fann det obilligt, att ett testamente, som befunnes uppsatt och undertecknad af testators egen hand, skulle ogillas blott därför, att inga vittnen funnits, och ständerna voro af samma uppfattning ⁴⁾).

På uppkommen tvekan, huruvida ett sådant testamentum holographum utan vittnen skulle gälla äfven för det fall, att

¹⁾ Ad. prot. ¹⁷/₃, 1731.

²⁾ Testam. ordn. ¹/₁, 1686 § 9 (*Schmedeman* 994—95).

³⁾ Se här nedan under Ä. B. XVI: 3 o. XVII: 4, 5.

⁴⁾ Ad. prot. ¹⁷/₃, 1731.

testamentsgifvaren sedermera ej saknat tillfälle att få det vederbörligen bevittnadt, utfärdade K. M. längre fram den förklaringen, att stadgandet var tillämpligt blott för den händelse, att testator intill sin död varit urstånd att skaffa vittnen ¹⁾).

XVI: 2.

Mö, som till godt och moget förstånd kommen är, hafve våld göra testamente, ändock hon under förmyndares värjo är.

Denna § hade L. K. hämtat ur 1686 års testamentsstadga § 7 ²⁾), hvarvid dock det sväfvande uttrycket "till godt och moget förstånd kommen" blifvit satt i stället för stadgans ej fullt så obestämda ord "giftvuxen och till godt förstånd och vetenskap kommen".

När § kom före hos ständerna, anmärktes af assessor Lilliestierna, att mö ej borde äga göra testamente utan sin förmyndares samtycke. Hon kunde eljest lätt blifva be-
dragen.

L. K. däremot förklarade en sådan inskränkning onödig. I 17:de kap. Ä. B. kunde en mö inhämta, hvad hon ägde ge bort. § öfverensstämde för öfrigt med 1686 års testamentsstadga.

Som man finner, träffade svaret ej den framställda anmärkningen, som gick ut ifrån, att mö på grund oförstånd eller osjälfständighet och ej på grund af okunnighet om lagens stadganden vid testamentes upprättande borde vara be-

¹⁾ K. Förkl. $\frac{7}{10}$, 1801, bekräftad genom K. F. $\frac{27}{10}$, 1810. Samma inskränkning stadgades i 1692, 1694, 1718 och 1717 års förslag till Ä. B. samt i 1690 års för det fall, att allenast namnunderskriften härrörde från testators hand. Jfr Hofkansl. Gyldenstolpes yttrande i L. K. $\frac{22}{10}$, 1690: "Sollemnitates äro därför påfundne och införde uti alle folks lag, att allt hvad som sker annorlunda, när solemnitates kunna observeras, må ej gälla" (L: K:s prot. I: 264).

²⁾ Schmedeman 998—94.

roende af sin förmyndare. Också var Lilliestierna ej tillfreds med svaret, utan hemställde, huruvida det ej innebure en motsägelse, att den skulle få upprätta testamente, hvilken såsom omyndig eljest ej finge förfoga öfver sin egendom.

Lilliestiernas yrkande gaf upphof till ett annat, som åsyftade att på annan väg begränsa en mös rätt att göra testamente. Man föreslog, att hon ej skulle få testamentariskt förfoga öfver annat, än hvad hon själf förvärfvat.

Detta förslag, i påfallande grad analogt med L. K:s eget i Ä. B. XIX: 1, 2, som gaf omyndig ¹⁾, som fyllt 15 år, rätt att råda öfver hvad han själf förvärfvat, vann lika litet som det första ständernas bifall. Med de tre ofrälse ståndens röster emot adelns godkändes L. K:s förslag ²⁾.

I sammanhang med fastställandet af en viss ålder för behörighet att testamentera har som bekant i senare tider införts en till eget förvärf begränsad befogenhet härutinnan för man eller kvinna mellan 15 och 21 år ³⁾.

XVI: 3.

1730	1736
Nu hafver man sitt testamente ändrat	Nu hafver —
eller återkallat; gälle tå det hans yttersta	— — — — —
vilja var, äntå att han i det förra sig för-	— förbundit sig
bundit hade det ej att ändra eller åter-	det ej — — —
kalla.	— återkalla.

Vid denna § riktades en gensägelse mot den såsom själfklar förutsatta ovilkorliga friheten för testator att ändra ett i laga ordning uppsatt testamente, en frihet, som äfven enligt den bestående rätten tillkom honom ⁴⁾. Man yrkade, att

¹⁾ Enligt *Nehrman*, Ä. B. s. 232 äfven mö.

²⁾ Ad. samt Bondests lagprot. ¹¹/₁₆, 1731.

³⁾ K. F. ²⁰/₁₆, 1835.

⁴⁾ *Nehrman*, Jpr. civ. s. 412, *Abrahamsson*, 370. Enligt Svea hofrätts dom ²¹/₁₆, 1728 (*Arnell*, 346) kunde inbördes testamente, som barn-

ändring eller återkallande af testamente ej borde få äga rum, utan att giltiga skäl därtill androgos inför demaren. Detta borde isynnerhet iakttagas, "därest transaktioner och pacta rum hafva och de af tvänne eller flere underskrifne finnas".

Härtill svarade L. K., att "som voluntas är ambulatoria usque ad mortem och testamente ej annat kan kallas än ens yttersta vilja", borde testator äga oinskränkt makt att med rättslig verkan förändra detsamma, om han blott, när ändringen skedde, vore testamentsgill. För öfrigt häfdade L. K. gent emot den gjorda anmärkningen, att testamenten ej borde förvexlas med "mutuelle transaktioner mellan myndigt folk", vid hvilka domaren hade att tillse, att ingen orätt skedde.

Till någon ändring ledde ej heller denna anmärkning ¹⁾).

Försöket att göra inbördes testamenten till aftal, som ej ensidigt kunde återkallas eller öfverträdas, var därmed afvisadt. I en senare tids lagskipning återkom dock samma uppfattning och lyckades göra sig till den herskande för lång tid ²⁾).

XVII: 3.

1730	1736
Gifver någon bort sin bördköpta jord genom testamente; hafve arfvingarne makt att lösa den tillbaka, innan laga stånd åkommer, efter det värde, som den är köpt före. Gälden ock åter all därå gjord nödig förbättring.	Gifver — — — den åter, innan — — — — — — — förbättring.

Sveriges äldre lagstiftning likställde i fråga om testamentsrätten bördköpt jord med arfvejord, hvilken senare ej fick borttestamenteras arfsberättigad till förfång, där ej skäl fanns till arflösgörande ³⁾). Detta förhållande ändrades genom 1686 års testamentsstadga § 3. Enligt denna fick man visserligen icke heller borttestamentera bördköpt jord,

lösa makar "i afseende på sitt barnlösa tillstånd" upprättat till förmån för tredje man, efter den ene makens död ändras af den efterlevande, om denne trädt i nytt gifte, hvari barn blifvit födda.

¹⁾ Ad. prot. ¹¹/₂, 1731.

²⁾ *Olivecrona*: Testamentsrätten, 386—407.

³⁾ *Abrahamsson* 366.

men öfver det värde, för hvilket hon var köpt eller som utgifvits till förbättringar därå, hade man oinskränkt förfoganderätt. I verkligheten innebar denna bestämmelse ett medgifvande af testamentsfrihet i afseende på själfva jorden under förbehåll af bördemans lösningsrätt ¹⁾. L. K:s förslag öfverensstämde, som vi se, nära med gällande rätt. Bördköpt jord skulle intaga en mellanställning mellan aflinge- och arfvejord. Tankar att likställa henne med aflinge förspordes dock, när § föredrogs hos ständerna.

Lagman Lilliegren hemställde nämligen, att bördköpt jord borde anses som aflinge och kunna testamenteras. Om inlösningsrätt kunde medgifvas arfvingarne, ville han lemna därhän.

L. K. fasthöll dock vid skilnaden mellan rent aflinge och bördköpt jord. Den senare vore arfvejord och om sådan borde intet testamentariskt förfogande arfvingarne till förfång gälla, utan endast om värdet och förbättringen.

Detta vann ständernas bifall ²⁾.

XVII: 4, 5.

1730

§ 4. All aflinge jord och ärfda eller förvärfta lösören må man efter landsrätt bortgifva eller testamentera till hvem man vill, skyld eller oskyld, barn eller andre arfvingar. Dock där omyndiga barn äro, som icke äga något till födo och uppfostran; då skall dem först efter stånd och värde så mycket lemnas, som domaren skäligt pröfvar, till dess de sig själfva nära kunna.

1736

§ 4. All — — —
— — —
— — —
— — —
de själfva
sig — —
kunna.

§ 5. Efter stadsrätt må ingen af — § 5. Efter stads-
ärfdt eller förvärfdt, rörligt eller orörligt | rätt må ej någor —

¹⁾ *Schmedeman*, 992. *Olivecrona*, Testamentsrätten s. 96, 97, 111. *Fröman*: Bördsrätten s. 21 ²⁾, 85.

²⁾ Ad. samt Prästests lagprot. ²⁾, 1731.

gods gifva i testamente mera än hvar sjätte penning, där barn eller bröst-arfvingar lefva efter. Hafver han ej barn, utan andre inländske arfvingar; äge tå makt att gifva hälften af allt det han äger. Äro ej barn eller inländske arfvingar, utan utländske alla; tå må han gifva alltsamman till inländsk man. Vilja barn och inländske arfvingar till sig lösa hus, tomt, gård eller jord; stånde det dem fritt innan natt och år. Samma rätt äga utländske arfvingar, om de i landet inflytta och där bygga och bo.

— — — fritt inom natt och år — — där bygga och bo. Vilja de göra testamente, som till prästaståndet höra, om den egendom, där i de giftorätt hafva efter stadsrätt, som i X. Kap. 4 § giftermålsbalken sägs, vare tå lag samma, som här stadgadt är, ehvad de bo å landet eller i staden; med arfvejord deras ålandetochden, som förr äktenskapet där aflad är, gånge i ty fall efter landsrätt.

Den förra af dessa §§ återgaf troget bestående lagstiftning om hvad och till hvem man enligt landsrätt ägde testamentera ¹⁾. Den senare däremot afvek i vissa stycken från gällande rätt ²⁾. Så var det belopp, som enligt stadsrätt kunde borttestamenteras, höjdt från $\frac{1}{10}$ till $\frac{1}{6}$ af egendomen, då testator hade bröstarfvingar, från $\frac{1}{6}$ till $\frac{1}{2}$, när han blott hade andra inländska arfvingar, och från halfva till hela egendomen, då blott utländska arfvingar funnos. Att testamentera egendom, lydande under stadsrätt till utlänning förbjöds i § 5. Förut synas testamenten till utländsk man, så

¹⁾ 1686 års testamentsstadga §§ 1, 2. Det "tillägg till betryggande af barns rätt till uppföstran", som *Nordling* (Ä. B. s. 207) uppgifver ha blifvit gjordt i Ä. B. XVII: 4 till bestämmelserna i nämnda stadga, igenfinnes hennes 2 § (*Schmedeman*, 991—92).

²⁾ StL. Ä. B. XIX, dit testamentsstadgan i § 4 hänvisade.

efter stads- som landsrätt, varit tillåtna¹⁾. L. K:s förslag var en yttring ej blott af den tendens att utsträcka testamentsrätten, som genomgår vår rättsutveckling, utan ock af den tidens benägenhet att i görligaste måtto inskränka utländingars förmåner.

När dessa §§ företogos till behandling hos ständerna, yrkade lagman Lilliegren, att de måtte sammandragas til en enda med så vidt möjligt lika bestämmelser för land och stad, så att af all aflingjord, ärfda eller förvärfda lösören & landet och af ärfdt eller förvärfdt, rörligt eller orörligt gods i stad finge testamenteras hvar sjätte penning. En dylik sammangjutning af lands- och stadsrätt hade man företagit sig förut, i det man inrättat Ä. B. III: 1²⁾, som skulle gälla för både land och stad, efter stadslagens Ä. B. II³⁾. "Enahanda rätt, enahanda lag bör hädanefter vara utan distinktion".

Å denna påminnelse svarade L. K. helt kort, att de båda §§ ej kunde fogas samman, då den ena afsåge lands-, den stadsrätten.

Svaret bemötte på intet vis den gjorda anmärkningen, hvilken åsyftade ej blott en formel, utan äfven materiella ändringar. Icke desto mindre vann det ständernas gillande.

Här liksom vid G. B. X: 2 hade en röst blifvit höjd för en reform, som först de äldre af vår generation sett genomföras. Då den 1857 öfvergick till verklighet, blef likheten mellan lagstiftningen för land och stad i detta stycke fullständig⁴⁾. Lilliegrens förslag hade däremot gjort det undantag från den påyrkade likheten, som betingades af arfvejordssystemet.

Vidare framställde Herr Weili den frågan, om det en-

¹⁾ 1686 års testamentsstadga § 1. *Arnell*, 846 b.

²⁾ Att denna § åsyftas, är uppenbart, ehuru protokollet blott angifver kapitlet.

³⁾ I så måtto, att arflåtarens fader och moder vid arfskifte utestängde hans syskon.

⁴⁾ *Nordling*, Ä. B. s. 208.

ligt § 4 vore förbjudet att testamentera åt utländsk man ¹⁾. L. K. svarade, att så ej vore förhållandet, men att man, om man ville, kunde alldeles förbigå utlänning.

Vid § 5 förekommo slutligen några anmärkningar, som gingo ut på att från bestämmelsen, att blott hälften af egendomen efter stadsrätt finge borttestamenteras, då inländska arfvingar funnos, undantag skulle göras för inbördes testamenten barnlösa makar emellan. K. res. d. 29 Nov. 1669 hade gifvit barnlösa makar, boende i stad, rätt att upprätta "inbördes pactum" öfver sitt afinge ²⁾, och ett dylikt förfogande ansågs äfven vid den tiden i praxis såsom lofligt ³⁾. 1686 års testamentsstadga hade dock upphäft nyssnämnda resolution genom att (i § 4) påbjuda kap. XIX Ä. B. StL. till noggrann efterlefnad utan afseende på resolutioner, som kunde vara utverkade däremot ⁴⁾. Efter L. K:s förslag var det tillåtet för makar, tillhörande borgarståndet att upprätta inbördes testamente endast öfver afingejord å landet, hvartill äfven räknades bördköpt jord ⁵⁾.

En vidsträcktare rätt härutinnan påyrkades af borgmästare Esberg. Han ville, att vid slutet af § 5 skulle införas några ord ur 1669 års resolution. Det vore hårdt, att barnlösa makar i stad ej skulle få upprätta inbördes testamente öfver allt sitt afinge.

Häremot anförde L. K., att den åberopade K. res. vore upphäfd. Bäst vore att förblifva vid dess eget förslag. "Det måste vara en likhet mellan lagbalkarne", och rätten att så som påyrkats förfoga öfver allt afinge vore oförenlig med

¹⁾ Bondest:s lagprot. förmåla, att Weili funnit en motsägelse mellan §§ 4 och 5 utan att angifva, hvori den skulle bestått. Gällde anmärkningen, att § 4 ej i likhet med § 5 förbjöd testamente till förmån för utlänning?

²⁾ *Schmedeman*, 603.

³⁾ *Rålamb*: Obs. Jur. pract. 254—55. *Cl. Kloot*: Then Svenska Lagfarenhets Spegel s. 126.

⁴⁾ *Schmedeman*, 992. *Nehrman*, Jpr. civ. 409. *Arnell*, 294 p, anför däremot 1669 års res. såsom gällande.

⁵⁾ *Olivecrona*, Testamentsrätten 181—82, 185. *Nehrman*, Ä. B. 205, jämförd med 17.

G. B. X: 5. Äfven med den begränsade förfoganderätt, L. K:s förslag medgaf, kunde det inträffa, att blott en ringa del blefve öfrig för arfvingarne. Den efterlevande maken ägde nämligen tillgodonjuta fördel och lagstadgad giftorätt samt vidare, där den efterlevande vore hustrun och inga barn funnes, morgongåfva och kunde slutligen till allt detta genom testamente erhålla intill hälften af den afiidne makens del i boet.

Detta svar nedslog dock ej motståndet mot kommissionens förslag. En lång diskussion följde. Borgarståndet gjorde gemensam sak med Esberg så till vida, att det förbehöll sig att få taga i öfvervägande, huru vida inbördes testamenten barnlösa makar emellan kunde medgifvas.

Äfven från prästerligt håll gjordes en framställning rörande den sak, Esberg bragt å bane. Den uppfattningen synes varit herskande, ehuru L. K:s förslag lika litet som föregående lagstiftning innehöll något härutinnan, att präteståndet så väl i fråga om testamenten som i fråga om arf var underkastadt stadsrätt ¹⁾. De af L. K. föreslagna stadgandena rörande testamentsrätten enligt stadsrätt, hvilka skulle omöjliggöra testamenten öfver makarnes hela afinge, funno prästerna angå äfven deras stånd. Prosten Rönbeck gjorde den påminnelsen, att en präst måtte efter landsrätt få testamentera sin hustru den afingejord, han hade på landet ²⁾. Detta var ett yrkande, framställt i alldeles oträngdt mål.

¹⁾ Att i allmänhet en person vid testamenterande var underkastad den rätt, enligt hvilken arf efter honom skulle skiftas, antydes af ordalagen i Riksens ständers bialsked ²²/₁₀, 1668 (*Schmedeman*, 547) äfvensom af 1686 års testamentsstadga § 1, slutet. Stadgan talar dels om dem, som lyda under landsrätt (däribland adelsmän), dels om dem, "som under stadslag höra", men nämner intet om någon särskild testamentsrätt för präteståndet.

²⁾ Att förutsättningen för ett dylikt förfogande skulle vara, att makarne voro barnlösa, synes af prästest:s prot. ²²/₁₀, 1731: "En och annan påstod, det en prästman måtte tillåtas att efter landsrätt testamentera dess efterlemnade enka sin afinges egendom på landet, när de hafva inga barn tillsammans". Prästest:s lagprot. ²²/₁₀, 1731 betecknar prosten Corvin som upphofsman till påminnelsen. Den omständigheten, att Rönbeck lefde i barnlöst gifte, medan Corvin hade sexton barn i sitt, gör det ju i och för sig sannolikare, att anm. härrörde från den förre. *Cavallin*, Lunds stifts herdaminne II: 22, 26.

då det afsåg att förskaffa prästerna en rättighet, som i L. K:s förslag tillerkändes alla ägare af afdingjord å landet.

Å den senaste anmärkningen svarade L. K., att, då inom prästeståndet stadsrätten gällde i fråga om arfs- och giftorätt, det vore billigt, att den inom nämnda stånd följdes äfven vid testamentens upprättande. Själfva L. K. fann sålunda Rönbecks yrkande stridande mot stadsrättens bestämmelser i detta stycke, sådana kommissionen föreslagit dem.

Prästerna voro ej tillfreds med det afgifna svaret, utan förbehöllo sig att få taga saken i närmare öfvervägande i sitt plenum. Då borgarståndet framställt enahanda begäran, blef § uppskjuten.

Af de enskilda förhandlingar om ärendet, som dessa båda stånd nu skulle företaga, finnas ej många spår. I prästeståndet debatterades frågan några dagar därefter. Här uppdrogs åt prostarne Anagrius och Rönbeck att författa och till ståndet ingifva ett betänkande i ämnet. Efter en förnyad öfverläggning gaf ståndet den förre samt prosten Corvin i uppdrag att konferera med två ledamöter af borgarståndet om angelägenheten ¹⁾.

Detta stånd hade som så ofta eljest, då det dragit tvistefrågor angående lagen till sitt plenum, intet åtgjort. Då det nu sattes i rörelse af prästerna, utsåg det borgmästarne Esberg och Björnström att öfverlägga med dessas deputerade ²⁾. Hvad den så tillsatta deputationen uträttat, är obekant. Något yttrande i den föreliggande saken synes hvarken den eller borgarståndet afgifvit. Emellertid finnes bland L. K:s handlingar ³⁾ ett memorial i ärendet af Esberg, sannolikt uppsatt till bemötande af L. K:s svar å hans framställning vid lagplenum. Till försvar för sin mening, att barnlösa makar i stad borde äga göra ett "inbördes pactum" om sitt afdinge, anförde han, att de billigtvis borde äga fritt disponera öfver

¹⁾ Prästest:s prot. ²⁴/₃ och ²/₄ 1731.

²⁾ Borgarst:s prot. ²/₄ 1731.

³⁾ Ä. B., Diverse handlingar 7°) enligt *Leijonhufvud*, Utredning etc. s. 246.

hvad de vunnit genom egen flit, möda och aktsamhet. Det syntes Esberg "vara en märkelig skilnad emellan testamente och detta omförmälda pactum reciprocum, emedan genom en testamentarisk disposition blifver någon egendom lös eller fast till en viss eller flere donerad och bortgifven, så att då är säkert, hvem efter testators vilja samma egendom hafva bör; men enär man och hustru komma öfverens, att den, som af dem den andre öfverlefver, deras afinge skall orubbad få innehafva och behålla; då kan sådant egentligen icke synas vara någon gäfv, hvarigenom arfvingarne å ena eller andra sidan skulle förfördelas; ty hvad den ene utlofvat hafver han af den andra att förvänta; och blifver således genom ovissheten det tillåtligt, som uti en annan viss händelse vore förbudet, eftersom osäkert är, huruvida mannen eller hustrun först med döden afgår." Visserligen blefve hustrun efter stadsrätt väl tillgodosedd, men frågan om inbördes pacta anginge icke endast hustrun, utan äfven mannen, hvars del i boet vore mindre enligt stadsrätt än enligt landsrätt och mindre än hustruns, enär denna äfven ägde tillgodonjuta morgongäfv, om hon ej hade barn efter mannen. Slutligen betonade Esberg ytterligare, att "pacta reciproca" vore af annan beskaffenhet än testamente eller en ovilkorlig gäfv, och framhöll, hvilken vidsträckt testamentsfrihet rådde enligt landsrätt.

Som man finner, betraktade Esberg förevarande rätts-handlingar som aftal och icke som testamenten, hvilken benämning han heller icke använder om dem. Att sådana lika väl som andra aftal mellan makar ej stämma med den svenska lagstiftningens grundsats om mannens målsmanskap öfver hustrun undgick honom ¹⁾.

¹⁾ I en senare tid uppmärksammades denna omständighet heller icke af Calonijs, när denne under återopande af delvis samma skäl som Esberg med sin auktoritet bidrog att ge uppfattningen af inbördes testamenten såsom aftal herravälde i lagskipningen för lång tid. Som ledamot af Högsta domstolen betecknade han nämligen då (²¹/, 1798) sådana "öfverenskommelser makar emellan" såsom "verkliga på vinst och förlust ingångne afhandlingar", de där icke kunde vara den efter-

Helt visst under inflytande af Esbergs memorial och som en frukt af konferensen med borgarståndets deputerade framlades af Anagrius i prästeståndet ett ändringsförslag, afsedt att införlifvas med Ä. B. XVII: 5 och lydande som följer:

“Men om tvänne äkta barnlösa personer, som höra under stadsrätt, de där intet ärft, inbördes sig förena, att den öfverlevande maken deras tillsammans förvärfvade egendom skall orubbad få behålla, då vare en sådan förening fast och giltig och hafve den afidne makens anhöriga ingen makt och frihet att därpå klandra eller åtal göra“.

Detta föga lyckligt formulerade förslag, som ganska nära, om ej helt och hållet återgaf det yrkande, ledamöter af borgarståndet framburit, och i motsats till de påminnelser, hvilka ursprungligen gjorts från prästerligt håll, syftade till verkliga förändringar i L. K:s förslag, blef af prästeståndet remitteradt till lagkommissionen ¹⁾.

Dennas svar, afgifvet vid följande riksdag, blef afvisande. Det framställda förslaget kunde ej bifallas, “emedan fundamentallagen då vore illuderad“. Finge hustrun blott hvad lag tillerkände henne och därtill treding ²⁾ i testamente, blefve arfvingarnes lott liten nog.

Prästeståndets anmärkning hade dock ledt till, att L. K. för ständerua föreslog det tillägg, med hvilket § ofvan framträder. Härmed skulle all tvekan undanrödjas beträffande ifrågavarande stånds ställning i fråga om rättighet att testamentera. Den uppfattning, L. K. vid 1731 års riksdag uttalat, att för prästeståndet bestämmelserna rörande testamenten borde harmoniera med stadgandena om giftorätten, var i tillägget närmare utförd. En person tillhörande detta stånd

levfandes “ensidiga återkallelse och ändring underkastade“ (*Olivecrona*, Test. r. 400).

¹⁾ Prästest:s prot ²²/₁, 1731.

²⁾ Gamla lagens stadgande torde vid svarets affattande föresväfvat L. K. Enligt dess eget förslag kunde i ifrågavarande fall testamenteras intill hälften. Beräkningen i det exempel, L. K. anförde, är ej fullt riktig (L. K:s förslag, Sthlm 1841, s. 40).

skulle, om han var gift, få disponera genom testamente efter stadsrätt öfver all kommunikabel egendom (lösöre, fastighet i stad samt fastighet å landet, förvärfvad under varande äktenskap). All afingejord å landet, som han förvärfvat före äktenskapet, äfvensom bördköpt jord skulle han få testamentera till hvem han ville ¹⁾.

Endast egendom af dessa sistnämnda båda slag skulle alltså i sin helhet kunna göras till föremål för inbördes testamente inom prästeståndet. Långt ifrån att tillmötesgå den framställning, en del präster gjort, hade sålunda L. K. inskränkt t. o. m. den testamentsrätt, som i ursprungliga förslaget varit prästeståndet medgifven.

I detta sista skick mötte § 5 ingen gensägelse hos 1734 års ständer ²⁾.

Det var en senare tid förbehållet att genomföra den testamentsfrihet efter stadsrätt, som borgmästare Esberg påyrkat. K. förklaringen den 19 Aug. 1762 lemnade fritt att efter stadsrätt, då inga bröstarfvingar funnos, borttestamentera all afinge jord samt ärfda eller förvärfda lösören. En ännu vidsträcktare testamentsrätt infördes genom K. F. den 21 Dec. 1857 ³⁾.

XVII: 6.

1730	1736
Testamente må ej tagas af oskifto	Testamente — — —
bo, utan af dens del, som gifvit	bo oskifto — — —
hafver.	hafver.

Denna § återgaf hvad 1686 års testamentsstadga, § 6 ⁴⁾, i denna punkt föreskref och innehöll ej annat, än hvad som i en lagstiftning, hvilken gaf båda makarna del i boet, borde synas som en själfklar sak. Icke desto mindre framkom här

¹⁾ Jfr *Olivecrona*, Testamentsrätten, 136—38.

²⁾ Ad. präste- och bondestns lagprot ²⁴/₃, 1731. Ad. samt prästestns lagprot. ²⁵/₃, 1734 samt Alleg. till det förra nr 22.

³⁾ *Modée*, VII: 5390. *Nordling*, Ä. B. 208.

⁴⁾ *Sehmedeman*, 993.

en anmärkning, som gick ut på att testamente måtte få tagas af oskifto. Af den föreslagna bestämmelsen följde, yttrades det, att en man, då han satte upp sin yttersta vilja, kunde gifva ansenligt till sin hustru, men till sina barn ingenting utöfver deras arfslotter. Han kunde sålunda väl försämbra, men ej det ringaste förbättra barnens villkor. Detta senare kunde likvisst synas honom önskvärdt, särdeles om han vore nog olycklig att genom ett senare gifte ha gifvit sina barn ur ett föregående en ogen styfmoder. Det påyrkade stadgandet, att testamente skulle utgå af oskifto, vore ej obilligt, då det blott var en viss del af egendomen, som kunde borttestamenteras, och då vidare hustrun, om hon förhölle sig väl, kunde hoppas att blifva ihågkommen i testamentet ¹⁾.

Detta förslag, som skulle infört en testamentsfrihet, på grund af hvilken en make under vissa förhållanden skulle kunnat fullständigt upphäfva giftorätten och i hvarje fall göra dennas storlek beroende af sin uppfattning af den andre makens förhållande, besvarade L. K. därmed, att det var naturligt, att den, som ville gifva något, skulle gifva af sitt eget.

§ antogs oförändrad ²⁾.

XVIII: 4.

1780	1786
Ej må någor annar än närmaste arfvinge	Ej må —
klandra testamente, och hvad af honom varder	— — —
samtyckt eller försummadt, därå måge sedan	— — —
fjärmare arfvingar icke tala.	ej tala.

Äfven denna § var i full öfverensstämmelse med gällande lagstiftning ³⁾.

¹⁾ Yttrandet i anmärkningen, att hustrun "efter landslag skulle mista allenast en treding och efter stadslag en hälft af det som i lagen utsattes", innehåller fel, hvilka försvinna, om blott orden "af det, som i *lagen* utsättes" ändras till "af det, som i *testamentet* utsättes".

²⁾ Ad. prot. ²⁴/₁, 1781.

³⁾ 1686 års testamentsstadga § 8 (*Schmedeman* 994).

När punkten kom under behandling hos ständerna, väckte dock lagman Lilliegren det förslag till ändring, att, om närmaste arfvingen försummade att tala å testamentet eller saknade förmåga att riktigt utföra saken, hans närmaste släkting måtte få klandra detsamma i anseende till den fördel, han i framtiden kunde vinna genom dess upphäfvande.

L. K. svarade, att, då en fjärmare arfvinge, så länge en närmare vore till, ej kunde tala å arf, så kunde han ej heller föra talan mot testamente. Eljest skulle det aldrig blifva något slut på sådant klander.

Med gillande af svaret antogo ständerna § 1).

XIX: 2.

1730

Mö, af hvad ålder hon ock vara
må, stånde under förmynderskap.

1736

Mö — — hon vara
må—förmynderskap.

Äfven denna § öfverensstämde med den bestående rätten. För tankar på ändring häri var man dock ej främmande. Redan 1690 hade Svea hofrätt i sina påminnelser vid Ä. B. hemställt, om det ej vore billigt, att en jungfru finge vara sin egen målsman, när domaren pröfvade henne skicklig därtill ²⁾, och vid 1723 års riksdag, då K. förkl. af 1711, 1721, som höjde mannens myndighetsålder från 15 till 21 år, underställts ständerna, voro flere förslag till bestämmelser angående ogift kvinnas myndighet under behandling hos justitiedeputationen. Det ifrågasattes, att det skulle bero på rätten eller domaren att efter omständigheterna i hvarje särskildt fall afgöra om mös myndigförklarande, eller ock, att hon vid 25 år skulle äga disponera öfver mobilier och räntor, vid 30 öfver fast egendom och fruktbärande kapital, eller ock, att hon, i öfrigt myndig vid 25 år, beträffande föryttring af fast egendom skulle vara beroende af en tillförordnad kurators bifall. Borgar-

¹⁾ Ad. prot. 24/1, 1781.

²⁾ *Nilsson*, a. a., II: 2 s. 288.

ståndets ledamöter i deputationen ville helst, att man skulle förblifva vid det gamla, troligen med hänsyn till den lösa egendomens långt större betydelse inom deras stånd. De tre andra ståndens ledamöter däremot uttalade, att mö borde få disponera öfver sin lösa egendom samt kära och svara inför rätta, när hon fyllt 25 år ¹⁾).

Till något beslut af ständerna ledde ej detta förslag. Emellertid förklarade konungen därefter liksom under närmast föregående tid understundom mö för myndig genom dispens ²⁾).

Rättighet att meddela sådan ville lagman Gust. Sam. Gyllenborg ha inrymd åt regeringen i förevarande § och yrkade därför, att till slutet af densamma måtte fogas "där icke konungen förklarar henne för myndig".

Härå genmälde L. K., att en sådan bestämmelse skulle sätta alla i tillfälle att begära att blifva förklarade för myndiga. Det vore för öfrigt nyttigast för en mö att stå under förmyndare, hvarför hon ock själf borde vara tacksam.

§ blef så godkänd ³⁾).

L. K:s uttalade betänkligheter äfvensom ständernas beslut torde snarare varit riktade mot stadgande i lagen af någon dispensationsrätt i detta stycke än mot själfva denna rättighet. Konungen fortfor att dispensera härutinnan. Den grundlagstiftande riksdagen 1809—10 fann nödigt att uttryckligen tillerkänna honom rätt därtill ⁴⁾).

XIX: 3.

Enka råde sig och gods sitt själf.

¹⁾ Justitiedep:s prot ²¹/₂, ¹⁴/₈, 1723. Memorial af häradshöfding Hugo Weili ²¹/₂, 1723. Denne föreslog äfven, att den, som ej fyllt 21 år, borde "förskonas från en neslig dom, som rörers dess ära och honnör", vid brott, "som icke strida snörrätt emot Guds lag". Ty den, som ej finge disponera öfver sina egodelar, som likväl kunde återförvärfvas, borde långt mindre vara myndig att förverka sin ära, "den största juvel, han äga kan". (Denne Weili var fader till den i riksdagsförhandlingarne om lagen deltagande Paul W.)

²⁾ *Nehrman*, Jpr. civ. 416.

³⁾ Ad. samt bondest:s lagprot. ²¹/₂, 1731.

⁴⁾ Riksd. besl. ²/₈, 1810 § 31 (*Nordling*: Ä. B. 298).

Äfven denna § var ett uttryck af gällande rättsordning ¹⁾ och öfverensstämde med L. K:s alla föregående förslag till Ä. B. Ett förslag till ändring framkom emellertid, i det att yrkande gjordes, att enka måtte stå under förmynderskap, till dess hon fyllt 24 år.

L. K. bemötte framställningen med att påvisa det orimliga i att en enka, som kunde vara sina barns förmyndare och jämväl sina döttrars giftoman, likväl skulle stå under förmynderskap. Vore hon oskicklig att förestå egendomen, kunde hon likmätigt § 4 ställas under förmyndare. Skulle den föreslagna ändringen göras, blefve man nödsakad att ändra "en stor hop" af de redan antagna §§.

§ antogs utan förändring ²⁾).

XIX: 4.

1730

Där någor för vanvett, slöseri eller andre orsaker icke kan vårda gods sitt; tå bör han under förmyndare ställas.

1736

Den för vanvett, slöseri eller andra orsaker ej kan vårda gods sitt; varde under förmyndare ställd.

När L. K:s förslag i denna § förelades ständerna, ändrades "tå bör han" etc. till "tå bör den" ³⁾. Den ytterligare omformulering af §, som ofvan befinnes gjord, torde vara L. K:s eget verk.

XX: 1.

1730

Fader vare sina barns rätta förmyndare, och där han träder i annat gifte, tage nästa mödernessfränders råd uti de mål, som barnens välfärd angå.

1736

Fader — — förmyndare; går han i — — — — — angå.

¹⁾ *Nordström*, a. a. II: 89. *Nordling*, Ä. B. 296. Jfr *Rålamb*, a. a. 325.

²⁾ Ad. samt bondests lagprot. ²⁴/₁, 1731.

³⁾ Ad. prot. ²⁴/₁, 1731.

Vid denna §, som ej införde någon nyhet i den svenska lagstiftningen ¹⁾, yrkade lagman Gyllenborg, ej nöjd med den bestämmelse, som § innehöll, till tryggande af barnens intressen, att, om en fader trädde i nytt gifte, han ej borde få vara förmyndare för sina barn ur föregående äktenskap. Påverkad af sin nya hustru, kunde han göra dessa mycken orätt.

L. K. fann däremot bäst vara, att man höll fast vid den föreslagna §. Fadern vore närmast om att vara sina barns förmyndare. I motsats till en främmande kunde han väntas komma att handhafva sitt uppdrag utan ersättning. De befarade olägenheterna förebyggdes genom den lagstadgade afvittringen och genom faderns skyldighet att i mål, som rörde barnens välfärd, taga deras modernefränder till råds.

Svaret vann ständernas bifall ²⁾.

XX: 2.

1790	1796
Dör fader; hafve tå moder rätt att förestå sina barn och deras gods med nästa fädernesfränders eller förmyndares råd. Går hon i annat gifte; företräde ej längre förmynderskapet, dock låte sig om barnen vårda och hafve makt att behålla dem uti sitt hus och bröd, om hon så vill och ej laga hinder däremot är.	Dör — — — — — — — — gifte; träde från förmynder- skapet, låte dock sig — — — — dem i sitt — — är.

Denna § var hämtad ur 1669 års förmyndareordning §§ 6—9 ³⁾. Här synes dock förutsatts, att modern alltid skulle hafva medförmyndare. Uttryckligen föreskrefs detta i L. K:s

¹⁾ Förmyndareordn. ¹⁷/₁₆, 1669 §§ 4, 5. (*Schmedeman* 573). Förslagen till Ä. B. 1690—1730 öfverensstämde alla häruti.

²⁾ Ad. samt bondests lagprot. ¹⁷/₁₆, 1731.

³⁾ *Schmedeman*, 573—74. Jfr G. B. LL. XV, StL. XI.

förslag till Ä. B. af år 1690 ¹⁾), som bestämde, att rätten skulle förordna, där den affidne mannen ej utsett någon sådan.

En bestämmelse i sådant syfte ville ock greffe Gyllenborg ²⁾ bringa till stånd i ofvanstående § och yrkade därför, att orden "nästa fädernesfränder, eller" måtte uteslutas, eftersom det talades om "förmyndares råd" och fädernesfränder blifva förmyndare, eller ock att orden "fädernesfränders eller förmyndares råd" måtte ändras till "fädernesfränders och förmyndares råd".

Härtill svarade L. K., att det kunde inträffa, att fädernesfränder ej kunde vara förmyndare, eller ock, att sådana saknades. Satte man återigen, såsom jämväl föreslagits, "och" i stället för "eller", blefve modern alltid bunden att höra en förmyndares råd.

§ godkändes utan förändring ³⁾).

XX: 8.

1730	1736
Ej må den vara förmyndare, som	Ej må — — — —
litet vetande, gäldbunden, slösare eller	— — — — —
barnens vederdeloman är, eller den, som	ej fyllt tjugufem
icke fyllt sina tjugufem år, eller är så	år — — — — —
gammal och vanför eller så fattig, att	ej förestå kan; icke
han förmynderskapet ej förestå kan;	heller utländsk man
icke heller den af annan läro är eller	eller den af annan
den, som hafver kronones eller andra	läro är — — — —
sådana medel under händer.	— — händer.

¹⁾ De följande öfverensstämde häri med det 1730 framlagda.

²⁾ Bondests lagprot., har "Gref Gyll". Därmed kan ock ha menats lagmannen greve C. A. Gyllenstierna.

³⁾ Ad. samt bondests lagprot. ^{31/4} 1731. Förhandlingarne styrka, ej Nordlings uppfattning (Ä. B. 312), att "lagstiftaren synes hafva bestämdt åsyftat, att modern alltid skall ha medförmyndare, hvarför bland fädernesfränder en bör därtill utses".

Här uppställda diskvalifikationer för en förmyndare voro mestadels hämtade ur 1669 års förmyndareordning § 15. Nyheter voro, att en minimiålder af tjugufem år ¹⁾ föreskrifvits för en förmyndare, att bland obehöriga ej nämnts främmande, som ej på en gång var i Sverige besuten och där vunnit medborgarrätt, men däremot personer af annan lära samt sådana, som omhänderhade kronans eller därmed jämförliga medel.

Hos ständerna gjordes ingen annan anmärkning vid ofvanstående § än den, att utländings obehörighet att vara förmyndare borde bibehållas, emedan penningarne eljest kunde gå ur landet.

Det hade sannolikt berott blott på ett förbiseende, att L. K. ej diskvalificerat utländsk man i förevarande §²⁾. Också mötte den gjorda påminnelsen ingen gensägelse från kommissionens sida.

Så fick § det tillägg, som ofvan angifves, sedan ständerna afvisat ett framställt förslag att i stället för ordet "utländsk" sätta "utomlands boende"³⁾.

XXII: 4.

1780

1786

De lösören, som omyndig ej själf behöfver, skola till hans nytta föryttras, och hans redbare penningar skall förmyndaren så förränta och för-	De — — böra till hans nytto
---	-----------------------------

¹⁾ Förmyndareordn. af 1669 § 82 upptog ålder af under 25 år bland laga ursäakter ifrån förmynderskap (*Schmedeman* 581).

²⁾ Alla förslagen till Ä. B. före det af 1726 kräfvade, att förmyndare skulle bo i landet, vara besuten eller undersäte där. Innan svensk rätt (o. 1682—85) införts i Skåne, kunde det "efter recessen" (förmodligen Kristian IV:s rec. ²¹/₂, 1643) åligga danskar att mottaga förmynderskap i Skåne, skåningar i Danmark. Skånska adeln besvärade sig häröfver vid riksdagarna, och K. M. lofvade söka ändring genom fördrag med Danmark. Kriget 1675—79 undansköt frågan, och Skånes fullständiga införlifvande med Sverige bragte henne ur världen. (Ad. prot. 1668 s. 572, 1672 s. 371, 1675 s. 165, K. res. ²¹/₂, 1668 § 77, ¹⁰/₁₂, 1672 § 24, ²¹/₂, 1675 § 10. (*Stiernman*, Riksd. besl. II: 1561, 1674, 1712).

³⁾ Ad. samt bondests lagprot. ²¹/₂, 1781.

kofra, som bäst och säkrast pröfves. Men ej må	föryttras
förmyndare själf handla sig till något af den	— — pröf-
omyndiges gods, löst eller fast.	vas. — —
	handla till
	sig — fast.

Gent emot bestämmelsen, att förmyndare ej skulle få tillhandla sig något af sin myndlings gods, hvilken hämtats ur 1669 års förmyndareordning § 29, yrkade herr Paul Weili, att förmyndare måtte få handla till sig af myndlingens egendom efter värdering, helst då ingen annan köpare anmälde sig.

L. K. genmälde, att det till förekommande af misstankar och underslef vore bäst att bibehålla ifrågavarande förbud ¹⁾.

¹⁾ Ad. samt bondests lagprot. ²⁴/₅, 1781.

Jordabalken.

IV: 1.

1780

Säljer man jord sin & landet; så skall köparen inför rätten i det härad, jorden ligger, visa köpebref sitt och jorden offentliga uppbjuda låta på try allmänna häradsting. Göres ej & den jord klander inom natt och år efter tredje uppbudet; gifve så häradshöfding fastebref därå med dess namn, häradets och sitt insegel. Nu kan den jord, som såld är, ligga i flere härader; så skall man uppbjuda hvardera & rätta häradsting och taga fasta &. Varde ock samma fastebref i härads dombok inskrifvet.

1786

Säljer man — — — efter tredje uppbudet eller vid det ting, så tredje uppbudet sker i den landsort, där allenast ett ting hvar år hålles; gifve så — — insegel. Ligger det, som såldt är, i flere härader, så skall hvardera uppbjudas & rätta häradssting, och fasta där & tagas. Varde ock fastebref — inskrifvet.

Lagkommissionens förslag vidladdes liksom gällande rätt i detta stycke ¹⁾ af den ofullständigheten, att hänsyn ej tagits till det förhållandet, att i vissa härad blott ett lagtima ting årligen hölls. Om det skulle blifvit lag och strängt efter-

¹⁾ Förordn. ang. bördsrätt & landet, ²⁷/₁₀, 1720 § 6 (*Modée*, I: 216); LL. J. B. II, Tingm. B. VIII och Rätteg. ordin. 1614 § 8 (*Schmedeman* 184) föreskrefvo tre lagtima ting om året i hvarje härad, men för vissa provinser i Norrland var antalet inskränkt till två (*Nehrman*, Proc. civil. s. 91) och för Järnbergslagen enligt K. Maj:ts ordn. ⁹/₁, 1649 § 41 (*Schmedeman* 276) till ett. Äfven andra landsorter funnos med blott ett ting om året (*Flinberg*, a. a. IV: 54 ff.) I K. res. & ad. besvär ²⁷/₁₀, 1668 § 9 (*Stiernman*, Riksd. besl. II: 1546) säges det vara "utom gammal ordning", att blott tre ting höllos om året, och ²⁷/₁₀, 1688 klagas i L. K. (I: 47), att det långa lagfarandet (s. n. s. 115 ³) uppkommit af tingstidernes förändring emot lagen.

lefvats, skulle alltså i sådana härad understundom ända till dubbelt så lång tid måst förgå som i härad med tre ting om året, innan köparen kunnat få fasta å egendomen. Denna brist afhjälpte L. K. själf å ett af de allra sista lagplena 1734 genom att för ständerna framlägga det förslag till ändring i §, som ofvan angifves, hvilket också blef antaget ¹⁾.

IV: 5.

1730

Nu kan skattejord utom börd säljas; då skall köparen den hembjuda honom, som räntan därå äger, innan uppbud därå tages, och hafve han makt den jord att lösa och sedan lagliga uppbjuda låta, som sagdt är.

1736

Nu kan skattejord utom börd säljas; är det kronoskatte, hembjude det kronan, och det, som frälsskatteär, honom, som frälserätt där å äger, innan tredje uppbud där å tages, och hafve de makt den jord att lösa och sedan lagfarten fullfölja låta, som sagdt är.

Enligt gällande rätt ålåg det vid-försäljning af kronoskatte utom börd köparen att hembjuda jorden åt kronan till inlösen ²⁾. Att döma af K. F. ³⁾, 1684 ⁴⁾ synes hembudsskyldigheten tidigare hvilat på säljaren. Hembudet skulle likväl ej, såsom nu föreslagits, försiggå, innan uppbud tagits, utan först efter tredje uppbudet ⁵⁾. Äfven andra räntetagare än kronan ägde lösningsrätt till under dem räntepliktig jord, då hon såldes utom börd ⁶⁾; huruvida köparen också var skyldig att hembjuda köpet till dem, framgår ej af författningarne.

¹⁾ Ad. prot. ¹¹/₁₀, 1734. Alleg. till d:o nr 23 (Riddarhusarkivet).

²⁾ Res. å allmogens besvär ¹¹/₁₀, 1723 § 84 (*Modée*, I: 381) (*Abrahamsson* 352). Jfr dock *Nehrman*, Jpr. civ. s. 285.

³⁾ *Schmedeman*, 863.

⁴⁾ Så frälseman till skatte, hvaraf han ägde uppbära räntan, så rusthållare till särskilda hemman i rustningsstam och till augmentshemman. Ad. priv. 1723 § 11 (*Modée*, I: 469). Res. å befälets vid indelta kavalleriets besvär ¹¹/₁₀, 1723 § 13 (*Modée*, I: 428). Att jorden och räntan så "konsoliderades", ansågs främja hemmanens kultur (*Abrahamsson*, 48).

I hembudsskyldigheten och rëntetagarens lösningsrätt sågo bönderna en antydning om rëntetagaren tillkommande rättigheter öfver skattejorden, hvilka de ej ville erkänna, och därjämte en tryckande inskränkning i dispositionsrätten öfver deras hemman, från hvilken de sökte blifva befriade. Att bondeståndet vid 1723 års riksdag gjort ett fruktlöst försök i sådan riktning, visar sig af K. res. å allmogens besvär vid samma riksdag ¹⁾. När lagverket kom före, synes man tänkt förnya försöket.

Bland ståndets "påminnelser vid lagbalkarne" var äfven ett yrkande, att förste köparen borde få behålla hvad han köpt, då ingen bördeman angifvit sig. Räntehafvaren hade alldeles ingen rätt till jorden och hvarken kunde eller borde anses som bördeman. Denna framställning synes dock ej blifvit framburen för ständerna.

Ett mindre vidtgående yrkande framställdes af herr Abrahamsson. Denne fann det onödigt att besvara köparen med hembud, helst rëntetagare lika väl som bördeman sådant förutan vid uppbudet å tinget kunde bevaka sin lösningsrätt.

L. K. genmälde, att hembudet lätt kunde ske, enär man visste, hvem som ägde rëntan, men däremot ej alltid, hvem som vore bördeman. Det vore för öfrigt en fördel för köparen att strax få veta, huruvida rëntetagaren ville göra sin lösningsrätt gällande ²⁾.

Mot bestämmelsen, att hembudspligten skulle åligga köparen, opponerade sig assessor Lilliestierna. Han yrkade, möjligen med 1684 års stadgande för ögonen, att denna skyldighet i stället skulle tillkomma säljaren.

Härtill svarade L. K., att säljaren, då man vid lösningssummans bestämmande ej hade den vid ett köp aftalta köpe-

¹⁾ Res. å allmogens besvär 1723 § 84 (*Modée*, I: 381).

²⁾ L. K:s svar, att det vore nyttigt, att jorden och rëntan konsoliderades, berörde ej frågan om hembudens, utan om själfva lösningsrättens lämplighet. Yttrandet bemöter däremot bondests anmärkning och kan möjligen anses tyda på, att denna verkligen blifvit framburen för ständerna.

skillingen att rätta sig efter, skulle kunna fordra så mycket, att all inlösen omöjliggjordes.

Ingendera anmärkningen vann afseende. Ständerna godkände § oförändrad ¹⁾).

Ikke destomindre beslöt bondeståndet någon tid senare hemställa om den ändring i densamma, att rätetagaren uttryckligen angafs, nämligen kronan på kronoskatte och frälseman på frälsekatte, "emedan den enfaldiga allmogen befruktar, att det ordet ränteägare på ett eller annat sätt torde förorsaka tvetydighet" ²⁾).

Med anledning häraf omformulerade L. K. till följande riksdag § i den riktning, bönderna önskade. Detta nya förslag antogs utan annan förändring, än att framför ordet "uppbud" tillades "tredje" ³⁾).

På framställning af bondeståndet utarbetade L. K. där- efter ett tillägg till §, angifvande, huru inhämtas skulle, om kronan ville göra bruk af sin lösningsrätt. Detta bifölls ⁴⁾), men fick i lagen sin plats i R. B. som en särskild § (II: 4).

Senare ha några af de yrkanden, som 1731 gjordes vid J. B. IV: 5, rönt framgång. K. F. ⁵⁾/₁₀, 1789, som gaf ägare af skatte och skattefrälse lika fri dispositionsrätt däröfver, som frälseman hade öfver frälsehemman, upphäfde skyldigheten att vid försäljning utom börd hembjuda kronoskatte

¹⁾ Ad., präste- o. bondest:ns lagprot. ²⁾/₁₀, 1731. För öfrigt finnes herr Palmstierna vid denna § gjort en anmärkning angående bruk, hvilken enligt bondest:ns lagprot. besvarades med en hänvisning till J. B. V: 4, enligt prästeståndets åter afvisades såsom stridande mot adelsprivilegierna. Dessa föreskrefvo (i § 27), att, när ofrälse bruksegare, som till sitt skattebruks understöd tidigare fått köpa någon frälsejord, skilde bruket från denna, var vid densammas försäljning adelsman berättigad att inlösa henne. Några ord i bondest:ns prot. tyda på, att Palmstiernas anmärkning afsåg, att adelsman, som ville lösa frälsejorden, skulle vara skyldig att äfven lösa bruket, en bestämmelse, som skulle varit ett in- trång i adelns genom privilegierna försäkrade lösningsrätt.

²⁾ Bondest:ns prot. ²⁾/₁₀, 1731.

³⁾ Ad. prot. ²⁾/₁₀, 1734.

⁴⁾ Ad. prot. ¹⁾/₁₀, 1734. Alleg. till d:o nr 28.

till kronan och gjorde äfven slut på kronans lösningsrätt¹⁾. Genom K. F. ¹⁶/₁₀ 1875 upphörde hembudsskyldigheten fullständigt.

IV: 9.

1734

Ej må den, som å skattskyldig jord sitter, genom köp, skifte eller å annat sätt något söndra eller minska af det, som därtill med rätta hörer; gör det någor; vare ogildt.

Något stadgande svarande mot de förbud, som tid efter annan utfärdats²⁾ mot afsöndring af mark från skattskyldig jord, hvarigenom dennas skattekraft minskades, hade L. K. ej upptagit i det förslag till J. B., som 1731 förelades ständerna. Det 1734 framlagda förslaget till R. B. innehöll emellertid i XX: 3 ett förbud mot att i förlikningsväg minska sådan jord, och sedan detta vunnit ständernas gillande, ingaf L. K. opåmint det förslag, som ofvan angifves, hvilket af af dem bifölls och infördes i lagen såsom J. B. IV: 9³⁾.

V: 4.

1780

Nu är både arfve- och aflingejord uti ett köp å landet. Vill bördeman den arfvejord börda; vare ock pliktig att lösa aflingejorden, där köparen själf den icke behålla vill. Äro husgeråd och afvel under det köp; vare lag samma.

1786

Nu — — —
aflingejord i ett
köp — — — —
— — — den ej
behålla — — —
— samma.

¹⁾ *Modée*. XIV: 290. Jfr *Tengvall*, Tvistemålslagfarenheten, s. 147 § 17.

²⁾ K. F. ²/₁₀ 1673 o. ²¹/₁₀ 1677 (*Schmedeman*, 654, 691).

³⁾ Ad. prot. ¹/₁₀ o. ²/₁₀ 1734. Alleg. till d:o nr 22.

Den förpligtelse, som här ålades den bördande, var okänd för gällande lagstiftning ¹⁾ och lemnades ej oanmärkt af dem, som företrädesvis hade bördemans intressen för ögonen. Man anförde vid ständernas plenum mot den föreslagna bestämmelsen, att den skulle afstänga bördeman från att begagna sin bördsrätt, då han ej maktade inlösa aflingejord, husgeråd och afvel.

L. K. anförde till försvar för det nya stadgandet, att det tillgodosåge säljarens intressen, hvilka alltid borde sättas i första rummet, och att det hindrade godsens styckning. Det stode ju bördeman fritt att sälja hvad han ej ville behålla af aflingejord och afvel ²⁾.

§ bifölls utan förändring ³⁾. Detta hindrade dock ej bondeståndet, hvilket, liksom då bördsförordningen förehades ⁴⁾, höll på bördsrätten i dess gamla stränghet, att snart nog inkomma till L. K. med den afvisade anmärkningen, visserligen något modifierad. Nu stannade den vid, att sista meningen i § skulle uteslutas, emedan rätte bördeman i brist på tillräckliga medel att inlösa husgeråd och afvel kunde bringas från bördsrätten ⁵⁾.

Till svar härå anförde L. K. vid 1734 års riksdag ånyo, att man borde taga mer hänsyn till säljarens bästa än till bördemannens, hvilkens frihet att få börda vore att anse som ett beneficium. Skulle bördeman befrias från skyldigheten

¹⁾ "Är under ett köp både arf- och aflingegods, så kan bördeman ej förmenas att allena de gods lösa, hvartill han är bördfallen". *Abrahamsson*, 351. Dock ägde köparen af bördeman utbekomma ersättning för alla oundgängliga omkostnader, han haft för godsets skull. F. o. ang. bördsrätt å landet ^{21/}, 1720 § 14 (*Modée*, I: 218).

²⁾ Hvad L. K. för öfrigt anförde, att bördemans villkor blefve bättre, emedan han finge lösa aflingejorden med, öfverensstämmer hvarken med förevarande §, som gjorde aflingets inlösande beroende af säljarens skön, eller med L. K:s svar, att säljarens intressen borde sättas i första rummet.

³⁾ Ad., präste- o. bondestns lagprot. ^{21/}, 1731.

⁴⁾ 1720 års bördsförordning blef antagen mot bondeståndets vilja (Ad. prot. ^{21/}, 1720 s. 223. Äfven hos *Fröman*, Bil. I: 18).

⁵⁾ Bondestns prot. ^{21/}, 1731.

att öfvertaga lösöret, där säljaren ej ville behålla det, kunde denne komma att lida förluster. L. K. tillade, sannolikt för att lugna bondeståndet, att § hade mest afseende på större gods, där det vanligen fanns mycket lösöre.

Bönderna gåfvo nu efter. Hvad vid föregående riksdag beslutits blef beståndande ¹⁾.

1720 års f. o. om bördsrätten på landet § 9 hade för att värna om säljarens rätt gent emot bördemans anspråk gjort den förändring i gällande lagstiftning (J. B. LL. III), att lösningssumman vid bördande på landet skulle utgå icke efter värdering, utan efter verkliga köpeskillingen, såsom af ålder var föreskrifvet för städerna, där bördsrätten hölls inom snäfvare gränser ²⁾. Hvad ständerna nu beslutit, var ett ytterligare steg till förverkligande af den princip, L. K. uttalat, att största hänsyn borde tagas till säljaren. Därmed var arfvejordssystemet på ännu en punkt försvagadt. Men därifrån var det långt till borttagandet af det band på äganderätten till fast egendom, hvilket bördsrätten innebar. Detta skedde först genom K. F. ²¹/₁₁, 1863.

VI: 2.

1780	1786
Nu kan fader ärfva sina barns möderneshjord	Nu kan
eller moder deras fädernesjord. Vill man den jord	— — — —
sedan sälja; löse tå den i börd, som närmast är	löse den —
att ärfva honom, som säljer.	— säljer.

Huruvida den jord, fader eller moder ärft efter barn, vore att anse som afvinge- eller arfvejord (fritagen från eller underkastad bördande) och jämväl huruvida säljarens närmaste arfvinge var närmast att börda äfven sådan jord, som ej kommit från hans släkt, hade tidigare varit föremål för tvister ³⁾.

¹⁾ Ad. och prästestets lagprot. ²¹/₁₀, 1784. Alleg. till ad. prot. 1784 nr 22.

²⁾ Jfr *Fröman*, Bördsrätten 78—75. StL. J. B. I.

³⁾ *Fröman*, a. a. 15, 46, 52. L. K:s prot. ²¹/₁, o. ¹²/₁₁, 1688, ¹²/₁₁, 1689, ¹⁴/₁, o. ²⁸/₁, 1715 (I: 86, 41, 87, III: 216, 219). K. B. ⁴/₁, 1689 (*Schmedeman* 1238).

Frågorna afgjordes genom 1720 års bordsförordning § 4, hvarest liksom sedan i J. B. VI: 1 föreskrefs, att säljarens fädernefränder ej finge börda hans modernejord, ej heller hans modernefränder hans fädernejord, samt genom J. B. II, som förklarade all ärfd jord för arfvejord ¹⁾). För att slutligen förekomma all tvekan, huruvida, när fader ärft sitt barns moderne- eller moder dess fädernejord, denna jord, som i arftagarens hand hvarken var att betrakta som fäderne eller moderne, vid försäljning kunde bördas af medlem af den släkt, hvars arfvejord egendomen varit, eller af säljarens släktingar, hade L. K. lemnat ofvanstående stadgande ²⁾).

Abrahamsson såg häri en rubbning af släktjordsystemet, hvilken det gällde att förhindra. Fördenskull ingaf han en anmärkning mot § af följande innehåll.

Det föreslagna stadgandet vore alldeles nytt. Det strede mot Ä. B. II SrmL., som bestämde, att i förevarande fall det aflidna barnets skyldemän å den sida, hvarifrån egendomen kommit, skulle vara närmast att börda. Att låta säljarens skyldemän, hvilkas fäderne- eller modernearfvejord egendomen aldrig varit, börda densamma vore heller icke öfverenssstämmande med förste acquirentens afsigter, hvilken förvärfvat egendomen för sin egen, men ej för en annan familjs konservation — hvaraf all rättighet till bördelösen härleddes.

Från L. K:s sida invändes häremot, att SrmL. ej kunde åberopas här, då sådan jord, som § omhandlade, enligt denna lag måste gå i trenne [bröst-] arf för att kunna anses som arfvejord. Enligt gällande lag åter, som blott kräfd att aflingejord skulle ärfvas en gång för att antaga arfvejords natur, vore den arfvejord och underkastad bördande. När nu lagen uttryckligen stadgade, att den, som vore närmast att ärfva, också vore närmast att börda, och då den släkt, från hvilken egendomen gått, ej hade någon rätt att ärfva, kunde det ej heller medgifvas henne att börda ³⁾). Hvad det vid-

¹⁾ Detsamma synes dock äfven bordsförordningen 1721 § 1 stadgat.

²⁾ *Fröman*, a. a. 51—52.

³⁾ LL. J. B. II, VI.

komme, att en slägts arfvejord sålunda öfverginge till en annan, så inträffade sådant dagligen, nämligen med den arfvejord, kvinna, som gifte sig, förde i boet eller sedermera ärfde ¹⁾).

Som man finner, ansåg L. K. ofvanstående § ej införa någon nyhet i svenska rätten. De premisser, hvarpå hon grundade denna mening, hade dock varit föremål för olika tydningar. Stridiga åsikter hade framträdt om landslagens rätta förstånd såväl beträffande gränsen mellan arfve- och aflingegods som beträffande företrädesrätten till börd (s. o.).

§ antogs utan förändring ²⁾).

VI: 4.

1730

Är näster bördeman öfvermage eller mö eller vettvilling eller utrikes faren eller fången, löse tå målsman eller ombudsman å deras vägnar inom laga stånd, där han gitter och det nyttigt pröfvar. Sedan hafve omyndig, tå han myndig varder, eller vettvilling, tå han till förstånd kommer, eller utrikes faren eller fången, tå han återkommer, ingen makt därå att tala. Nu hafva de ingen målsman eller ombudsman; stånde dem äntå icke fritt någon jord i börd återvinna,

1736

Är näster — mö eller vanvettig eller — — löse målsman — — eller vanvettig, tå han till bättre för-

¹⁾ Uppenbarligen menade L. K., att Srml., såsom i detta stycke fotad på helt andra grunder än LL., ej vore tillämplig. Sådan jord, här var i fråga, blef enligt L. K:s försl. J. B. II, hvilket kap. ständerna utan anmärkning från Abrahamssons sida godkänt, genast arfvejord i den släkt, hon som arf tillfallit, och fritagen från bördetalan från den andras sida. Enligt Srml. åter blef dylik jord ej arfvejord, förrän hon gått i tre bröstarf utan mellankommet bak- eller sidoarf. När sålunda fader, som ärf sitt barns modernejord, ville försälja samma jord, ägde enligt denna lag icke säljarens fränder, utan barnets modernefränder lösa den i börd, säger *Nordström* [II: 195] lika väl som *Abrahamsson* [351]. Den ätt, från hvilken jorden kommit, ansågs bibehålla sin bördsrätt till densamma, till dess den andra vunnit ett slags häfd till henne genom att hon flere gånger gått i arf inom densamma (*Schrevelius*, Om arfvejord 177—78).

²⁾ Ad. prot. ²¹/₂, 1731.

därå ej i rätten tid talt är, | stånd kommer — — de ej måls-
utan behålle jord, hus och | man — — äntå ej fritt jord — —
tomt den köpt hafver. | därå i rätten tid ej talt — hafver.

Enligt LL. (J. B. VIII) hade bördeman, som var utrikes, åtnjutit förmånen att få börda inom natt och år, efter det han återkommit; öfvermage hade haft samma tid för bördetalans anhängiggörande från det han fyllt femton år, jungfru från det hon blifvit gift ¹⁾. StL. åter hade (i J. B. II) medgifvit utrikes varande bördeman att börda, blott om han kom hem inom natt och år efter egendomens försäljning och väckte talan inom sex veckor efter hemkomsten; motsvarande preskription var stadgad för öfvermages och jungfrus bödrätt. 1720 års bödrsförordning var mindre undseende mot dem, som ej själfva kunde bevaka sin rätt. "På det dominia rerum måtte blifva certa och oändeliga rättgångar förekommas", betogs jungfru, öfvermage, afvita eller utrikesvarande bördeman all talan, om deras förmyndare eller fullmäktig ej bördade för deras räkning ²⁾.

Denna bestämmelse framkallade en mängd klagomål af hemkomna krigsfångar. Vid 1723 års riksdag behandlades åtskilliga framställningar om en ändring i bödrsförordningen till sådanas förmån. Någon dylik kom dock ej till stånd ³⁾.

Då L. K:s förslag här ofvan, hvari nyssnämnda stadgande i bödrsförordningen upptagits, var föremål för granskning, rönte bestämmelsen ytterligare motsägelse. Göteborgs konsi-

¹⁾ Jfr *Schrevelius*, Om arfvejord 382. Vid riksdagsförhandlingarne om bödrsrätten 1720 och 1723 ansågo några, att detta lagrum gällde blott för pantsatt, icke för försäld jord (*Fröman*, a. a., bil. I: 20, 23).

²⁾ Bödrsförordn. ²¹/₆, 1720 §§ 6, 7. (*Modée*, I: 216—17). Ad. prot. ²²/₆, 1720 (s. 228. Äfven hos *Fröman*, a. a., bil. I: 20). Förkortning af tiden för bördetalan hade redan Lindskiöld påyrkat. Han fann det vara till skada för det allmänna och för godset, att detta så länge fick stå utan viss ägare, i det att köparen under tiden ej gärna kunde göra några förbättringar därå. L. K:s prot. ¹¹/₁₂, 1688, ¹¹/₁₁, 1689 (I: 47, 88). S. o. sid. 106 ¹⁾.

³⁾ Senare blefvo de ur fångenskapen hemkomne hänvisade till att enligt LL. J. B. XVIII inom tre år från hemkomsten söka återvinning å deras egen jord, som dem ovetande under fångenskapen försålt. K. förkl. ¹¹/₁, 1724 (*Modée*, I: 542).

storum och prästerskap anmärkte i sina till L. K. ingifna påminnelser, att hvad i J. B. VI: 4 stadgades om preskription å bördetalan, vore hårdt mot pupill, vettvilling, utrikes faren eller fånge.

Prästeståndet, dit påminnelsen remitterats, fann ej för godt att såsom sin frambära den inför ständerna. Helt visst fann ståndet, att borttagandet af förevarande preskriptionsstadgande i många fall skulle leda till en betänklig otrygghet i äganderätten till fast egendom ¹⁾.

Någon vidare invändning mot § förspordes ej hos ständerna.

VII: 1—7.

§ 1. Hafver man köpt hus eller tomt i staden, så skall han den åt viderboenden och nabon hembjuda, förr än därå uppbud tages. Löser ej bördeman det hus eller tomt inom tolf veckor från tredje uppbudet; hafve så viderboende eller nabo rätt fjorton dagar därefter det hus eller tomt att lösa.

L. K. hade i kap. VII J. B. med några smärre förändringar återgifvit och i vissa fall närmare utfört hvad förut i StL. B. B. IX och än mer i K. förklaringen ^{20/12} 1721 ²⁾ var föreskrifvet om nabo- och viderboenderätt. Något stadgande, motsvarande det i § 8 i nämnda förklaring, att den, som var fullbodd, icke medelst naborätt fick hindra det tomt- eller husköp, en annan förut slutit, hade dock ej fått inflyta i lagförslaget. Måhända var det saknaden af en dylik bestämmelse, som föranledde Linköpings konsistorium att hos L. K. yrka, att, enär naborätten mycket missbrukades, i det för mögne stadsbor, som understundom ej vore handelsmän, slog under sig hela kvarter, ofta på de för handel fördelaktigaste orter, nedrefve husen och förvandlade byggnadsplatsen till

¹⁾ Prästest:s bref, memorial etc. 1731. Prästest:s prot. ^{27/}, 1731.

²⁾ *Modée*, I: 312.

trädgård, borde ifrågavarande lösningsrätt afskaffas eller åtminstone strängt begränsas. Ingen borde få lösa till sig mer än en viss areal till sin nödort, som magistraten kunde pröfva, och köparen borde vid äfventyr af tomtens förlust vara skyldig att hålla den väl bebyggd, allt efter som läget fordrade.

Denna anmärkning stannade hos lagkommissionen. Bland ständerna gjordes ingen invändning met stadgandena om naborätt.

IX: 7, 9.

1780

§ 7. Sätter man sin jord, hus eller tomt i pant, och gifver där genast verkelig införsel uti med de vilkor, att långgifvaren på vinst och förlust skall, till dess hufvudstolen betales, njuta all afgäld, som där bör afgå; vare det gillt, som dem bådome äsamjer.

1786

§ 7. Sätter man jord — — gifver genast verkelig införsel däri med — — — skall njuta all afgäld, som däraf gå bör, till dess hufvudstolen betales; göredet med vittnen, och vare det gillt, som dem bådome äsamjer. Är den egendom sådan, som bördas kan, och vill den, som rätt till börd äger, lösa långgifvaren ut; hafve där våld till, och hälle han låntagaren de vilkor, som i pantebrefvet tingade äro. Hafver långgifvaren ej annorledes fått införsel, än att han för lånet skall njuta ränta, sex af hundra; äge ock bördeman makt att lösa honom ut. Hafver låntagaren ej gifvit införsel i panten; äge tå bördeman ej rätt till lösen, så länge han lefver, som lånet tog.

§ 9. Hafver man pantsatt jord sin på viss tid och dör, förr än samma tid ute är; ägen tå arfvingarne makt att efter hans död lösa den jord åter, dock njute panthafvaren laga fardag.

För att bereda skyldeman tillfälle att förebygga, att bördejord genom förpantning gick ur ätten, stadgade LL. (J. B. VII), att, därest ej ägaren inom natt och år efter förfallodagen återlöste pantsatt arfvejord, ägde bördeman inom sex veckor lösa till sig henne. I samma syfte föreskref StL. (J. B. I: 1), att den, som ville bortförpanta sin arfvejord, för detta ändamål först skulle vända sig till sina fränder å den sida, hvarifrån jorden kommit, och att, om han likafullt måst pantsätta henne utom börd, långifvaren, om jorden ej på förfallodagen inlöstes, skulle återbjuda henne åt ägaren tre måndagar och därefter åt vederbörande fränder, hvilka sedan hade en tid af fjorton dagar till jordens bördande. Till någon rätt för bördeman att inlösa själfva panträttigheten från panthafvare utom börd gifva anförda lagrum ingen anledning. En sådan utsträckning af bördemans rätt försiggick dock 1731. Med anledning af bondeståndets besvär förordnades då, att, när vid fast egendoms pantsättande dispositionsrätten däröfver öfverlemnades åt långifvaren, skulle bördeman kunna lösa till sig panträtten ¹⁾. Härmed var stadslagens grundsats, att bördeman borde vara närmast att inneha pantsatt arfvejord, upphöjd till en rättsregel för hela riket, hvilken bördeman när som helst kunde göra gällande mot panthafvare utom börd, som fått införsel i egendomen.

Denna bestämmelse, som kom till stånd efter det L. K:s förslag till J. B., som ej innehöll något dylikt stadgande, vid 1731 års riksdag blifvit genomgången, funno några af L. K:s ledamöter vara af beskaffenhet att böra återgifvas i lagen. Fördenskull föreslogo de vid 1734 års riksdag ett tillägg till J. B. IX: 9 rörande bördemans rätt att inlösa panträttighet. Detta förslag tillstyrktes vid ständernas plenum af bondeståndets undertalman, Olof Håkansson, som yttrade, att bördeman eller arfvinge borde ha lika mycken rätt som långifvaren.

Det blef dock ej antaget. Ständerna inskränkte sig till

¹⁾ Res. å allmogens besvär ²⁹/₄, 1731 § 15 (*Modée*, II: 876).

att i § 9 mellan "jord åter" och "dock njute" inskjuta "vilja de ej, äge tå bördemannen samma rätt" ¹⁾).

Troligen afsåg detta tillägg att gifva bördeman en rätt till inlösen af panträttigheten, mer begränsad än enligt det förslag, ledamöter af L. K. framburit. Tolkadt efter bokstafven, skulle det gifvit bördeman rätt att, om arfvingarne ej ville begagna sin lösningsrätt vid dödsfallet, inlösa själfva egendomen, hvilken därmed kunnat oåterkalleligen gå ifrån arfvingarne.

Vid samma tillfälle föreslogs, att i slutet af § 7 mellan "bör afgå" och "vare det gillt" skulle inskjutas "göra det med vittnen och". Detta förslag, som äfven det var uppgjordt efter en bestämmelse i K. res. å allmogens besvär 1731 § 15, bifölls.

Det beslut, hvari ständerna stannat vid § 9, framkallade mycken oro hos bönderna. Äfven här trädde deras benägenhet för bördsrättens bibehållande och befastande i dagen. Talmannen Lars Andersson från Vestmanland föreställde sina medbröder, att de allt för hastigt gifvit efter vid J. B. IX: 9, och utvecklade vidlyftigt, hrusom denna § gjorde ändring i den resolution, bondeståndet 1731 utverkat. Å hans förslag uppsattes nu en skrifvelse, hvari ståndet anhöll, "att riksens höglofl. ständer täcktes af ömhet för detta enfaldiga stånd höggunstigast tillåta", att den för menige allmogen så viktiga saken på en liten stund upptoges till nytt skärskådande, helst ståndet, då J. B. IX var före, i hastigheten ej kunnat "finna sig uti själfva hufvudfrågan". Af innerlig åstundan om den nya lagens utkommande hade ståndet på allt möjligt sätt sökt undvika att "med sina enfaldiga påminnelser" fördröja lagverket och hyste numera tvekan blott vid förevarande mål. Hvad detta anginge, höll ståndet före, att den nödvändiga säkerheten af hvars och ens välfångna egendom bättre än genom IX:9 J. B. tillgodosåges genom resolutionen å allmogens besvär 1731 § 15, hvilken därför borde uti lagen iakttagas ²⁾).

¹⁾ Ad., präste- och bondeståndens lagprot. ²/₁₀ 1734.

²⁾ Bondests prot. ¹²/₁₀ o. ¹¹/₁₀ 1734.

Denna framställning, hvars bönfällande ordalag visa, huru angelägna bönderna voro om ändringen, blef icke afslagen. Ärendet upptogs till ny pröfning och debatterades länge. Somliga höllo fast vid det förut fattade beslutet, andra ville tillmötesgå böndernas önsknings genom att antaga det förslag, ledamöter af L. K. inlemnad, då saken senast förehades. De senares mening biträdades af adeln och bondeståndet och vann äfven borgarnes bifall, ehuru dessa reserverade sig emot att afgjorda saker så ånyo upptogs. Endast prästeståndet höll fast vid det förut fattade beslutet.

Den bestämmelse om bördemans lösningsrätt, som ständerna något tidigare infört i § 9, blef nu såsom öfverflödigt utesluten ¹⁾.

Det sålunda gjorda tillägget blef sedan infogadt i lagen vid slutet af § 7.

XIV: 1.

1730	1736
Tvista jordäggande om ägor och bolstada skäl; tå måge de sig förena om viss dag och ägande syn hålla. Sämjer dem ej; söke tå domaren, och vise sine skäl å tinge. Kan tvisten ej slutas utan syn; döme tå rätten till häradssyn. Den bör häradshöfdingen med nämnden hålla, och där synedom dem emellan afsäga.	Tvista jordägare — — — — — å tinge. — — — — — häradshöfding med — afsäga.

Denna § öfverensstämde nära med LL. B. B XXVI: 4. Där föreskrefs uttryckligen, att hela nämnden skulle brukas ägosyn. Emellertid anmärkte borgmästare Esberg vid ständernas möte, att det vore nog, att sådan förrättning verkställdes af häradshöfdingen och halfva nämnden, såsom praxis

¹⁾ Ad. och prästests lagprot. 17/10 1734.

vore på många ställen. De vore domföre¹⁾ och det lände parterna till för stor gravation, om hela nämnden skulle brukas.

L. K. genmälde, att hon ej vågat gå ifrån gamla lagen härutinnan, då detta vore en angelägen sak, som rörde ens egendom.

§ blef så bifallen²⁾.

R. B. XXIII: 1 bestämde sedan ett minimiantal af sju i nämnden vid jordasyn liksom vid ting.

XIV: 3.

1730.

Nu vill någor med den synedom sig ej åtnöja; vädje tå under nästa lagmansting, som i rättegångsbalken sägs, och döme lagmansrätten till syn, om så nödigt pröfvas. Lagmanssyn skall hållas med nästa uthäradsnämd, och emot dess dom må ingen vädja, utan söke konungen om riddaresyn inom tre månaders tid, som i rättegångsbalken sägs, och sätte borgen för all kostnad och skada.

1736.

Nu vill någor

— — — — —
— — — — —
— — — — —
och emot den
synedom må in-
gen vädja — —
— — — — —
— — — — —
— och skada.

Denna § återgaf i det väsentliga hvad förut var stadgadt om rättsmedel mot häradsrätts synedom. Mot sådan kunde vädjas till landssynerätt, bestående af lagmannen med hela nämnden³⁾. Någon vidare appell fanns ej enligt landslagen. Emellertid hade senare, åtminstone i Finland, såsom

¹⁾ Dessa uppgifter bestyrkas af L. K:s svar å en anmärkning vid R. B. XXIII: 1 (L. K:s förslag s. 231). Eljest hade, såsom i inledningen omtalats, Abrahamsson som nyutnämnd häradshöfding i strid mot Tingm. B. LL. XXXIV—XXXVI ransakat och dömt med en nämnd af sex, men detta hade ogillats af hofrätten och bidragit till hans afsättning.

²⁾ Ad. samt bondests lagprot. 1731.

³⁾ LL. B. B. XXVI: 4, *Nehrman*, Processus civilis (1732): 270. L. K:s svar på lagman Lilliegrens anmärkning tyder eljest på att vid lagmanssyn i allmänhet brukades en annan nämnd än lagmannens ordinarie.

rättsmedel mot landssyner hofrättssyner kommit i bruk, men sådana blefvo förbjudna genom K. res. å adelns besvär ¹⁰/₁₂, 1672 § 3, där de, som önskade ändring i landssynerätts dom, hänvisades att hos K. M. göra ansökan om riddaresyn ¹).

Hos ständerna framkallade den föreslagna § ett par anmärkningar. Lagman Lilliegren meddelade, hurusom lagman-
nen i Finland vid syneförrättningar biträdde af sin ordinarie nämnd. L. K. svarade härtill, att det finge blifva efter orternas beskaffenhet. Sådant vore ej emot lagen.

En viktigare framställning gjordes af häradshöfding Flach. Denne fann det svårt, att man ej finge vädje mot lagmanssyn. Riddaresyn vore allt för kostsam. Bättre vore, om lagman "vid sådana tillfällen" ²) finge med sig förena två häradshöfdingar och två andra män ³) att förrätta synen.

Häremot anfördes från L. K:s sida, att häradshöfdingarne äfven utan ett sådant nytt åliggande hade tillräckligt att göra. Härtill komme andra olägenheter. Häradshöfdingarne kunde,

¹) *Schmedeman* 635. Riddaresyn torde uppkommit under Gustaf II Adolfs tid efter instansordningens fastställande. Karl IX:s och det Rosengrenska lagförslaget känna ej sådan syn. Förf. veterligen omtalas den först i rådsprot. ²⁰/₁, 1631 (s. 105), då som begärd hos rådet af några socknar i Dalarne. Om ock ej under detta namn, omtalas dock syner genom af K. M. förordnade e. o. kommissarier som rättsmedel mot lagmansrätts synedom allt ifrån 1616. (*Wahlberg*, Åtgärder för lagförbättring 1633—1665, s. 6, 12. Jfr ibm s. 71). Enligt rådets förklaring ²⁰/₁, 1634 (prot. s. 101) fanns ej appell till hofrätten mot lagmanssyn, men "revision eller konungsräfst" kunde väl tillåtas. Hofrätten hade intet att göra med syner utan på befallning af konungen, som ägde bryta skrok-sokner. ²/₁, 1636 förklarade Joh. Skytte i rådet (prot. s. 76) tre slags syn funnes: egen syn, häradssyn och landssyn. Huruvida vad fick äga rum från den sistnämnda, beslöt rådet ⁴/₁, 1636 (prot. s. 84) framdeles afgöra. Så torde ej skett förrän genom K. res. ¹⁰/₁₂, 1672. Närmare föreskrifter om riddaresyn lemnade först R. B. XXV: 10, enligt hvilket lagrum konungen till sådan förrättning skulle förordna ett riksråd eller den i heder och ämbete närmast var, fyra andre lagfarne och ojäfvige män samt härads-nämnd, som ej medverkat vid lagmans- eller häradssynen.

²) I och för pröfning af landssynerätts dom? Så skulle lagman fått döma i saken i två instanser.

³) Detta enligt bondeståndets protokoll, hvars uppgift härutinnan tvifvelsutän är riktig.

isynnerhet i Finland, bo 40 à 50 mil från hvarandra. De kunde komma att öfverrösta lagmannen vid syneförrättningen. Slutligen skulle processen förlängas genom det föreslagna stadgandet. Andra rättsfrågor, som möjligen förekomme, kunde remitteras till hofrätten ¹⁾.

”Punkten blef med stark röst bifallen” ²⁾.

Genom K. F. ¹⁸/₄ 1849 blefvo riddaresynerna afskaffade och ersatta med syner efter förordnande af hofrätten eller högsta domstolen.

XVI: 2.

1730

Städjer någor hemman på lifstid; njute tå den städja till godo, så länge han lefver och utgör afrad eller annan årlig skatt och tunga samt vårdar hus, åker och äng efter lag och byggningabalken. Hustrun njute den ock efter honom, medan hon enka sitter. Går hon i annat gifte; vare tå den städja förfallen, och hafve jordäganden våld städja sin gård till hvem han vill, dock varde landbo i rätten tid uppsagd och njute laga fardag.

1736

Städjer någor — — — njute den städja — — — tunga och vårdar — — — — — vare tå städjan — — — hafve jordägaren våld — — — — — fardag.

Sveriges allmänna förut gällande lagstiftning kände ej lega af jord på landet på lifstid. Hon tillstodde sådan blott på sex år ³⁾ och kunde därför ej heller medgifva landbos enka att njuta sin afidne mans städja till godo för längre

¹⁾ Klagomål öfver vid landssyn begångna felaktigheter ägde enligt K. br. ¹/₄ 1691 hofrätten upptaga och afdöma. *Abrahamsson*, 481 k. En dylik bestämmelse ville kgl. ”Förkortningskommissionen” på 1750-talet ha till stånd, på det de kostsamma riddaresynerna måtte i så många fall som möjligt kunna göras obehöfliga. (*Flintberg*, Lagfarenhetsbibliotek IV: 653—54).

²⁾ Ad. samt bondeståndets lagprot. ²¹/₄, 1731.

³⁾ LL. J. B. XX. I praxis förekommo dock aftal än på längre, än på kortare tid. *Abrahamsson* 383—84.

tid än den, städjan afsåg ¹⁾). Kronoåbor njöto dock besittningsrätt på lifstid ²⁾) och i Skåne var lifstidsstädja allmänt gällande rättssed, i öfverensstämmelse hvarmed det var enka efter landbo medgifvet att, så länge hon lefde ogift, behålla gården utan erläggande af ny städja ³⁾). Hvad sålunda undantagsvis gällde för kronoåbor och för Skåne hade L. K., som ofvan synes, föreslagit att upptagas i rikets allmänna lag.

Rörande de förmåner, L. K. ville inrymma åt landbos enka, uppstod något meningsbyte. Herr Weili opponerade sig under åberopande af sina erfarenheter från Skåne och Halland skriftligen mot att städjerätten utsträcktes till enkan, hvilken ej vore nämnd i kontraktet. Jordäganden kunde komma att lida stor förlust genom den föreslagna §, då "en ung enka kunde falla på den tanken att lefva ogift och således i många år för en ringa städjepenning få besitta grunden".

L. K. hänvisade till makarnes egendomsgemensamhet såsom "ratio legis" i denna punkt. Då städjan utgått af båda makarnes egendom, vore det obilligt, om hon ej finge räknas hustrun till godo under hennes enkestånd. För öfrigt kunde man "intet föreställa sig, att en enka skulle utslå ett ärligt giftermål endast för städjerättens skull".

L. K:s svar lemnade rum för den frågan, huruvida enkan efter en landbo skulle äga tillgodonjuta städjerätten, äfven om hon blifvit gift, först sedan städjan gifvits. Denna svårighet påvisades också af landshöfding Ehrencrona. För sin del ansåg han, att sådan förmån blott borde tillkomma den enka, som varit landbons hustru, då städjan gafs, och föreslog därför, att i stället för "Hustrun njute den ock efter honom" skulle sättas: "Den hustru, som lefde, då städjan gafs, njute etc." — ett mindre väl formuleradt förtydligande.

En annan mening i sak uttalades af bondeståndets talman, Håkan Olofsson. Denne yrkade, att, då en landbo varit gift mer än en gång, borde första, andra och tredje hustrun njuta lika rätt. Denna framställning godkändes ock af ständerna.

¹⁾ Abrahamsson 391 i. Jfr Wahlberg, Om lega af jord å landets. 58.

²⁾ Abrahamsson 384.

³⁾ Wahlberg 117. Jfr Matzen, a. a., Privatret II: 125, 196.

Någon särskild förklaring i enlighet härmed blef dock ej införd i §, hvilken antogs af ständerna utan förändring ¹⁾).

XVI: 5 ¹⁾).

1730

§ 6. Nu vill landbo sig ifrån hemman och dess bruk säga eller jordäganden landbo sin; göre det med tvänne gode män förr Tome-dag ett år, förr än giftostämman är ute, och sitte sedan landbo kvar det följande året och så långt på det andra, att om kyndelsmesso halfva hus kunna inrymmas till den, som efterkommer. Andra hälften behålle den, som afflytta skall till fjortonde dagen uti April månad.

1736

§ 5. Nu vill landbo — — — — — eller jordägaren landbo — — det följande året och på det andra till fjortonde dagen i Mars månad; dock inrymme om kyndelsmesso honom, som efter kommer, halfva husen. I de lands-orter, där annorlunda förhålles med uppsägning och afflyttning, rätte hvar sig efter vanligt bruk.

Enligt landslagen skulle uppsägning ske före midfasto, afflyttningen åter följande år så, att halfva husen upplätes till efterträdaren redan vid kyndelsmässo (2 Febr.) och återstoden torsdagen före midfasto. Men äfven andra bestämmelser om uppsägningstid funnos. MELL. ²⁾ hade föreskrifvit,

¹⁾ Ad. och bondests lagprot. ³¹/, 1731.

²⁾ Motsvarar XVI: 6 i lagförslaget. § 4 i detta blef sammanslagen med § 3 för att angifva, att den blott gällde det i denna § förutsatta fallet. Så blef § 5 i förslaget § 4 i lagen, § 6 blef § 5 etc. Ad. prot. ³¹/, 1734.

³⁾ Eghn. B. XXVIII. Så ock den s. k. Kalmar recess af år 1488 (*Hadorph*, a. a. 59). Denna, som ej bör förväxlas med det lika benämnda unionsfördraget af samma år, är emellertid blott en af Arvid Trolle efter 1474 års verkliga utfärdade Kalmar recess gjord utläggning, hvilken saknar både inledning, som skulle hafva angifvit, hvem som utfärdat stadgan, och afslutning med ort och datering för dess tillkomst samt besegling för dess trovärdighet (Meddelande till förf. från f. d. Universitetsbibliotekarien C. G. Styffe. Se ock *Styffe*, Bidr. till Skandina-aviens hist. IV: CXLII ³⁾).

att uppsägning skulle ske före S:t Eriks dag (18 Maj). Enligt den anteckning, som benämnes Växiö stadga af år 1514, skulle den äga rum Tomasmässodag (21 Dec.), och denna torde vid tiden för lagreformen varit den allmännast brukade uppsägelsedagen. Fardagen återigen inföll då vid midfastotid året efter det på uppsägningen följande ¹⁾). I verkligheten var dock härutinnan "gammalt bruk och sedvänja" i hvar landsort bestämmande ²⁾).

Också hade från flere landsändar inkommit anmärkningar till L. K. mot fastställande af för hela riket gemensam uppsägnings- och gemensam fardag ³⁾). Vid riksdagens granskning af lagförslaget förnyades dessa påminnelser. Då framkom beträffande saken i fråga äfven en annan dylik, att fardagen borde fastställas till 14 Mars, icke till 14 April, såsom L. K. föreslagit.

Båda anmärkningarne vunno gehör. Ordinarie fardag blef 14 Mars, dock skulle beträffande så väl uppsägning som afflyttning få förhållas efter hvarje landsorts särskilda bruk ⁴⁾).

XVI: 15 ⁵⁾.

¹⁷³⁰
16. Säljer man bort hemman å landet eller hus och tomt i staden; tå bryter köp legostämman, och hafve köparen makt landbo och hyresman i rätten tid uppsäga, dock sitte kvar till nästa fardag.

17. Varder äganden husvill och tränger jord sin å landet eller hus i staden själf nyttja; vare om uppsägning och fardag lag samma.

¹⁷³⁶
15. Säljer man — — — — — dock sitte kvar till laga fardag. Varder ägaren husvill — — — — lag samma. I dessa fall gifves landbo så mycket af städjan åter, som svarar emot den tid, honom i legostämman brister, och fylles honom bevislig skada. Lifstids städja å landet må ej brytas, utångänge därom, som förr sagdt är.

¹⁾ LL. J. B. XXI, XXIV. *Wahlberg*, a. a., 73, 75, 106.

²⁾ *Abrahamsson*, 392. *Wahlberg*, a. a., s. 169 anger uppsägnings- och fardagstiderna för åtskilliga landsändar.

³⁾ *Wahlberg*, a. a., 169.

⁴⁾ Ad., präste- och bondeståndens lagprot. ²¹/₂, 1731.

⁵⁾ Motsvarar XVI: 16, 17 i 1730 års förslag.

Då landbo af sådana orsaker, som ofvan angifvas, måste lemna hemmanet före legotidens slut, kunde den frågan uppstå, huruvida han ej rätteligen borde återfå åtminstone en del af den utgifna städjan. Nästan alla landskapslagarne föreskrefvo, att i ifrågavarande fall så stor del af städjan skulle återbäras, som svarade mot den tid af giftostämman, som vid afflyttningen återstod ¹⁾. Enligt landslagen åter ägde landbon, när han blef uppsagd att flytta före legostämmans utgång, af ägaren få igen hela städjan ²⁾, hvilket torde gälla äfven för den händelse, att uppsägningen skedde i sammanhang med äganderättens öfverlåtelse till annan man ³⁾.

Med anslutning härtill hade i 1695 års förslag till J. B. införts en bestämmelse, att jordäganden, där nöd trängde, skulle mot tillbakagifvande af hela städjan åter kunna komma i besittning af sin jord ⁴⁾. Denna punkt hade likvisst utelemnats ur det till 1731 års ständer ingifna lagförslaget.

Bristen anmärktes af Herr Weili. I en inlemnad skrift yrkade han, att bonden måtte återfå sin utgifna städja ⁵⁾, när han nödgades lemna gården i sådant fall, som § 17 förutsatte, enär han då ej komme i tillfälle att bruka de förmåner, han genom städjan betingat sig.

L. K. skänkte sitt gillande åt denna framställning, dock så, att bonden blott borde återfå så stor del af städjan, som svarade mot den i legostämma bristande tid. I konsekvens med denna modifikation af det ursprungliga förslaget hemställde L. K. ock, att lifstidsstädja ej skulle få rubbas.

¹⁾ *Wahlberg*, a. a. 38, 53—54. K. plak. ³/₄, 1600 tillförsäkrade arfvingarne till en afliden landbo förmånen att, när de ej kunde begagna sig af sin rättighet att sitta kvar vid gården intill giftostämmans utgång, af tillträdande landbon utfå den del af städjan, som kom på den felande tiden. (*Abrahamsson*, 391 i).

²⁾ LL. J. B. XX: 2.

³⁾ *Wahlberg*, a. a. 72.

⁴⁾ *Wahlberg*, a. a. 140.

⁵⁾ Enligt bondeståndets lagprot. yrkade W., att bonden i förevarande fall måtte återfå sin utgifna städja "i proportion af bristen på tiden, som han borde sitta kvar".

Ständerna godkände de åstundade ändringarne och uppdrogo åt L. K. att sammanföra §§ 16 och 17 till en enda ¹⁾ och till denna foga ett tillägg, upptagande de stadganden, L. K. i sitt svar till Weili föreslagit. När L. K. ställde sig detta beslut till efterrättelse, utbytte hon det vilseledande uttrycket i lagförslaget 16:de § "*nästa fardag*", som skulle kunnat gifva anledning till fardagsårets försvinnande, mot "*laga fardag*". Lagkommissionens nya förslag bifölls af ständerna 1734 och ingick i nya lagen såsom J. B. XVI: 15 ²⁾.

¹⁾ Påtagligen för att visa, att tillägget skulle gälla äfven för det fall, § 16 i L. K:s förslag omförmälde.

²⁾ Ad. o. bondest:s lagprot. ²¹/₁₀, 1731 och ²¹/₁₀, 1734. Alleg. till ad. prot. 1734 nr 22. L. K:s prot. ⁶/₁, 1732 (III: 334).

Byggningabalken.

IV: .1.

1780

Farväg till och från by så ock till åker och äng, kyrka och kvarn bör läggas af oskift, tio alnar, och äntå två alnar å hvar-dera sidan till dike, om så tarf-vas. Går där allmän landsväg fram; den skall vara tolf alnar bred emellan diken.

1786

Farväg till och ifrån — — — af oskift, sex alnar bred och dess utan två alnar — — — så tarfvas. Allmän landsväg skall va-ra tio alnar bred emellan diken; där landsväg redan tolf alnar bred är, varde den så vid makt hållen.

Skyldigheten att hålla vägarne så breda, som här före-skrefs, funno bönderna betungande. Enligt landslagen ¹⁾ skulle lands- och tingsväg vara 10 alnar bred, rörande andra vägar var härutinnan intet stadgadt.

Den föreslagna ökningen af vägarne bredd framkallade en skriftlig påminnelse från bondeståndets sida. Förändringen vore skadlig, i många fall äfven ogörlig. Skulle vägarne göras så breda, som L. K. föreslagit, skulle de allt för mycket inkräkta på åker och äng ²⁾, hvarigenom de stundom ginge halfva fjärdingsvägen. Stundom gjorde ock själfva natur-förhållandena (såsom berg, klippor, sumptrakter o. d.) det omöjligt att gifva vägarne den bredd, L. K. ville ha förskrifven.

¹⁾ B. B. III: 2.

²⁾ Å samma grund hade i L. K. ¹⁴/₁₀, 1693 påyrkats mindre bredd för byväg än tio alnar. (I: 444. Se ock L. K:s prot. ²¹/₁ o. ⁹/₁₀, 1692 I: 404, 409). ²⁴/₁₀ 1727 (III: 282) beslöt L. K., att "tingsväg" skulle ute-slutas ur "kapitlet om farväg" enär eljest någon kunde "påstå en sär-deles väg till tinge, där han likväl kan komma fram byar emellan, hvar-est alltid bör vara väg". I B. B. XXV: 2, som ej stadgar om väg i by, utan om allmänna vägar, lemnades emellertid föreskrift om tingsväg.

Om nu lagen stadgade en sak, som i sig själf vore omöjlig, kunde kronobetjänterna taga sig anledning att under förvändning af att stricte vilja upprätthålla lagen plåga och förtrycka den fattiga allmogen. På grund häraf yrkade bönderna, att med vägarne måtte förblifva efter förra vanligheten och som de redan voro inrättade.

Denna framställning vann gehör, men icke genast. Ständerna beslöto nämligen på förslag af assessor Lilliestierna att uppskjuta frågan till dess kammar-, ekonomi- och kommersdeputationen, som hade gästgifverordningen under utarbetande, inkommit med sitt betänkande däröfver. Något dylikt inkom emellertid ej till 1731 års riksdag, och då ständerna 1734 företogo öfriga på grund af meningsskiljaktighet uppskjutna lagrum till afgörande, fattade de beslut om denna § utan att invänta det åsyftade betänkandet. Efter en "vidlyftig diskurs" beslöto ständerna då antaga § med de förändringar, som ofvan angifvas ¹⁾).

V: 4, 5.

1730

§ 4. När mark bar är och tjäle ur jord; tå bör om sädesåker täppt vara och hvar hafva sin gård gild, när tiden inne är att så, det vare höst eller vår. Försummar någor det; böte två öre för hvart par stör. Sker skada därigenom; gälde ock den åter. Ligger led eller grind neder; böte tolf öre. Äng bör förste dag i Maj månad stängd vara. Ligger gård eller grind sedan neder för äng; böte hälften mindre. Stänger eller bättrar han ej, tå han af dess grannar därom tillsagd varder; böte dubbelt. Nödgas byamän stänga

1736

§ 4. När mark — — så, ehvad det är höst — — — — grind neder; böte en daler. Äng bör — — — — — — — —

¹⁾ Ad. o. bondests lagprot. ²⁾/₁₀, 1731 och ³⁾/₁₀, 1734 med alleg. nr 22. Bondeståndets påminnelser vid lagbalkarne.

för den, som brister; njute därför vedergällning | — — — —
till fullo. | till fullo.

§ 5. Äng och åker böra i hägn stå, | § 5. Äng och
till dess hvardera bergad är. Ej måge de | åker — — — —
förr till boskapsbet uppgifvas vid bot, som | — — — som i
9 kap. säga. | 9 kap. sägs.

Till de flerstädes i detta kapitel stadgade förpligtelser, som grannarne i ert byalag måste iakttaga inbördes med hänsyn till den ännu herskande ägogemensamheten, ville prästeståndet i enlighet med en framställning från Vesterås domkapitel lägga ännu en. Ståndet yrkade nämligen, att ingen om våren, medan jorden ännu vore blöt af tjälskott, måtte få insläppa sin boskap uti äng, hvari flere hade del. Eljest skulle ängen och vallen taga märkelig skada af boskapens trampande ¹⁾.

L. K. förklarade däremot, att man i anseende till vissa byars beskaffenhet ej kunde utfärda ett allmänt förbud. Funnes annat bete än den gemensamma marken, kunde förbud tagas hos domaren.

Prästernas förslag blef så afvisadt af ständerna ²⁾.

VI: 2.

1730	1736
Alle i by skola hålla aflopps- och flod-	Alle i by —
diken efter deras ägor. Nytt dike skall	— — — — —
den, som tarfvar, för sin åker årliga gräfva	— minst fyratio
till fyratio famnar eller upprensa åttatio	famnar — — —
famnar gammalt dike etc.	dike etc.

Att bonde årligen skulle gräfva 40 famnar diken, som

¹⁾ Ett motstycke till detta förslag erbjuder påbudet i 1681 års års husesynsordning § 26 (*Schmedeman* 743), att alla svin skulle vara ringade, så länge tjälen var ur jorden. Detta stadgande hade L. K. upptagit i B. B. XI: 4. Se ock L. K:s prot. ^{20/}, 1693 (I: 466).

²⁾ Ad. prot. ^{21/}, 1731. Prästest:s prot ^{27/}, 1731. Vesterås domkapitels anm. öfver nya lagen.

L. K. här efter 1681 års husesynordning § 10 föreslagit¹⁾, fann Major Wrede vara för litet. Anmärkningen ledde dock ej till annan ändring²⁾, än att orden "till fyratio famnar" utbyttes mot "minst fyratio famnar".

VIII: 4.

1780

Kastar någon uti annars åker landhafra, snarbindel, skerffrö eller annat, hvad det helst är, att ogräs därpå växa må; vare ärelös och böte femtio daler för hvar åker, som han så fördärfva velat, rätte ock upp allan skada eller plikte med kroppen.

1786

Kastar någon i — — vare ärelös, rätte upp allan skada och böte — — fördärfva velat; orkar han ej skadan fylla; tjäne den af med arbete.

Detta rent straffrättsliga stadgande hade L. K. efter påminnelse från Kalmar upptagit i sitt förslag till B. B.

Ofvan angifna ändringar undergick § vid 1784 års riksdag, som det synes på framställning af L. K. själf³⁾.

VIII: 5.

1780

Landbo må ej låta annan nyttja och bruka något af gårdens ägor vid bot tio daler.

1786

Landbo — — gårdens ägor vid bot tio daler, utan jordägaren gifver där lof till.

MELL. medgaf landbo att till annan utlega jord, som han själf innehade på lega, men denna frihet hade KrLL. borttagit⁴⁾.

Vid tiden för förhandlingarne om nya lagen ägde landbo

¹⁾ Schmedeman 740. Så ock i 1694 års försl. t. B. B. X: 2 (*Liljenstrand* 361).

²⁾ Ad., präste- o. bondestes lagprot. ¹¹/₁₆, 1781.

³⁾ L. K:s prot. ¹¹/₁₆, 1698 (I: 447). Ad. prot. ¹¹/₁₆, 1784. Prästest. lagprot. för samma dag omtalar ändringen såsom besluten 1781. Alleg. nr 22 till ad. prot. 1784.

⁴⁾ Wahlberg, a. a. 72.

sätta annan åbo å sitt legda hemman, om han erhöU jord-ägarens samtycke därtill ¹⁾).

L. K. hade gjort förbudet mot legoaftals öfverlåtande ovilkorligt.

Ständerna funno dock billigast att bibehåUa det nyss-nämnda förbehållet. Man enades alltså om det tillägg, som ofvan anføres.

För öfrigt framställde kapten Ridderstråle deu anmärkningen, att böterna vore för låga, men denna ledde, som man finner, ej till något resultat ²⁾).

XIII: 1.

Ingen hafve makt å kronones ägor och allmänningar eller å skattejord att hugga och fälla bärande träd, som äro ek, bok, apel och oxel, eller å hvarjehanda annat sätt dem fördärfva. Hvar, som det gör; böte för ek och bok nio daler och för apel och oxel tre daler, allt till treskiftes, och gälde träds värde till konungen. Sker det å frälsejord eller å skattefrälse; njute frälseman samma rätt som konungen. Hugger eller skadar frälseman bärande träd i oskifta bya ägor eller å allmänning; vare lag samma, och träd vare förfallet till kronan eller frälseman, där någor i samma by med honom del äger, hvardera efter lott sin.

För att i det allmännas intresse skydda de bärande träden hade regeringen efter hand utfärdat talrika förordningar, hvilka slutligen gjorde sådana träd till föremål för ett slags regale ³⁾). Frälseman var dock å grund af 1647 och 1664 års stadgar ⁴⁾ om bärande skogsträd berättigad att fälla dylika å egna ägor, allenast han för hvart och ett, som fälldes, plan-

¹⁾ *Abrahamsson* 391.

²⁾ Ad. samt bondests lagprot ²¹/₃, 1731.

³⁾ *Liljenstrand*, De nordiska byggningsbalkarna 273. K. Br. till Svea hofrätt ²¹/₁₁, 1696 (*Schmedeman* 1474).

⁴⁾ § 5 i båda (*Schmedeman* 260 och 357).

terade och skötte två nya i stället. I öfrigt upprätthölls dock förbudet. Skadeersättningen för gjord åverkan af förevarande art tillföll kronan, så vida de fridlysta träden ej blifvit fällda å adelsmans gods, som han ärft eller fått i förläning under ärftlig frälserätt, då skadeståndet tillkom jordägaren ¹⁾. Till någon dylik förmån för räntetagaren till skattefrälse eller frälsekatte gifva förordningarne ingen anledning. I tillämpningen blef likväl en sådan likställd med frälse man ²⁾. Åt denna praxis ville nu L. K. förläna laga giltighet.

Häremot opponerade sig dock Abrahamsson. Bestämmelsen, att, om någon hugger bärande träd på skattefrälse grund, frälseman skulle njuta samma rätt som konungen, saknade stöd i förordningar och privilegier och lände till förminskning af kronans rätt.

L. K. genmälde, att ingen förordning stadgade annorlunda, än att frälseman på frälse- och frälsekatte skulle ha samma rätt som konungen på krono- och kronoskatte.

XIII: 2.

1780	1786
Nu sker det uti konungens park eller djurgård; ligge det	Nu sker det i — — —
tå i tveböte, konungens ensak.	— — det i tveböte, — —
	— ensak.

Vid denna § hemställde herr Weili, att skogs- och jägeribetjante, när de vore angifvare ³⁾, måtte bli delaktige i böterna så för brott mot förevarande lagrum som för annat olaga skogsbygge.

Härtill svarade L. K., att hon tagit anledning till sitt

¹⁾ K. stadg. ²²/₄, 1664 ang. bärande skogsträd § 7 (*Schmedeman* 358).

²⁾ Jfr *Liljenstrand*, a. a. 273. I L. K. gjorde ²²/₄, 1691 Hadorph o. a. rätten till bärande träd å ett hemmans grund beroende af äganderätten till dess ränta (I: 360).

³⁾ K. Br. ²²/₄, 1701 visar att skogsbetjante i detta fall ägde målsägandes del af sakören (*Stiernman*: Förordn. ang. Sv:es rikets commerce, V: 882).

stadgande af gamla lagen, K. B. XXXIV ¹⁾, att plikt för brott i konungens parker skulle vara konungens ensak. Jägeribetjante hade i hvarje fall sin lön. Där de hade några speciela resolutioner, ägde de njuta dessa till godo.

Ständerna biföllo § ²⁾).

XIII: 4.

1730	1736
Finns å allmänning eller å skatte eller krono-	Finnes
jord gammal och förtorkad ek eller bok eller stå	— — —
de åker eller äng till men och skada; söke tå den,	— söke
som det träd fälla vill eller skada därpå lider, ko-	den —
nungens befallningshafvandes lof, och låte han ge-	— — —
nom jägeribetjante och tvänne af nämnden det träd	— — —
syna och förordne sedan hvad skäligt och nyttigt	— — —
pröfvas. Dock må ej något sådant träd fällas, förr	— böte
än det med kronones hammar utmärkt är. Vittna	hvarde-
synemän här om annorlunda, än sant är, böten tio	ra — —
daler. Apel och oxel må i ty fall saklöst fällas.	fällas.

Vid denna §, som med några ändringar var hämtad ur 1664 års stadga om bärande skogsträd § 9 ³⁾, hemställde Herr Weili, att straffet för synemän, som i förevarande fall vittnade annorlunda, än sant vore, måtte skärpas till tjänstens förlust förutom böterna. De, som en gång missledt K. befallningshafvande med falsk berättelse, förtjante sedan intet vitsord.

L. K. fann däremot en bot af tio daler vara tillräckligt straff första resan; upprepades förseelsen, vore afsättning en själfklar sak.

¹⁾ Detta kap. gäller dock blott jagt i konungens parker.

²⁾ Ad. samt prästest:s lagprot ¹/₄, 1731.

³⁾ *Schmedeman* 358.

Ständerna godkände § enligt L. K:s förslag. Vid 1734 års riksdag undergick han dock en mindre förändring, hvilken ofvan angifves ¹⁾.

XIII: 5.

1730

Alle, så frälsemän som andre, de där bärande träd å egen eller annars jord hugga, skola plantera för hvart träd tu af samma slag, och där hygget å allmanning eller konungens park skett, fyra. Vårde ock dem sedan, till dess de undan boskaps bet vuxne äro, eller böte för hvart träd, som ej planteras och vårdas, fjärdung af bot för olofligt hygge. Fäller eller tager man upp lönn, lind, alm, ask eller annat sådant träd, som större nytta med sig hafver än andra ofruktbara träd; plantere andra i stället och vårde som sagdt är. Gör han det ej; böte en daler för hvart träd.

1736

Alle, de där bärande träd å skatte- eller kronojord hugga, skola plantera för hvart träd tu af samma slag, men fyra, där hygget å konungens park skett; vårde ock — träd.

Ehuru den här stadgade återplanteringsskyldigheten enligt bestående rättsordning ålåg frälsemän lika väl som andra, hvilka fällde bärande träd ²⁾, framkallade L. K:s förslag i denna del dock åtskilliga invändningar från adelns sida. En af anledningarne till ståndets missnöje med § torde varit, att han ej i likhet med 1664 års skogsordning fritog adelns arfve-gods från den inspektion af riksjägmästare, landshöfding och jägeribetjante, hvilken annan jord var underkastad ³⁾. Adelns

¹⁾ Ad. prot. $\frac{1}{4}$ och $\frac{3}{10}$ 1734.

²⁾ 1664 års stadga ang. bär. skogsträd §§ 1, 2, 3, 5, 10 (*Schmedeman* 355 ff). K. F. $\frac{1}{2}$, 1725 § 3, 4 (*Modée*, I: 618). Jfr ock *Rydin*: Svenska skogslagstiftningens hist. s. 40, 43. Ett egendomligt ex. å tidens nitälskan för trädplantering erbjuder Svea hofrätts påminnelse 1693 vid B. B., att drängar och pigor ej borde få gifta sig, förr än de visat sig hafva planterat några träd. L. K:s prot. $\frac{3}{4}$ o. $\frac{2}{10}$ 1693 (I: 481, 460).

³⁾ 1664 års stadga ang. bär. skogsträd § 11.

motstånd dikterades dock förnämligast af begäret att blifva återplanteringsskyldigheten kvitt, hvilken enligt ståndets förmenande var oförenlig med dess privilegier och därtill utgjorde en alldeles obehöflig inskränkning i den enskildes dispositionsrätt öfver sin egendom.

Ur såväl privilegiernas som i synnerhet den allmännare synpunkten yrkade herr Weili afslag. Han skulle intet haft att påminna mot §, yttrade han, om den ej skulle medföra, att all skogsegendom komme under jägeribetjäntes inseende, hvarigenom mycket besvär uppkomme. Till undvikande häraf vore det bäst, att adeln och andra, som ägde skog, finge förordna om återplantering själfva. "Ty man presumerar skäligen, att hvar befordrar sin enskilda nytta, och om någon vill fördärfva eller vårdslösa sin egendom, det må han ju saklöst göra" tillade herr Weili. Därvid förbisåg han, att ständerna genom antagande af B. B. XIII: 1 redan fränkänt den enskilde äganderätten till bärande träd å ofrälse grund, och röjde för öfrigt en uppfattning, som stod i fullständig strid med tidens tendens att genom lagstiftningsåtgärder och statsförmynderskap främja den enskildes hushållning.

Emellertid föredrog herr Lilliegranath ett memorial ¹⁾ med samma argument, som herr Weili anförte.

I samma riktning talade ock landshöfding Ehrencrona, här liksom senare i striden om jagträtten en ifrig förkämpe för adelns intressen. Privilegierna förpligtade ej till någon dylik återplantering. Långt ifrån att så binda frälsemäns händer gåfvo de honom i § 25 rätt att göra sitt gods så nyttigt, han kunde. Saken gällde för öfrigt ej ensamt adeln, då äfven många af de andra stånden ägde frälsegods. Det vore betänkligt att afskära sig rätten att bruka sina skogar. Han ville önska, att kronans skogar häfdades så väl som de enskildes. Goda hushållare borde ej lida för slösares skull.

De nämnde talarne voro, så vidt synes, emot återplanteringsskyldigheten öfverhufvud, ehuru bådas eller åtminstone

¹⁾ Bevaradt bland L. K:s handlingar (B. B., Diverse handlingar 1. enligt *Leijonhufvud*, Utredning etc. s. 256).

den senares uppträdande förnämligast afsåg, att ägare af frälsejord skulle fritagas därifrån. För en annan mening gjorde sig assessor Lilliestierna till tolk. Han hade intet att påminna emot att adeln lika väl som de andra stånden skulle vara underkastad ifrågavarande skyldighet, han ville blott ej, att adelsman skulle pliktfällas, om han försummade den. Enligt § 1 hade adelsman, om bärande trä fälldes å hans frälse- eller skatte[frälse]jord samma rätt som konungen. Skulle han då, om han ej planterade, betala böter till sig själf?

Dessa anmärkningar bemöttes af L. K. och enskilde talare i den mån de framkommo. Den förra försvarade stadgandet därmed, att det öfverensstämde med gällande lagstiftning. Att frälseman njöt konungs rätt, då någon högg å hans frälse- eller skatte[frälse]jord, och att han ägde saklöst hugga i egen skog, hindrade ej, att böter kunde ådömas honom, där han ej planterade i stället.

Adelsprivilegierna kunde så mycket mindre åberopas mot §, som dessas § 16¹⁾ i fråga om adelns rätt och pligt i förevarande sak just hänvisade till 1664 års förordning, yttrades det vidare. Till försvar för stadgandet anfördes äfven statsintresset, att de ädlare trädslagen ej utöddes. Gent emot sina ståndsbröder beklagade sig bergsrådet Bergenstierna öfver, att gällande förändringar ej efterlevvats. Planterades ej nya ekar i stället för de fällda, blefve landet blottadt på ekskog och komme att lida obotlig skada och fördärf. En hvar, som ville rikets bästa, borde icke undandraga sig att återplantera.

Uttalanden i liknande anda framkommo från alla tre de ofrälse stånden, på hvilka Weilis och Ehrencronas lockande ord om öfverensstämmelsen mellan de särskilda ståndens intressen i saken voro förspilda. Bondeståndets talman påvisade särskildt, i hvilken stor omfattning en af adeln trots gällande lagstiftning sköflat ekskog i Vestergötland.

Adelns flertal gjorde dock fortfarande motstånd mot §, som vanligt vädjande till privilegierna såsom yttersta bevis-

¹⁾ *Modée* I: 472.

medlet. Dessa skulle enligt ståndets uppfattning anbefalla adeln 1664 års stadga till efterrättelse endast vid dess disposition öfver allmanningarne.

För att få slut på tvisten begärde omsider borgarståndet votering. Men härom ville adeln ej höra talas, påstående, att frågan rörde ståndets privilegier, hvilka ej kunde ändras utan dess eget begifvande ¹⁾).

Till sist gäfvo ofrälseståndet efter. § fick så den lydelse, hvarmed den inflöt i 1734 års lag ²⁾).

Härmed hade adeln lyckats utverka, att ägare af frälsejord blefvo fritagna från skyldigheten att återplantera bärande träd.

Vidkommande påföljden för fällande af dylika å allmanning fann man skäligt att stanna vid hvad i B. B. XIII: 1 stadgats utan att pålägga gärningsmannen någon återplanteringskyldighet.

Det visade sig snart, att bemödandet att genom lagbud sådana som ofvanstående främja de bärande trädens vård och tillväxt i grund förfelade sin verkan. Då träden voro kronans och utan gagn, stundom rent af till olägenhet för jordägarna, begynte dessa försumma eller t. o. m. utrota dem. Att man, såsom det 1731 hette vid debatten om ofvanstående lagrum, med skäl kan presumera, att hvar befordrar sin enskilda nytta, syntes nu klart för statsmakterna. Och så begynte man för att förena jordinnehafvarens intresse med kronans att allt mer gifva efter på kronans allena rätt, till dess i våra dagar de sista spåren af ifrågavarande regale försvunno ³⁾).

¹⁾ 1723 års R. O. § 17 (*Modée*, I: 518).

²⁾ Ad., präste- o. bondestns lagprot. 1/4 1731. Enligt de båda senare ståndens lagprot. öfverenskoms äfven, att vid slutet af § skulle tilläggas: "Med bärande träds fällande på frälsejord förblifver efter privilegierna". Om ett sådant tillägg, som kringgick i stället för att lösa tvistefrågan, veta de officiella protokollen (adelns) märkligt nog intet, liksom det ej heller igenfinnes i den slutligen godkända lagen. Får man antaga, att den för adeln mindre gynnsamma bestämmelsen "bortjusterats"?

³⁾ *Linde*: Sv. finansrätt (Sthlm 1887) s. 195—96. K. F. 1/10 1875.

XIII: 6.

1780

När träd fälles, antingen till timmer, ved, gärdssle eller hvad det helst är; skola topp och kvistar borttagas, att mulbetet däraf ej skadas må, vid sex markers bot, och skola vid lika bot torra träd, vindfällan, ris och stubbar efter handen utrödjas.

1786

När — —
— ved, gärd-
sel eller —
— — — —
— — — —
utrödjas.

Som en förebild i gällande rätt till denna bestämmelse kan man betrakta föreskriften i K. F. af 3 Febr. 1681 om skogarnes häfd i Skaraborgs län, § 2¹⁾, att den, som med vederbörligt tillstånd högg och hämtade träd, skulle vara förpligtad att tillika bortföra toppar och ris.

Det allmänna påbud, L. K. i denna punkt lemnat, väckte missnöje inom bondeståndet, särskildt bland Bergslagens fullmäktige. En af dessa, Lars Larsson ifrån Vestra Järnbergslagen, ingaf till L. K. ett memorial angående denna sak, hvilket å ständernas samfälda möte föredrogs såsom en påminnelse af bondeståndet. Häri påstods, att riset och kvistarne nödvändigt måste uppbrännas, i synnerhet vid kolningar; eljest kunde intet arbete i Bergslagen bringas till slut. För den skull borde skyldigheten att undanskaffa kvistarne bortfalla. Det vore ett odrägligt arbete att föra dem undan och böterna för försummelsen skulle alldeles utarma arbetaren.

I liknande riktning synes landshöfding Ehrencrona uttalat sig.

L. K. genmålde härtill, att det, för att skogens återväxt icke måtte hindras eller mulbetet skadas, vore nödigt, att kvistarne borttoges. Tillätes det att bränna upp dem, kunde mycket olagligt svedjande förelöpa.

¹⁾ *Schmedeman* 1295.

Slutet blef, att § godkändes. Dock skulle särskilda förhållanden närmare regleras i den väntade skogsordningen ¹⁾).

XIV: 3 ¹⁾.

1780

Ej måge synemän någon annan mark till svedjeland utsyna vid tjugu dalers bot, eller rätten det bevilja, än nu sagdt är. Ej måge de ock för arfvode sitt eller lofsedel betalning taga; hvar som det gör, miste ett års lön.

1786

Ej måge synemän annan —
— vid tio dalers bot,
— — lön.

Vid denna § fann herr Weili en upplysning kräfras om hvem den förverkade årslönen skulle tillfalla. Enligt hans mening kunde denna ej räknas bland treskiftes sakören.

¹⁾ L. K:s. 1686—1786 handlr., B. B. afdeln. VI: n:r 8 (*Leijonhufvud*, a. a. 256). Ad. samt prästest:s lagprot. ¹/₄, 1781. — Sedan bondeståndets försök att få § ändrad i själfva lagen sålunda gått om intet, tillkännagaf ståndet vid följande lagplenum, huru skogsordningens stadganden i hit-hörande mål enligt dess mening borde vara beskaffade. Det borde förblifva vid förra vanligheten, så att man efter de särskilda förhållandena å hvarje ort kunde antingen uppbränna kvistarne eller låta dem ligga. Hvad i slutet af B. B. XIII: 6 föreskrifves om borttagande af torra träd, vind-fällen, ris och stubbar, hvilket enligt ständernas mening flerestädes vore ogörligt, borde ej heller blifva gällande öfverallt, utan efter omständligt hörande af ombud från hvar ort i skogsordningen lämpas efter olika orters beskaffenhet och förra vanligheten. Så borde ock ske med bestämmelserna i XIV: 2 B. B. om svedjande. I öfrigt hemställde bondeståndet, att de allmänna lagrummen angående skogen ej måtte i dömande följas, förrän genom skogsordningen bestämts om deras tillämpning på särskilda orter. Denna påminnelse remitterades af ständerna till Kammar-, ekonomi- och kommersdeputationen, där skogsordningen var under utarbetande. Den nya skogsordningen, som utkom 12 Dec. 1784, gjorde dock ingen sådan ändring i det öfverklagade lagbudet i B. B. XIII: 6, som bönderna påyrkat. Detta skedde först genom K. förkl. ¹/₄, 1789 § 15 (*Modée* II: 1445). Bondest:s prot. ¹/₄, ad. prot. ¹/₄, 1781.

²⁾ Om böndernas framställning rörande skogsordningen med hän-syn till bestämmelserna i B. B. XIV: 2 se föregående not.

L. K. svarade, att den förverkade lönen borde gå till treskiftes liksom andra böter, och med detta svar voro ständerna nöjda ¹⁾).

XIV: 5.

1730	1736
Där bruk och bergverk nu äro eller upprättade varda, må ingen svedja inom den ort, konungen bjuder, ej heller å allmänning vid hundrade dalers bot. Sker det å konungens enskilde parker; ligge i tveböte, konungens ensak, gälde ock skadan åter.	Där bruk — — — — — — — — — — — en- sak, och skadan åter.

Denna § anslöt sig nära till stadganden i 1664 års skogsordning. Där ej i särskilda fall undantag beviljades, förbjöds här att svedja i de landskap, där bergverk funnos, äfvensom å allmänningarne, hvarhelst de voro belägna. Svedjande i konungens och kronans parker var belagdt med skadestånd och dubbla böter, kronans ensak ²⁾. För att i statsekonomiskt intresse i görligaste måtto inskränka det primitiva odlingsättet hade nu L. K. skärpt förbuden mot svedjande å de orter, som i § omhandlades, därhän, att möjligheten till undantag i särskilda fall borttagits.

Detta förbud fann Lars Larsson från Vestra Järnbergslagen särdeles tryckande och skadligt. I en längre skrift yrkade han, att svedjande måtte tillåtas i Bergslagen i de trakter, som tålde eldens öfverlöpande. Härigenom skulle marken uppfriskas och jordmånen förbättras. Där man svedjat, kunde man sedan erhålla ymnigare bete för boskapen eller bördigare åkrar eller till bergsbrukets fromma ny skog, mera storväxt och jämnare kolför. Härtill komme, att det kräfde mindre arbete att rensa marken genom svedjande än genom kvistarnes borttagande.

¹⁾ Ad. samt prästest:s lagprot. ¹/₄ 1731.

²⁾ 1664 års skogsordning §§ 22, 6, 12 (*Schmedeman* 352, 345, 349).

Äfven prosten Lauræus från Åbo stift gjorde anmärkning mot §. Han påyrkade för Finland större frihet att svedja.

Å dessa framställningar svarade L. K., att lagen borde blifva generel; undantag från regeln för särskilda orter kunde göras i skogsordningen ¹⁾.

§ blef så bifallen ²⁾.

(XV: 4.)

1730

Husbonde vare skyldig därpå noga uppsigt hafva, att tjänstefolk och vallhjon ej måge eld i skog bära och där upptända. Försummar han det; böte tio daler, äntå att ingen skada sker. Timar däraf skada; gälde ock halfva skadan.

En bestämmelse, ännu strängare än denna, möter oss i 1647 års skogsordning § 25. Denna ålade husbonden att böta och att ersätta halfva skadan, som uppkommit genom hans hjons förseelse af förevarande art utan afseende å om han underlåtit att öfva nödig tillsyn eller ej. I 1664 års skogsordning § 25 mildrades husbondens ansvarsskyldighet därhän, att den inträdde först sedan det bevisats, att han sett genom fingrarne med tjänstehjonets förseelse ³⁾, hvarmed väl skall förstås, att han varit medveten därom och ej förhindrat den. Husbondens ansvarspligt var genom L. K:s förslag åter skärpt. Den skulle inträda, när han brast i den noggranna uppsigt öfver sina hjon, som § ålade honom, alltså vid "culpa in inspiciendo", och äfven om ingen skada skett, var han förfallen till böter.

Hos ständerna mötte dock bestämmelsen motstånd.

Lagman Lilliegren fann det obilligt, att husbonden så skulle nödgas umgälla sitt legofolks brott. Han var böjd för att straff skulle ifrågakomma, blott om husbonden försummade att varna sitt tjänstehjon för att bära eller upptända eld i skog.

¹⁾ Så skedde genom K. förkl. ¹/₄ 1739 § 15 (*Modée* II: 1445).

²⁾ Ad., präste- o. bondestns lagprot. ¹/₄ 1731.

³⁾ *Schmedeman* 257, 353.

Ständerna gingo i sitt beslut än längre. De uteslöto hela §, såsom för svår för husbonden, helst det skulle vara omöjligt för denne att öfvervaka sina tjänstehjon så strängt, som här åsyftades ¹⁾).

XIX: 1, 4.

1730	1786
§ 1. Bolby är gammal by och afgärda by den, som å bolbys mark bygd är och hafver sina ägor inom hank och stör utaf bolbyn.	§ 1. Bolby — — — — — — — — — — af bolbyn.
§ 4. Nu vilja byamän i odalby skog och utmark skifta; tå njute afgärdaby efter sitt öre- eller hemmantal hälften mindre än bolby och äge sedan därå bolbys rätt. Men ej må afgärda by sådant skifte söka.	§ 2. Nu — — — — — — — — — bolbys rätt därå; men ej — — söka.

Den skilnad, bestående rätt gjorde ²⁾) mellan bolby och afgärdaby, närmast med hänsyn till nyttjande af och del i utmarken, hade L. K. i det hela bibehållit. Afgärda by tillförsäkrades att bruka byns oskifta skog och mark blott till egen nödtorft. Den ägde ej skiftesvitsord, men skulle i motsats till hvad i hvart fall enligt äldre rätt var händelsen ej vara lottlös vid å bolbys äskande företaget skifte af utmark ³⁾).

¹⁾ Ad. o. bondest:s lagprot. $\frac{1}{4}$, 1731. Alleg. nr 22 till ad. prot. 1734. Se ock L. K:s prot. $\frac{1}{2}$, 1692 o. $\frac{3}{4}$, 1693 (I: 408, 465). Den obetingade ansvarspligt för underordnade, som efter romerska rättens mönster i L. K:s försl. B. B. XXIX: 3, 12 (L. K:s prot. $\frac{1}{4}$, 1728, I: 299) ålades gästgifvare gent emot resande rönt däremot ingen motsägelse hos ständerna. B. B. XXVIII: 3, 12. Se ock *Winroth*, Strödda uppsatser, IV: 31.

²⁾ LL. B. B. XL.

³⁾ Landslagarne, lagförslagen i Karl IX:s tid och 1694 års försl. till B. B. omnämna ej någon sådan delaktighet för afgärda by, men $\frac{1}{10}$, 1727 (III: 282) tillade L. K. afgärda by "fjärdung mindre än bolbyn" vid skifte af skogen. Enligt *Abrahamsson* (a. a. 519) skulle däremot afgärda by vid skiftet få del med bolby i den mån, han låg i skatt.

Hos ständerna ville en medlem af prästeståndet fullständigt utplåna förevarande olikhet genom hela kapitlets borttagande. Därmed skulle de många trätorna mellan bol- och afgärdabyar taga en ände. Man kunde för öfrigt ifrågasätta, om ett hemman, som med K. arkivets attester kunde bevisas vara så gammalt som bolbyn, med skäl kunde kallas afgärda. Borde icke fast hellre den allmänna regeln härvid iakttagas, att ett hemman, som hade samma utskylder som ett annat, äfven hade lika del med detta i skog och utmark?

Häremot androg L. K., att man för att ådagalägga ett hemmans natur icke borde bygga på arkiven, utan på rågången. Bolby borde äga någon förmån, då afgärda by upptagits å dess mark.

Ständerna voro af samma mening. Alltså skulle kapitlet bibehållas.

Rörande afgärda bys del med bol- eller odalby vid utskifting af mark, hvarom L. K. i § 4 lemnat bestämmelser, förelåg dock äfven en anmärkning. Häradshöfding Abrahamsson hade nämligen påpekat, hurusom § 4 stred mot XXVIII: 6¹⁾ B. B. ÖgL., enligt hvilken utskylderna skulle ligga till grund för skiftet. Rättade man sig icke efter dessa, befarade han, att i afgärda by skulle uppkomma ödesmål, ledande till minskning i kronans inkomster.

Från L. K:s sida genmälades, att odalby före skiftet hade "dubbel rätt i skogen"²⁾, nämligen att hugga både till husbehof och till afsalu, hvilket senare ej var afgärda by tillåtet. Därför borde äfven vid delningen odalby njuta dubbel lott.

Till någon ändring i L. K:s förslag ledde ej heller denna senare anmärkning³⁾.

¹⁾ *Collins* o. *Schlyters* edition XXVIII: 5. Andel efter utskylderna vid skifte af skog och utmark tillades afgärdaby (under åberopande af samma lagrum) i Lundii förslag till B. B., det enda af alla förslagen t. o. m. det af 1723, som innehåller något om förevarande sak.

²⁾ LL. B. B. XL. L. K:s B. B. XIX: 2.

³⁾ Ad., präste- och bondests lagprot. 7/4 1731.

XX: 1.

1730	1736
Löper ström eller bäck genom bys ägor och	Löper
kan där kvarn eller annat vattenverk byggas;	— — — —
njute byamän lott däruti, hvar efter ty, som han	lott däri,
del i by äger. Går ström eller bäck mellan tvänne	— emellan
byar och äga de bägge del i kvarnställe; njute	— — —
hälften hvar. Vill en bygga och annar ej; gånge	— — —
därmed som om fiskeverk sagdt är.	— — är.

Den gamla grundsatsen, att beträffande vatten, som kunde underkastas enskild äganderätt, den skulle äga vattnet, som ägde stranden, hade L. K. i anslutning till bestående rätt låtit gälla byar emellan (J. B. XII: 4), men icke inom by¹⁾. Var alltså by oskift eller hade vid företaget skifte ej annorlunda bestämts, skulle byamän ha samma del i byns vattenområde med däri uppförda verk som i byns tomt, åker och äng.

Häriifrån yrkades undantag i ett memorial²⁾, ställt till ständerna, helt visst de 1731 samlade. Detta gick ut på att efter orden "efter ty, som han del i by äger" skulle tilläggas: "så framt icke af ålder annorledes varit hafver och något hemman enskildt därför skattlagdt blifvit".

För detta tillägg åberopades väl icke urminnes häfd, som ej gällde i by, men däremot skattläggningen. När by blifvit lagd i rätt solskifte, hade ändagårdarnes ägare att hålla afloppsdikey. Hade nu en sådan efter vederbörandes tillåtelse, där strömmen i diket var tillräcklig, byggt en liten kvarn, för hvilken han blifvit skattlagd utöfver hvad mellangårdarnes ägare hade att utgöra, vore det obilligt, att de senare ändå skulle njuta lott däri efter byamål.

¹⁾ LL. B. B. XXXIII, XXV: 4. *Åström*, a. a. 98—107. L. K:s prot. ²⁾ 1698, ²²⁾ 1727 (I: 455—57, III: 288).

²⁾ Utan årtal och datum, undertecknad C. R. och bevaradt bland L. K:s handlingar (B. B. VI, nr 2 enligt *Leijonhufvuds* "Utredning").

Denna påminnelse synes ej blifvit föredragen hos ständerna. Dessa antogo § utan förändring och utan att någon meningsskiljaktighet finnes ha framträdt ¹⁾.

XX: 5.

1730	1736
Tager någor mäld in af annan på oskattlagd kvarn; böte första gången fem daler, sedan hvar gång tio daler och hafve förverkat kvarntullen.	Tager — — — första gången tre daler, andra gången och sedan hvar gång sex daler och — — — kvarntullen.

Äfven enligt förutvarande lagstiftning var det förbjudet att mottaga mäld till förmalning mot tull å husbehofskvarn. Men böterna för öfverträdande häraf voro 40 mark ²⁾. Då nu till oskattlagda kvarnar i kraft af privilegierna äfven hörde frälsets odalkvarnar ³⁾, framställdes vid ständernas möte en förfrågan, om ej genom ofvanstående § mälden betogs dessa senare.

L. K. svarade, att dessa tack vare privilegierna ej berördes af §.

Vidare framställdes här ett förslag, att straffpåföljden tredje resan, förbudet i fråga öfverträdades, skulle blifva, att kvarnen nedrefs.

Denna framställning blef dock utan frukt. § bifölls, sådan L. K. föreslagit den.

Sin lydelse i 1734 års lag torde § fått vid böternas jämkning ⁴⁾.

¹⁾ Ad. prot. ¹¹/₄, 1731.

²⁾ *Abrahamsson* 503. L. K:s prot. ⁹/₁₀, 1691 ²⁰/₄, 1693 (I: 374, 458).

³⁾ 1723 års adelsprivil. § 8. (*Modée*, I: 466).

⁴⁾ Ad. samt bondest:s lagprot. ¹¹/₄, 1731.

(XXIII).

§ 1. Frälseman hafve rätt att jaga och skjuta djur och foglar å egna gods och ägor och där han hafver lott uti, så ock å lands- härads- och sockneallmänningar etc.

§ 2. Ej må annar man utom de landsorter, där det särskildt tillåtet är, fälla eller fånga högdjur, som äro elg, hjort och rå, icke heller hare, svan, tjäder, orre, järpe, rapphöns och åkerhöns. Gör det en eller flere; böte han eller de, som varit i samråd att fälla sådana djur eller foglar tillsammans för elg eller hjort femtio daler etc.

Det förbud för de ofrälse stånden att jaga ädlare villebråd, som L. K. här efter gällande författningar ville införa i lagen, framkallade som bekant en långvarig och stundom häftig strid mellan adeln och de andra stånden vid båda de lagstiftande riksdagarne, först om ofrälsemans jagträtt, sedan om skattemans jordäganderätt, som från adelns sida bestreds. Slutet blef, att hela kapitlet utelemnades, hvilket dock ej medförde någon ändring i förutvarande bestämmelser i ämnet.

Af stridens förlopp har förf. annorstädes lemnat en utförlig framställning, till hvilken han inskränker sig att hänvisa ¹⁾.

XXIII: 2 ²⁾.

1730

Alle skola nät hålla och skallbud lyda, som sin egen disk och duk hafva, undantagne präster för sina prästebord, å dem de själfve bo, så ock klockare, oskattlagde

1736

Varganät skall hvart helt hemman hålla, fyra famnar långt och fem alnar högt, och de mindre så mycket, som däremot svarar; det skall färdigt vara, tå skallbud kom-

¹⁾ *Östergren*, Tvisten om ägande- och nyttjanderätten till skattejord etc.

²⁾ Uteslutandet af L. K:s B. B. XXIII medförde, att i denna balk hvarje följande kapitels ordningsnummer blef en enhet lägre i lagen än i lagförslaget.

torpare och inhysesshjon. Hvert helt hemman skall hålla varganät, fyra famnar långt och fem alnar högt, och de mindre så mycket som däremot svarar. Det skall färdigt vara, då skallbud kommer, och vara så starkt, att det ej brister, då en man klifver därå upp.

mer, och så starkt, att det ej brister, då en man klifver därå upp. Skallbud skole ock alle lyda, som kreatur hafva; ingen vare där fri före, utan präst å prästegård, därå han själf bor, så ock klockare å klockarebol och inhyses kvinna.

Äfven vid granskningen af denna § spelade ståndsin-tressen in. Frågan gällde här, hvilka som skulle vara befriade från åliggandet att "nät hålla och skallbud lyda". Enligt den bestående rätten njöto allenast präster, klockare och ensamma kvinnor sådan frihet. Alla andra, som bodde å landet och hade kreatur samt egen disk och duk, voro underkastade förevarande skyldighet ¹⁾. Antagas får väl, att torpare voro fritagna, för så vidt de saknade kreatur samt ej hade egen disk och duk ²⁾.

Bondeståndet ville ha bördan utjämnad genom delning på flere och yrkade till den ändan, att alla, som ägde kreatur ³⁾, "efter förra vanligheten" skulle vara underkastade henne. Denna hemställan vann delvis understöd af häradshöfding Abrahamsson. Han inskränkte sig dock till det yrkandet, att oskattlagde torpare icke måtte befrias från skallbud, hvilket han ansåg strida mot föregående bestämmelser.

Å den förra, längre gående framställningen svarade L. K. med att hänvisa till de likartade föreskrifterna i 1664

¹⁾ 1664 års jagtordning § 15 (*Schmedeman* 364). LL. B. B. XXI: 4. I L. K:s alla föregående förslag till B. B. voro samma kategorier som i det af 1780 frikallade från förevarande tunga, dock att präster i 1692 års förslag uttryckligen voro underkastade densamma. Jfr L. K:s prot. ^{21/1}, ^{21/12} 1698. (I: 462, 509).

²⁾ Före 1784 synas torpare betraktats såsom tjänare, hvilka gingo till husbondens disk och duk. *Wahlberg*, a. a. 111.

³⁾ I "Bondest:s påminnelser vid lagbalkarne" (blott koncept) står: "alla, som disk och duk samt tjänstefolk äga, måge nät hålla" etc.

års jagtordning. Gent emot Abrahamsson åter anförde kommissionen, att oskattlagde torpare borde vara befriade, enär de vore att betrakta som drängar och själfva gården, hvarunder de lydde, vore underkastad skallbud.

Vid voteringen vann L. K. understöd af de tre högre stånden. Mot det sålunda fattade beslutet anförde bönderna till protokollet, att präster och klockare ej borde vara fria från ifrågavarande tunga, då andra indelningshafvare ej voro det. Ståndet protesterade jämväl mot att oskattlagde torpare befriades.

I denna senare punkt fick det på sin sida landshöfding Ehrencrona. Denne höll före, att skall icke kunde hållas, om torparne befriades, helst dessas antal i många socknar öfverstege böndernas. Dock ville han ej, att en torpare skulle behöfva deltaga oftare än hvar annan gång.

I samma riktning uttalade sig lagman Wennerstedt. I Bergslagens intresse yrkade dock han, att kolare och hytte-drängar skulle fritagas.

Äfven häremot opponerade sig bönderna. Vile de andra ej gå med, kunde skallen upphöra.

Dessa gensägelser hade till följd, att ständerna beslöto hänskjuta den redan afgjorda saken såsom en öppen fråga till L. K. Så till vida tog denna hänsyn till de gjorda anmärkningarne, att hon till 1734 års ständer öfverlemnade § med följande ändrade lydelse:

“Varganät skall ¹⁾ — — — — därå upp. Skallbud skola ock alla lyda, som sin egen disk och duk hafva: ingen vare där fri före, utan präst å prästebord, därå han själf bor, så ock klockare å klockarebord och inhysesshjon“.

Detta nya förslag bifölls, dock med de förändringarne, att orden “som sin egen disk och duk hafva” utbyttes mot “som kreatur hafva” samt “inhyses hjon” mot “inhyses kvinna”.

Bönderna hade själfva uppgifvit krafvet på att präster och klockare skulle deltaga i skallen. I öfrigt hade de fått sin vilja fram ²⁾:

¹⁾ Det förbigångna återfinnes i 1736 års B. B. XXIII: 2.

²⁾ Ad. samt bondest:s lagprot. ²/₄ 1731 o. ²/₁₀ 1734. Prästest:s lagprot. ²/₁₀ 1734. Bondest:s prot. ¹/₄ 1731. Alleg. nr 22 till 1734 års ad. prot.

XXIII: 3¹⁾.

1730

Nu varder det till skall bådadt; tå bör en man från hvar matlag komma med bössa, jagtspjut eller yxa så tidigt, som han kallad varder. Hvilken sig i tid ej infinner etc.

1736

Nu varder det till häradsskall bådadt; tå bör en man ifrån hvar matlag och af sätesgårdstorpore hvar annar komma med bössa, jagtspjut eller yxa så tidigt, som han kallad varder; men tå skall sker inom socknen, får ingen sig därifrån undandraga, som något boskaps kreatur hafver. Hvilken sig ej i tid infinner etc.

L. K:s förslag här ofvan, hvilket hade förebilder i gällande rättsordning²⁾, hade vid 1731 års riksdag utan meningskifte blifvit godkändt. Emellertid hemställde L. K. själf till 1734 års ständer, att början af § skulle sålunda förändras:

“Nu varder det till skall bådadt, tå bör en man från hvar matlag och af oskattlagde torpare hvar tredje komma med bössa, jagtspjut“ etc.

Den sålunda föreslagna nya bestämmelsen om en lindrigare skallbudsskyldighet för oskattlagde torpare, hvilken möjligen föranledts af ett liknande förslag vid kapitlets § 2 af landshöfding Ehrencrona vid föregående riksdag, funno ständerna ej tillfredsställande, utan ändrade den till “och af sätesgårdstorpore hvarannan“. Till försvar för den skyldighet, som därmed ålades sätesgårdstorpore, synes K. res. å allmogens besvär³⁾ 1672 § 4⁴⁾ blifvit åberopad.

Äfven å annat sätt utsträcktes skallbudstungan. Bondeståndets undertalman, Olof Håkansson, hemställde nämligen

¹⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXIV: 3.

²⁾ LL. B. B. XXI: 2. 1647 och 1664 års jagtordningar § 16. (*Schmedeman* 267, 365).

³⁾ *Schmedeman* 641.

å sina medbröders vägnar, att ingen borde få undandraga sig, när skallgång skulle ske i socknen eller grannsocknen. En frukt af detta yrkande blef tillägget:

”Men så skall sker inom socknen, får ingen sig därifrån undandraga, som något boskapskreatur äger“ ¹⁾).

XXIII: 4 ¹⁾).

1730

I hvarje socken, där det tarivas och ske kan, skola alle, som där bo och jord äga, hvar efter ägodel sin, bygga en vargagård eller vargagrop, och den skall fjärdung af socknen uppehålla hvar sitt år. Torpare hjälpen sin bolby etc.

1736

I hvarje
—— Torpare
hjelpe
bolby
deras etc.

Vid denna §, som förnyade landslagens och jagtordningarnes påbud om varggårdar eller varggropar ²⁾), hade en särskild landsorts herredagsmän i bondeståndet gjort framställning om allmogens befriande från skyldigheten i fråga. I dessas ort hade väl en och annan, dock såsom en alldeles frivillig sak, upprättat varggropar, men varggårdar ³⁾ hade aldrig blifvit brukade, och likväl hade mesta delen af skadedjuren där blifvit utödd.

Det finnes ingenting, som röjer, att denna påminnelse blifvit framförd vid lagplenum. Måhända hade bondeståndet funnit den öfverflödig, då påbudet i ofvanskrifne § såsom beroende af förhållandena på hvarje ort var föga bindande ⁴⁾).

¹⁾ Ad. samt bondests lagprot. 1/10, 1734. Alleg. nr 22 till 1734 års ad. protokoll.

²⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXIV: 4.

³⁾ LL. B. B. XXII. 1647 o. 1664 års jagtordningar § 15 (*Schmedeman* 267, 364).

⁴⁾ Dessa senare hade i L. K. betecknats som kostsamma och så fullständigt utan nytta, att exempel ej fanns, att en varg fångats i dem. (L. K:s prot. 22/6, 22/11, 1691, 21/6, 1693. (I: 367, 391, 463)). De påbjödos dock i alla förslagen till B. B., efter det af år 1723 alternativt med varggropar.

⁵⁾ Bondests riksdagshandlingar.

XXIV: 1 ¹⁾

1730

Alla eldstäder och skorstenar böra så vara ställde och förvarade, att eldskada förekommas må. Varder eld lös i by, den landbo brukar och sker det af försummelse eller vangömmo hans, som är: att han själf märkt förut fara eller är därom varnad och den ej förekommit, själfver utbär eller tillstädjer någon annan att hafva och bära ljus utan lykta och eld i uthus, eller där man hafver lin, hampa, hö, spån, eller annat slikt, däri eld snart taga kan, sätter ljus vid vägg, gör eld i ugn eller spis och den ej vårdar, hafver ljus vid säng och somnar där ifrån, röker tobak i lada, foderhus eller annorstädes, där eld lätteliga kan tändas, eller skjuter ovarsamt åt hus eller tak, eller varder eld lös af annor slik försummelse, där man kunde och borde bättre vakta för skada, brinner hus och gård upp; bygge åter jämngodan och njute ej brandstod eller eftergift å afradet. Äger bonde hus och jord själf; hafve han ock själf skadan. Brinna tillika upp andras hus och gårdar eller andra byggnader; gälde af sin egendom, så långt den räcker, och böte tolf daler för hvarje gård. Brinner folk inne; böte full mans bot för hvardera. Brinner kyrka upp; böte hundra daler till kyrko-

1736

Alla eldstäder — — själf förut märkt faran — förekommit; bär själf uteller tillstädjer annan — eller spisel och — — annor sådan försummelse — brinner tå hus — räcker och böte två daler för hvar hus, jordägarens ensak; orkar han ej skadan och böter gälta, tjäne det af med arbete eller plikte med kroppen, hvilket han helst vill, som skadan lidit. Brinner folk inne — — fjärdung af ty, som sagdt är. Den ovar-

¹⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXV: 1.

byggnad. Är han mindre vållande; gälde fjärdung af ty, som sagdt är.	samt med eld omgår å sätt, som nu är sagdt, böte fem daler, äntå att ingen skada sker.
--	--

Då denna §, som utarbetats på grundvalen af L.L. BB. XXXV och XXXVI, föredrogs, tillkännagaf L. K. genom kammarrådet Wulfwenstjerna, att hon ville ändra punkten så, att de fastställda böterna afpassades efter skadans storlek i hvarje fall. Vid följande riksdag föreslog också L. K. för ständerna och fick dessas bifall till den ändringen, att i stället för orden "böte tolf daler för hvarje gård" skulle sättas "böte två daler för hvar hus, jordägarens ensak". Då antogs också det af L. K. förordade tillägget "orkar han ej skadan och böter gälda, tjäne det af med arbete eller plikte med kroppen, hvilketdera han helst vill, som skadan lidit".

Ännu en förändring undergick § vid denna riksdag. 1731 hade nämligen borgmästare Stoltz yrkat på straff för alla, som ovarsamt handterade elden, oafsedt om skada därå följde eller ej.

En dylik bestämmelse, visserligen gällande blott för tjänstefolk, fanns i 1723 års tjänstehjonsstadga § 6¹⁾. Ett stadgande i samma väg hade ock L. K. själf föreslagit i B. B. XV: 4, hvilket dock ständerna ogillat, därför att det gjorde husbonden ansvarig för sitt tjänstehjons förseelse. Att en föreskrift, sådan borgmästare Stoltz önskade, ej lemnats i förevarande kap., berodde måhända blott på ett förbiseende. L. K. medgaf nu själf behöfligheten af ett dylikt stadgande och förklarade rätta platsen därför vara § 3, hvarest legohjon, gäster och vägfärande ålades gälda eldskada, som de vållat. Afven ständerna gillade Stoltz' anmärkning.

På grund häraf föreslog L. K. 1734 för ständerna följande bestämmelse:

"Den ovarsamt med eld omgår å sätt, som nu är sagdt, böte fem daler, äntå att ingen skada skett".

¹⁾ *Abrahamsson* 507.

I stället för att införlifvas med § 3, såsom L. K. 1731 ifrågasatt, hade tillägget fogats till § 1 och samtidigt däråt förlänats allmän giltighet. Ständerna godkände det utan meningsskifte ¹⁾).

XXIV: 4 ²⁾.

1730

Nu är det af våda skedt eller ock genom dess vållande, som skadan ej gälda kan; tå bör häradet brandstod gifva, och söke den, som olyckan händt, häradshöfdinge därom, och han nämne synemän, som skadan mäta. Sedan pröfve rätten, huru mycket han af hvarje hemman i häradet få skall. Ej må någor brandstod njuta för lösöre och husgeråd, utan för hus, som de voro, tå de afbrändes och bonde tarfvar, så ock för säd, foder och boskap, som till gårdens bruk nödigt är och han mist hafver. För badstugu eller kölna gifves ingen brandstod.

1736

När skada af våda skett eller genom dens vållande, som skadan ej gälda kan, tå bör häradet brandstod gifva för hus, som de voro, när de afbrändes, och för bonde nödige äro, så ock för säd, foder och boskap, som till gårdens bruk tarfvas och han mist hafver; men för andra lösören och husgeråd gifves ej brandstod, ej heller för badstufvu och kölna.

Vid denna § väcktes ett spörsmål angående det område, de föreskrifna brandstodsföreningarne skulle omfatta. Enligt ÖgL., den enda af landskapslagarne, som innehöll något stadgande i detta stycke, utgjorde hvarje härad en brandstodsförening ³⁾). Enligt landslagarne åter utdebiterades ersättning för större brandskada på hela häradet, för mindre sådan däremot på den hälft eller fjärding af detsamma, hvarest olyckan

¹⁾ Ad. o. prästest:s lagprot. ²⁾%, 1731 o. ³⁾%, 1734. Bondest:s lagprot. ²⁾%, 1731. Alleg. n:r 22 till 1734 års ad. prot.

²⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXV: 4.

³⁾ *Liljenstrand*, a. a. 316.

timat¹⁾. För att fördela riskerna på flere händer hade man dock efterhand vidgat områdena för brandstodsföreningarne. Vid tiden för nya lagens antagande utgick brandstoden af hela häradet²⁾. Att döma af nedan anförda yttrande inträffade det äfven, att flere härad slöto öfverenskommelse om ömsesidigt bistånd vid eldsolycka.

Då nu lagförslaget ej kände några brandstodsföreningar, som omfattade mer än ett härad, frågade borgmästare Eckerman, om de härad, som ingått öfverenskommelse om inbördes brandskadehjälp, af § tvunges att gå ifrån sina konventioner.

Härtill svarade landtmarskalken, grefve Horn: "Volenti non fit injuria. Förord bryter lag".

Detta svar fanns nöjaktigt.

Än en gång blef dock § föremål för ständernas behandling.

När L. K:s B. B. XXV: 6 var före hos 1734 års ständer, uppdrogs nämligen åt kommissionen att formulera ett stadgande med närmare bestämmelser angående brandskadas beräkning och grunderna för dess gäldande. Med anledning häraf gaf L. K. föreskrifterna i § 4 om skadans mätande och brandstodens utdebitering följande lydelse:

" — — — häradet brandstod gifva. I hvarje landsort bör häradet vid häradsrätten i konungens befallningshafvandes närvaro förena sig, huru mycket för hvart och ett nytt hus, som brinner å helt hemman eller mindre, gifvas skall, och tå vådeld timar, söke den, som olyckan händt, häradshöfding, och han nämne synemän, som skadan skåda. De skola pröfva, huru hus, som brunnit, varit beskaffade, om de varit nya eller gamla, och förordne rätten, huru mycket den, som lidit, skall i brandstod af hvarje hemman njuta efter den förening, som häradet gjort. Ej må någor brandstod njuta för lösöre — —".

I detta nya skick vann § ständernas bifall³⁾. De så-

¹⁾ B. B. MELL. XXVIII: 6, KrLL. XXXVII: 1. Enligt 1692 års förslag till B. B. skulle brandstod utgå från häradet eller en del däraf.

²⁾ Abrahamsson, 511 c.

³⁾ Ad. samt bondests lagprot. 2¹/₂, 1731. Ad. prot. 2¹/₂ o. 2¹/₂, 1734. Alleg. till d:o nr 23. När tillägget godkändes, beslöto ständerna anmoda K. M. att ålägg landshöfdingarne att hvar i sitt län upprätta sådana

lunda omarbetade delarne af § 4 blefvo emellertid sedan utbrutna ur denna § och med några förändringar i ordalagen öfverflyttade till § 6.

XXIV: 5 ¹⁾.

1730

Af alla hemman i häradet skall brandstod gifvas efter hemmantalet. Frälsemäns sätes- och ladugårdar måge ej brandstod njuta, där de ej den gifva, dock mätes hus därå ej högre än å bondehemman. Prästegård vare för brandstod fri.

1736

Af alla — — — — —
— — — efter hemmantalet. Frälsemäns sätes- och ladugård så ock prästegård måge ej brandstod njuta, där de ej den gifva; ej mätes hus — — bondehemman.

Vid denna § uppstod något meningsbytte om prästgårds skyldigheter och förmåner i fråga om brandstod. Adelns sätes- och ladugårdar, åtminstone i vissa orter, voro fritagna från att utgöra dylik, hvaremot de själfva ej hade rätt till någon ersättning. Detsamma var stadgad ej blott för säterier, utan äfven för prästgårdar i Kalmar län ²⁾. Motsvarighet mellan pligter och förmåner synes varit grundtanken hos gällande lagstiftningen i denna punkt. L. K:s § här ofvan var emellertid så formulerad, att den snarast kunde fattas såsom frikallande prästgårdarne från de bördor, som följde med

föreningar om brandstoden, som här föreskrefvos. Nämnas kan, att landshöfding Lovisin ¹⁾/₁, 1688 i L. K. (I: 62) omnämnde ordning om brandstod såsom nyligen antagen för Östergötland och af K. M. gillad. ²⁾/₁, 1689 stadfästes en sådan förening för Skaraborgs län.

¹⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXV: 5.

²⁾ *Abrahamsson* 512 e. Här åberopas K. M. stadfästelse angående brandstod i Skaraborgs län ¹⁾/₁, 1689 äfvensom K. brefvet till landsh. N. N. ²⁾/₁, 1688 (gällande för Kalmar län). 1692 års förslag till B. B., det enda som stadgade härom, ålade präster, bönder och tjänstehjon (dessa till en fjärdedel mot bonde) att gifva brandstod; frälsets sätes- och ladugårdar, krigsbefälets boställen samt augmentshemman ställdes här utanför brandstodsinnrättningarne.

brandstodsinnrättningen, utan att likväl betaga dem de förmåner, densamma erbjöd.

Detta föranledde bönderna att genom sin talman påyrka en bestämmelse, att prästgård ej heller skulle få brandstod. I sak gingo prästerna denna framställning till mötes. De åstundade blott, att prästgårdar skulle fullständigt likställas med frälsemäns sätes- och ladugårdar, så att det skulle stå dem öppet att deltaga i brandstodsföreningarne.

Härutinnan fick prästeståndet sin vilja fram ¹⁾.

XXIV: 6 ¹⁾.

1780
Hvad rät-
ten dömt,
vise den,
som ska-
dan lidit,
hos ko-
nungens
befall-
ningshaf-
vande upp,
ochförord-
ne han, att
den brand-
stod utan
dröjsmål
uppbäras
må.

1786
I hvarje landsort skall å tinget i konungens
befallningshafvandes närvaro häradsboarne emel-
lan förening upprättad vara, huru mycket för
hvert och ett nytt hus, å helt hemman eller
mindre, i brandstod gifvas skall; och när eld-
skada sedan timar, söke den, som lidit, härads-
höfdingen, och han nämne synemän, som skadan
skåda. De skola noga undersöka, hurudana de
hus, som brunnit, tå voro, nya eller gamla; och
häradsrätten pröfve det sedan och döme, huru
stor brandskadan af hvarje hemman efter för-
eningen och husens beskaffenhet vara skall.
Hvad rätten dömt, vise den, som skadan händt,
hos konungens befallningshafvande — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —
— — uppbäras må.

Hvad L. K. här föreslagit, öfverensstämde med föreskrifter i adelns och allmogens i Skaraborgs län förening om brandstod, hvilken vunnit kunglig stadfästelse 25 Nov. 1689.

¹⁾ Ad. samt bondests lagprot. ²⁾/, 1781.

²⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXV: 6.

Äfven annorstädes torde uppbörden af brandstod ansetts tillkomma kronobefallningsmännen. I flere landskap hade dock allmogen skaffat sig frihet att härutinnan anlita fjärdingsmännen eller hvilka andra som helst¹⁾. Somligstäds torde medlen uppburits af kyrkans sexmän efter stadgandet i 1642 års tiggardordning § 18²⁾.

Mot den allmänna föreskrift, L. K. lemnat, att uppbörden skulle ske genom konungens befallningshafvande, åberopade landshöfding Wrangel de särskilda förordningar eller sedvänjor, som på olika orter iakttogos. Så hade i Värmland, som hörde till hans län, sexmännen uppbörden om händer. Under sådana förhållanden borde §, hvilken ej kunde appliceras till alla orter, uteslutas.

L. K. fann däremot ett lagstadgande om sättet för uppbörden behöfligt. För kontrollens skull vore det nödvändigt, att högsta befattningen därmed tillkomme landshöfdingen³⁾. Eljest kunde allmogen bli alltför mycket betungad med brandstod. Att å skilda orter olika bruk undantagsvis rädde, hindrade ej, att punkten kunde stå såsom en generel lag.

§ bifölls oförändrad af 1731 års ständer.

Vid 1734 års riksdag blef han dock ånyo underkastad granskning. Anledningen därtill var följande. Rörande brandskadeersättningens bestämmande, utdebitering och uppbörd hade K. res. å allmogens besvär den 1 Aug. 1727 § 31 lemnat

¹⁾ K. res. å allmogens besvär 17/1, 1723 § 86 o. 1/1, 1727 § 31 (*Modée* I: 382, 676). Sistnämnda res. var troligen afsedd att gälla för hela riket. Skånska adeln hade 1723 i sina riksdagsbesvär § 7 petitionerat, att kyrkornas sexmän skulle verkställa uppbörden af brandstod i stället för kronofogdarne, af hvilka somliga sökte påbörd allmogen att hålla dem en extra skrifvare för detta värf. (Ad. prot. 1723 II: 493). Enligt förslagen till B. B. af 1693—94 och 1694 (II och III i *Leijonhufvuds* "Utredning") skulle uppbörden åligga landshöfdingen, enligt Lundii förslag häradshöfdingen.

²⁾ *Stiernman*, Förordningar angående Sveriges rikets commerce etc. II: 333.

³⁾ I stadfästelsen af föreningen om brandstod i Skaraborgs län af 21/1, 1689 hade K. M. tillagt ett stadgande, som tillförsäkrade landshöfdingen inseende öfver uttaxeringen. *Abrahamsson* 511.

föreskrifter. I tillämpningen hade dock dessa framkallat missnöje. Från flere håll hade allmogen besvärat sig öfver att häradsrätten pålagt för dryga brandstodsafgifter. Jämväl hade ovisshet förspotts om rätta forum för talan mot häradsrättens beslut i sådana mål. Då nu dessa föreskrifter af 1727 voro enahanda med dem, ständerna på L. K:s förslag i B. B. XXV: 4, 6 godkänt, var det klart, att ej heller de senare kunde förebygga de öfverklagade missförhållandena, hvarför de trängde till förbättring.

Med öppen blick härför öfverlemnade L. K. genom kammarrådet Wulfwenstierna till ständerna ej blott att närmare bestämma grunderna för beräkningen af brandstoden, utan ock att afgöra frågorna, huruvida landshöfdingens befattnings med densamma sträckte sig till att ändra det af häradsrätten åsatta beloppet samt huruvida hofrätten eller kammarkollegium skulle vara forum för klagomål härutinnan.

Ständerna svarade, att man i hvarje län efter där varande förhållanden, större eller mindre tillgång på skog o. d., borde åsätta hvarje slags hus ett särskildt värde, så att man, när olycka timat, vid värderingen endast behöfde iakttaga, om huset varit nytt eller gammalt. Hvad beträffar forum för klagomål angående pålagd brandstod, funno ständerna godt, att ett dylikt mål såsom ett oeconomicum skulle handläggas af landshöfdingen.

Härom skulle L. K. upprätta en ny § ¹⁾.

Att frukten af detta beslut blef det ofvan anförda tillägget till § 6, har vid B. B. XXIV: 4 visats. Som man finner, hade L. K. underlåtit att lemna någon bestämmelse angående forum för klagomål. Måhända ansåg hon, att R. B. härutinnan gjorde tillfyllest ²⁾. Många år hade dock icke nya lagen varit gällande, förrän det fanns nödigt att angående saken ifråga utfärda en särskild förordning ³⁾. Häri hänvisades

¹⁾ Ad. prot. ²⁹/₁₀, 1781, ⁹/₁₀ o. ¹⁷/₁₀, 1784. Prästest:s lagprot. ⁹/₁₀, 1784. Bondest:s lagprot. ²⁹/₁₀, 1781. Alleg. till 1784 års ad. prot. nr 22.

²⁾ Jfr R. B. X: 26, 27.

³⁾ K. F. ²⁹/₁₀, 1743. (*Modée* III: 2106).

den, som ej åtnöjdes med häradsrätts utslag om brandstod, att ingifva besvärsskrift hos landshöfdingen, hvilken sedan hade att öfverlemna densamma jämte infordrade förklaringar till hofrättens afdömande.

XXV: 2 ¹⁾.

1730

Landsväg skall vara tolf alnar bred, som förr är sagdt, och bro öfver ström och bäck tio alnar. Väg till ting, kyrkio och kvarn så ock annar farväg tio alnar bred och bro sex alnar.

1736

Landsväg — — — tio alnar bred, som förr är sagdt; väg till ting, kyrkio och kvarn, så ock annar farväg sex alnar; bro öfver ström och bäck efter ty, som vägens bredd är.

Vid denna § förnyade bondeståndet den anmärkning, det framställt vid B. B. IV: 1 angående vägarnes bredd, och ständerna sitt beslut att uppskjuta frågan, intill dess kammar-, ekonomi- och kommersdeputationen inkommit med sitt betänkande om gästgifverordningen. Utan att afvakta något dylikt ändrade dock 1734 års ständer § så, som ofvan synes ²⁾.

XXV: 8 ³⁾.

1730

Alle, som å landet hemman äga eller bruka, skola vägar rödja och broar bygga, och vare ej heller konungens gårdar och ladugårdar därföre frie. Hvar skall sitt skifte få efter den del, han i by äger och som det för allom lägligast faller; och ligge där konungens befallningshafvandes vård å, att den ene

1736

Alle — — —
— — —
— ene ej
mera —
— — —
stadens

¹⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXVI: 2.

²⁾ Ad. prot. ²/₄ 1731, ¹/₁₀ 1734.

³⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXVI: 8.

ej mer betungas än den andre. Städerna rödje och | ägor
hålle väg och broar så långt, stadsens ägor räcka. | räcka.

Vid denna § uppstod någon öfverläggning om hvilka skulle bära den städerna åliggande väghållningstungan. Enligt gällande rätt var denna ett realonus, hvarifrån ingen ägde undandraga sig, som ägde hus i staden och ej genom särskilda privilegier var fritagen ¹⁾). Detta sista var fallet med prästerna, dock endast för deras boställshus, icke för deras egna gårdar i städerna ²⁾). Möjligen åtnjöt äfven adeln privilegium härutinnan. Detta stånds hus och gårdar i stad voro, såframt ingen borgerlig näring i desamma idkades, enligt 1617 års privilegier § 22 fritagna från all kronans och stadens tunga, sålunda efter all sannolikhet äfven från här omhandlade besvär. De gällande privilegierna af år 1723 talade i en § om adliga gårdsägares skyldigheter och förmåner äfven om vägrödning inom stadens distrikt, men lemnade i detta stycke ingen närmare föreskrift, än att därmed skulle förhållas efter förra vanligheten ³⁾).

Hos ständerna framkommo två särskilda yrkanden, olika till sitt innehåll, men båda åsyftande att få klar lag i ämnet. Det ena, framställt af borgmästare Stoltz, gick ut på att alla, som ägde hus och tomter i städerna, skulle åläggas rödja och hålla väg. Det andra åter, hvars upphofsman var kanslirådet Celsing, åsyftade att inskränka väghållningsbördan till dem, som bodde i staden och hade ägor utom densamma, så att de, som blott ägde hus, endast skulle vara förbundna att vidmakthålla gatan därutanför.

L. K. genmälde, att den, som genom privilegier var befriad från vägrödning, ej kunde genom lagen därtill tvingas, ett svar, som väl egentligen gällde första anmärkningen.

§ blef därefter utan anmärkning bifallen ⁴⁾).

¹⁾ Res. å städ. besvär ¹¹/₁₀ 1723 § 20 (*Modée* I: 454).

²⁾ Prästerskapets privil. ¹¹/₁₀ 1723 §§ 7, 10. (*Modée* I: 490 ff.).
Arnell 164. *Abrahamsson* 19.

³⁾ Ad. priv. ¹¹/₁₀ 1723 § 12 (*Modée* I: 470).

⁴⁾ Ad. samt präste- och bondests lagprot. ²¹/₁ 1731.

XXV: 11 ¹⁾

1730

Hvar, som till vägrödning och brobyggnad kallad varder och kommer ej å sattan dag; böte tre daler. Finnes hans vägoild; hafve häradsfogde eller den kronobetjänt, som när är, våld att låta hans vägestycke bättra för lego och taga den utaf honom, som tredskas.

1736

Hvar, som ogild vägo hafver och till vägrödning och brobyggnad kallad varder, men kommer ej å sattan dag; böte tre daler, och hafve häradsfogde — — hans vägestycke — — — ut af honom, som tredskas. Samma makt ägo ock borgmästare och råd, där stadens vägo ej bättras. Kommer ej den i rätten tid, som vägo eller bro syna skall; plikte dubbelt.

Utan att ha någon förebild i bestående rätt hade L. K. här föreslagit, att häradsfogden skulle ägo makt att låta reparera en bristfällig vägo på en tredskande väghållningsskyldigs bekoötnad. Denna utvägo att försäkra sig om vägarne vidmakthållande ville borgmästare Hoffman ha öppriad äfven för städernas magistrater. Ständerna villforo hans önskan, uppdragande åt L. K. att utarbete ett tillägg till § i det angifna syftet.

Detta var ej den enda förändring, som 1731 års ständer vid denna punkt beslöto. Med anledning af en annan påminnelse företogs nämligen en partiel omformulering af §, hvarigenom den väghållningsskyldiges förpligtelse att infinna sig till vägrödning inskränktes till det fall, att hans vägo var ogill.

Emellertid gjorde L. K. vid följande riksdag ett försök att få § godkänd utan den sist beslutna förändringen. Kommissionen föreställde nämligen ständerna, att med den ändrade lydelse, början af § erhållit, det öfverlemnats åt den väghållningsskyldiges uppfattning af vägens beskaffenhet, huruvida han behöfde inställa sig till vägrödning eller ej. Om

¹⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXVI: 11.

vägen kunde anses gill, borde dock bero på kronobetjäntes pröfning. Fördenskull borde alla väghållningsskyldige infinna sig; den, hvars väg fanns nöjaktig, kunde strax återvända hem.

Denna framställning blef likvisst utan frukt. Ständerna höllo fast vid hvad föregående riksdag beslutit. Därjämte tillfogade de en ansvarsbestämmelse för synemän, som komme för sent till förrättningen. Ett föreslaget stadgande, att vid bro- och yägsyn två af nämnden skulle vara tillstädes, funno ständerna "som ett oeconomicum" ej rätt väl kunna införas i lagen. I stället borde därom lämnas föreskrift i den blifvande nya landshöfdinginstruktionen ¹⁾.

Ur dessa förhandlingar framgick B. B. XXV: 11 i 1734 års lag ²⁾.

I själfva verket blef det beroende på laga syn, huruvida en väg var gill, och icke på den väghållningsskyldiges skön, såsom L. K. befarat ³⁾.

XXV: 12 ⁴⁾.

Till landsväg må sand och ris tagas, där det närmast finnes, och af allmänning värke, som tarfvas och utmärkt varder.

Mot den här medgifna rättigheten att till landsväg taga sand, hvar den närmast fanns, invändes vid ständernas möte, att därigenom skämdes betesmarkerna.

Härtill genmälades från annat håll: "arbetet är svårt nog ändå".

§ bifölls ⁵⁾.

¹⁾ Så skedde ock. Ad prot. ¹⁰/₁₀, 1734. Landshöfd.-instr. ⁴/₁₁, 1734 § 15 (*Modée* II: 1081).

²⁾ Ad. prot. ²²/₁, 1731, ⁹/₁₀, 1734. Alleg. nr 22 till 1734 års ad. prot. I sistnämnda aktstycke, som förskrifver sig från L. K., är vid ofvanstående § antecknad: "N. B. Om allmogen betungas med ny väg, frågas, hvar det afgöras skall".

³⁾ Res. å ad. besvär ⁹/₁, 1739 § 6 (*Modée* II: 1563).

⁴⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXVI: 12.

⁵⁾ Bondest:s lagprot. ²²/₁, 1731.

XXVI: 2¹⁾.

1780

Prästegård och klockarestugu skola ock alle, sätes- och ladugårdar så ock afhyste rå- och rörshemman undantagna, bygga efter gårddatalet. Och skall i prästegård vara stugu med två kamrar, kök, bryggghus med bakugn, bod med dubbel botten och loft, visthus, lada med tvänne golf och loga, fähus och stall, alla till den storlek, som särskildt där om stadgadt är. Dessa hus och ej flere äga socknemän med tak och innanrede kyrkoherden färdiga antvarda, och vare han sedan skyldig att hålla dem vid makt med egen kostnad. När de af ålder och bruk och ej af prästens vanrykt förfalla; tå skola socknemän dem bygga och bättra på deras kostnad, och må därtill värke å prästebolets ägor tagas, om där tillräckelig skog är. Vill präst flere hus hafva; bygge och uppehålle han dem själf. Flyttes han ifrån det gäll, förene sig med den, som efterkommer, om betalningen. Sämjer dem ej; måte tå synemän, hvad de värde äro. Vill den, som

1786

Prästegård skola ock alle bygga efter gårddatalet; men sätes- och ladugårdar så ock afhyste rå- och rörshemman varen där fria före. I prästegård skall vara stufva — med tu golf — innanredet — må värke — skog är. Tarfvar prästegård efter dess ägor och lägenheter flere hus, bygge och uppehålle präst dem själf eller gällde det, som brister. Flyttes han ifrån det gäll och finnes han vid husesyn hafva byggt mer, än han i årlig byggnad bort, njute därföre betalning af den, som efterkommer; dock må hus, som i 27 kap. 3 § står för try års byggnad, räknas å prästebol för fem års byggnad och de mindre därefter. Bygger präst flere hus, än präste-

¹⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXVII: 2.

efterkommer, dem ej behålla; tå må han dem bortföra, som byggt hafver, utan de af gård-sens skog byggde äro och socknemän därtill hulpit hafva; njute tå ej vedergällning för sin kostnad, där han dem i sex år nyttjat.

gård tariffvar, till sin bekvämlighet och vill ej den, som sedan i hans ställe kommer, dem behålla efter laga mätning; tå må han, som byggt hafver, dem bortföra. Är timmer där till taget af prästegårds skog, betale det efter ty, som synemän det pröfva, och komme de penningar socknemännen till godo vid deras byggning å prästegård.

Vid föredragningen af denna punkt framträdde menings-skiljaktighet såväl beträffande församlingens som prästens byggnadsskyldighet liksom ock om den senares rätt till ersättning af efterträdaren för hus, som han själf med anlåtande af boställets skog och socknemännens arbete låtit bygga.

Af ålder ålägg det socknen att bygga "sju laga hus" å prästgården. Så stadgade redan kyrkobalken (II: 1) och denas föreskrifter härutinnan hade flere gånger förnyats. Stall var visserligen icke i KkB., men däremot i ett patent af 20 Aug. 1607 om prästgårdsbyggnad ¹⁾ äfvensom i efterföljande författningar i ämnet nämndt bland de laga husen. I K. res. å allmogens besvär 25 Maj 1720 § 41 och 1 aug. 1727 § 12 ²⁾ voro dessa specificerade på samma sätt som i L. K:s förslag här ofvan. Att hålla klockarestuga synes icke ålegat socknar å landet ³⁾.

Rörande prästgårdsbyggnad föreskrefvo gällande författningar vidare, att, om prästen på sitt boställe åstundade

¹⁾ *Schmedeman* 123.

²⁾ *Modée* I: 176, 670.

³⁾ I prästeståndets privilegier 1/10 1675 § 7 (*Schmedeman* 671) heter det, sedan städernas pligt att hålla sina pastorer, skolmästare, kapellaner och klockare med boställshus omnämnts, att församlingarne skölle vara förpligtade "dem tillbörligen med laga byggning äfvensom å landet vidmakthålla, alldeles som i kyrkobalken därom förmåles". Då nu KkB. ej ålade församlingarne på landet att bygga klockarestuga, får man väl sluta, att ej heller 1675 års privilegier förbundo dem därtill. De ord i dessa privilegier, som möjligen kunnat ge anledning till ett motsatt

eller behöfde flere hus, än lagen förmälde, skulle han bygga dessa på egen bekostnad ¹⁾. För prästgården obehöflig byggnad eller s. k. "öfverloppsbyggnad" var efterträdaren ej skyldig att inlösa, utan skulle den få bortföras af den afflyttande prästen, som uppfört densamma, eller hans rättsinnehafvare. Hade återigen boställsinnehafvaren af nödiga hus byggt mer, än han enligt husesynsordningen i anseende till besittningstiden var skyldig, ålåg det efterträdaren att lemna ersättning ²⁾ för den sålunda utförda "öfverbyggnaden", som gick i afräkning å den byggnadsskyldighet, som kom på hans egen besittningstid.

Sådana voro de allmänna stadgandena. Somligsteds gällde dock på grund af särskilda konventioner afvikande bestämmelser ³⁾.

Enligt L. K:s förslag skulle nu socknen åläggas att bygga klockarestuga samt den byggnadsskyldighet, som tillförne hvilat å prästens skuldror, bortfalla och med den också skilnaden mellan öfverbyggnad och öfverloppsbyggnad ⁴⁾.

Icke nöjdt med L. K:s förslag i denna del, hvilket dock snarast var fördelaktigare för prästerna än föregående lagstiftning, yrkade Vesterås domkapitel i sina till L. K. insända påminnelser, att församlingarne skulle uppföra än flere hus,

antagande, infördes ej i de nya privilegierna af år 1723. De talrika resolutionerna om församlingarnes ecklesiastika byggnadsskyldighet förmåla intet om någon deras förpligtelse att bygga klockarestuga.

¹⁾ Husesynsordn. ¹¹/₁₀, 1681 § 32 (*Schmedeman* 745). Res. å allmogens besvär ¹/₁₀, 1727 § 12 (*Modée* I: 671).

²⁾ Res. å prästest:s besvär ¹⁰/₁₀, 1719 § 5 (*Modée* I: 29). En petition af enskild prästman att få ersättningen af efterträdaren fastställd till hvad han själf gifvit sin företrädare afslogs genom K. B. till Upsala domkapitel ²/₁₁ o. ²/₁₂, 1690 (Upsala domkap:s arkiv).

³⁾ Präst. priv. ¹¹/₁₀, 1723 § 4 (*Modée* I: 488). *Wiskman*: Ecclesiastique verk I: 498 ff.

⁴⁾ Jämväl de af L. K. förut uppgjorda förslagen till B. B. ålade församlingen att bygga stall vid prästgård samt klockarestuga. Alla förslagen t. o. m. det af 1723 uppehöll skilnaden mellan öfver- och öfverloppsbyggnad. Den förra skulle den afflyttande kvarlemna utan lösen, om han brukat den i tre år eller socknen byggt största delen, eljest mot ersättning af efterträdaren.

såsom källare, drängstuga, torkstuga och i större församlingar åtskilliga byggnader därutöfver, särskildt för grödans skull. Prästeståndet, dit framställningen remitterats, fann likvisst ej skäligt upptaga densamma.

Den utsträckning af socknens byggnadsskyldighet, som förpligtelsen att uppföra klockarestuga skulle medföra, väckte starkt missnöje hos bönderna. Stödjande sig på kyrkobalkens bestämmelser, ville de, att församlingen skulle vara fri så väl härför som för stallbyggnad i prästgård. Särskildt mot skyldigheten att bygga klockarestuga protesterade bönderna inför lagplenium "på det allra kraftigaste". Ingen förordning gäfve anledning till något sådant, och allmogen vore dessförutan med nog många publika gravationer betungad.

Till förmån för L. K:s förslag beträffande klockarestuga anfördes, att på många ställen allmogen varit van att uppföra sådan.

Bönderna vidhöllo dock sin mening. Menigheten borde vara fri från att bygga klockarestuga, helst hon enligt föregående § hade att bygga sockenstuga.

Häri fick bondeståndet sin vilja fram. Orden "och klockarestuga" uteslötos, oaktadt prästerna påstodo, att med förevarande sak borde förblifva vid förra vanligheten.

Om skyldigheten att bygga stall i prästgården tvistade bönder och präster med mycken häftighet. Mot de förres yttrande, att stall ej hörde till de "sju laga husen", androgo de senare, att resolutioner å 1720 och 1727 års riksdagar förpligtade socknemän att bestå sin prästgård med sådan byggnad. Landtmarskalken lade sig medlande emellan och föreställde bönderna, huru nödvändigt stallet vore för prästerna, som måste ha hästar att fara till kyrkan och i sockenbud, men bondeståndets talman genmälde: "de taga nog rätt därför ändå", hvilket svar föranledde prästerna att afbryta ordskitet.

Slutet blef, att "stallet i § blef stående" genom de tre högre ståndens röster.

Bönderna funno emellertid detta beslut vara så menligt för dem och deras hemmavarande medbröder, att de snart försökte att få detsamma rifvet. Vid ett ståndsmöte förenade de nämligen sig om ett protokollsutdrag, däri de "alldeles

afsade sig“ att bygga stall åt pastor, hvilket vore det åttonde huset. Gamla tiders förordningar och sedvänjor gäfv e ringaste anledning till en slik skyldighet. Huruvida någon ting därom vid senare riksdagar behörigen fastställts, hade ståndet sig ej bekant. Af denna framställning förspordes dock ingen verkan. Sannolikt blef den ej ens behandlad af ständerna.

Rörande öfverläggningarne om församlingens byggnadsskyldighet må tilläggas, att prästerna till stadgandena härom ville ha knutet ett förbehåll för särskilda konventioner. Efter ett uttalande af L. K. funno dock ständerna detta öfverflödigt.

Om den byggnadsskyldighet, som ansågs böra åligga prästerskapet, blefvo förhandlingarne vidlyftigare. Som vi sett, hade L. K. ej stadgat något angående någon sådan. Här emot hade naturligtvis prästerna ingenting att påminna. I fråga om den tid, som boställsinnehafvare borde ha begagnat sådana hus, som han med anlitan de af boställets skog och socknemännens hjälp frivilligt uppfört, anmärkte de, att han borde ha nyttjat dem öfver sex år för att begagnandet skulle anses motsvara hans kostnader. Denna framställning remitterades af ständerna till L. K., dit prästeståndet ägde ingifva sina påminnelser.

Af denna rättighet synes ståndet dock ej begagnat sig. Tvärtom upplysa dess protokoll, att det efter en längre debatt godkände hvad den föreslagoa § i omhandlade punkt föreskref. Den gjorda påminnelsen blef likväl ej utan frukt, såsom vi snart skola se.

Prästernas anmärkning hade haft den afflyttande boställsinnehafvarens fördel till ögonmärke. En påminnelse af helt annan syftning och långt större betydelse framställdes af häradshöfding Abrahamsson. Denne ville lagfästa den byggnadsskyldighet, hvilken enligt husesynsordningen ålåg prästerna såsom innehafvare af allmänna hemman, och i sammanhang därmed i fråga om hus, som de själfva uppfört, vidmakthålla skilnaden mellan behöfliga och obehöfliga byggnader. Tarfvade bostället flere byggnader än socknens, borde prästen vara förpligtad att bygga och underhålla dem efter husesynsordningen, vare sig skog fanns till prästgården eller ej. Möj-

ligen gjord öfverbyggnad borde efterträdaren vara skyldig att ersätta. Med öfverloppsbyggnad åter, som frånträdande prästen uppfört, skulle den tillträdande ej mot sin vilja kunna belastas.

Härtill genmälde L. K., att hon funnit svårt att pålägga prästen årlig byggnad.

Ständerna funno dock för godt att hänskjuta äfven denna fråga till L. K.

Med anledning af dessa anmärkningar gaf L. K. till 1734 års riksdag följande ändrade lydelse åt §:s senare del:

“— — — tillräckelig skog är. Tarfvar prästegård flere hus, bygge och uppehålle präst dem själf eller gälde det, som brister. Flytter han ifrån det gäll och finnes han vid husesyn hafva byggt mer, än han i årlig byggnad bort efter 28 kap. 3 § ¹⁾, njute därföre betalning af den, som efterkommer. Bygger präst flere hus än prästegård tarfvar, till sin bekvämlighet, och vill den, som efterkommer, dem efter laga mätning ej behålla; tå må han dem bortföra, som byggt hafver. Är timmer därtill taget af prästegårds skog, betale det timmer efter synemannaordom, och komme de penningar socknemän till godo vid deras byggnad å prästebordet“ ²⁾.

Med denna formulering hade L. K. tillmötesgått såväl prästeståndets som Abrahamssons uttalade önskningsar. I öfverensstämmelse med Abrahamssons framställning hade byggnadsskyldighet efter husesynsordningen ³⁾ blifvit prästerna föreskrifven och skilnaden mellan öfver- och öfverloppsbyggnad bibehållits. Inlösningspligt skulle åligga efterträdare blott för nödig byggnad, gjord utöfver den afflyttandes byggnadsskyldighet efter besittningstiden. Öfverloppsbyggnad åter skulle det stå den tillträdande fritt att lösa efter värdering. Ville han ej det, ägde den, som byggt sådant hus, hortföra det, dock mot ersättning till socknen för virke, som han tagit å prästgårdens skog. Möjligheten, att han genom lagens bud skulle nödgas lemna ifrån sig dylikt hus utan godtgörelse

¹⁾ XXVII: 3 i 1734 års lag.

²⁾ Denna redaktion är ej upptagen i 1841 års edition af L. K:s förslag t. Sveriges rikets lag.

³⁾ Husesynsordn. ¹¹⁾, 1681 § 5, 8, 32 (*Schmedeman* 739 ff.).

för byggnadskostnaderna (nämligen om han nyttjat det en viss tid), var härmed afskuren.

Äfven i detta skick väckte förslaget betänkligheter hos prästeståndet. En mindre välkommen nyhet i § torde föreskriften om prästernas byggnadsskyldighet varit. Därtill kom, att ståndet befarade, att äfven de nya bestämmelserna skulle "hafva någon gravation med sig" för de frånträdande. Under sådana förhållanden utverkade prästerna, att ärendet uppskötts, till dess de i sitt plenum hunnit öfverväga detsamma.

Om ståndets enskilda förhandlingar om § vet man föga. För densammas granskning tillsattes en kommitté. Denna utarbetade ett ändringsförslag, hvilket antogs af ståndet att såsom dess eget framläggas för lagplenum.

Det nya förslagets lydelse är obekant liksom ock, huruvida det någonsin framburits vid ständernas plenum. Möjligen kan dock dess inflytande spåras i den ändring till prästernas fördel, som § undergick, då han kort därefter åter kom inför ständerna. Då blef nämligen boställsinnehafvarens byggnadsskyldighet lindrad så till vida, att hus som å andra hemman enligt B. B. XXVIII: 3 ¹⁾ stod för tre års byggnad, å prästgård skulle räknas för fem års och de mindre i förhållande därefter.

I det förändrade skick, hvori § sålunda framgick ur alla dessa förhandlingar, inflöt densamma i 1734 års lag ²⁾.

XXVI: 3 ³⁾.

1730

I staden böra hus
och gårdar för präst-
erna byggas, och vare
ingen för den bygg-

1736

I staden byggen och förbättnen
de hus och gård för präst, som där
hus eller grund äga eller där borgerlig
näring idka och ej särskildt därför

¹⁾ XXVII: 3 i 1734 års lag.

²⁾ Ad. prot. ²²/₁₀ 1731, ⁹/₁₀, ¹¹/₁₀ 1734. Prästest: lagprot. ²²/₁₀ 1731, ⁹/₁₀ 1734 och prot. ²²/₁₀, ⁹/₁₀ 1731, ¹¹/₁₀, ¹¹/₁₀ 1734. Bondest: lagprot. ²²/₁₀ 1731 och prot. ²²/₁₀, ¹¹/₁₀ 1731. Alleg. nr 22, 31, 43 till 1734 års ad. prot. Prästest: bref, memorial o. koncept 1731.

³⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXVII: 3.

nad fri, som där hus befriade äro. Sedan de hus lagliga eller grund äger, byggda äro; värde dem präst, att de frälsemäns hus och ej fördärfvas och af vårdslöshet för-gårdar undantagne. falla.

Att bidraga till hus åt präster (skolmästare, kaplaner, klockare) i stad ålåg enligt gällande rätt alla, som där ägde hus och ej genom särskilda privilegier eller resolutioner voro befriade ¹⁾. Nu var förhållandet det, att 1723 års adelsprivilegier (§ 12) fritogo adelsmän från all stadens tunga ²⁾ för deras hus och gårdar därstädes, så vida de ej idkade någon borgerlig näring. Liknande förmåner voro genom § 10 i gällande privilegier tillförsäkrade åt prästerskap, adademi-, gymnasii och skolbetjante samt åt enkor och omyndiga barn efter sådana. Då sålunda frihet från borgerlig tunga tillkom prästerskapet lika väl som adeln, men L. K. blott fritagit det senare ståndet från den här omhandlade byggnadsskyldigheten. var det naturligt, att den föreslagna § skulle framkalla mötsägelse och tvist.

Också uppstod ej ringa oro hos dem, som ändringen berörde. Så väl åtskilliga konsistorier som en del gymnasii-kollegier finnas ha uttalat sig mot §. I sina till L. K. ingifna anmärkningar yrkade Vesterås domkapitel, att den frihet från pligten att bygga hus, hvilken enligt kapitlets mening prästerskapets privilegier grundade, måtte lagstadgas, på det "lärostandet och deras enkor ej måtte blifva oroad, som man redan har förmärkt på somliga ställen ske". I samma riktning gick en påminnelse, som konsistorium och prästerskap vid Göteborgs stift afgifvit vid §. Linköpings gymnasii-kollegium hade genom korrespondens med sina ämbetsbröder i Kalmar påkallat dessas hjälp till privilegiernas häfdande i denna punkt. Så hade äfven konsistorium i Kalmar föranledts

¹⁾ K. res. å städernas besvär ¹⁶/₁₀ 1723 § 20, Prästersks priv. ¹⁶/₁₀ 1723 § 7 (*Modée* I: 454, 490).

²⁾ Undantagandes tomtören, om husen voro på ofri grund, samt brandvakt och gatläggning (*Modée* I: 470).

att göra föreställningar mot L. K:s förslag. De hade aldrig tillförne varit med slikt onus graverade, hette det. Linköpings domkapitel slutligen hade i sin skrifvelse till L. K. ej stannat vid att åberopa privilegierna, utan äfven ur allmänna grunder sökt härleda den ifrågasatta friheten. Det vore obilligt att taga husen till grund för någon kontribution. Dessa gäfve i och för sig ej någon vinst, som svarade emot sådant onus. Beskattades husen, afskräcktes folk från att bygga i staden. Bättre vore att taxera åker och äng, handel och handtverk eller annan inkomst, helst rika borgare ofta legde sig hus och sålunda med den af L. K. föreslagna skattegrunden skulle gå fria. För öfrigt ansåg kapitlet, att större skäl funnos att befria prästerskapet än adeln från förevarande tunga. Lärares, prästenkors och omyndiga prästbarns knappa villkor, lärarnes arbete för borgerskapets ungdom och icke minst den gamla kanon "*clericus clericum non decimat*" talade därför. Skyldigheten att bygga hus åt prästerna skulle enligt L. K:s förslag vara ett realonus. Men då en präst i motsats till stadens borgare ingalunda droge någon inkomst af sin gård, måste han taga af sin lön, om han skulle bidraga till hus åt annan präst. För honom blefve alltså detta besvär ett personalonus, hvilket vore orimligt. Det vore slutligen billigt, att biskopars, prästers, läsemästares och klockares egna gårdar i städerna frikallades från alla borgerliga besvär lika väl som deras ämbetsgårdar, hvilka genom privilegierna voro fritagna. Eljest skulle två personer, som hade lika ämbeten, men af hvilka blott den ene hade boställshus, få allt för olika villkor. Den ene skulle ha duplex beneficium, den andre duplex onus, den ene skulle hafva gård fritt utan skatt, den andre skulle köpa sig gård och betala skatt därtill. Oaktadt motiveringen sålunda åtminstone i vissa delar gällde alla, som voro delaktiga af prästerskapets privilegier, inskränkte sig dock Linköpings domkapitel att yrka, att skolbetjante och prästenkor skulle fritagas från besväret i fråga för de gårdar, de själfva bebodde, om till dessa ej hörde någon åker.

Efter att ha tagit kännedom om dessa betänkanden, det från Linköping säkerligen undantaget, enade sig prästeståndet

om att § i öfverensstämmelse med privilegierna borde ha följande lydelse:

“I staden — — — — — grund äger, frälsemäns, prästerskapets, akademie, gymnasii och skolbetjantes samt deras enkors och omyndiga barns hus och gårdar undantagne, som de själfva bebo utan att bruka någon borgerlig näring“.

Som ett af de få resultaten af den granskning af de 1731 framlagda balkarne, hvilken borgarståndet lätit en deputation verkställa, beslöt äfven detta stånd en påminnelse vid §. Denna gick ut på att föreskrifter borde lemnas i förevarande lagrum om huru många och hurudana, de hus skulle vara, som staden hade att bygga åt kyrkoherdar, kaplaner och skolmästare, på samma sätt som K. res. å allmogens besvär 1 Aug. 1727 § 12 stadgade sådant för landsbygden.

När § efter allt detta, beledsagad af prästers och borgares påminnelser, kom före hos ständerna, uppstod ett vidlyftigt ordskifte. Borgmästare Stoltz från Upsala yrkade gent emot prästeståndets framställning, att professorer, lektorer och skolbetjante ingalunda borde fritagas från byggnadsskyldigheten i fråga. Häri instämde rådmän Eckerman från Linköping. Möjligen påverkad af en punkt i det yttrande, konsistoriet i samma stad ingifvit till L. K., hemställde han ock, huruvida det verkligen vore billigt, att man befriade de många rika eller förmögna personer, som bodde i staden utan att där äga hus, från att bygga åt prästerna.

Om L. K. haft något att genmäla häremot äfvensom mot borgarståndets kraf på närmare bestämmelser rörande ecklesiastika boställshus i stad, upplyses icke.

Slutet på förhandlingarne 1731 om denna § blef, att ständerna gäfvo densamma följande lydelse:

“I staden böra hus och gårdar för prästerna byggas af dem, som där bygga och bo och icke redan äro därifrån genom särskilda privilegier undantagne“.

Af de påminnelser, som gjorts vid §, hade blott prästeståndets lemnat några spår efter sig i denna formulering. Hvad prästerna vunnit inskränkte sig dock därtill, att § i

stället för att angifva frälsemännen ensamma såsom frikallade från densammas föreskrifter hänvisade till hvad särskilda privilegier stadgade härutinnan. Och äfven denna vinst var högst illusorisk. I tillämpningen blefvo nämligen privilegierna allttjämt föremål för de mest olika tolkningar. De utslag af K. M. i tvister om dessa stadgandens rätta förstånd, som ett år afgåfvos för en stad, kunde vara fullkomligt motsatta dem, som ett annat år afkunnades för en annan eller rent af samma stad ¹⁾). Blott det stånd fick sina privilegier stadigt respekterade, som var nog mäktigt att försvara dem. Emellertid läto prästerna 1731 efter något betänkande sig nöja med den föga afgörande ändringen.

Vid 1734 års riksdag återkom den fråga, som Linköpings domkapitel berört och rådman Eckerman sedermera bragt å bane, huruvida det vore riktigt, att blott fastighetsägare skulle bidraga till ecklesiastika boställsbyggnader i stad. När L. K. då förelade § för ständerna i dess ändrade lydelse, begärde hon dessas utlåtande, huruvida den byggnadsskyldighet, hvarom där stadgades, borde anses som ett personall eller realonus. Denna framställning föranledde ett tillägg till §, hvarigenom bördan lades äfven på dem, som drefvo borgerlig näring i staden, utan afseende på om de där ägde hus eller grund. Samtidigt beslöts ett annat tillägg, hvarigenom prästen ålades att underhålla husen, sedan de i laga skick uppförts.

På detta sätt erhöll § det skick, hvori han igenfinnes i 1734 års lag ²⁾).

XXVI: 4 ³⁾).

1730	1736
Tingsbyggning skall hvart härad	Tingsbyggning
bygga efter gårdatalen å vanlig tingsstad,	— — — — —

¹⁾ *Wilskman*: Ecclesiastique Werk (1781—82) II: 1103—13.

²⁾ Ad. prot. ²⁹/₁₀, 1731, ⁹/₁₀, 1734. Bondest:s lagprot. ²⁹/₁₀, 1731, prästest:s ⁹/₁₀, 1734. Prästest:s prot. ²⁷/₂ o. ⁹/₁₀, 1731. Linköpings domkapitels påminnelser. (I L. K:s handl:r G. B. XV nr 5 enl. *Leijonhufvuds* "Utredning"). Alleg. nr 22 till ad. prot. 1734. Prästest:s bref, memorial och koncept 1731.

³⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXVII: 4.

eller där konungens befallningshafvande — — — — —
 pröfvar det för allmogen lägligast, sedan — — — — —
 rätten däröfver hörd är. Där skall vara — — — — —
 en stugu så stor, som tarfvas, och tvänne en stufva så stor
 kamrar: och vare häradet skyldigt den — och två kamrar:
 byggning uppehålla etc. — uppehålla etc.

Med anledning af ofvanstående föreskrifter om tingsbyggning, om hvars beskaffenhet förut ingenting synes varit stadgadt¹⁾, hade herr Weili föreslagit, att sådant hus borde bestå af sal och fyra kamrar.

L. K. ansåg emellertid, att man ej borde så betunga allmogen, och ständerna voro af samma mening²⁾.

XXVII: 1³⁾.

1730	1736
Hvart tredje år eller	Hvart — — — — —
oftare, där så tarfves, skall	— — tarfvas — — — — —
kronofogde eller länsman med	— — — — —
tvänneafnämnden å dentid, som	å tid, som i 14 kap. 2 § jorda-
i jordabalkens 14 kap. 2 § sägs,	balken sagdt är, skåda, huru
skåda huru bonde, så å skatte-	bonde å kronojord byggt och
som kronojord, byggt och	häfdat hafver, och å skattejord,
häfdat hafver. Och tillsäge	när vanhäfd och missbyggnad
tå etc.	där å märkes; och tillsäge tā etc.

I L. K:s förslag här ofvan möter oss den uppfattning af skattebondens jordäganderätt, inför hvilken skatt och afrad

¹⁾ *Linde*, Finansrätt s. 452. *Liljenstrand*, a. a. 325, betraktar påbudet som en nyhet i 1734 års lag. Att skyldigheten att bygga tingshus, grundad på landssed eller hvad det nu varit, fanns förut, framgår dock af flere stadganden från 1720-talet. Jfr K. res. å allmogens besvär ²²/₁₀₀, 1720 § 41 och ¹/₁₀₀, 1727 § 52 samt ad. priv. ¹⁹/₁₀₀, 1723 § 8 (*Modée* I: 177, 688, 466). Se ock *Uppström*, Sv. processens hist. s. 89, 11. Det lagförslag, som afgafs till rådet ¹/₁₀₀, 1643 (*Wahlberg*, Åtgärder för lagförbättring s. 94), samt L. K:s alla förslag till B. B. påbjuda tingshusbyggnad.

²⁾ Ad. prot. ²²/₁₀₀, 1731.

³⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXVIII: 1.

ej till arten åtskildes, skatteman och landbo väsentligen likställdes. Hyllande denna uppfattning, hade Gustaf Vasa både för odlingens höjande och för hemmanens bibehållande vid deras skattekraft, uppehållit en sträng kontroll öfver det sätt, hvarå allmogen byggde och häfdade sina gårdar. Det finnes t. o. m. exempel på att han dömt hemman, som ej väl sköttes, förbrutna under kronan. Vid nämnda åskådning, som så litet lät förena sig med skattemans jordägarätt, fasthängde sedan de maktägande med mycken seghet trots allmogens motstånd. Längst gick statsförmynderskapet i vissa författningar under Karl XI:s regeringstid, hvilka underkastade såväl krono- och skatte- som frälsebönders jord, ja, t. o. m. säterier, en i minsta detaljer genomförd statskontroll. Husesyn skulle hållas hvar tredje år, men hos "offitige" bönder hvarje år ¹⁾).

I hufvudsaklig öfverensstämmelse härmed hade nu L. K. anbefallt, att hvar tredje år eller oftare, där så behöfdes, skulle efterses, huru bonde, så å krono- som skattejord, byggt och häfdat. Härvid skulle dock icke domaren fungera såsom för en verklig syn var föreskrifvet.

¹⁾ Husesynsordn. ¹¹/₁, 1681 § 3, 6 o. a. K. plak. om säterier, rå- o. rör ¹/₁₁, 1678 art 1 o. 2 samt ¹/₁, 1681 art 3 (*Schmedeman* 739, 707, 729). Häradsfogdeinstr. ¹/₁₀, 1688 I o. IX: 1 (*Styffe*, Samling af instructioner för landtreger. 45, 55). Se ock L. K:s prot. ¹/₁, 1691, ¹¹/₂, 1692 (I: 358, 409). Var en sätesgård ej rätt bebyggd och odlad, skulle "friheten", som i K. plak. ¹/₁₁, 1678 förklarades icke följa gården, utan blott ägaren, återkallas och säteriet underkastas bondehemmans villkor. *Liljenstrand*, a. a. 326, 262, uppgifver, att husesynsordn. skulle underkastat äfven frälsejorden i gemen sådan kontroll, från hvilken adeln dock genom 1723 års privilegier (förmodligen § 25) skulle fritagits. Ur anförda rättskällor torde man svårligen kunna härleda någon sådan kronans makt öfver frälsejord i allmänhet. För motsatsen talar den omständigheten, att husesynsordningens § 6 tillade frälset förevarande kontroll öfver dess landbor och öfver till detsamma förlänte (räntepligtige) bönder. Enligt *Linde* (Ekonomirätt § 66) skulle å grund af ofvan citerade förordningar af Karl XI säteri för vanhäfd och missbyggnad förvandlas till allmänt frälse. Denna tolkning synes i sig antaglig nog, stämmer väl med antagandet af frälsejordens frihet från statskontroll, men strider mot nämnda förordningars ordalag.

Gent emot L. K:s förslag yrkade häradshöfding Abrahamsson, att man ej borde besvåra skattebonden med husesyn hvart tredje år. I samma riktning uttalade sig ock borgarståndet.

L. K. genmålde, att § ej talade om ordentlig husesyn, utan blott om ekonomisk besigtning. Sådana vore nödiga, för att man i tid skulle kunna förebygga, att hemmanet försämrades och räntetagarens säkerhet minskades.

Många funno emellertid så täta besigtningar obehöfliga, andragande, hurusom räntetagaren alltid hade jorden i underpant ¹⁾). Landshöfding Ehrencrona ansåg dem äfven svåra att verkställa. "Om ett fögderi", yttrade han, "bestode af t. ex. 50 mantal, hvarje sådant åter af flere små hemman, vore det omöjligt för kronobetjante att förrätta de många besigtningarne, särdeles inom den i J. B. XIV determinerade tiden ²⁾). Fördenskull yrkade han och med honom landshöfding Wrangel, att besigtning eller husesyn ej måtte ske oftare å skatte och krono, än då där förmärktes vanhäfd eller missbyggnad, eller när gården skiftade ägare eller åbo.

Denna argumentation, där ämbetsmannasynpunkten var enaherskande, öfvertygade äfven dem, som ej hade öra för skattemannens kraf på full dispositionsrätt öfver sin jord. Alla fyra stånden gillade Ehrencronas påminnelse och uppdrogo åt L. K. att i enlighet därmed omarbete §.

Dat nya förslag, som L. K. med anledning häraf utarbetade, öfverensstämde ej i allo med Ehrencronas af ständerna godkända framställning. Det fritog nämligen blott skattejorden från att så ofta som hvart tredje år undergå besigtning. Skattebonden skulle sålunda ej mer härutinnan vara likställd med kronobonden. Ändringen afhöll dock ej ständerna från att 1734 bifalla § i dess nya lydelse ³⁾).

Det band, som § pålade ägarne af skattejord äfven efter detta medgifvande åt deras odalrätt, löstes genom K. för-

¹⁾ J. B. XVII: 3. H. B. XVII: 6.

²⁾ Mellan Valborgs- och allhelgonadag. J. B. XIV: 2.

³⁾ Ad. prot. ²⁹/₁₀, 1731 o. ⁹/₁₀, 1734. Präste- o. bondeståndens lagprot. ²⁹/₁₀, 1731. Alleg. nr 22 till 1734 års ad. prot.

ordningen af 21 Febr. 1789, priset för Förenings- och säkerhetsaktens antagande. Skatteman fick därmed samma dispositionsrätt öfver sitt skattehemman som frälseman öfver sitt frälsehemman.

XXVII: 3 ¹⁾.

1730	1736
För try års byggnad räknas å hel gård	För try — —
en stugu, tolf eller fjorton alnar lång och	gård dessa hus:
tio alnar bred inom knutar med spisel och	stufva — — —
ugn, spjäll i skorsten, godt tak, fenster, lås	— skorstenen —
och allt innanrede, som väggfast är. Sam-	— väggfast är;
maledes tvänne bodar af samma storlek	tvänne bodar —
tillhopa eller en hälften mindre med loft	— med loft, alla
och innanrede etc.	med innanrede,
	etc.

Denna § öfverensstämde nära med 1681 års husesynsordning §§ 5 och 8 ²⁾. I likhet med dessa fäste han vid bestämmandet af den årliga byggnadsskyldigheten intet afseende vid om tillräcklig skog fanns å hemmanet eller ej. Gällande rättsordning var likväl ej helt främmande för en sådan åtskilnad vid allmänna byggnadsskyldighetens utkräfvande. På grund af K. res. å allmogens besvär vid 1720 års riksdag § 41 ³⁾ kunde nämligen skoglösa socknar erhålla lindring vid prästgårdsbyggnad.

Möjligen var det med detta stadgande för ögonen, som Abrahamsson vid förevarande § i lagförslaget erinrade, att den årliga byggnaden borde beräknas olika, allt efter som ett hemman ägde skog eller saknade sådan.

L. K. bemötte anmärkningen därmed, att det skulle vara

¹⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXVIII: 3.

²⁾ *Schmedeman* 739—40.

³⁾ *Modée* I: 177.

allt för svårt att upprätthålla en sådan skilnad. De, som saknade skog, borde få hjälp från allmänningarne ¹⁾.

Ständerna voro tillfreds med svaret ²⁾.

Emellertid kom den distinktion, Abrahamsson åsyftat, snart nog till stånd. Genom K. res. å allmogens besvär 29 Juni 1752 § 37 och 17 Aug. 1762 § 19 infördes en lindrigare beräkningsgrund för byggnadsskyldigheten i skoglösa orter ³⁾.

XXVIII: 2 ⁴⁾.

1730

Häradet bygge å gästgifvaregård nödiga hus för vägfärande, gästestuga med sina kamrar, stall och vagnslider med allt innanrede och hälle gästgifvaren dem sedan vid makt; eller böte, som om allmänna hus i 27 kap. sagdt är. De hus, som gästgifvare till egen nödtorft brukar, bygge han och vårde själfver.

1736

Häradet bygge å gästgifvaregård på kronojord nödiga hus för vägfärande, gästestufva — — — — —
— — — — —
— — hus i 26 kap. sagdt är. — — —
— — vårde själf. Vill någor å kronojord på egen kostnad hus bygga att där gästgifveri få uppehålla; vare tå häradet för byggnaden fritt. Å frälse- och skattegrund bygge jordägaren, där han vill gästgifveriet nyttja. Vill han det ej och kräver ortens belägenhet, att gästgifveri där nödvändigt läggas måste, och åtnöjes han ej att af kronan vederlag taga; tå bygge häradet, som sagdt är.

¹⁾ B. B. XVI: 1. Husesynsordn. 1681 § 33 (*Schmedeman* 746).

²⁾ Ad. samt bondests lagprot. ²⁹/₄, 1731.

³⁾ *Modée* V: 3227, VII: 5347. Den förra res. gällde blott för de skoglösa delarne af Skåne, den senare för sådana trakter hvar som helst i riket.

⁴⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXIX: 2.

L. K. hade här efter 1664 års gästgifveriordning § 6¹⁾ föreslagit, att häradet skulle bygga nödiga hus å gästgifvaregård utan afseende på huruvida denna låg å kronans eller enskild mans grund. I alla förslagen till B. B., som föregingo öfverarbetningen af 1723 års förslag i slutet af 1720-talet, hade emellertid hänsyn tagits härtill. Gästgifvaregård skulle byggas å kronogrund och då af allmogen; fanns ej tjänlig kronolägenhet, där gästgifveri behöfdes, var enskild jordägare berättigad att själf bygga och drifva gästgifveri, eller, om han det ej ville, underkastad jordabyte med kronan eller expropriering²⁾. Af naturliga billigheten var en dylik åtskilnad beträffande häradets pligt att bygga gästgifvaregård i hög grad påkallad. Ty det var ju föga rimligt, att en jordägare, som för sin enskilda vinning ville inrätta gästgifveri å sin mark, skulle få byggnaderna uppförda af häradet. För allmogen blef det också en angelägen sak att erhålla rättelse i gästgifveriordningens föreskrifter härutinnan. Vid 1727 års riksdag lyckades bönderna utverka sådan. De blefvo nu frikallade från att bygga gästgifvarehus å frälse- eller skattegrund, såvida frälse- eller skattemannen ville behålla gästgifveriet på sitt hemman och draga fördel däraf³⁾; ville han det ej och var gästgifveri på platsen af omständigheterna påkalladt, måste häradet bygga, där det förut varit pliktigt därtill.

Det af L. K. slutligen framlagda förslaget hotade emellertid att rycka den så nyligen vunna förmånen ur böndernas händer. Oroade häraf, framburo deras riksdagsfullmäktige vid ståndens samfälda möte det yrkandet, att den föreslagna § såsom stridande mot 1727 års resolution måtte alldeles utlemnas, så att allmogen, som vore nog betungad ändå med publike byggnader, i fråga om sådana för gästgifveri ej måtte förpligtas utöfver föreskrifterna i nyssnämnda resolution.

Häremot invändes, att allmogen ej kunde befrias från

¹⁾ *Schmedeman* 369.

²⁾ Förslagen till B. B. 1692—1723 (I—VI *Leijonhufvuds* "Utredning").

³⁾ K. res. å allmogens besvär ¹/₄. 1727 § 52 (*Modée* I: 683).

att uppföra ifrågavarande hus, där icke häradet öfverenskommit med gästgifvaren eller gästgivaregårdens ägare, att denne själf skulle bygga. Särskildt påyrkade major Wrede, att allmogen måtte åläggas bygga så, som L. K. föreslagit. Låge gästgifveriet å frälse, kunde jordägaren ej betungas med byggnaden ¹⁾. Ej heller kunde man förpligta gästgifvaren att uppföra husen, helst man särskildt i Finland ej utan största svårighet kunde förmå någon att åtaga sig gästgifveriet.

Bondetalmannen förfäktade sina ståndsbröders mening. I anseende till sin vinst på utskänkningsen borde gästgifvaren bygga och icke betunga allmogen därmed.

Böndernas ståndaktighet gjorde, att ständerna återremitterade punkten till L. K. att omarbetas.

Kommissionen gaf nu § den ändrade lydelse, som ofvan angifves. Detta nya förslag mötte intet motstånd, då det 1734 förelades ständerna ²⁾.

Genom ändringen hade häradet fritagits från gästgifveribyggnad så väl i det fall, hvarom 1727 års resolution stadgade, som för den händelse, att någon för egen räkning ville upprätta gästgifveri å kronojord.

XXVIII: 4 ³⁾.

1730	1736
Gästgifvare må sälja vin, öl och matvaror, som han gitter och förmår hålla. Bor han å landet;	Gästgifvare — — vin och öl kanne- och stopetals och matvaror, — — — å

¹⁾ Jo, 1664 års gästgifveriorovn. § 6 (*Schmedeman* 369) ålade äfven frälset att bidraga till gästgifveribyggnad, och K. B. ²⁾/₁₀ 1694 (*Stiernman*, Commerceförordn. V: 493) inskräpte ytterligare, att frälse-, samt rå- och rörshemman härutinnan voro likställda med skatte. Ad. priv. 1723 (§ 8) fritogo därifrån blott säterier med deras gamla rå- och rörshemman. (*Modée* I: 466).

²⁾ Ad. samt bondest:s lagprot. ³⁾/₁₀ 1731. Bondest:s prot. ²²⁾/₁₀ 1731. Ad. prot. ³⁾/₁₀ 1734. Alleg. nr 22 till ad. prot. 1734.

³⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXIX: 4.

tå hafve han våld det, som där finns, till sin nödtorft uppköpa och i sitt hus utspisa. — — i 7 § skils.	landet; hafve våld att det, som där finnes, — — — utspisa. — — i 7 § skils.
--	---

Här var åter en §, som ansågs förnärma ett stånds intresse och af sådan grund väckte gensägelse. Denna gång kom motståndet från städernas fullmäktige, hvilka befarade, att § skulle gifva tillfälle till landthandel med dryckesvaror vid gästgifvaregårdarne. Gällande lagstiftning gaf gästgifvarne å landet lika väl som i staden rätt att utskänka eller kanne- och stoptals försälja öl, mjöd, vin, spanskt och franskt, samt bränvin ¹⁾. Denna bestämmelse ansåg borgarståndet innebära ett förbud för gästgifvare att sälja andra vinsorter och yrkade alltså vid ständernas möte genom en skrifvelse, som blifvit uppsatt af ståndets deputerade för lagverket, att ofvanstående § måtte ändras efter de anförda föreskrifterna i gästgifveriorrdningen, sådana ståndet uppfattade dem. Skedde ej detta, skulle stadskällarne, hvilka alltid måste vara försedda med hvarjehanda vinsorter, komma att lida intrång i sina privilegier.

Från L. K:s sida anfördes häremot, att gästgifvarne i städerna gemenligen vore vinskänkare och att det ankomme på stadens enskilda disposition att förordna skänkeri, där gästgifvaregården vore. Detta vore ett *oeconomicum*, som städerna kunde reglera själfva. Hvad en gästgifvare å landet anginge, köpte han själf sitt vin i staden.

Försöket att få gästgifvarnes rätt att handla med vin inskränkt till att sälja vissa sorter blef efter detta svar afvisadt. En annan, kvantitativ, begränsning lyckades dock borgarståndet utverka, i det att ständerna på dess begäran till orden "sälja vin och öl" fogade "kanne- och stoptals". Genom detta ur gästgifveriorrdningen hämtade tillägg betogs gästgifvarne partihandel med vin, äfvensom landsköpet inskränktes till det minsta.

¹⁾ Gästg.-ordn. ²⁹/, 1664 § 38 (*Schmedeman* 380).

Att slik köpenskap skulle kunna uppstå med matvaror, ville borgmästare Hoffman genom ett uttryckligt stadgande ha förebyggdt. Till den ändan föreslog han, att efter orden "i sitt hus utspisa" måtte tilläggas: "sträcker han sig vidare, vare det landsköp".

Denna hemställan rönt dock ingen framgång ¹⁾.

XXVIII: 7 ²⁾.

Vid hvarje gästgifvaregård skall en tafla sättas ut, som visar — — — — —. Varder vägfärande man hindrad och uppehållen genom gästgifvarens och formans vållande; tå bötes en daler för hvar timme.

Gästgifvareordningens § 32 ³⁾ stadgade ansvar för forman (eventuellt för gästgifvaren), som genom försumlighet kom skada åstad, men för det speciella fall, som ofvan angifves, fanns ingen särskild ansvarsbestämmelse.

När L. K:s förslag i denna punkt kom före hos ständerna, höjdes en röst för införande af en likadan förpligtelse för den resande, som L. K. stadgat för gästgifvaren och formannen. Borgmästare Hoffman påminte nämligen, att straff borde utsättas för resande, som uppehöll sin skjutsbonde ⁴⁾.

Denna framställning blef dock ej bifallen ⁵⁾,

¹⁾ Ad. samt bondest:s lagprot. ⁶⁾/, 1731. Borgarståndets anm. vid lagbalkarne 1731.

²⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXIX: 7.

³⁾ *Schmedeman* 378.

⁴⁾ I L. K. hade ⁶⁾/, 1728 (III: 299) ifrågasatts, att gästgifvare och gäst skulle reciprocet svara och plikta för sitt folk. Beslutet blef dock här, "att gästgifvaren svara för sitt folk, men om gäster förfäres efter allmän lag".

⁵⁾ Ad. samt bondest:s lagprot. ⁶⁾/, 1731.

XXIX ¹⁾.

1730	1736
Huru hus i staden byggas och uppehållas skola så ock hvad eljest till stadsens nytta och prydnad iakttagas bör, därom är särskildt stadgadt: konungens befallningshafvande med borgmästare och råd äga där vård å.	Huru — — — stadens — — — — — — — — — — — — — äga där å vård hafva.

I de många olika förslag till ny allmän lag, som under L. K:s långvariga arbeten skådade dagen, var en "Byggnadsordning i städerna" alltjämt med som en särskild afdelning vid sidan af B. B. och som ett motstycke till den B. B., hvilken fanns i stadslagen, ena hufvudkällan vid utarbetandet af en för land och stad gemensam lagkodex. Det förslag, som slutligen framlades för ständerna, röjer dock en annan uppfattning om hvad lagen på detta område borde innehålla. Byggnadsordningen var utesluten och ersatt med den korta hänvisningen här ofvan till en särskild stadga i ämnet ²⁾).

Denna anordning lemnades dock ej oanmärkt. I ingifven påminnelse erinrade nämligen Abrahamsson, att, då byggningsbalk fanns i stadslagen lika väl som i landslagen, borde den nya lagboken upptaga en dylik för städerna, särdeles om det, som till alla städer kunde lämpas.

Häremot framhäfde L. K. olikheten mellan land och stad i förevarande stycke. I en stad måste man ofta ändra byggnaderne för att få staden regelrät. Byggnadsordningen för städerna hade fördenskull såsom ett *oeconomicum* blifvit utelemnad ³⁾).

¹⁾ Motsvarar L. K:s B. B. XXX.

²⁾ *Pos-e*, a. a. 279, 291, 295. *Liljenstrand*, a. a. 198, 200.

³⁾ Ad. prot. ¹/₄, 1731.

Handelsbalken.

I: 2.

1730	1736
Nu hafver man slutit laga köp; tå skall det stånda och ej återgånga. Hvar, som det bryta vill, böte tre daler.	Nu — — köp; det skall stånda — — — — — — böte tre daler och ersätte skadan.

Denna § innehöll litet eller intet, som ej förut var gällande rätt. Som en nyhet kan man möjligen betrakta, att böter stadgats för den, som ville bryta ett i laga ordning afslutet köp ¹⁾).

Borgarståndet ansåg emellertid, att blott och bart böter här ej gjorde tillfyllest. Möjligen med tanken på liknande bestämmelser i H. B. I: 4, 5, yrkade standet genom stadssekreterare Brehmer, att den, som ville rygga ett köp, äfven borde ersätta den skada, han därigenom kunde ha förorsakat.

Med bifall härtill beslöto ständerna den ofvan angifna ändringen ²⁾).

¹⁾ Köpm.B. StL. I, *Arnell* 456 b, *Abrahamsson* 536, *Nehrman*, Jpr. civ. 277.

²⁾ Ad. samt prästest:s lagprot. ³/₈, 1734. Borgarst:s anm. öfver H. B. Alleg. nr 6 t. ad. prot. 1734. Vid motsvarande § (I: 8) i det försl. t. H. B., som 1718 utställdes till granskning, erinrade Göta hofrätt (¹¹/₁, 1721), att en viss frist borde medgifvas för återkallande af köp, när saken var oförsämrad, i synnerhet vid köp af fast egendom. Här afsågs rätt att rygga utan påvisande af fel. Att återkalla köp å grund af fel, "som en försigtig köpare ej kunnat blifva varse", medgafs genom §§ 5 och 9 i kap. 1 af samma förslag, om hvilka hofrätten omedelbart förut yttrat sig. Svea hofrätt åter ville (i påminnelser af ¹¹/₁, 1721) ha de i § utsatta böterna af 3 d. ökade med 1 d. s. för hvar hundra d. s. af försäljningssumman. *Chydenius*, Handl. ang:e förarbet. t. H. B. s. 8, 37, 47.

I: 4.

1780

Nu säljer man den vara, som sedan finns hafva något fel, varder tå säljaren lagliga tillvunnen att hafva det fel vetat och ej uppenbarat; tage sitt åter och gifve ut värdet; gälde ock allan skada och böte tio daler. Finns i själfva varan ett förborgadt fel, så att hvarken köparen eller säljaren det förut varse blifvit; gånge det köp åter, och tage hvar sitt igen. Är köpet skedt med det förord, att köparen skall godset behålla, ehvad det är bättre eller sämre; stånde tå köpet fast.

1786

Nu — — — — —
— finnes hafva fel,
varder säljaren —
— — — — —
— — — — —
— — Finnes i själfva
varan förborgadt fel,
— — stånde köpet
fast. Tå häst köpes,
hafve köparen freste-
tid try dygn.

I L. K:s förslag var ingen preskriptionstid utsatt för köpares rätt att på grund af fel hos varan låta köpet gå tillbaka. Förutvarande rättsordning lemnade däremot ett dylikt stadgande, men endast för ett speciellt fall. Vid byte (tidigare äfven vid köp) af häst gällde nämligen tre dagars "frestmark", hvarefter bytet stod fast. Om detta var i bruk vid tiden för lagreformen, kan väl vara oviss¹⁾. I hvart fall kunde då utan stadgad inskränkning till tiden köp af häst ryggas för lyte eller vanart, som säljaren känt, men dolt för köparen²⁾. Frånvaron af hvarje preskriptionstid i det föreslagna lagrummet framkallade två anmärkningar hos ständerna.

¹⁾ Enligt Upsala stadga 1538 gällde frestmark blott vid byte af häst (*Schmedeman* 9). Så ock enl. Rosengrenska lagförl. Köpm.-B. 14. *Nehrman* (Jpr. civ. 272) uppgifver, att frestmark ej längre brukades. *Abrahamsson* åter anför (s. 535) 1538 års föreskrift därom utan att ställa dess giltighet i fråga.

²⁾ Ett dylikt yrkande hade förut blifvit gjordt vid H. B:s granskning i kommerskollegium, men där afvisats på den grund, att "en beskedlig domare efter hvart falls egenskap däröfver bäst lär kunna reglera". *Chydenius*: *Handl:r t. H. B.* s. 29 o. *Leveransaftalet* 190—91.

Den ena, framställd af lagman Hammarberg, hade till mål, att en viss tidsgräns skulle fastställas för köparens rätt att på grund af fel hos varan rygga aftalet.

Härtill svarades, att en sådan tid svårigen kunde ut-sättas, enär på många varor såsom silfverbägare o. d. felet ej kunde upptäckas på långliga tider. Till någon ändring i § ledde ej denna påminnelse. Större framgång hade den andra, hvilken kom från borgarståndet. Den gick endast och allenast ut därpå, att vid hästköp skulle vara tre dygns frest-mark "efter gammal lag och vana". Utan meningsbyte beslöto ständerna den ändring, som borgarne önskade ¹⁾).

I: 9.

1730	1736
Förfalskar man något gods, gånge därom	Förfalskar
som om annan tjufnad. Gör det handtverkare;	— — — —
miste ock frihet att sitt handtverk idka. Säljer	— — — —
någor det, han vet förfalskadt vara eller där	— — — —
flärd uti är, såsom ondt för godt, mängdt för	flärd i är
omängdt; vare lag samma. Om falskt mått och	— — miss-
vigt stadgas i 8 kap. och om falskt mynt i miss-	gärnings-
gärningsbalken.	balken.

Efter gällande rätt straffades väl s. k. varuförfalskning som tjufnad, men endast undantagsvis fränkandes den brottslige rätten att drifva sitt handtverk ²⁾. Att denna senare

¹⁾ Ad. o. prästest:s lagprot. ²⁾ 1734. Alleg. nr 6 till ad. prot. 1734. Som bekant tillåter nu rådande praxis köparen att under frestetiden rygga köpet äfven utan angifvande af skäl och efter dess förlopp att å vanliga grunder väcka talan om återgång (N. J. A. 1886 ss. 11 o. 154, 1898 s. 514). Denna tolkning af bestämmelsen om "frestetid" är en annan än den gamla rättens, enligt hvilken för återgång kräfdes, att fel påvisades inom frestetiden. Den senare meningen var väl snarast 1734 års ständers. Jfr *Amira*, Nordgermanisches Obligationsrecht I: 569 och *Serlachius, J.*, Frestetiden vid hästköp.

²⁾ StL. Köpm.B. III: 2, *Arnell* 492 l. Jfr Skråordn. ¹⁾ 1669, X: 28 (*Stiernman*, Commerceförordn. III: 758). Alla kända förslag till H. B. stämde häri med 1730 års utom det första. Detta gjorde efter KrLL. Köpm.B.

påföljd nu föreslogs för alla hithörande brott utan hänsyn till deras beskaffenhet, fann assessorn i kommerskollegium Hökerstedt obilligt. För dem, som själfva förfalskade något gods, vore, menade han, straffet rättvist. Däremot borde en handtverkare, som väl begagnade underhålligt material, men icke förfalskat detsamma, anses mildare. Det vore betänkligt, att t. ex. en skomakare, hvilken brukade dåligt läder, som han råkat tillhandla sig, med ens, utan föregången varning, skulle beröfvas födan för sig och de sina. Hans brott kunde ju ändå ej jämföras med t. ex. en guldsmeds, som förfalskat gods till högt värde. När förfalskning af själfva materialet ej föreläge, borde fördenskull straffet första och andra resan stanna vid böter; tredje gången kunde handtverket frångas den felande.

Härtill genmälde kammarrådet Wulfwenstierna å L. K:s vägnar, att den föreslagna § ingalunda vore tillämplig å sådana mindre förseelser, som af Hökerstedt omnämnts. Först då det tillgripnas värde öfverstege 10 daler smt, kunde det enligt lag blifva tal om tjufnad ¹⁾. Och låt vara, att saken vore af ringa värde, så vore dock dolus lika och förtjänste det föreslagna straffet.

§ bifölls oförändrad ²⁾.

I: 10.

1730	1736
De varor, som af stad-	De varor — — — — —
sens vräkare böra skådas och	— — — — —
pröfvas, må ingen sälja eller	— må köparen ej taga till sig,
köpa, förr än det skedt är;	förr än det skedt är; eller böte

III: 1 skilnad mellan "flärd" och "fals" eller säljande af resp. underhålligt eller förfalskad vara. Det senare skulle medföra tjufnadsstraff och förlust af rätten att idka den näring, hvari brottet begåtts. Om lindrigare straff för den, som brukade fals utan uppsåt hade Göta hofrätt ¹⁾, 1721 erinrat. L. K. beslöt ¹⁾, 1727, att både "fals" och "flärd" borde straffas som tjufnad eller snatteri (III: 286). *Chydenius*, Handl. ang. H. B. 2, 36, 37, 84.

¹⁾ M. B. XLVII: 1, gillad af ständerna ¹⁾, 1731. Förut var gränsen mellan stöld och snatteri 8 d. s. K. B. ²⁾, 1699 (*Schmedeman* 1550).

²⁾ Ad. o. prästest:s lagprot. ²⁾, 1734.

eller böte hvardera, så köp- | köparen och säljaren hvardera
aren som säljaren, tio daler. | tio daler.

Tid efter annan hade påbud blifvit utfärdade, att vissa varor, i synnerhet sådana, som skulle exporteras eller hvilkas godhet för staten var af särskild vikt, skulle undersökas af edsvurne tjänstemän i städerna, s. k. vräkare, hvilka ägde utmönstra underhålligt gods. Meningen härmed var att förebygga, att svenska varor skulle komma i misskredit och vanpris på utländska marknaden, äfvensom att skydda den inhemske konsumenten. Så hade järn¹⁾, koppar²⁾ tjära³⁾, sill⁴⁾, lin, hampa och tågvirke⁵⁾, bräder⁶⁾ m. fl. varor blifvit "vräkeriet undergifna". Som emellertid erfarenheten visat, att köpare och säljare för att undgå med besigtningen förbundna besvär och kostnader förenade sig om att gå förbi vräkeriet, hade man med tiden för sådan lagöfverträdelse stadgat en straffpåföljd af varans förlust och 40 marks böter, så för säljare som köpare⁷⁾. Meningen synes varit, att vräkningen skulle föregå köpets afslutande⁷⁾. L. K:s förslag, som uppstått ur ofvan åberopade särskilda författningar, föreskref uttryckligen, att så skulle ske.

Denna sista bestämmelse var dock obekväm. Den kunde föranleda både besvär och kostnad, utan att säkerhet fanns, att ett köp verkligen skulle komma till stånd. Också androg stadssekreteraren Brehmer å borgarståndets vägnar, att det lände till hinder uti handeln, om ej köp skulle få slutas, förrän vräkningen af godset försiggått. Efter ståndets mening borde en vräkpliktig vara väl kunna säljas, men ej levereras

¹⁾ Riksd. besl. ¹⁷/₆ 1602 § 13, ²²/₃ 1604 § 13 (*Stiernman*, Riksd. besl. I: 539, 559). K. plak. ¹²/₆ 1635, ¹¹/₁₂ 1671 §§ 8, 12 (*Stiernman*: Commerceförordn. II: 35, III 888 ff.)

²⁾ Riksd. besl. ¹⁷/₆ 1602 § 13 (*Stiernman*, Riksd. besl. I: 539).

³⁾ K. B. ¹¹/₁₂ 1662, ¹¹/₃ 1699. (*Stiernman*, Commerceförordn. III: 129, V: 751).

⁴⁾ K. plak. ¹¹/₁₀ 1666 §§ 8, 9. (Ibm III: 386).

⁵⁾ K. F. ²⁰/₆ 1694 §§ 1, 3 (Ibm V: 478).

⁶⁾ *Arnell* 199.

⁷⁾ Vrakordn. för Reval, Narva o. Nyen ¹¹/₁₀ 1679 § 2. (*Stiernman*, Commerceförordn. IV: 203).

utan föregången vräkning. För öfrigt fann borgarståndet de åsatta böterna för låga, de borde fastställas till 25 % ¹⁾ af varans värde.

Den förra framställningen bifölls, ehuru herr Wulfwenstierna uttryckte den farhågan, att handel utan föregången vräkning skulle ge anledning till mycken oreda, helst varan lätt kunde bringas ur vägen, innan hon blifvit vederbörligen undersökt. Någon ändring i fråga om böterna lyckades borgarståndet däremot ej utverka ²⁾.

I: 11.

1730	1736
Hvar, som sätter annan handtverkares	Hvar, som
märke å sitt arbete, böte femtio daler. Finns	sätter annar —
där i flärd eller fals, plikte därtill, som	— — — Finnes
sagdt är.	— — sagdt är.

Här förutsattes, att varor i allmänhet voro försedda med tillverkarens märke. För guldsmedsarbeten var sådan ursprungsbeteckning påbjuden allt sedan medeltiden ³⁾. För kopparbergsmän ⁴⁾, för hammarsmeder ⁵⁾ samt beträffande tyg ⁶⁾ äfvensom handtverksvaror i allmänhet ⁷⁾ hade dylika föreskrifter senare lemnats. Bruk af annans varumärke syns straffats som tjufnad ⁸⁾. Något allmänt stadgande, som gällde för sådant brott, fanns dock ej före 1734 års lag ⁹⁾.

¹⁾ Så enligt ad. prot. o. alleg. n:r 6 till d:o. Prästest:s lagprot. har 10 %.

²⁾ Ad. o. prästest:s lagprot. ³⁾/₁, 1734. Alleg. n:r 6 till ad. prot. 1734.

³⁾ Stadg. 1485 o. 1489 (*Arnell* 458). K. F. tempore s. Laurentii 1529. (*Stiernman* Commerceförordn. I: 19) m. fl.

⁴⁾ Ordin. för kopparbergsmän ¹¹⁾/₁, 1627 § 11 (K. stadgar ang. berg-verken s. 66).

⁵⁾ Hammarsmedsordn. ¹⁴⁾/₁, 1637 § 8, ⁶⁾/₁, 1649 § 11 (Ibm 88, 181).

⁶⁾ Klädemak.-ordn. ²²⁾/₁, 1688 § 6, K. F. ²³⁾/₁, 1693 (*Stiernman*, Commerceförordn. IV: 1202, V: 419). Hallordn. ¹⁷⁾/₁, 1722 § 6 (*Modée* I: 325).

⁷⁾ Skråordn. ¹⁾/₁, 1669 VII: 4, ²⁷⁾/₁, 1720 VII: 4 (*Stiernman* Commerceförordn. III: 745, *Modée* I: 208).

⁸⁾ Hammarsmedsordn. 1637 § 9, 1649 § 12.

⁹⁾ *Winroth*: Rättshist föreläs. i straffrätt s. 226.

Nu ville borgarståndet, att § skulle börja med ett stadgande, att allt handtverksarbete med inre halt skulle stämplas vid 10 d. s. bot. Ståndet förmåddes dock att frånträda sin mening genom L. K:s föreställningar, att bästa platsen för dylika föreskrifter vore skråordningen eller andra särskilda författningar.

Ett annat yrkande, som klart visar, huru litet nogräknad om medlen, man den tiden kunde vara, då man ville främja den inhemska konstfliten, gjordes af en af dennas officiele målsmän, assessorn i kommerskollegium Hökerstedt. Han hemställde, att "§ bör intet förstås om främmande handtverkarens märken, såsom hvilka en inländsk väl må sätta på sitt arbete, till att därigenom kunna bringa våra egna varor uti större värde, än hitintills skett". § borde därför begynna sålunda: "Hvar, som sätter en inrikes handtverkarens eller sin ämbetsbroders märke å sitt arbete, böte femtio daler". Förslaget att sålunda genom själfva lagen auktorisera bruk af falska varumärken blef dock afvisadt. Man fann det "orådligt och ländande till vårt rikes vanrykte, om sådant uti allmänna lagen skulle inflyta".

§ bifölls så utan förändring ¹⁾.

III: 1.

1730

Vill någor burskap vinna, ehvad han är inländsk eller utländsk man, sätte tå borgen hos borgmästare och råd, att han skall åtminstone sex år i staden bo och all stadsens rätt och rättighet efter makt sin uppehålla; nämne ock den handel och näring eller det handtverk, där han i stadsens bok må inskrifvas före, och göre så vanlig borgare ed; sedan gifves honom burbbref därå.

1736

Vill någor — — —
— utländsk man, söke det hos borgmästare och råd, och höre de stadens borgerskap där öfver; varder det honom tå af borgmästare och råd beviljadt, sätte där borgen, att han skall till det minsta sex år — — —
— — burbbref där å.

¹⁾ Ad. o. prästestets lagprot. ²/₄, 1734.

Hufvudkällan för ofvanstående § var StL. KgB. XV. I någon mån förräder han inflytande äfven af den s. k. stadgan om städernas administration af år 1619 ¹⁾, hvilken, ehuru hon aldrig blef utfärdad till efterrättelse, dock länge betraktades såsom gällande och tjänade en mängd stadsprivilegier till förebild. Någon rätt att vägra burskap var ej tillerkänd borgmästare och råd genom nämnda rum i stadslagen, dock synes en dylik befogenhet ansetts förenlig därmed ²⁾.

En sådan makt ville nu borgarståndet ha uttryckligen medgifven åt stadens myndigheter och hemställde fördenskull, att efter orden "utländsk man" måtte tilläggas: "Stände det till borgmästare och råds bepröfvande, sedan vederbörande af borgerskapet däröfver hörde blifvit".

Denna framställning vann gehör och ledde till den ändring, som ofvan angifves.

I sammanhang härmed sporde herr Hökerstedt, hvarest burskapssökande, som finge afslag hos borgmästare och råd, ägde besvära sig.

Stadssekreteraren Brehmer svarade, att sådant finge ske hos K. M. ³⁾.

I själfva verket blef dock den, som burskap förvägrats, hänvisad att hos kommerskollegium söka ändring i magistratens beslut. Detta skedde genom den vid 1734 års riksdag utarbetade handelsordningen ⁴⁾, hvilken äfven i öfrigt närmare reglerade hithörande ting.

III: 2.

1730	1736
Den, som hafver sitt hemvist i främmande land, må ej vinna burskap här i	Den — — — hemvist utrikes,

¹⁾ § 24 (*Stiernman*: Commerceförordn. I: 747).

²⁾ *Odhner*: Bidr. t. sv. städernas o. borgareståndets hist. s. 78³⁾ 59 ff. Enl. Göteborgs handelsgilles art. 22, 1661 (förnyade 1712, 1702) § 7 hade "saml. magistraten och rådet" att pröfva in- eller utländske köpmäns burskapsansökningar. K. B. 1/1, 1729 (se nedan under H. B. III: 2) ålade magistraterna att pröfva utländings fräjd och uppförande, innan burskap beviljades honom.

³⁾ Ad. o. prästests lagprot. 2/1, 1734. Alleg. nr 6 till ad. prot. 1734.

⁴⁾ § 9 (*Modée* II: 1207).

riket, så länge han står i lydno under annan	må ej — — —
öfverhet.	— — öfverhet.

Denna § var hämtad ur 1673 års handelsordning §§ 1 och 2¹⁾. Utöfver dennas bestämmelser hade K. B. $\frac{1}{11}$ 1729²⁾ föreskrifvit, att, om utlänning, som begifvit sig till Sverige undan sina kreditorer, sökte burskap, skulle magistraten undersöka hans fräjd. Vid den granskning, borgarståndet 1731 egnade förslaget till H. B., hade ståndet under åberopande af detta K. B. enats om att vid § häröfvan påminna, att burskapssökande utlänning genom allmänna lagen borde tillförbindas att visa sin fräjd.

Någon sådan hemställan blef dock ej gjord, när H. B. omsider 1734 kom före. Också var den obehöflig³⁾, sedan en för hvarje burskapsansökan gällande pröfningspligt genom ständernas tillägg till föregående § ålagts magistrater och borgerskap.

III: 5.

1730

Vill man säga upp burskap; göra det inför borgmästare och råd sex månader förr, än han från orten flytter, och vise, att han sin borgarepligt fullgjort hafver, som sagdt är. Flytter han utrikes; gifve ut sjätte penningen af all sin egendom, konungen och staden till tveskiftes. Förer han egendomen ut, eller bjuder han till att skaffa den bort, förr än afgiften betalt är; hafve då förverkat hälften däraf. Vikar han ock själf af, innan han i detta fall rätt för sig gjort; varde för menedare förklarad. Flytter han till

1736

Vill man — —
— sex månader
förr, än han
sin borgerliga
näring afträder
eller ifrån orten
flytter — — —
— — — — —
— — — — —
— för afgift fri,
där ej annor-
lunda särskildt

¹⁾ *Schmedeman* 649.

²⁾ *Arnell* 86.

³⁾ Borgarståndets prot. $\frac{2}{1}$ 1731. Ståndets Acta comitialia 1731 n:r 59.

annan ort inrikes; vare för afgift fri. Flytter han förr, än han burskap uppsagt och bevis undfått, att han sin borgarepligt fullgjort; böte femtio daler och njute dessförinnan icke burskap i annor stad.	stadgadt är. Flytter han förr, än han — — — — ej burskap i annor stad.
---	--

För att, om möjligt, förmå en borgare att ej flytta ur staden efter de lagstadgade sex årens slut med en i många fall därstädes samlad förmögenhet, var det stadgadt, att den, som uppsade burskap för att utflytta, skulle erlägga en viss del af sin förmögenhet till staden. Denna anpart var större vid flyttning till utländsk ort än vid flyttning till inrikes. Enligt handelsordningarne af ¹⁰/₂, 1614 § 14 och ¹²/₁₀, 1617 § 18¹⁾ var afgälden till staden i förra fallet tionde penningen af den flyttandes egendom och därtill trettio daler för hvarje öre, han låg i skatt för, i senare fallet åter stannade den vid tio daler för hvarje öre, han var skattlagd för. K. plakatet ²⁴/₆, 1621 föreskref i dessa fall en afgift till staden af resp. tredje och tionde penningen af hvad den flyttande ägde i löst och fast²⁾. För dem, som flyttade till utländsk ort, blef afgiften sedan fastställd till sjätte penningen af deras egendom, och torde kronan, där stadens privilegier ej lade hinder i vägen, blifvit delaktig af denna afgäld lika väl som af afdraget från arf, som fördes ur riket³⁾. Afvikande bestämmelser funnos i flere städers privilegier. Sålunda var afgälden till staden i Borås ¹/₂ af den utflyttandes hela förmögenhet⁴⁾, i Malmö⁵⁾ åter ¹/₂ af hans lösöre, i båda städerna som det synes äfven vid flyttning till annan inländsk ort. I Ystad synes man ägt afdraga tredje penningen af deras egendom, som flyttade ur riket, och tionde penningen af deras lösöre,

¹⁾ *Stiernman* Commerceförordn. I: 599, 702.

²⁾ *Stiernman* Commerceförordn. I: 779.

³⁾ Handelsordn. ²¹/₆, 1673 § 2 (*Schmedeman* 650). Jfr *Juel*, a. a. 48, 54. *Arnell* 172, L. K:s prot. ²¹/₁₁, 1727 (III: 287). S. o. sid. 77 ff.

⁴⁾ *Flintberg*: Lagfarenhetsbibliotek VI: 77.

⁵⁾ K. B. ¹¹/₆, 1686 (*Schmedeman* 987), *Flintberg* a. a. 80.

som eljest uppsade sitt burskap och begäfro sig ur staden ¹⁾. I Karlskrona ²⁾ återigen förekom ej alls någon afgäld af denna art, i Göteborg och Landskrona ³⁾ ej, då inkomna främlingar åter ville utflytta. Anförda stadganden gällde för öfrigt blott borgare, andra ⁴⁾ voro därifrån fritagna.

L. K. ville nu bringa till stånd ett allmängiltigt lagbud, att borgare, som flyttade till annan ort inrikes, icke skulle vara underkastad afdraget. Mot detta förslag erinrade borgarståndet, att sådant strede mot åtskilliga städers privilegier och resolutioner. Undantag borde därför göras i § för de städer, för hvilka vore annorlunda stadgadt.

Häremot anförde kammarrådet Wulfwenstierna, att ett sådant tillägg vore onödigt, enär företalet till lagbalkarne uppställde som en allmän grundsats, att hvad särskilda privilegier föreskrefve ej lede någon ändring, fastän det ej upptagits i lagen. För öfrigt hade L. K. ansett, att i de städer,

¹⁾ *Flintberg*, a. a. VI: 80.

²⁾ Privil. ¹⁰/₁₆, 1680 § 1 (*Stiernman*, Commerceförordn. IV: 279).

³⁾ Plak. för Göteborg ¹⁰/₁₆, 1653 § 6, Landskrona privil. ¹⁰/₁₆, 1663 § 17. Jfr § 35 ibm (*Stiernman*, a. a. II: 752, III: 143, 152) och *Juel*, a. a. 50 ¹⁾. Handtverkare, som införskrifvits till handtvershusen fritogos genom dessas privil. ¹⁰/₁₆, 1668 § 3 (*Stiernman*, a. a. III: 701) från afgift till staden, när de återvände till hemlandet.

⁴⁾ Adelsmän, präster, ämbets- och tjänstemän, hvilka ej kunde blifva borgare. *Rabenius*, Om burskap ss. 6—7. K. F. ¹²/₁₁, 1627, som befriar främlingar, hvilka sökt skydd i Sverige, från att erlagga någon "afgift eller tiondepenning", när de åter lemnade riket, betecknar sådant afdrag såsom "eljest i riket brukeligt". Möjligen kan detta anses tyda på tillvaron af en allmän utflyttningsafgift. Efter dansk rätt (*Matzen*, Retshistorie, Statsret s. 27) utkräfde svenska regeringen i de skånska landskapen utan afseende å ägarens stånd ¹/₁₀ af allt gods, som en utflyttande förde ur riket (*Cronholm*, Skånes polit. hist. II: 230. K. B. ²⁰/₁₆, 1683. *Stiernman*, Commerceförordn. IV: 530). Ad. priv. ¹⁰/₁₆, 1723 § 32 (*Modée* I: 481) ålade adelsmän vid flyttning ur riket en afgift af tionde penningen af den lösa egendom, de utförde. Att detta icke var någon nyhet, synes framgå däraf, att adeln ¹⁰/₁₆, 1727 (ad. prot. II: 160) vid förhandling om eftergift häraf för särskildt fall fann bäst "att intet göra någon ändring uti en så gammal lag". Här gällde det dock flyttning från Pommern, som blott i somligt var underkastadt svenska rättens bestämmelser.

för hvilka ej annorlunda vore stadgadt, borde borgarne vara fria från en dylik afgift lika väl som civilbetjante; eljest skulle rika köpmän ej vilja flytta in i en stad.

Å andra sidan yrkades ¹⁾, att alla utflyttande borgare skulle vara underkastade afgiften. Eljest kunde i krigstider, då kontributionerna vore särskildt tryckande, rika borgare i större städer, som hade att svara för en större kontribution, flytta till mindre städer eller ut på landet, där deras utlagor blefve mindre ²⁾. Därigenom blefve de kvarboende ännu mycket mer betungade.

Trots L. K:s obenägenhet därför beslöto ständerna efter borgarståndets önskan göra ett förbehåll för särskilda stadsprivilegier. På grund af en annan framställning af samma stånd beslöts, att mellan orden "sex månader förr, än han" och "från orten flytter" skulle tilläggas "sin borgerliga näring afträder eller".

Med dessa förändringar inflöt § i lagen ³⁾.

IV: 1.

1780	1786
Den, som handlar i gross må ej sälja	Den, som —
utan hela och halfva stycken, hela och	— — — — —
halfva läster, hela och halfva skeppund, hela	— — — — —
och halfva tunnor eller mindre käril med	— eller mindre
tunnegods, kistor eller packor, val, dussin	käril, där tunne-
och skocketals, som varan är till, skinnvaror,	gods kommit i

¹⁾ Af borgarståndet enl. adelns, af kommerserådet Hökerstedt enl. prästest:s lagprot.

²⁾ Kontributionen fastställdes gemenligen till ett visst belopp för hvarje stad särskildt. Vid 1719 års riksdag yrkade borgarståndet, att, "ehuruval städerna under denna krigstiden intet kunnat tillåta hvar och en efter behag att uppsäga burskap", det likväl efter krigets slut måtte tillåtas dem, som vunnit burskap, att uppsäga detsamma och afflytta till annan ort. K. M:s res. (§ 26) å denna anhållan blef, att kommerskollegium skulle äga afgöra härutinnan efter hvarje saks beskaffenhet (*Stiernman* Riksdagsbesl. III: 2284).

³⁾ Ad. o. prästest:s lagprot. ²⁾, 1784. Alleg. nr 6 till ad. prot. 1784.

<p>hela däckar eller timmer. Säljer han något i mindre; hafve det förbrutit eller böte så mycket, som det värdt är. Ej må ock den, som handlar i gross med vin och andra främmande drycker, sälja uti mindre käril än halft ankar vid samma bot.</p>	<p>sådana käril till salu in; hela kistor eller packor, vål, — sälja i mindre — — bot.</p>
--	--

Till de här uppdragna gränserna mellan gross- och minuthandel funnos förebilder i stadslagen äfvensom i senare lagstiftning ¹⁾. Det var dock blott främmande köpmän (s. k. gäster), äfvensom adelsmän och till handel berättigade kronobetjante ²⁾, som genom gällande rättsordning voro förbjudna att vid försäljning gå under vissa minimikvantiteter, eller att aln-, lod-, tunne- och stycketals afyttra gods, som borde säljas stycke-, skålpund-, läste- och dussintals, såsom det hette i handelsordningarne. För att genom en strängt genomförd arbetsfördelning inom köpmansverlden skaffa så många flere möjlighet till utkomst ville L. K. nu utstaka liknande gränser för inhemska borgare, som idkade grosshandel.

Enligt borgarståndets mening gjorde dock L. K:s bestämmelser härutinnan ej i allo tillfyllest. Väl hade kommissionen föreskrifvit, att grosshandlare i motsats till minuthandlare ej finge sälja mindre än halfva tunnor, men upphäfdes ej den sålunda gjorda skilnaden mellan gross- och minuthandel genom medgifvandet åt grosshandlare att afyttra varor i mindre kärl med tunnegods? Denna oegentlighet önskade standet rättad genom uteslutande af sistnämnda bestämmelse.

¹⁾ StL. Köpm.-B. XXXIII: 3, 4. Handelsordn. ¹⁰/₂, 1614 § 11, ¹²/₁₀, 1617 § 15, ²¹/₃, 1673 § 4 (*Stiernman*, Commerceförordn. I: 598, 700, IV: 10).

²⁾ Handelsordn. ²¹/₃, 1673 § 5. K. res. å städ. besv. ²²/₃, 1668 § 3 (*Stiernman* Riksdagsbesl. II: I535). Ad. priv. ¹⁰/₁₀, 1723 § 19 (*Modée* I: 473). Äfven vingrossörer voro förbjudna att sälja vin i minut (Publikat. ¹¹/₁, 1731. *Modée* II: 932). Enligt Göteborgs handelsgilles artikl. ²²/₂, 1661 (förnyade ¹¹/₁₂, 1702) § 10 ägde de icke sälja mindre än åmtals, om ej tapperiansaccisen erlades.

Gent emot den framställning, borgarne i sådan riktning gjorde, framhöll kammarrådet Wulfwenstierna, att då åtskilligt tunnegods (holländsk sill, spårдор¹), oliver o. d.) inkomme i fjärdings- eller åttingskärl och burkar, vore det svårt att förmena grosshandlarne att så försälja detsamma. Det vore vidare obilligt mot de fattige, om dem skulle förvägras att köpa varan ur första hand.

Att det senare argumentet kunde anföras mot hvarje åtskilnad mellan gross- och minuthandel, synes undgått uppmärksamheten. Lika litet synes man tänkt sig, att, ehuru en vara inkommit i mindre kärl, man likväl kunde förbjuda grosshandlarne att sälja henne i så små kvantiteter.

I den diskussion, som härpå följde, saknade borgarståndets mening ej förespråkare. Men äfven en helt annan åsigt gjorde sig hörd. Å ena sidan androg man väl, att skeppare ägde sälja sådana varor, som i Wulfwenstiernas svar omförmäldes, hvarför det vore onödigt att lemna sådan mindre handel åt grossörerna²). Men å andra sidan yttrade kommerserådet Hökerstedt, att berörda varor hos grossörerna³) kunde få köpas endast under liggdagarne, och framhöll, att det vore betänkligt att befordra minuthandeln i landet till innevånarnes förfång. Hvar och en borde kunna inse det obilliga i att man skulle nödgas taga varan i andra hand hos krämaren för högre pris, än hon eljest skulle betinga.

Detta framhåfvande af konsumentens intresse förfelade ej sin verkan. Landtmarskalkens proposition, huruvida orden "eller mindre käril med tunnegods" skulle utelemnas, besvarades nekande af adel, präster och bönder, som ville antaga § i oförändradt skick.

¹) I tulltaxor o. d. från början af 17:de till början af 19:de århund. omtalas "spårдор" bland salt eller torr fisk i tunnor (*Stiernman*, Commerceförordn. I: 585, II: 550, 746 o. a.). Tulltaxan¹¹ 1783 (*Modée* XII: 595) har "spårдор eller nackfisk". Härmed förstods torkade nackstycken och annat affall vid stockfiskberedning, hvilket infördes från Norge (Jfr *Schiller* u. *Lübber*, *Mittelniederdeutsches Wörterbuch*, 1875—81, art. "Sporden").

²) Jfr *Arnell* 549 d. och nedan under L. K:s H. B. V: 5.

³) Här torde åsyftas utländske köpmän. Jfr nedan under H. B. V: 2.

Borgarståndets missnöje häröfver kunde knappt döljas. Stadssekreteraren Brehmer anförde, det ståndet väl funnit nödigt att påminna, att den grossör, som beträddes med minuthandel, borde straffas ej blott med varans förlust, utan ock med 10 d. s. böter, "men som minuthandeln nu är tillåten, så lärer icke en gång konfiskation behöfvas".

L. K. svarade härtill, att utom de förenämnda funnos dock många andra varor, som böterna anginge. Emellertid läto de öfriga stånden till sist förmå sig att tillmötesgå borgarnes önskningsar så till vida, att näst efter orden "eller mindre" tillades "där tunnegods i sådana käril till salu inkommit".

Borgarståndets hemställan, att grosshandlare, som öfverbevistes om minuthandel, skulle straffas äfven med böter, blef däremot afslagen ¹⁾.

(IV: 2).

Frälseman och kronones betjante, som ej hafva uppbörd om händer, ändock de ej vilja vinna burskap, måge i gross handla, antingen för sig själfva eller i sällskap med borgare. De måge ock handla med växlar, inrätta handtverkshus och bruk, reda i skepp, låta inkomma och sälja i gross allehanda utländska varor, sedan de sig med borgmästare och råd förent om en viss afgift till staden så ock skrifteligen förpligtat sig att ej drifva någon oloflig handel, och vare sedan själfve så ock deras hus för all borgerlig tunga frie.

Denna § var hämtad ur 1673 års handelsordinantie § 5 äfvensom ur §§ 12 och 19 i 1723 års adelsprivilegier, i hvilka

¹⁾ Ad. o. prästest:s lagprot. ³/₄, 1734. Alleg. till ad. prot. 1734 nr 6. Enligt sistnämnda källor framställde borgarstt ett yrkande, att i § skulle sättas "vålar" i stället för "val", enär ingen grosshandlare borde sälja valtals. För sistnämnda mening skulle dock en sådan ändring varit till nackdel, då en "val" var långt större parti än en "vål" (stycketalsbe-teckningar för vissa fiskslag, resp. 80 och 10 st. *Stiernman*, Commerce-förordn. IV: 712, III: 641). Enligt ad. prot. sattes hos ständerna "vål" i stället för "val", hvilket sistnämnda förklarades vara tryckfel.

den förras bestämmelser rörande adelns rätt att drifva borgerlig näring utan nämnvärd förändring gingo igen ¹⁾. Ifrågavarande förmån för adel och kronobetjante hade framkallat upprepade förvecklingar mellan dem och borgarne. Mer än en gång hade sistnämnda stånd vid riksdagarne besvärat sig däröfver, men med föga framgång ²⁾. Nu ville ståndet, att den i § här ofvan omhandlade rättigheten åtminstone skulle i möjligaste måtto begränsas. Till den ändan yrkade borgarne, att förmånen i fråga skulle tillkomma allenast de adelsmän och kronobetjante, som bodde i staden ³⁾.

En dylik inskränkning var emellertid okänd för författningarne. Så mycket mindre ville adeln höra talas därom. För att komma i åtnjutande af rättigheten vore det enligt privilegierna nog att äga hus i staden, hette det från sistnämnda stånds sida.

Mot denna uppfattning protesterade borgarne. Godkändes ej den af dem påyrkade ändringen, kunde § uteslutas ur lagen, enär saken i hvarje fall vore ordnad genom privilegier och andra förordningar.

Landshöfding Hyltéén kom borgarståndet till hjälp. Han ville, att man skulle tillmötesgå detsammes önsknigar så till vida, att en frälseman, som ville handla i gross, skulle vara skyldig bo i staden. Enligt hans mening förutsattes detta i § 12 af adelns privilegier.

Adeln fann emellertid förslaget strida mot nämnda privilegier.

I enlighet med borgarståndets alternativa förslag, till hvilket äfven kommerserådet Hökerstedt samt landshöfdingarne Hyltéén och Ehrencrona senare slutit sig, utjämnades omsider meningsskiljaktigheten å det sätt, att § uteslötur lagen.

¹⁾ *Schmedeman* 652. *Modée* I: 470, 473. K. res. å borgarst:s besv. ¹/₆, 1664 § 4 omtalar ståndspersoner och kronobetjante, hvilka ej hade K. M:s räntor om hand, såsom berättigade att liksom främmande handla i gross (*Stiernman* Riksdagsbesl. II: 1515).

²⁾ Res. å städ. besvär ²⁸/₆, 1727 § 31, ¹²/₆, 1731 § 11 (*Modée* I: 718, II: 899).

³⁾ L. K. hade ¹/₆, 1722 (III: 255) fötklarat detta förstas af sig själf, hvarför det ej behöfde införas i lagen.

Privilegierna finge ingen styrka, yttrade man, däraf, att de funnes införda i lagen, ej heller försvagades de därigenom, att de ej återopades där, hvarest ändock ej vore deras egentliga rum.

Än ytterligare hade borgarståndet velat kringskära adelns och kronobetjantes rätt att idka stadsmannanäring. Det hade påmint, att den i § medgifna friheten att upprätta handtverks-hus ej borde sträcka sig till att grunda dylika af den art, som redan privilegierats, enär inga handtverkshus eller manufakturur borde anläggas till prejudice af förut inrättade handtverksskrån.

Slutligen hade ståndet velat gifva senare delen af § följande ändrade lydelse: — — — "De måge ock — — — sälja i gross allehanda utländska varor, sedan vederbörande af borgarståndet däröfver hörde blifvit, de med borgmästare och råd sig förenat om en efter deras köp och säljande lämpad afgift till staden, med skriftelig ed sig förpligtat att ej drifva någon oloflig handel, samt blifve ärligen, så länge de handel och borgerlig näring bruka, taxerade, och vare sedan själfve så ock deras hus för all borgerlig tunga frie. Gör han det annorlunda, hafve förbrutit varan och första resan 40 daler och dubbelt andra".

En nyhet i denna sista framställning var förslaget, att vederbörande af borgerskapet skulle höras, innan någon af adeln eller kronobetjante finge begynna stadsmannanäring. En bestämmelse af sådan art skulle blifvit ett motstycke till det vilkor för burskaps vinnande, som borgarståndet lyckats få infördt i H. B. III: 1. En annan nyhet var den utsatta straff-påföljden. Återstoden af det ifrågasatta tillägget stämde med § 12 i adelns privilegier.

Genom uteslutandet af § i dess helhet förföllo dessa anmärkningar, utan att någon hos ständerna spillde ord på dem.

Vid ofvanstående § hade slutligen konsistorium och prästerskap i Göteborgs stift gjort en påminnelse, hvilken vid 1731 års riksdag blifvit upptagen af prästeståndet som dess egen. Denna gällde uttrycket "kronones betjante". Såsom alltför omfattande förmenades detta tariffa "restriktion och

nogare beskrifning". I annor händelse skulle rättigheten att drifva handel komma att sträcka sig alltför vida.

Denna anmärkning från föregående riksdag blef icke framburen för ständerna, då H. B. omsider 1734 kom före. Möjligen hade prästeståndet förgätit densamma ¹⁾.

V: 2.

Tå han ²⁾ med sina varor till stapelstad kommer, skall han där sälja dem i gross och ej till annan ort här i riket föra vid plikt, som i 4 kap. 1 § stadgadt är. Hafver han af någon vara mindre; sälje den icke utan alltsamman.

Hvad här var föreskrifvet anslöt sig på det närmaste till gällande rättsordning ³⁾. Ett stadgande, som i lagstiftningen rörande utländske köpmäns rätt att drifva handel i Sverige intagit ett framstående rum, saknades dock i L. K:s förslag. Det var en bestämmelse om den tid, en utlänning ägde uppehålla sig i svensk stad för att sälja, de s. k. liggdagarne. I äldre tider hade dessa utgjort sex veckor ⁴⁾. Handelsordningarne ¹²/₁, 1617 (§ 14) och ²¹/₁, 1673 (§ 4) fastställde dem till två månader, genom K. B. ⁴/₁, 1687 förlängdes de till fyra ⁵⁾. Och under den sålunda medgifna tiden ägde

¹⁾ Ad. o. prästests lagprot. ²/₁, 1734. Konsistorii o. prästerskapets i Göteborgs stift påminnelser vid lagbalkarne. Prästests prot. ²⁷/₁, 1731.

²⁾ "Utländsk man, som köpenskap drifva vill". H. B. V: 1.

³⁾ StL. Köpm.-B. XXX, XXXIII. Handelsordn. 1617 § 12, 1673 § 4. (*Stiernman* Commerceförordn. I: 698, IV: 10).

⁴⁾ Plak. mot handelns missbruk ¹¹/₁, 1580. Stadga för Sthlms stad ¹²/₁, 1585 o. ⁴/₁, 1612. Handelsordn. ¹⁰/₁, 1614 § 10 (*Stiernman* Commerceförordn. I: 307, 340, 565, 598). Riksd. besl. ¹¹/₁, 1602 § 14 (*Stiernman*, Riksd. besl. I: 540). Telje stadga 1493 medgaf utländsk köpman sex veckors frimarknad årligen i Söderköping, Kalmar och Lödöse. *Hadorph*, Bjärköarätten, bil. s. 67. *Styffe*, Bidr. t. Skand. hist. IV: 162).

⁵⁾ *Stiernman*, Commerceförordn. I: 699, IV: 10, V: 545. Ännu i K. res. å städ. besv. ²¹/₁, 1647 hade dock liggtiden angifvits till blott sex veckor (*Stiernman*, Riksd. besl. II: 1097). *Arnell* 221.

främlingarne sälja blott i gross och endast i den stapelstad, dit de först anländt med sina varor ¹⁾).

Främmande handelshus, som genom expediter afyttrade sina varor i Sverige, funno naturligtvis denna lagstiftning mycket obekvämt. Upprepade föreställningar däremot gjordes af regeringarne i England och Holland. Utan att akta därpå, utan att bekymra sig om de tvister med dessa makter, som blefvo en oundgänglig följd af en dylik politik, förnyade dock Karl XI ¹/₁₁, 1695 nyssnämnda föreskrifter och öfvervakade noggrannt deras efterlefnad ²⁾. Enligt tidens uppfattning var sådant af högsta vikt. Man befarade, att främmande köpmän eljest skulle drifva sin handel i Sverige året om, till så mycket större afbräck för de inländske, som de ej voro underkastade dessas bördor. Någon annan utväg att undgå ett dylikt missförhållande synes man ej tänkt sig.

År 1700 uppgaf emellertid svenska regeringen sin länge följda politik härutinnan. Då utfärdades nämligen, tvifvelsutan som en vängåfva åt de nyvunne bundsförvandterna, England och Holland ³⁾, ett påbud, att förordningarne om liggdagar "till handelns befrämjande med de främmande" skulle hvila intill vidare order. Några dylika hade likväl ej blifvit utfärdade, då lagverket förelades ständerna ⁴⁾).

Under sådana förhållanden yrkade borgarståndet, att för utländske köpmän borde i lagen fastställas ett visst antal liggdagar, under hvilka de skulle äga sälja "tärande varor" i minut för handtverkares och andras skull, som ej idkade någon handel ⁵⁾. Men sedan liggdagarne tilländalupit, borde

¹⁾ Att göra uppköp efter liggdagarnes utgång var främlingen obetaget. L. K:s prot. ¹/₁, 1722 (III: 256). I Göteborg (K. plak. ¹/₁, 1653 § 5) och Landskrona (privil. ¹/₁, 1663 § 16) voro utländske köpmäns faktorer obundne af bestämmelserna om liggtid (*Stiernman*, Commerceförordn. II: 752, III: 143).

²⁾ *Stiernman* a. a. V: 545—46. *Carlson*, F. F. Sv. hist. u. kon. af Pfalz. huset V: 391.

³⁾ Sveriges förbund med dem afslöts ¹/₁, 1700 (*Carlson* a. a. VI: 233).

⁴⁾ K. B. ¹/₁, 1700. (*Stiernman*, Commerceförordn. V: 827). *Arnell* 222.

⁵⁾ Dessa torde likväl ej allestädes ägt köpa af utländig. Gäfle handelsgilles artiklar af ¹/₁, 1712 § 8 utestängde därifrån alla, som ej både ägde burskap och voro handlande (*Stiernman*, Commerceförordn. VI: 93).

en utländing icke njuta en inländsk grosshandlares förmån att sälja halfva stycken, halfva läster, halfva skeppund, halfva tunnor o. s. v., utan på sätt, handelsordin. af 1673 § 4 stadgade, i sin försäljning vara inskränkt till hela sådana.

I själfva verket skulle de sålunda föreslagna bestämmelserna blifvit vida gynnsammare för främlingen än de förut gällande. Medan en utländsk köpman enligt dessa ägde stanna i riket endast en viss kortare tid och då sälja blott i gross, skulle borgarståndets förslag gifvit honom rätt att under liggdagarne föryttra vissa varor i minut och ej hindrat honom att året om, låt vara i större minimipartier än de svenske, drifva grosshandel i svensk stapelstad. Så skulle inländske minuthandlare en viss tid och inländske grosshandlare året om blifvit utsatte för utländsk konkurrens på ganska ojämna villkor. Förslaget torde snarare böra anses som ett uttryck för de i borgarståndet så talrike ämbetsmännens ¹⁾ än för de jämförelsevis fåtalige köpmännens åsikter.

Vid ståndens gemensamma möte framkallade borgarståndets påminnelse åtskilligt meningsbyte. Kommerserådet Hökerstedt synes funnit det åsyftade stadgandet önskvärdt. Han erinrade blott, att liggdagarne borde bestämmas efter fartygens lästetal, för de största till fjorton dagar.

Från L. K:s sida uttalades däremot betänkligheter mot förslaget. Man borde först och främst tillse, att man ej trädde för nära de aftal, som härutinnan kunde ha träffats med andra nationer. L. K. hade förbigått ifrågavarande sak såsom ett *oeconomicum*, hvilket vore ändring underkastadt ²⁾. Funnes därom föreskrift i själfva lagen, vore regeringens händer bundna, så att hon ej genom fördrag kunde skaffa riket förmanligare villkor i detta stycke, hvilket eljest till äfventyrs

¹⁾ Ståndets medlemsförteckning 1734 upptager 38 borgmästare, 1 justitiarius (i Karlstad), 18 rådmän, 1 stadssekreterare (i Stockholm), 6 "råd- och handelsmän", 14 handelsmän, 5 åldermän eller mästare och 5 till yrket ej angifne "borgare", i allt 88 personer.

²⁾ Å denna grund pröfvade L. K. ^{17/10} 1730 (III: 326) bäst att icke nämna något om liggdagar, hvarom däremot de tidigare förslagen till H. B. lemnat bestämmelser (försl. I samt C. och B. hos *Chydenius*, Handl. t. H. B. 5, 88—89).

kunde ske. Bättre vore alltså, att sådana stadganden lemnades i en särskild förordning. Beträffande minimikvantum vid försäljningen ansåg L. K., att främmande köpmän borde få afyttra sina varor i sådana fastager, som de fått in dem i, och kunde kommissionen därför ej vara med om den af borgarståndet förordade begränsningen.

Så förmäddes borgarne att låta sitt yrkande falla. § blef sedan utan förändring antagen ¹⁾).

Angående utländske köpmäns liggdagar utfärdades under närmaste åren flere förordningar. I ett par af dessa påträffas bestämmelser, i någon mån svarande mot de önskningsar, som vid förhandlingarne om ofvanstående lagrum uttalats ²⁾.

V: 3.

1730

Utländsk man må sina varor till salu hafva uti skepp och farkost och i de rum, som borgmästare och råd därtill nämna, och ej i gästherberge sitt eller i öppna gatubodar. Ej må han ock igenom andra dem utmångla låta eller själfver resa ur stad och i stad eller i bergslagerne och köpenskap där drifva vid hundrade dalers bot. Kommer han därmed åter; ligge i tveböte och hafve förverkat det, han handlade med.

1736

Utländsk man må matvaror till salu hafva i skepp och farkost och andra varor i de rum, som — — — — —
— — — — —
— — — — — gatubodar. Ej heller må han igenom — —
— — — eller själf resa — —
— i bergslagerne och köpenskap där drifva, borga där något ut eller kräfva gäld in vid hundrade dalers bot; hafve ock i alla dessa fall förverkat det, han handlade med. Gör han det annan gång; ligge i tveböte.

¹⁾ Ad. o. prästest: lagprot. ²/₈ o. ¹/₈ 1734. Alleg. nr 6 till ad. prot. 1734.

²⁾ Reglem. f. handelssocieteten i Göteborg ¹¹/₁₀ 1734 § 20, d:o för den i Gäfle ¹/₁₂ 1738 § 18, K. F. ²²/₁₀ 1741 (*Modée* II: 1068, 1363, III: 1778).

Hvad L. K. här föreslagit var hämtadt ur stadslagen och särskilda författningar ¹⁾. Åtskilligt hithörande, som där föreskrefs, var dock ej medtaget, åtskilligt var i någon mån ändradt. Då stadgade 1617 års handelsordinantie (§ 15), att "lästegods, särdeles salt, sill, humle och annat slikt", ej fick af utländsk köpman försäljas annat än från själfva fartyget, medan återigen "kramgods och lätta varor" för försäljning skulle bringas till stadens packhus samt vin till för ändamålet anvisade källare. En sådan åtskilnad var obekant för L. K:s förslag. Stadgandet i Köpm.-B. StL. XXX och i handelsordin. 1617 § 12, att främmande köpman ej fick företaga resor inåt landet för att drifva in fordringar, hade L. K. likaledes utelämnat. Och medan L. K:s förslag stadgade blott 100 dalers böter för första gången, dubbla böter och varans förlust för andra gången, § öfverträdades, var straffet för motsvarande förseelse enligt gällande lagstiftning för hvarje resa godsets eller de inkasserade penningarnes konfiskation samt böter.

Troligen med dessa bestående rättsbud för ögonen föreslog borgarståndet, att § i tre punkter skulle förändras. För det första borde "tärande varor" af utländsk man få saluhållas å skeppet, andra å plats, som borgmästare och råd anvisade. För det andra borde främlingen uttryckligen förbjudas att resa ur stad och i stad eller i bergslagen äfven för utborgande af varor och inkassering af fordringar. För det tredje borde till de i § utsatta böterna redan första gången komma konfiskation af varan i öfverensstämmelse med ditillsvarande praxis, som grundade sig på 1673 års handelsordinantie och 1696 års förordning ²⁾. Eljest kunde en utlänning resa landet och städerna igenom och drifva sin olagliga handel i så stor skala, att vinsten både betäckte böterna och lemnade rikligt öfverskott. Att aktors tertial af det konfiskerade godset skulle uppmuntra till vaksammare uppsigt, finge ej heller förbises.

¹⁾ StL. Köpm.-B. XXX, XXXIII: 4, 5. Handelsordin. ¹²/₁₀ 1617 §§ 12, 15; ²¹/₁₀ 1673 § 4 (*Stiernman*, Commerceförordn. I: 698—700, IV: 10).

²⁾ Sannolikt åsyftas K. B. ¹¹/₁ 1696 (*Stiernman*, Commerceförordn. V: 549).

Endast om denna sista påminnelse förmäles något meningsbyte. L. K. framhöll, att ett itereradt öfverträdande af § borde förebyggas därigenom, att sådant jämväl medförde varans förlust. För första resan vore 100 dalers bot tillräcklig, helst i handelsordinantien grader vore utsatte ¹⁾. Till borgarståndets mening slöt sig kommerserådet Hökerstedt, till L. K:s biskop Humble. En medlande ställning intogs af justitiekanslern Cederbielke. Han föreslog, att grader väl skulle utsättas, men så, att den brottslige skulle vara underkastad första gången halfva, andra gången hela varans konfiskation.

Borgarståndet lyckades emellertid i allo genomdrifva sina önsknningar ²⁾.

V: 4.

1730	1736
Hvilken borgare emot lag går främmande köpmän tillhanda med understucken handel, böte fyratio daler. Gör han det åter; vare tvegillt, och tredje gången miste han sin borgarerätt.	Borgare, som emot lag — — böte femhundra daler. Gör — — borgarerätt.

Sedan gammalt funnos straffbestämmelser mot att främmande köpmän afyttrade sina varor genom inländska med begagnande af dessas namn och frihet. Stadslagen Köpm.-B. XXXIII: 4 belade detta med 40 marks böter och varans förlust för utländingen och 80 marks böter för inländsk man, som på detta sätt lät bruka sig som kommissionär. I 1673 års handelsordin. (§ 3) var straffet för den senare 40 marks böter och varans förlust; särskilda stadgar för Göteborg och

¹⁾ Detta gällde blott beträffande straffpåföljden för öfverträdande af lagstiftningen om liggdagar. För förseelse motsvarande den, här ofvan är i fråga, var straffet konfiskation och 40 marks böter redan för första gången. Handelsordin. 1673 § 4.

²⁾ Ad. o. prästests lagprot. ²/₃, 1734. Alleg. nr 6 till ad. prot. 1734.

Gäfle ¹⁾ bestämde det till 80 marks böter och förlust af allt, hvad han medförde, så den främmandes som hans eget. Att för utländings räkning försälja något gods var svensk man medgifvet blott på de vilkor, som den förre själf ägde åtnjuta ²⁾.

Det straff, L. K. föreslagit, fann borgarståndet väl mildt och yrkade, att första straffgraden borde sättas till 500 d. s. böter, andra till dubbla beloppet och tredje till borgarerättens förlust. Detta vore ej mer än skäligt, då hvarje borgare i sin borgareed ³⁾ uttryckligen förbundit sig att ej drifva understucken handel med främmande gods och då så väl kronan som staden genom slikt underslef lede stor skada i anseende till tull, licent, tolag, dubbla vägare- och mätarepenningar ⁴⁾ m. m.

Denna framställning vann bifall ⁵⁾.

(V: 5).

Skeppare och båtsmän måge uti skeppet och fartyget sälja för sig själfva i smått friförning deras, men ej i bodar inlägga eller till salu kringbära låta vid förlust af varan.

Enligt gällande författningar åtnjöto skeppare, styrmän och båtsmän, vare sig skepp och besättning voro främmande eller inländska, s. k. friförning efter särskild taxa. De varor, sjöfolket så fick införa, voro tullfria och fingo af detsamma försäljas. Särskilda stadgar för flere städer omtala främmande skeppares och båtsmäns rätt att försälja åtskilliga varor ur skeppen ⁶⁾ Sannolikt var det dessa bestämmelser, som gifvit L. K. anledning att till införande i lagen föreslå ofvanstående §.

¹⁾ Göteborgs handelsgilles artiklar ²²/₂, 1661 (förnyade ¹¹/₁, 1702) § 24; Gäfle d:o ¹/₂, 1712 § 16 (*Stiernman*, Commerceförordn. VI: 95).

²⁾ Handelsordn. 1673 § 3 (*Stiernman*, Commerceförordn. IV: 9).

³⁾ Jfr edsformulären hos *Arnell* 171—73.

⁴⁾ Dubbla sådana påbjödos i K. res. ²¹/₂, 1715 för andra än stadens borgare och omtalas i K. F. ²²/₂, 1741 såsom efter gammal vanlighet åliggande utländingar, som köpt upp varor i riket (*Stiernman*, a. a. VI: 259, *Modée* III: 1779).

⁵⁾ Ad. o. prästs prot. ⁹/₂, 1734. Alleg. nr 6 till ad. prot. 1734.

⁶⁾ *Arnell* 551. Brokikareordn. för Stockholm 1637 (*Arnell* 549 d), Göteborgs handelsgilles artikl. af ²²/₂, 1661 (förnyade ¹¹/₂, 1702) § 31, Gäfle d:o af ¹/₂, 1712 § 14 (*Stiernman*, Commerceförordn. VI: 95). Ett K. B.

Kommerserådet Hökerstedt hemställde emellertid, att § måtte utelämnas. Då man nu torde kunna drifva seglationen med eget folk, vore en sådan bestämmelse till densammas lifvande obehöflig. Saken vore för öfrigt ett *oeconomicum*, som ej med fog kunde införas i lagen.

Med bifall härtill uteslöto ständerna § 1).

I reglementet för kofferdiskeppare och skeppsfolk af 30/1 1748 2) träffades sedan närmare bestämmelser angående sjöfarandes friförning.

VI: 1.

1730

Ingen må å landet hålla köpmannavaror fala i sitt hus eller därmed fara från by och till by att köpslaga. Ej må man ock å landet uppköpa landtvaror att dem där eller i köpstad sälja; hvar, som det gör, hafve första gången förbrutit varan, hälften till kronan och hälften till angifvaren. Varder han oftare därmed funnen, böte därtill fyratio daler.

1736.

Ingen — — —
— — — förbrutit
varan, och tage konungen däraf en tridiung, annan angifvaren och den tredje nästa fattighus. Varder — —
— — tjugu daler.

Såväl genom lands- och stadslagarne 3) som genom talrika äldre och yngre förordningar hade landsköp strängeligen förbjudits. Dessa förbud gällde så väl för städernas borgare, som för landsbygdens innevånare 4). Det var dock långt ifrån, att de kunde upprätthållas. Städerna själfva, hvilkas bästa de afsågo, gäfvo anledning till deras öfverträdande.

af Juni 1675 ger officerare och underofficerare vid flottan "förning och tullfrihet" å varor, som de tillhandlat sig å expedition, intill visst belopp, stigande med officerarnes grad (*Stiernman*, Commerceförordn. IV: 95). Jfr reglem. för handelssocieteten i Göteborg af 11/10 1734 § 11, hvarest sjöfolks rätt att afyttra sin förning förutsättes (*Modée* II: 1066).

1) Ad. o. prästests lagprot. 9/10 1734.

2) Art. V § 4 (*Modée* IV: 2684).

3) L. L. Köpm.-B. VI, VII, StL. Köpm.-B. XXIII.

4) K. B. 10/10 1640 § 2 och 11/10 1650 (*Stiernman*, Commerceförordn. 10: 278, 638).

De upptogo nämligen ofta s. k. skottmän eller genantsborgare, hvilka utan att äga burskap mot en viss årlig afgift till staden tillätos att handla med allmogen, ja, t. o. m. på magistratens pass draga omkring i landet och köpslaga. Sådana villkor blefvo understundom tillförsäkrade äfven s. k. häktemakare, ett slags småkrämare, öfver hvilkas framfart en enstämmig klagan förnams vid riksdagarne. Från regeringens sida utfärdades tid efter annan förordningar mot dessa missbruk, men, som det synes, utan tillfredsställande resultat¹⁾. Det inträffade äfven, att verkliga borgare voro bosatta ute å landsbygden och där öppet drefvo handel. Vid 1723 års riksdag hade borgarståndet utverkat en resolution, att sådana olagligheter skulle allvarsamt beifras²⁾.

Ett par afsevärda undantag från denna lagstiftning må här anmärkas. Å grund af särskilda privilegier ägde borgarne i Borås och några andra vestgötastäder å landsbygden föryttra varor, som hos dem tillverkats eller de själfva ur första hand uppköpt³⁾. Flerestädes å landsbygden voro ock s. k. fri-marknader anordnade, där det stod öppet för allmogen sinsemellan och för städernas borgare i gemen att köpa och byta⁴⁾.

¹⁾ Handelsordin. 1617 § 18 och K. res. å borgarst: besvär $\frac{1}{2}$, 1664 § 4 (*Stiernman*, Commerceförordn. I: 702, Riksd. besl. II: 1515) lemna väl städerna en viss, strängt begränsad rätt att upptaga skottmän och genantsborgare, men handelsordin. 1614 § 14, K. plak. $\frac{2}{2}$, 1615 § 7, K. res. å borgarst: besvär $\frac{2}{2}$, 1668 § 2 och $\frac{3}{18}$, 1675 § 8 (*Stiernman*, Commerceförordn. I: 600, 659, Riksd. besl. II: 1534, 1749) förbjuda sådana utan någon som helst inskränkning. Kringvandrande häktemakare skulle behandlas som lösdrivare. K. res. å prästest: besvär $\frac{2}{2}$, 1660 § 12 och $\frac{2}{2}$, 1675 § 14 (*Stiernman*, Riksd. besl. II: 1321, Bihang till d:o 440). Andra resolutioner mot häktemakare och deras handel hade utfärdats på besvär af än ett, än ett annat af de fyra stånden vid riksdagarna 1664, 1668, 1675, 1686, 1723 och 1727 (*Stiernman*, Riksd. besl. II: 1526, 1586, 1712, III: 2000, 2570, 2608). Jfr ock *Nordström*, a. a. I: 338⁶⁰⁾.

²⁾ K. res. å borgarst: besvär $\frac{16}{10}$, 1723 § 10 (*Stiernman*, Riksd. besl. III: 2519).

³⁾ K. B. $\frac{1}{2}$, 1643 § 4, K. res. å borgarst: besv. $\frac{1}{2}$, 1664 § 13 samt å allmogens besv. $\frac{3}{1}$, 1683 § 27 (*Stiernman*, Commerceförordn. II: 381, Riksd. besl. II: 1525 och III: 1948).

⁴⁾ K. plak. $\frac{1}{2}$, 1616 (*Stiernman*, Commerceförordn. I: 682). K. res. å allmog. besv. $\frac{1}{2}$, 1727 § 51 o. $\frac{28}{2}$, 1731 § 51, å städ. besv. $\frac{28}{2}$, 1727 § 37

Syftet med lagstiftningen mot landsköp var att genom sträng arbetsfördelning inom riket upphjälpa städerna samt, efter lilla tullens införande, höja tullinkomsterna. På detta sätt sade man sig äfven vilja förebygga, att allmogen genom köpslagande hindrades att behörigen sköta sin jord ¹⁾. Såsom ofta motiverade man privilegialagstiftningen med omtanke för den samhällsklass, som i verkligheten genom densamma blef lidande.

Med någon ändring i straffpåföljden hade L. K. i sitt förslag här ofvan upptagit förbuden mot landsköp. Häremot hade naturligtvis borgarståndet ingenting att erinra. Men att L. K. fastställt en annan fördelning af det förbrutna godset, än äldre lagstiftning gaf vid handen, mötte gensägelse. Frågan om rätten för Boråsbor och för å landet boende personer, som hade burskap i eller skattade till någon stad, att drifva landt-handel blef från andra håll bragt å bane.

Såväl efter lands- som stadslag var straffet för landsköp 40 marks böter och därtill konfiskation efter den förra af alla varor, den brottslige medförde, efter den senare af den köpta eller sålda varan. Saken hörde till den häradsrätt, å hvars område brottet begåtts, men där beslaget skett i stad, till domstol i denna ²⁾. Blef den brottslige lagförd i staden, gingo böterna och det förbrutna godset till tveskiftes mellan staden och konungen. Däremot blefvo de konungens ensak, när åtalet skedde vid landtdomstol ³⁾. Handelsordin. 1617 § 17 hade för senare fallet stadgat, att det förbrutna godset skulle delas lika mellan kronan och nästa sjöstad ⁴⁾ samt böterna mellan kronan, (*Stiernman*, Riksd. besl. III: 2629, 2686, 2782). Annat tillåtet landsköp omtalas nedan under H. B. VI: 3, 4.

¹⁾ K. B. ⁴/₁, 1546 och ¹¹/₁, 1580 (*Stiernman*, Commerceförordn. I: 79, 303).

²⁾ K. res. ²²/₁₂, 1698 och ¹³/₁, 1719 påbjuda forum delicti. I ofvan angifna undantagsfall gällde dock forum deprehensionis (*Arnell* 515, 518 e). Uttalanden i K. res. ¹³/₁, 1693 kunna anses tyda på forum domicilii (S. n. sid. 214 ¹⁾).

³⁾ Dock ägde i detta fall frälseman träda i konungens ställe beträffande böter enligt LL. af adelsmans tjänare och landbor, enligt 1719 och 1723 års privil. (resp. 32 o. 31 §) af enhvar, som begått brott å hans frälsejord. Köpm.-B. LL. VI, VII, StL. XXIII. *Arnell* 515, 518 d. *Naumann*, Om landsköp s. 13. *Modée* I: 481.

⁴⁾ 1614 års handelsordn. § 13 stadgade, att ²/₁ af godset skulle tillfalla kronan och ¹/₁ "näste köpstad". Man kunde vara böjd att tro, att

angifvaren och häradet. Ytterligare ökades städernas förmåner genom K. B. ¹⁾ 1640 § 2, som tillerkände staden allt gods, som borgare, hvilken varit ute på landsköp, vid återkomsten medförde och ej kunde bevisa sig ha uppköpt i andra städer eller å frimarknader på landet. Drottning Kristinas patent mot landsköp af ²⁾ 1650 gaf borgmästare och råd makt att genom af städerna aflönade utridare ³⁾ öfvervaka förbudets efterlefnad samt genom kronobetjäningen antasta och å "vederbörlig ort" lagföra den, som blifvit beträdd med landsköp. K. res. å städernas besvär ⁴⁾ 1664 IV: 3, 4 ⁵⁾ fastställde sedan uttryckligen, att köpmansgods, som så på bedrifvande af någon stads utridare blifvit konfiskerad, skulle gå till treskiftes mellan staden såsom kärande samt kronan och häradet. Skedde beslaget i stad, tillföll jämväl den sistnämnda tredjedelen staden, i hvart fall gällde detta vid tiden för lagreformen ⁶⁾. 1617 års handelsordinantie synes härutinnan sedan länge varit ur kraft.

Ehuru sålunda utan fråga del i det, som för landsköp dömdes förbrutet, äfven vid landtdomstolarne var tillförsäkrad städerna, där de kunde betraktas som angifvare, synas de dock haft svårt att låta sig nöjamednämnda förmån. I borgarståndets riksdagsbesvär förspordes allt emellanåt klagomål öfver att landsköp lemnades obeifradt, och framställningar gjordes, att alla mål angående

"sjöstad" i 1617 års handelsordin. är felskrifning för "köpstad", tillkommen under intrycket af den kort förut nedskrifna bestämmelsen i § 12, att främmande köpman, som företog sig att sälja utom sjöstäderna, skulle ha förbrutit det medförda godset och böta 100 daler till treskiftes mellan kronan och "sjöstaden, som däruti är intresserad". Både riksregistraturet och 1617 års tryck af handelsordin. ha i § 17 "näste sjöstad". Enligt 1718 års försl. t. H. B. åter skulle "näste köpstad" ha lika lott med kronan och angifvaren i förbrutet gods och böter.

¹⁾ Egentligen ställdt till tullinspektoren i Vester götland, Nerike och Värmland (*Stiernman*, Commerceförordn. II: 278).

²⁾ *Stiernman*, Commerceförordn. II: 638. Utridare omtalas ock i K. res. å städ. besv. ³⁾ 1672 § 5 och ⁴⁾ 1719 § 1 (*Stiernman*, Riksd. besl. II: 1697, III: 2270). K. res. ⁵⁾ 1698 medgaf Vesterås, Sala, Arboga och Köping att hålla en gemensam fiskal för uppspanande och åklagande af landsköp (*Flintberg*, Bruksidkare, städer etc. II: 1 s. 332—33).

⁶⁾ *Stiernman*, Riksd. besl. II: 1516.

⁷⁾ *Arnell*, 515, 518 d.

sådana förseelser måtte förläggas till stadsrätt ¹⁾. Emellertid strandade dessa försök, hvilka helt visst lika mycket som att göra författningarne effektiva åsyftade att försäkra städerna om del i de för landsköp förbrutna varorna efter stadslagens för dem mera fördelaktiga bestämmelser.

När nu L. K:s förslag, som ej utan vidare tillerkände städerna del i det konfiskerade ²⁾, kom till behandling vid 1734 års riksdag, beslöto borgarne våga ännu en dust för hvad de betraktade som en städernas välfångna rättighet. Med åbe-ropande af 1617 års handelsordinantie och K. M:s mandat ^{11/}, 1580 ³⁾ yrkade de, att hälften af de förbrutna varorna måtte tilldelas närmaste stad såsom genom landsköpet lidande i sin näring. Det var den hälft, L. K. ville tillerkänna kronan, som borgarståndet för städernas räkning åträdde med bibehållande af dessas eventuella rätt till jämväl angifvarens lott.

L. K:s svar härå var, att enligt stadslagen fick staden

¹⁾ 1698 begärde borgarståndet hos K. M. att om landsköp skulle dömas af landshöfdingen med några af magistraten [i närmaste stad] och några andra skickliga personer, där den tilltalade ej lydte under stadens jurisdiktion (K. res. å städ. besv. ^{11/}, 1698 § 6. *Stiernman*, Riksd. besl. III: 2104). Saken hänsköts till L. K. Denna uttalade, att "häradshöfding" här borde döma. En medlem (assessor Hylthén) menade dock, att den, som angifvits, borde "sistera sig inför nästa stads magistrat", då saken främst angick städernas privilegier (L. K:s prot. ^{21/}, 1694. II: 5). Förmodligen utgående från samma mening, petitionerade borgarståndet 1697 och 1719, att mål om beslag, som för landsköp gjorts i en stads "privilegierade distrikt", skulle afdömas af stadens domstol efter stadsrätt, men K. M. resolverade, att de borde afdömas af den rätt, hvar- under landsköpet ägt rum (K. res. å städ. besv. ^{21/}, 1698 § 19 och ^{11/}, 1719 § 1. *Stiernman*, Riksd. besl., Bihang s. 471 o. III: 2270—71. Den senare res. uppgifver oriktigt den förra såsom utfärdad ^{21/}, 1697).

²⁾ ^{21/}, 1694 (II: 17) beslöt L. K., att böterna för landsköp borde gå till treskiftes mellan konungen, staden som målsägande och häradet, dock att det skulle särskildt underställas K. M., huruvida de liksom efter gamla lagen skulle vara konungens ensak. 1718 års försl. t. H. B. stadgade treskifte efter 1694 års beslut af både böter och förbrutet gods, men ^{21/}, 1727 (III: 287) fann L. K. skäligt, att den konfiskerade varan borde lika delas mellan konungen och angifvaren, och detta iakttogs i de följande förslagen (C, B och A hos *Chydenius*, Handl. t. H. B. s. 89. Se ibm s. 6).

³⁾ Detta talar dock ej alls om fördelningen af böter och konfiskerad gods.

endast då del i böterna och varan, när den skyldige blef beträdd i staden. På denna kasus tycktes handelsordinantien hafva afseende.

Nämnda stadgas ordalag gáfvo dock på intet sätt anledning till en sådan inskränkning. Tvärtom förutsatte de, att den brottslige blef ertappad och dömd på landet, i det att del i det konfiskerade tillförsäkrades nästa sjöstad, del i böterna åter häradet.

Borgarståndets talman, borgmästare Aulævill, bemötte L. K:s yttrande. Att någon, som dref landsköp, ertappades i staden, vore en händelse, som aldrig kunde inträffa. Skulle staden, som var den förorättade parten, allenast i sådant fall få satisfaktion, finge han det aldrig.

Landshöfding Ehrencrona, v. presidenten i Göta hofrätt Nils Silfverschöld och flere af adeln kommo L. K. till hjälp. De hade icke hört, att den ena domstolen kunde tilldöma den andra sakören. Slikt vore stridande mot Sveriges lag, men skulle likväl ske, om staden skulle bli delaktig i böter ¹⁾ för landsköp, hvilka liksom andra ådömdes, där brottet blifvit begånget.

Medgifvanderiktigheten häraf, androg dock kommerserådet Hökerstedt, att, "som städerna numera icke hafva några gebiter ²⁾", så att den, som drifver landsköp inom en stads gebit kan ertappas", vore det billigt, att städerna finge den åsyftade förmånen.

Borgarne vidhöllo sitt yrkande. Förvexlande sina gamla önskningsmål med verkligheten, påstodo de, att det förut tillkommit stadsrätt att döma öfver landsköp och att böterna ¹⁾ tillfallit städerna. Till stöd härför åberopades 1617 och 1640 års förordningar.

Andra ville, att det konfiskerade skulle gå till treskiftes mellan kronan, staden och angifvaren.

¹⁾ Tvisten rörde det konfiskerade godset, icke böterna. Dessa skulle enligt L. K:s förslag (R. B. XXXII: 1) gå till treskiftes mellan konungen, häradet eller staden och målsäganden.

²⁾ Troligen åsyftas här städernas i 1697 och 1719 års K. res. omtalade distrikt (Se o. sid. 214 ¹⁾). I en stads privilegier var vanligen ett visst handelsdistrikt tilldeladt densamma med andras uteslutande. Handelsgebiten i Bergslagen upphäfdes genom K. B. ²⁾/₁, 1736, de i Vesterbotten genom K. res. ²⁾/₁, 1779. *Thomasson*, Stapelstäder o. uppstäder 53—54. Jfr K. res. ¹⁾/₁, 1706 § 1 (*Stiernman*, Commerceförordn. V: 972).

Herr Hökerstedt varnade mot att böterna¹⁾ delades allt för mycket, hvarigenom angifvarens lott minskades. Därpå skulle ofelbart följa, att mången ej skulle göra sig omak med att angifva landsköp.

Biskop Humble och flere af prästeståndet äfvensom stadssekreteraren Brehmer yrkade, att de fattige ej måtte förgätas, hemställande, huruvida ej det förbrutna kunde lika delas mellan dessa och angifvaren.

Vid detta yrkande fästes något afseende, vid borgarståndets intet. Beslutet blef nämligen, att det konfiskerade skulle gå till treskiftes mellan kronan, nästa hospital och angifvaren.

Vissa undantag från förbuden mot landsköp, som förut varit gällande, men icke upptagits i L. K:s förslag, hade påpekats i de anmärkningar, konsistorium och prästerskap i Göteborgs stift ingifvit till L. K. Här uppgafs, att man dittills alltjämt fått hålla köpmansvaror fala i sitt hus å landet, allenast man haft burskap i någon stad. Vidare erinrades mot §, att genom densamma blefve "all Borås och de andra vestgöta-småstädernas handel och näring inskränkt och upphäfven".

Som förut visats, hade emellertid landsköp betraktats som olagligt, äfven när det skedde under de omständigheter, som i den förra anmärkningen förutsattes. Hvad åter vidkommer påminnelsen angående Boråsbornas handel, må erinras, att denna såsom grundad på särskildt privilegium ej blef förbjuden genom lagen.

Ingendera anmärkningen kom längre än till prästeståndet. Ett med den förra nära beslägtadt spörsmål framställdes dock af biskop Humble, när VI: 3 H. B. var före hos ständerna. Han frågade nämligen, huruvida "fattigt folk, som göra sin skatt och skuld till staden och på landet sälja något smått till sitt underhåll, härigenom blifver förbudet att idka denna lilla handeln".

Härtill svarades, att sådana ansåges som häktemakare, hvilka icke tillätes att drifva omkring å landet och sälja sina varor²⁾.

¹⁾ Se sid. 215¹⁾!

²⁾ Ad. o. prästests lagprot. ¹/₂, 1734. Prästests bref, memorial etc. 1731. Prästests prot. ²/₂, 1731. Alleg. nr 6 till ad. prot. 1734.

VI: 3.

1730	1736
Byter landtmannen vara	Byter landtmannen till
i vara eller till sin nödtorft	bergning och nödtorft sin vara
köper för reda penningar	i vara eller köper — — — —
hvad annar af sin afvel låta	— — — — — — — — — —
kan; det må ej landsköp heta.	— — heta.

Med den formulering, L. K. gifvit ofvanstående §, var det landtmannen tillåtet att byta vara i vara, äfven utan att nödtorft förelåg. Att å landet köpa af annans afvel mer än till sin nödtorft var honom däremot betaget. Gällande lagstiftning finnes i motsats härtill på senast anförda sätt begränsat såväl bytet af vara mot vara som köpenskapen landtmännen emellan på landet ¹⁾.

För att i öfverensstämmelse härmed inskränka äfven det omedelbara varuutbytet till fall af nödtorft yrkade borgarståndet, att början af § skulle omredigeras sålunda:

“Byter landtmannen till sin nödtorft vara i vara eller köper — — —”.

Denna framställning mötte dock ej ringa motstånd. V. presidenten Silfverschöld och lagman Wattring yrkade, att skilnad skulle göras mellan köp och byte, å sätt i den föreslagna § skett. Ingen kunde förmenas att byta af sin afvel, så långt den räckte, allenast han ej gjorde upplag för landsköp af hvad han tillbytt sig, utan likmätigt förordningarne sålde det i nästa köpstad. Kammarrådet Wulfwenstierna talade i samma riktning. Han sökte lugna borgarståndet med att § ej kunde föranleda något landsköp, enär den blott talade om landtmannens afvel.

¹⁾ LL. Köpm.B. VI: 2. K. res. ²¹/₄ 1648 § 1 (*Abrahamsson* 546). K. res. å borgarstads besvär ²²/₁₁ 1686 § 27. (*Stiernman*, Riksd. besl. III: 2035). 1718 års försl. t. H. B. kräfdes här både för byte och för köp af annans afvel, att det var till nödtorft, men de följande förslagen fordrade detta blott vid köp. (*Chydenius*, Handl. t. H. B. s. 6, 90).

Omsider skreds till votering. Adeln och bondeståndet motsatte sig förändringen. Prästeståndet ensamt biträdde borgarnes mening. Då sålunda två stånd stodo mot två, syntes § komma att förfalla.

För att på annan väg förebygga affärsmessigt bytande, hvilket borgarståndet befarade, att § med L. K:s formulering skulle möjliggöra, föreslog herr Wulfwenstierna, att densamma skulle så ändras, att näst orden "vara i vara" skulle tilläggas "och den ej förbyter eller å landet säljer eller köper". Men deuna hemställan afvisades.

Omsider uttalade landshöfding Ehrencrona och flere af adeln, att, om bönderna ville ingå på den af borgarne påyrkade ändringen, så kunde äfven deras stånd göra det, "emedan dock adliga privilegierna på intet sätt därigenom kunna komma att lida", som det karaktäristiskt nog hette. Jämväl framhöll herr Ehrencrona, att det dock ej kunde vara borgarståndets mening att vilja hindra, att den ene bonden vid sin stadsresa åt den andre köpte salt eller andra förnödenheter, så mycket mindre som det på många orter var öfver 20 mil till närmaste köpstad.

Det var emellertid just detta, som bönderna befarade. Undertalmannen Olof Håkansson uttalade sina ståndsbröders farhågor, att en bonde, som i staden åt sig eller sina grannar för deras afvel tillbytt sig salt eller andra varor, under hemresan skulle blifva antastad af fiskalen eller stadens utridare, såsom den där ämnade drifva landsköp med det medhafda godset, utan afseende på sina försäkringar, att han ej förde mer, än hvad som fordrades till hans och grannarnes nödtorft.

Med anledning häraf fäste herr Wulfwenstierna uppmärksamheten på att lagen ej satte något straff för den, som förde, utan för den, som sålde varor på landet. När äfven borgarståndet yttrat sig i samma riktning, gifvo bönderna efter.

§ undergick så den ändring, som ofvan angifves ¹⁾).

¹⁾ Ad. o. prästest:s lagprot. 9/8 1734. Alleg nr 6 till ad. prot. 1734. Enligt prästest:s lagprot. skulle ändringen beslutits på borgarståndets yrkande, att, enär två stånd stode mot två, borde det förblifva vid hvad gamla lagen stadgade i ämnet.

VI: 4.

1780	1736
De, som köpslaga med hästar, måge fara omkring i landet och dem köpa och sälja. Stadsens köttmånglare och fiskare måge ock å landet köpa slagteboskap och färsk fisk till stadsens behof.	De, — Stadens — — stadens behof.

L. K:s förslag i denna § afvek föga från gällande rätt. Plakatet om hästmarknader ²⁾, 1663 § 2 tillstodde hästhandlare att resa ut och köpa upp hästar på landet, men förbjöd dem däremot att därstädes sälja dylika ¹⁾. I denna punkt hade L. K. sålunda medgifvit större frihet. Rättighet att göra sina uppköp å landet, som L. K. här inrymde åt slagtare och fiskhandlare i alla städer, var äfven enligt äldre lagstiftning medgifven åt dylika näringsidkare ²⁾.

Vid sidan af dessa allmängiltiga bestämmelser funnos likartade, som blott gällde för vissa städer. Så ägde borgarne i några städer (Jönköping, Eksjö o. a.), som voro privilegierade på oxhandel, fritt köpa upp oxar på landet af allmogen i Kronobergs och Kalmar län, och Boråsborna hade jämte sina öfriga handelsprivilegier frihet att köpa upp oxar på landet af allmogen i Kronobergs, Jönköpings och Älfsborgs län samt Halland och Skåne ³⁾. Å lika sätt synas borgarne i vesternorrländska städerna i afseende på uppköp af fogel för hofvets räkning varit fritagna från lagstiftningen angående

¹⁾ *Stiernman*, Commerceförordn. III: 165.

²⁾ Åt slagtare genom StL. Köpm.B. XVIII, där dock rättigheten var inskränkt till tiden mellan påsk- och pingstdagarne. Från denna begränsning voro likväl Stockholms slagtare fritagna genom K. B. ¹²⁾, 1546, ¹³⁾, 1616, ¹⁴⁾, 1643 och ¹⁵⁾, 1700 (*Stiernman*, Commerceförordn. I: 93, 683, II: 377 V: 860. *Arnell* 485). Fiskhandlars rättighet att köpa upp fisk å landet förutsattes i Tullordn. af ¹⁶⁾, 1666 § 23 (*Stiernman*, Commerceförordn. III: 485) Jfr ock K. res. å städernas besvär ¹⁷⁾, 1719 § 1 (*Modée* I: 112).

³⁾ K. res. å allmogens besvär ¹⁸⁾, 1734 § 11, ¹⁹⁾, 1720 § 51 (*Modée* II: 1162, I: 179).

landsköp ¹⁾. Något motstycke till dessa stadganden sökte man fåfängt i L. K:s förslag.

Häraf föranleddes borgarståndet att påyrka följande tillägg vid slutet af §:

“Likaledes äge de städers handlande, som med oxe- och fogelhandel umgå, frihet omkring landet sin handel att idka, eftersom särskildt därom stadgadt är^u.

Kammarrådet Wulfwenstierna svarade härtill, att, enär detta afsåge blott vissa städer och som därå funnes privilegier, vore det nödigt att införa det ifrågasatta tillägget i allmänna lagen.

Denna mening bifölls enhälligt så af borgarne som af öfriga stånd ²⁾.

VII: 2.

1730	1736
Ej må marknadsgods säljas förr, än marknad lyst eller sedan den aflyster är, utan vare köpet ogillt, och böte köparen och säljaren hvardera tio daler.	Ej må — — aflyst är — — — — — — daler.

Äfven enligt bestående författningar var det tillåtet för marknadsbesökande att sälja sina varor, allenast efter det marknaden blifvit lyst och innan den blifvit aflyst ³⁾.

Då nu L. K. föreslog ett uttryckligt förbud med särskild straffbestämmelse för den, som begynt sin köpenskap före marknads början eller fortsatt den efter dess slut, hemställde assessor Hökerstedt och borgmästare Ekebon från

¹⁾ K. res. 17/10 1706 § 1 (*Stiernman*, Commerceförordn. V: 972) K. res. å städernas besvär 12/1 1731 § 17 (*Modée* II: 901).

²⁾ Ad. o. prästests lagprot. 9/1 1734. Alleg. nr 6 till ad. prot. 1734.

³⁾ K. F. angående frimarknader i Stockholm och Åbo af 24/1 1637 §§ 1—3 samt den därmed likalydande K. F. för Kalmar af 11/1 1638. Jfr Handelsordn. 1594. (*Stiernman*, Commerceförordn. II: 107, 154, I: 418).

Norrköping, att undantag måtte göras för skärkarlar ¹⁾). Skulle dylika inbegripas under §, skulle de komma att lida mycken skada, enär de för att nyttja en gynnsam vind ofta komme 8 å 14 dagar före marknadens början. Då de voro så beroende af vädret, vore det billigt, att de finge sälja sina varor, så snart de anländt till marknadsplatsen.

Härtill svarades, att skärkarlar ej borde njuta större frihet än andra, och ständerna voro af samma mening ²⁾).

VII: 4.

1730	1736
Främmande, som utrikes ifrån med gods	Främmande
inkomma, måge det under frimarknad i	— — — — —
stapelstäderna sälja till alla, både inrikes	— — — — —
och utrikes boende, utur skepp eller bodar,	ur skepp — —
i stort eller smått, för reda penningar eller	— eller af upp-
ock det utborga. Ej äga de gods emot	stadsbo och
gods byta eller af uppstadsbo och af landt-	landtman något
man köpa. Af dem, som äro borgare i	köpaellerborga.
samma stapelstad, där marknad hålles, måge	Af dem — —
de saklöst köpa och byta.	— — byta.

Denna § var hämtad ur § 3 af K. F. ²⁶/₁₀₀, 1637 och ¹⁵/₁₀₀, 1638 ³⁾) angående frimarknader i Stockholm, Åbo och Kalmar.

Han föranledde ej annan anmärkning än en mera formel sådan af borgarståndet, att efter orden "af uppstadsbo och af landtman köpa" skulle tilläggas: "eller af dem något borga".

Denna framställning, som väl afsåg att gifva § större inre likformighet och symmetri, blef af ständerna bifallen ⁴⁾).

¹⁾ Ej blott under, utan äfven någon viss tid före och efter frimarknaden ägde sådana saluhålla sina varor i Stockholm. K. F. ²⁰/₁₀₀, 1696 (*Stiernman*, Commerceförordn. V: 553).

²⁾ Prästest: s lagprot. ⁹/₁₀₀, 1734.

³⁾ *Stiernman*, Commerceförordn. II: 108, 155.

⁴⁾ Ad. prot. ⁹/₁₀₀, 1734. Alleg. nr 6 till ad. prot. 1734.

VII: 6.

1790	1796
Sker buller, oväsande och slagsmål, sedan offentlig marknad lyst är; plikte den, det gör, efter lag och böte tio daler för fridsbrottet, konungens ensak. Skjuter någor, tå marknad hålles, eller å annan tid, sedan klockan är nio om aftonen, böte sex daler för hvart skott.	Sker buller — — — — för fridsbrottet.

Böterna för brott mot det nya slags frid, hvarom här var stadgadt, ville L. K. tillerkänna konungen odelade. För öfriga fridsbrott gingo böterna däremot enligt så väl L. K:s förslag ¹⁾ som föregående lagstiftning ²⁾ till treskiftes mellan konungen, häradet eller staden och målsäganden.

Borgarståndet hemställde, att äfven de här utsatta böterna skulle så fördelas, och ständerna gåfvo härtill sitt bifall.

Hvad L. K. i senare delen af § i anslutning till några bestående författningar ³⁾ ville ha stadgadt om skjutande framkallade ock en anmärkning. Yrkande gjordes nämligen, att skjutande i städerna borde vara förbjudet dygnet om, helst erfarenheten nogsammt visat, huru många olyckor däraf förorsakades.

Denna framsättning föranledde ett meningsbyte, huruvida ej ifrågavarande bestämmelse kunde borttagas ur H. B. VII: 6, där den ej rätt väl försvarade sin plats. Förslag väcktes,

¹⁾ R. B. XXXII: 1, M. B. XVIII: 2, XX: 10, XXI: 7, XXIII.

²⁾ StL. EdsB. IV, XIII. LL. EdsB. XIII: 1. XVI, XXI.

³⁾ Förbudet mot skjutande i Vestmanland ²⁾ 1685. Do i Stockholm ²⁾ 1721 (*Stiernman*, Commerceförordn. IV: 636, *Modée*, I: 316). Det förra var riktadt mot skjutande efter kl. 9 om aftonen, det senare gällde dygnet om. Om införande i § af förbud mot allt skjutande utan vederbörandes ja och minne hade Justitiedeputationens utskott till H. B:s genomseende hemställt (prot. ¹⁾ 1723). I de följande försl. t. H. B. (C, B och A hos *Chydenius*, Handl. t. H. B. s. 91) är ock förbudet att skjuta efter kl. 9 e. m. lagdt till förbudet i 1718 års försl. mot skjutande vid marknad.

att om skjutande i städerna skulle stadgas antingen i någon särskild förordning eller i byggningsbalken.

Slutet blef, att punkten utelemnades. Man ansåg, att förevarande sak passade bättre i en allmän politiorrdning än i lagen ¹⁾.

VIII: 1.

1730	1786
Enahanda mått och vigt skall vara uti hela riket, gilladt med kronones märke. Ej må någor, som köpenskap drifver, hafva annat mått och vigt, utan varde det honom afhändt och sönderslaget, böte ock därtill tio daler.	Enahanda — — — — vara i hela — — — — — — — — — — — — — — — — — daler.

Den oändliga förvirring, som framkallades i handel och vandel enskilde emellan liksom vid kronans och andra räntetagares uppbörd genom bruket af olika mått och vigt å olika orter trots stadslagens påbud (Kg. B. XXV) om enhet härutinnan hade förmått Gustaf Vasa att 1540 och 1555 ytterligare påbjuda, att "en lika aln, mått och vigt" skulle brukas öfverallt ²⁾. Att genomföra detta påbud öfversteg dock t. o. m. denne konungs krafter ³⁾. Antydde missförhållande fortfor och blef allt kännbarare, i den mån statsförvaltningen centraliserades och samfärdseln olika landsdelar emellan blef lifligare. Efter upprepade klagomål vid riksdagarne ⁴⁾ utfärdades alltså nya

¹⁾ Ad. o. prästest:s lagprot. $\frac{1}{8}$ och $\frac{1}{10}$ 1734. Prästest:s lagprot. $\frac{1}{10}$ 1784 motiverar uteslutandet med att "hvar stads politiorrdning sådant innehåller".

²⁾ Regem.form för Vestergötland 1540 § 39. K. Gustafs artiklar ³⁰⁾, 1555 § 12 (*Stiernman*, Riksd. besl., I: 158, Commerceförordn. I: 144).

³⁾ Någon mer allvarlig nitälskan därför torde heller icke förefunnits hos konungen, då han kunde beordra ståthållare att uppbära skattepannmål med Åbospann och utgifva den efter den $\frac{1}{8}$ mindre Stockholms-spannen samt redovisa öfverskottet för konungen. Därtill kom, att fogdarne röjde förkärlek för större uppbördsmått än utgiftsmått äfven utan kunglig befallning och utan att redovisa för skilnaden. *Falkman*, Mått och vigt i Sverige I: 66—67, 72.

⁴⁾ 1602, 1604, 1627, 1633, 1635, 1655, 1664 m. fl. (*Stiernman*, Riksd. besl. I: 539, 557, 795, II: 843, 935, 1263, 1506).

påbud om åvägabringande af enhet i mått och vigt. En viss aln, ett visst rymdmått, en viss vigt antogos till riksläkare, hvarjämte föreskrifter om måttsjustering lemnades ¹⁾). Men då man "aldrig kunnat komma till den ända, man sökt hafver", gifvos i 1638 års riksdagsbeslut § 7 ²⁾) ytterligare förhållningsregler. Bl. a. föreskrefs nu, att rågan, som gifvit anledning till mycket kif och många orättvisor, skulle afskaffas och ersättas med ett visst mått som tillägg till hvar tunna. Dessa stadgar utfördes än vidare i K. plak. om mått och vigt af ¹⁾/₁₆₆₅ ³⁾). Men det fullständiga genomförandet af den åsyftade enheten lät alltjämt vänta på sig. Det var långt ifrån väl beställt härutinnan, ännu när L. K. föreslog hufvudgrunderna af dittillsvarande lagstiftning på detta område till införande i allmänna lagen. Detta synes af bl. a. de erinringar, Vesterås domkapitel 1731 gjort hos L. K. vid H. B. VIII: 1.

Domkapitlet anförde, hurusom öfverallt klagades öfver olikhet i mått, som medförde mycken irring i handeln och förluster för många. Värsta olägenheten vore, att somliga målkärl droge mycket större råga än andra för somliga tunnors låghet och större vidd ofvantill, "hvarigenom oenighet, svordom och bannskap köparen och säljaren emellan som oftast förelöper, mångom till största förargelse". Kapitlet hemställde till L. K., huruvida ej till förekommande af sådant något visst kunde förordnas om målkärlens form, höjd och vidd samt om sättet för mätningen. Denna framställning kom ej längre än till prästeståndet, dit hon af L. K. remitterats ⁴⁾). Hon uttryckte emellertid ett känt behof, för hvilket gällande lagstiftning ej tillräckligt sörjt. De k. förordningar om mått och vigt, som kort därefter utfärdades, sökte afhjälpa detta genom föreskrifter i just den riktning, Vesterås-

¹⁾ K. mandaten ¹³⁾/₁₆₀₅ och ¹⁾/₁₆₀₅ (*Stiernman*, Commerceförordn. I: 492, 495).

²⁾ *Stiernman*, Riksd. besl. II: 956.

³⁾ *Stiernman*, Commerceförordn. III: 309.

⁴⁾ Prästest:s bref, memorial etc. 1731 och prot. ²¹⁾/₁₇₃₁.

kapitlet föreslagit. De bestämde nämligen noga mätningssättet och påbjödo, att alla målkärl för torra varor skulle hafva en viss form, den kubiska ¹⁾.

IX: 11.

Fordrar någon den gäld, han vet gulden vara; böte hälften af det, han fordrat, målsägandens ensak.

Hvarken L. K:s förslag eller gällande lagstiftning innehöll något allmänt stadgande om bedrägeri och oredlighet. Blott för ett antal speciella fall gifvos straffbestämmelser; för det, som ofvan omförmäles, fanns ingen sådan före 1734 års lag ²⁾.

Det straff, L. K. föreslagit, fann borgarståndet för lindrigt. Utom hälften af hvad han fordrat borde den brottslige enligt R. B. XXIX: 1 efter sakens beskaffenhet och som hans arghet funnes stor till böta särskildt som för missbruk af rättegång.

Kammarrådet Wulfwenstierna åter höll före, att det vore böter nog, om den brottslige förverkade hälften af hvad han fordrat.

Borgarne afstodo från sitt yrkande, och § vann så alla ståndens bifall ³⁾.

IX: 12.

1734

Hafver man fordran hos annan i gods, penningar eller hvad det är och kräfver den ej skrifteliga eller munteliga eller gifver den ej an för rätta eller hos konungens befallningshafvande inom tjugu år; äge sedan ej någon talan därå.

¹⁾ K. F. ¹/₁₀, 1733 § 5, ²/₁₀, 1737 § 6, 7, ³/₁₀, 1739 § 6, 7 (*Modée* II: 1529).

²⁾ Winroth, Rättshist. föreläs. i straffrätt s. 225—226.

³⁾ Ad. o. prästest:s lagprot. ¹/₁₀, 1734.

Tjuguårig preskription af skuldfordringar hade stadgats af Gustaf II Adolf genom förklaringen af ¹⁰/₁₂ 1629, hvilken genom senare resolutioner bekräftats ¹). I det tryckta förslag till H. B., som i Augusti 1734 behandlades af ständerna, hade någon motsvarande föreskrift ej fått inflyta. L. K. hade ansett, att en dylik bestämmelse ej behöfdes i lagen, enär i den föreslagna R. B. (VII: 2) blifvit stadgadt om inteckningars förnyande hvar tionde år och skäl funnes att antaga, det ingen skulle låta en fordran stå ute i tio år utan att låta inteckna den.

Denna uppfattning, som ej tog behörig hänsyn till att inteckningar mindre ofta än tillförne kunde brukas, sedan K. F. ¹¹/₁₁ 1730 ²) § 1 stadgat, att de gäfvæ förmånsrätt blott i debitorens fasta egendom, blef af L. K. sedermera frångången. När under senare delen af 1734 års riksdag de lagrum förövor, som kommissionen haft i uppdrag att omarbete, hemställde hon, att ofvanstående § skulle i H. B. IX införas.

Detta förslag godkändes af ständerna ³).

X: 2.

1730

Nu är stämmodag ute och löses ej panten åter; hafve tå panthafvanden vålden å häradstinget en gång och i staden å tre rådstugudagar uppbjuda och sedan lagliga värdera och mäta låta. Vill tå ägaren lösa panten åter; göre det i staden inom fjorton dagar och å landet inom en månad, sedan det honom kungjortt var, och gälde

1736

Nu är dag ute — — panthafvaren våld att den — — istaden å tre måndagar — — — — — — — — — — — — — — — —

¹) *Schedeman* 220. Jfr K. res. ²⁹/₁₁ 1680 § 51 och ⁹/₁₁ 1691 (*Schedeman* 718, 1315), *Nehrman*, Jpr. civ. 304, Ad. prot. ¹³/₁ 1727 (II: 75).

²) *Modée* II: 844.

³) Ad. prot. ⁹/₁₀ 1734. Alleg. nr 22 till d.o.

därtill den ränta, som han utfäst hade. Vill	— utfäst hafver.
eller gitter han ej; stånde honom fritt, hvad	— — — — —
han hellre vill låta panten under offentligt	— — — — —
utrop till salu gånga eller att borgenären	till salu gå eller
den behålla må efter värderingen. Varder	låta borgenären
panten högre värderad eller försäld, än	den behålla ef-
gälden är; njute tå gäldenären det öfver är.	ter — — — —
Är panten mindre; fyller han bristen.	— — bristen.

Denna § var med några mindre förändringar hoparbetad ur Köpm.B. XI LL., VII och X StL. Lös pant (guld undantaget) skulle enligt stadslag uppbjudas å tre rådstugudagar, och då hvar vecka hade tre dylika, såväl enligt gamla lagen som enligt L. K:s förslag, kunde med densamma lagfaras inom en veckas tid.

I denna punkt yrkade borgmästare Ekebom, när § kom före hos ständerna, den ändringen, att i stället för tre rådstugudagar skulle sättas tre måndagar, på det uppbuden måtte ske under tre veckor.

Ständerna gingo in härpå "för den orsaken, att ingen måtte öfverilas, som utsatt någon dyrbar pant" ¹⁾.

Därmed hade för lös pant samma uppbudstid i stad blifvit fastställd, som i förutvarande rätt var stadgad beträffande pantsatta hus och tomter och pantsatt guld ²⁾.

På framställning af landshöfding Ehrencrona företogs vidare den oväsentliga ändringen af "stämmodag" till "dag" ³⁾.

X: 6.

1730	1736
Vill någor sätta ut till annan den	Vill — — — pant,
pant, han i händer hafver; säge tå	som han — — säge

¹⁾ Jämväl anfördes, att detta skulle hafva sin grund i gamla lagen. Att så icke var förhållandet, synes af ofvan anförda lagrum samt af *Nehrman*, Jpr. Civ. 345 och *Arnell* 466 c.

²⁾ St.L. J. B. I: 1, Köpm.B. X.

³⁾ Ad. o. prästest:s lagprot. ³/₄ 1734.

ägaren därom först till, eller där han ej när är, gifve det rätten tillkänna och sätte panten ej högre ut eller med andra villkor, än den hos honom häftar före, eller böte en sjättedel af pantens värde och skadan åter. Samma bot vare, där någon nekar emot bättre vetande till den pant, han emottagit hafver.

tå först ägaren därom till — — det rätten eller konungens befallningshafvande tillkänna — — — — — skadan åter. Nekar någon emot bättre vetande till den pant, han emottagit hafver; böte hälften af det panten värd är.

Denna § var hämtad ur StL. Köpm.B. XI. Här var dock ej föreskrifvet, att anmälan skulle göras till rätten om pantens öfverlåtelse, när ägaren var frånvarande, hvarjämte straffpåföljden utan afseende å pantens värde var tre marks böter. Någon straffbestämmelse för det fall, att någon mot bättre vetande nekade till mottagen pant, fanns ej i gällande lagstiftning ¹⁾.

Med anledning af den nya bestämmelsen angående tillkännagifvande för rätten i ägarens frånvaro af pants ut sättande till annan person hemställde generalmajor Hamilton, att dylik anmälan skulle kunna ske äfven hos konungens befallningshafvande. Eljest kunde panthafvaren blifva mycket länge uppehållen, på de orter, där ting höllos blott två gånger om året, ända till sex månader. Detta yrkande bifölls.

För öfrigt framkom en påminnelse angående straffet för den, som nekade till mottagen pant. Då detta vore ett svårare brott än det, som i § förut omhandlades, borde skilnad göras i böterna.

Med gillande häraf beslöto ständerna öka böterna för det senare brottet till halfva pantens värde.

§ fick så den lydelse, han har i 1734 års lag ²⁾.

¹⁾ Winroth, Rättshist. föreläs. i straffrätt s. 202.

²⁾ Ad. o. prästest:s lagprot. 2/2 1734.

X: 7.

1730	1736
Försätter eller förskingrar man pant, förrän den värderad och lagstånden är; plikte fyratio daler och gälde skadan åter.	Försätter — — — — böte fjärdung af pantens värde och gälde skadan åter.

Rörande straffpåföljden för panthafvare, som förfor med panten å sätt, här omförmäles, saknade gällande rätt uttryckligt stadgande. Den ringare förseelsen att utan ägarens lof bruka eller låna ut erhållen pant var likvisst i XI: 1 Köpm.B. StL., källan till H. B. X: 3, belagd med 3 marks bot förutom skadeersättning. Måhända betraktades försättande eller förskingring af pant, innan han blifvit värderad och lagstånden, som straffbart enligt nämnda § i StL. Åtminstone tillämpades denna af Abrahamsson å det långt svårare brottet tillagnande af anförtrödt gods ¹⁾.

Det straff, L. K. nu föreslagit för ifrågavarande fall, funno många för strängt. 40 dalers bot vore väl drygt, särdeles för den fattige, som af okunnighet om lagens stadgande af en tillfällighet eller af nödtvång försatte eller förskingrade en pant af ringa värde ²⁾.

Med anslutning härtill yrkade undertalmannen Olof Håkansson, att böterna måtte proportioneras efter pantens värde.

Kammarrådet Wulfwenstierna genmälde, att L. K. betraktat detta som ett förbudsbrott ³⁾, hvilket borde beläggas

¹⁾ *Abrahamsson* 561. Jfr *Winroth*, Rättshist. föreläsn. i straffrätt s. 202.

²⁾ Göta hofrätt hade ¹⁹⁾ 1721 anmärkt, att böter här ej borde ägarum (*Chydenius*, Handl. t. H. B. s. 39).

³⁾ Denna benämning brukades om de mest olika förseelser för att beteckna olydnad mot konungens bud. Sådant brott medförde en bot af 40 mk smt. *Winroth*, Rättshist. föreläsn. i straffrätt s. 344, K. B. ²⁰⁾ 1698 (*Schmedeman* 1521).

med så höga böter. Häremot gjorde dock landshöfding Ehrencrona gällande, att böterna vore för att den brottslige tillägnat sig dispositionen öfver det, som ej tillkomme honom, och påmint vidare om att ständerna vid föregående riksdag beslutit att böterna i gemen skulle modereras.

Efter ytterligare ordande för och emot afgick Håkanssons förslag med segern. Böterna fastställdes till hälften af pantens värde. Som emellertid denna straffsats befanns föga rimlig vid jämförelse med den för vida svårare brott i H. B. XI: 4 utsatta, ändrades böterna sedermera till fjärdedelen af pantens värde ¹⁾.

Härmed var samma grund antagen för böternas bestämmande som i föregående §.

XI: 2.

1730	1736
Nu nekar man till lånet och finnes sedan,	Nu nekar —
att han det vitterliga innehafver; gifve det	— — — — —
ut och gälde skadan åter, böte ock därtill	—därtill hälften
sjätte delen af värdet.	af värdet.

Äfven här hade L. K. lemnat ett stadgande, som i den bestående rätten saknade direkt motstycke ²⁾. Böterna hade satts lika med dem, L. K. i H. B. X: 6 föreslagit för nekande till mottagen pant. Som emellertid ständerna skärpt straffet för det i nämnda lagrum omhandlade analoga fallet till böter af halfva pantens värde, blefvo på hemställan af Herr Wulfwenstierna böterna vid denna § ändrade på samma sätt ³⁾.

¹⁾ Ad. o. prästest:s lagprot. $\frac{2}{3}$ o. $\frac{1}{3}$ 1734.

²⁾ Winroth, Rättshist. föreläsn. i straffrätt s. 202.

³⁾ Ad. o. prästest:s lagprot. $\frac{1}{3}$ 1734.

XI: 4.

1780

Säljer, pantsätter eller bortgifver någor utan ägandens ja och samtycke det, han lånt hafver; betale han det fullt till den, som lånet gaf, och böte fjärdung af dess värde. Äge ock långifvaren makt att lösa det åter. Finnes svek hos den, som köpte, i pant tog eller gåfvan fick; gifve ägaren det åter utan lösen och böte därtill, som nu sagdt är. Samma lag vare, där någor tager lån i annars namn och gitter ej sedan visa, att det med hans lof och minne skedt är.

1786

Säljer — —
utan ägarens ja
— — — — —
— böte hälften
af dess värde. —
— — — — —
— gifve det åter
till ägaren utan
— — — — —
— — — — —
— — — — —
— skedt är.

För förskingring af låntaget gods funnos i gällande lagstiftning inga uttryckliga straffbestämmelser ¹⁾. För detta fall hade L. K. utsatt böter af en fjärdedel af det förskingrades värde. Emellertid hade ständerna, kort innan förslaget härom föredrogs för dem, bestämt böterna för förskingring af pant, förrän han blifvit värderad och lagstånden, till hälften af dennas värde. Ehuru vida mindre än det förra, skulle alltså det senare brottet kommit att medföra dubbelt strängare ansvar.

För att en sådan oegentlighet ej måtte ingå i lagen, hemställde kammarrådet Wulfwenstierna, att nämnda straffsatser måtte förändras. Det vore verkligen mindre brottsligt att försätta eller förskingra en pant än att utan ägarens ja och samtycke sälja, pantsätta eller bortgifva något, som man på god tro fått låna utan att såsom panthafvaren för panten därför ha utgifvit några penningar. På grund häraf hemställde Wulfwenstierna, att böterna i X: 7 H. B., hvilka vid föregående möte

¹⁾ *Winroth*, Rättshist. föreläs. i straffrätt s. 202.

blifvit höjda ¹⁾, måtte nedsättas till fjärdedelen af pantens värde, men i förevarande § däremot höjas till hälften af lånets.

Detta förslag godkändes af ständerna ²⁾.

XII: 3.

1780

Sätter man under annars förvar tillslutna eller förseglade kistor, skåp eller packor, och vet ej den, som anammade, hvad däruti är; eller är det honom ej stycke från stycke till vigt, mått eller alntal ³⁾ i händer gifvet, påstår sedan den, som inlade, mera under förvar gifvet vara, än han åter fick; vare den, som emottog, fri, där han allt obrutet och oskadat utgifver, som han det anammade. Finns det vara brutet och saknar äganden något; fulltyge tå med vittnen eller ed sin, huru mycket han inlagt hafver. Gitter han det; svare den, godset under sin vård hade, för allan skada eller bevis med goda skäl eller svärje, att det af hans vangömmo och vållande ej skedt är eller att han ej däraf kunskap och nytta haft. Varder han öfvertygad, att han med vilja det försnillat; stånde tjufs rätt.

1786

Sätter — —
— — — —
— — — hvad
där i är; — —
— eller antal i —
— — — —
— — — —
— — — —
— — — —
— — — —
Finnes det — —
saknar ägaren
— — — —
— — — —
— — eller vise
med — — — —
— — — —
— nytto haft.
— — — —
— — tjufs rätt.

¹⁾ I verkligheten hade dock denna ändring företagits, emedan många uppfattade den af L. K. föreslagna 40-dalersboten såsom för hög. Anmärkas må vidare, att L. K:s förslag för öfrigt ej var alldeles fritt från oegentligheter, sådana som den Wulfwenstierna påpekat. Detta visar sig vid en jämförelse mellan de af L. K. föreslagna X: 7 och XII: 4 H. B., där samma straff var utsatt för förskingring af pant och af inlagsfä.

²⁾ Ad. o. prästests lagprot. ¹¹/₁₆, 1784.

³⁾ 1718 års förslag har här den mer rimliga läsarten "antal", hvilken ock utan känt beslut om ändring blef lagens. (*Chydenius*, Handl. t. H. B. s. 18).

Angående det befogade i att låta ägaren i det fall, här förmäles, med ed styrka sitt påstående om huru mycket han hos annan deponerat, framträdde hos ständerna någon menings-skiljaktighet. Domareregeln n:r 30 uppställde den grundsatsen, att "ingen må svärja sig penningar till". Utan hinder häraf kunde man dock med ed vitsorda riktigheten af en fordran, som var upptagen i ens bok, äfvensom beloppet af förlust, liden genom stöld eller mordbrand ¹⁾. Ej heller i det fall, här är i fråga, ansågs nyss anförda regel innebära något hinder för edgång ²⁾.

Icke desto mindre yrkade landshöfding Ehrencrona, att alternativet "eller ed sin" skulle utgå, under förmälan, att man eljest skulle kunna svärja sig till penningar, hvilket Sveriges lag städse förbjudit.

Kammarrådet Wulfwenstierna svarade, att edgång här hade samma berättigande som vid bouppteckning eller vid uppgift å genom stöld liden skada.

Sekreteraren Iserhielm fann allt väl beställt, om jämte de deponerade varorna inneslötes en specifikation öfver desamma. Därigenom skulle alla tvister förebyggas.

Härtill genmälades, att en orätträdig vårdare af godset vid kistans uppbrytande kunde borttaga äfven specifikationen. Då jämväl vittnena kunde dö bort, borde man bibehålla edgången såsom ett medel i brist på andra till sanningens uppdragande.

L. K:s mening segrade ³⁾.

¹⁾ *Abrahamsson* 633, 737 d. LL. Högm.B. XI. *Nehrman*, Proc. civ. s. 298 § 38.

²⁾ *Nehrman*, Jpr. civ. 237: 20.

³⁾ Ad. o. prästests lagprot. 11/2, 1734. Att deponentens uppgift om huru mycket han inlagt och depositariens påstående, att intet genom hans förvållande, med hans vetenskap eller till hans nytta förskingrats, fick styrkas med ed, förmenade biskop Juslenius vara att medgifva ed mot ed. Samma missuppfattning röjer en påminnelse, som föredrogs hos L. K. 1/2, 1722 (III: 266).

XII: 6.

1730

Nu vill ej den, som godset emottog, hafva det längre i förvar; säge tå honom till, som insatte, att han må taga det åter. Gör ägaren det ej; stånde själf allan fara.

1736

Nu vill ej — — — att han må hämta det åter och tage bevis därå. Tager ägaren det ej åter; stånde själf allan fara.

Till undvikande af hvarjehanda klander i framtiden föreskref gällande rätt, att två vittnen skulle närvara, då gods hos annan nedsattes eller uttogs; i praxis förekommo dock mest skriftliga bevis¹⁾. Angående bevis öfver gjord tillsägelse att återtaga anförtrodt gods synes stadgande saknats.

Troligen med nyssnämnda lagbud för ögonen föreslog borgarståndet, att dylik anmaning skulle försiggå i vittnens närvaro.

L. K. uttalade sig dock emot att sålunda föreskrifva något visst sätt för bevisets presterande. Mången kunde däraf taga sig anledning att ej nöja sig med bref, utan fordra vittnen.

Med föranledande af borgarståndets anmärkning, men i öfverensstämmelse med L. K:s uttalande beslöto ständerna att "till upplysning för de enfaldiga" närmast efter ordet "insatte" skulle tilläggas "och tage bevis därå"²⁾.

Genom L. K:s försorg erhöi § sedermera den form, densamma i 1734 års lag företer.

XIV: 1, 2, 4, 10, 13.

1730

§ 1. Legohjon må man ej städja förr än den femtonde dag uti Augusti

1736

§ 1. Legohjon — — — ej städja utan emellan

¹⁾ Köpm.B. IX LL., V St.L. *Nehrman*, Jpr. civ. s. 233 § 9.

²⁾ Ad. o. prästets lagprot. 1734. Borgarst:s anm. ö. H. B.

månad, ej heller förr, än man viss är, att det sin förra tjänst uppsagt. Gör det någor; böte tio daler. Samma bot vare för tjänstehjon, som sig förr bortlofvar eller städja låter.

§ 2. Rätta legostämman skall vara ifrån Mikaelis dag till samma tid året därefter. Vill någor i staden tvänne legostämmor hafva; stånde det till husbondens och tjänstehjonets åsämjande, och vare tå den siste dag i Martii månad andra legostämman.

§ 4. Sju dagar efter Mickaelis dag skall lagstadt legohjon i tjänst gånga. Sker det ej och vill husbonden legohjonet behålla; lite tå befallningshafvanden i orten till, som genast låter det i tjänsten ställa. Vill husbonden det ej behålla; böte legohjonet ett års lön. Orkar det ej böta; arbete så länge, att det sig därmed lösa må.

§ 10. Vill legohjon skiljas vid husbonde sin; säge tå upp tjänsten två månader förr, än stämmodag ute är. Sker det ej; tjäne yttermera till nästa stämmotid för samma lön som tillförne. Å samma tid äger ock husbonden legohjon uppsäga, om han dess tjänst ej längre åstundar eller tarfvar. Gör han det ej; behålle det till annan stämmotid och gifve så stor lön som tillförne.

Larsmesso- och Mickelsmessodag; ej heller — — — — —
— — — — —
— — — — — låter.

§ 2. Rätta legostämman skall vara från Mickelsmessodag till samma tid året därefter, så i staden som å landet.

§ 4. Sju dagar efter Mickelsmessodag skall lagstadt legohjon å landet i tjänst gånga och i staden tre eller högst fyra dagar. Sker det ej — — — — —
— — lösa må.

§ 10. Vill — —
— säge upp tjänsten emellan Olofsmesso- och Larsmessodag. Sker det ej — — —
tillförene. — — husbonde legohjon uppsäga — — — — —
— — — — —
— — gifve ty så stor lön som tillförene.

§ 13. Hvad eljest emellan husbonda och tjänstehjon i akt tagas bör, därmed förhålles, som särskildt stadgadt är.

Vid behandlingen af kap. XIV. H. B. i L. K:s förslag ifrågasattes från ett håll, att hela kapitlet skulle uteslutas ur lagen, medan från andra anmärkningar gjordes mot hvad detsamma innehöll angående legostämmas längd, angående tiden för uppsägning af tjänst, för städjande och för flyttning äfvensom angående tjänstehjons fridagar. Rörande dittillsvarande lagstiftning i dessa stycken må följande anföras:

I lagarne för land och stad funnos flere bestämmelser angående tjänstehjonsförhållandet, hvilka sedan genom särskilda stadgar hade blifvit dels ändrade, dels tillökta och i detalj mer utförda. Hvad beträffar här ifrågavarande punkter, föreskrefvo lagarne två legostämmor om året, å landet begränsade genom pingst och Mårtensmesso, i städerna genom påsk och Mickelsmesso. Uppsägning af tjänst skulle enligt StL. försiggå en månad före stämmodagen. LL. åter fordrade ingen uppsägning. Förfrågningar efter ny tjänst kunde under sådana förhållanden icke alltid göras före legostämmas utgång; för att emellertid ett afflyttande tjänstehjon skulle få tillfälle att se sig om efter ny plats, medgaf LL. sju fridagar efter laga flyttningsdag ¹⁾.

Tjänstetidens längd var alltså bestämd genom rörliga högtidsdagar och kunde följaktligen variera. Bruket, som sedermera lagstadgades, gjorde häruti ändring. Legostämman blef ettårig, från Mickelsmesso till Mickelsmesso, dock med rätt för kontrahenterna att aftala om tvänne legostämmor om året, "såsom i några städer och enkannerligen i Stockholm brukeligt är". Utan åtskilnad mellan land och stad på-

¹⁾ B. B. LL. XV: 4, St.L. XXI: 3. *Winroth*, Om tjenstehjonsförhållandet enligt svensk rätt 128—132.

bjöds, att en viss ömsesidig uppsägelsedag två månader före tjänstetidens slut skulle iakttagas äfvensom att städjandet skulle försiggå sex veckor före Mickelsmessö. Ehuru sålunda de sju fridagarne ej mer behöfdes för sitt ursprungliga ändamål, blefvo de dock bibehållna och införda äfven i städerna ¹⁾).

Den 6 Aug. 1723 hade en ny tjänstehjonsstadga utfärdats, uppgjord på grundvalen af de föregående. Denna kände blott en legostämman om året, från Mickelsmessö till Mickelsmessö, så för land som stad, och tillät äfven att träffa tjänsteaftal för flere år. Uppsägningsdagen var här 10 Aug. (Larsmessö). Sedan ägde hjonet efterhöra tjänst och taga annan städja, husbonden efterhöra och städja annan tjänare t. o. m. Korsmessodag (14 Sept.). Fritiden var som förut. Underhandling med annans tjänstehjon före uppsägelsedagen var belagd med straff för båda parterna. Detsamma var förhållandet med aftal om högre lön, än den för orten fastställda taxan medgaf. Sin spets nådde detta reglementerande i minutiösa föreskrifter om huru många tjänstehjon hvar bonde fick hålla ²⁾).

Ur omförmälda lagrum och stadgar hade L. K. utvalt, hvad hon ansåg böra i allmänna lagen införas. Blott i få punkter hade förändringar vidtagits. Under inflytande af äldre bestämmelser och af bruket i Stockholm ³⁾), men i strid mot 1723 års förordning hade L. K. lemnat frihet åt husbonde och tjänstehjon i stad att förena sig om två legostämmor om året. Föreskriften om uppsägning två månader före stämmodags utgång var, som vi finna, i öfverensstäm-

¹⁾ Stadg. om tjänstefolk o. legohjon ²⁰/₁₀₀, 1664 o. ²²/₁₁, 1686 §§ 3, 6, 4 (*Schmedeman* 382, 1079).

²⁾ Tjänstehjonsordn. ²²/₁₁, 1686 §§ 7, 2 o. ¹/₁₀₀, 1723 §§ 4, 5, 7, 3. (*Abrahamsson* 450, 445). Legostadg. af ²¹/₁₀₀, 1739 art. 3 § 3 bestämde t. o. m., huru många vuxna barn bonden ägde behålla hemma till egen tjänst. Detta upphäfdes genom K. F. ²⁰/₁₀₀, 1747. Att hålla så många tjänstehjon, han fann nödiga, medgafs bonden genom K. M:s försäkr. ¹/₁₀₀, 1789 (icke af ²²/₁₁, 1789, såsom kansli Kollegii kungörelse af ¹¹/₁₀₀, 1789 falskeligen uppgifver. *Wingqvist*, Riksdagen 1789 s. 498). *Modée* II: 1587, III: 2391, XIV: 319, 413.

³⁾ Jfr K. F. ¹/₁₀₀, 1732 (*Modée* II: 1592 a).

melse med de äldre stadgarne, men stridande mot den af 1723, hvilken i denna punkt torde visat sig mindre lämplig ¹⁾. Rörande tiden för städjandet innehöll L. K:s förslag blott, att sådant ej fick ske före 15 Aug. Om fridagar stadgades som förut ²⁾.

Ett af ändamålen med den lagstiftning, vid hvilken vi ofvan uppehållit oss, var, att tjänstefolk i tillräcklig mängd vid en viss tid skulle vara att tillgå för skälig lön. Den tryckande folkbristen efter Karl XII:s förödande krig, öfver hvilken ännu 1734 täta klagomål förspordes, gjorde dock författningarne i detta hänseende maktlösa. Missförhållandet mellan tillgång och efterfrågan förde med sig aftal i olaga tid och om högre lön, än taxan medgaf. Den allmänna erfarenheten af de gällande lagbudens otillräcklighet framkallade vid 1734 års riksdag kraf på revision af hela tjänstehjonslagstiftningen. Såväl i som utan sammanhang med lagarbetet framställdes en mängd förslag, åsyftande att vinna mera verksamma stadganden äfvensom att motverka folkbristen, det ondas rot.

Den kritik, som vände sig särskildt mot L. K:s förslag, stannade ej vid yrkanden på materiella ändringar i en eller annan punkt af detsamma. Från mer än ett håll förspordes en formel anmärkning af ej ringa betydelse. Så hemställde Kammar-, ekonomi- och kommersdeputationen i sitt betänkande öfver ett memorial i ämnet af Abrahamsson, huruvida ej hithörande ting kunde ordnas genom en ny tjänstehjons-

¹⁾ I sitt betänkande öfver ett memorial af häradsh. Abrahamsson om tjänstehjonslagstiftningen yttrar Kammar-, ekonomi- och kommersedeputationen, att den i 1723 års tjänstehjonsstadga föreskrifna tiden mellan uppsägning och flyttning befunnits otillräcklig och vållat allhandla svårigheter, både för husbönder och tjänstefolk, hvilka trots alla straffbestämmelser slutit aftal i olaga tid.

²⁾ I fråga om legostämmas längd och begynnelsetid i stad samt tid för uppsägning och städjande äfvensom antalet fridagar stämde L. K:s föregående förslag med det 1730 afgifna, dock att 1718 års försl. satte städjandet till 6 veckor före Mikaelis och lät den andra legostämman i stad börja vid påskan. Svea hofrätt erinrade ^{11/11} 1721, att i stället härför borde sättas ^{21/1}, såsom en fix tidpunkt. (*Chydenius*, Handl. t. H. B. 21—22, 101—102, 57).

ordning och uteslutas ur den allmänna och ständiga lagen, "emedan sådana oeconomica i framtiden torde kunna behöfva någon vidare förbättring". På samma sätt uttalade sig landshöfding Ehrencrona vid ständernas plenum.

För en annan mening gjorde sig öfverste Dohna till tolk. Vissa allmänna stadganden borde införas i lagen till grundval och stöd för tjänstehjonsordningen. Eljest skulle en sådan förordning aldrig äga bestånd. Han yrkade alltså, att förevarande kapitel skulle bibehållas i lagen. För denna mening uttalade sig äfven borgare och bönder.

Att själfva grundreglerna skulle inflyta i lagen, bestred sedan ingen. För att nu särskildt framhäfva, att kap. XIV ej uttömde tjänstehjonslagstiftningen, beslöto ständerna, att däri skulle hänvisas till hvad ytterligare särskildt stadgats. Detta skedde genom den nya 13 §, som L. K. framlade och fick antagen vid ett senare lagplenum.

Af de särskilda punkterna i kapitlet voro de om legostämmas längd samt om tiden för uppsägning och flyttning hufvudsakligen föremål för meningsbyte.

L. K:s förslag, att legostämman på landet skulle räcka ett år, framkallade en anmärkning af domkapitlet och prästerskapet i Göteborgs stift. Häri hemställdes, att på landet måtte medgifvas två legostämmor om året lika väl som i städerna. Möjligen hade påminnelse upphofs män i sigte fördelen af att kunna inskränka antalet tjänare den del af året, då göromålen voro mindre. Längre än till prästeståndet nådde denna framställning icke.

Flere anhängare hade det motsatta, mer tidsenliga betraktelsesättet, att det vore fördelaktigt att så länge som möjligt få behålla ett tjänstehjon, som man en gång lyckats städja. För längre legostämmor, åtminstone i vissa fall, höjdes åtskilliga röster. En tjänstetid på minst två à tre år påyrkades från det på folk blottade Finland. I Kammar-, ekonomi- och kommersedeputationens förut omtalade betänkande hemställdes, att drängar, som bure livré, äfvensom pigor under tjugufyra år skulle taga tjänst på åtminstone två år samt att gossar för att utbildas skulle tjäna minst

tre år på samma ställe. Den, som upptagit en tiggare, skulle vara berättigad till dennes tjänst i tjugu års tid. För öfrigt borde äfven i stad ej vara mer än en legostämma om året, yrkade deputationen slutligen tvärt emot L. K:s förslag. Äfven allmänna besvärdeputationen, som haft att yttra sig öfver framställningar af adeln och bondeståndet angående tjänstehjonsförhållandena, var för längre legostämmor. För att tjänstehjon skulle uppmuntras att ingå på dylika, föreslog deputationen, att den, som efter fyllda tjugufyra år toge flerårig tjänst, skulle erhålla dubbel städja och högre lön.

Till alla dessa förslag lades slutligen vid ständernas möte det, att i lagen måtte införas en bestämmelse, svarande emot föreskriften i 1723 års tjänstehjonsordning § 9, att en husbonde, som upptagit ett fattigt barn, skulle äga behålla det hos sig, tills det genom sitt arbete ersatt hans omkostnader, och äfven sedan äga företrädesrätt till dess tjänst.

Af dessa många framställningar föranledde endast den, att i stad blott skulle vara en legostämma, någon ändring i L. K:s förslag. I enlighet med denna gäfvos ständerna § 2 den lydelse, han har i 1734 års lag ¹⁾). Den föreslagna bestämmelsen angående fattiga barn, som af någon blifvit upptagna, ansågs hellre böra ha sin plats i tjänstehjonsordningen ²⁾).

Ej mindre delade voro åsigterna om bästa tiden för uppsägning och flyttning (§§ 10, 2). Många funno Olofs- och Mickelsmesso ej vara de tjänligaste härutinnan. Från flere håll klagades öfver att tjänstefolket vid den tiden dels hade ett alltför gynnsamt tillfälle till sammangaddningar, hvilka också ej plägade uteblifva, dels vore alltför lätt tillgängligt för tjänstehjonsanskaffares tubbningar. Adeln anförde i sina besvär, att olaga underhandlingar gjorde det hardt när omöjligt

¹⁾ I Stockholm bibehöllos dock två legostämmor. *Monée* II: 1592.

²⁾ Legohjonsstadgan ¹¹/, 1739, VI: 3, lemnade föreskrift härom samt påbjöd längre legostämma i alldeles samma fall som Kammar-, ekonomi- och kommersedep. 1734 påyrkat sådan.

att vid dittillsvarande stämmodag få något tjänstefolk, som nöjde sig med lön efter taxan. Som botemedel mot detta missförhållande föreslog ståndet, att uppsägning och flyttning skulle försiggå å en tid, mer obekvämt för lagstridiga aftal och lämpligare med afseende på tjänstefolkets arbete och själfva flyttningen. Uppsägningen borde ske kyndelsmessodag, flyttningen den 25 Mars. För öfrigt borde husbonde eller tjänstehjon, som dagtingat före uppsägelsedagen eller om högre lön, än taxan medgäfve, uppmuntras att angifva olagligheten genom straffrihet och andel i de böter, hvarmed andra parten skulle beläggas.

Allmänna besvärdeputationen kunde ej biträda adelns mening angående tiden för uppsägning och flyttning. Ofrälse ståndens ledamöter i deputationen, hvilka dikterade beslutet, funno adelns förslag härutinnan obekvämt för landtmannen i anseende till årstiden. Därför hemställdes, att den gamla flyttningdagen måtte bibehållas. I fråga om uppsägningen förordade deputationen däremot den ändringen, att sådan skulle försiggå från och med den dag ($\frac{29}{7}$), L. K. föreslagit, till och med den ($\frac{10}{6}$), som tjänstehjonsstadgan bestämde för densamma ¹⁾.

Ehuru adelns förslag om annan tid för uppsägning och flyttning sålunda blifvit afstyrkt, blef det likväl af generalmajor Joh. Hamilton, som tillhörde minoriteten i allm. besvärdeputationen, framburet för ständerna.

Men äfven här möttes det af stora betänkligheter. Kammarrådet Wulfwenstierna anförde, att saken varit före i L. K., när 1723 års tjänstehjonsordning var under utarbetande, men att den åsyftade ordningen då funnits medföra hvarjehanda olägenheter. Omkring påsken försigginge nämligen mesta arbetet med åkerbruket, hvilket skulle komma

¹⁾ I sammanhang härmed uttalade deputationen, att uppsägning ej behöfde ske med vittnen (sådana fordrades enligt 1723 års f. o. § 5), enär husbonden vore skyldig att genast vitsorda densamma genom orlofsedel; endast om dylik vägrades, hade tjänstehjonet att säga upp sig med vittnen.

att lida, om tjänstefolket då skulle flytta. Det vore däremot mycket bekvämare, ifall ombytet skedde om hösten, då hela grödan vore inbergad, då drängar och pigor kunde få mottaga det foder, hvarmed de skulle vinterföda kreaturen, samt en deja undfå hvad till hushållet kräfdes intill nästa skörd, för hvilket allt samma personer borde redogöra.

Trots dessa argument gjordes vid ett senare möte, till hvilket hela kapitlet uppskjutits, ännu ett försök att få annan uppsägnings- och flyttningstid lagstadgad. Intagen af farhågor för de öfverklagade "sammangaddningarne", föreslog nämligen lagman Watrang, att uppsägning och flyttning ¹⁾ öfverallt och isynnerhet för landtmannens skull borde förläggas till Januari och Februari. Skulle uppsägningen ske å den tid, L. K. föreslagit, skulle tjänstehjonen, som då ständigt komme tillsamman å åker och äng, lätt kunna tubba hvarandra och husbonden, emot hvad eljest tillbörligt vore, nödgas gifva sina tjänare goda ord, på det de ej skulle uppsäga tjänsten.

Efter någon diskussion biföllo emellertid ständerna L. K:s förslag, att den gamla flyttningstiden, Mickelsmessodag, skulle bibehållas.

Däremot blef med anledning af allm. besvärerdeputationens förslag § 10 ändrad så till vida, att tiden mellan Olofs- och Larsmessö blef den för uppsägning föreskrifna.

Tiden för städjandet, hvilken enligt L. K:s förslag skulle inträda först ett par veckor efter uppsägningen, funno ständerna böra taga vid, där uppsägningstiden slutade, och sedan räcka till flyttningdagen.

Så erhöilo §§ 1 och 10 det skick, hvori de återfinnas i 1734 års lag.

Som ofvan nämnts, lemnades ej heller den af L. K.

¹⁾ I referatet af W:s anförande nämnes blott uppsägningstiden, men uppenbarligen var det meningen, att flyttningstiden skulle följa denna åt. Den dag, W. uppgifver såsom uppsägningsdag enligt L. K:s förslag, är för öfrigt den tidigaste för städjandet.

föreslagna bestämmelsen om tjänstefolkets fridagar ¹⁾ (§ 4) utan anmärkning. Allm. besvärdeputationen ville i möjligaste måtto inskränka desamma. Hon föreslog, att tjänstehjon, som bytte om husbonde, skulle tillträda den nya platsen en dag och, där det hade längre väg än två mil, tre dagar efter flyttningsdagen vid bot af 1 d. k. för hvar dag, det därefter uteblefve.

Så långt ville dock ej ständerna gå. En partiel inskränkning kom dock till stånd. Man androg, att det vore otillbörligt och till stor olägenhet för husbonden, att tillträdande tjänstehjon ej behöfde inställa sig förrän sju dagar efter de förutvarandes afflyttning. På detta sätt skulle mången under mellantiden blifva blottställd för tjänstefolk, isynnerhet i städerna, där man i ett hushåll sällan hade mer än en tjänare.

En frukt af denna påminnelse blef, att fridagarne i stad inskränktes till tre eller högst fyra ²⁾.

¹⁾ Härom hade Svea hofrätt "1, 1721 hemställt, dels att fridagarne skulle räknas från början af "legostämman" och ej från "Mikaelis", då legostämman i stad kunde börja äfven vid påsken, dels att icke så många fridagar borde medgifvas vid halfårstjänst. L. K. var en tid betänkt på att ställa fritiden öfverhufvud i husbondens skön. *Chydenius*, Handl. t. H. B. s. 58. L. K:s prot. 1/1, 1722, 22, 1728 (III: 267, 294).

²⁾ Ad. o. prästest:s lagprot. 11/1 o. 11/10 1734. Ad. besvär 1734 § 21. Allmänna besvärss- samt kammar-, ekonomi- och kommersedep:s betänkanden. Tilläggas kan, att borgarst:t i sina anm. ö. H. B., yrkade, att till sista punkten af XIV: 5 "Ej må dräng eller piga hafva sin kista annorstädes, än där de tjäna" skulle fogas "vider bot halft års lön för tjänstehjonet och 10 d. s. för den, som kistan hos sig förvarar" (ur 1723 års legostadg. § 4). Förslaget synes ej varit före vid lagplenium. — En del framställningar angående tjänstehjonslagstiftningen, som ej omedelbart rörde L. K:s förslag, gjordes också. Dessa gingo i det hela ut på att göra bristen på arbetsfolk mindre kännbar. Adeln hemställde i sina besvär, att handverkare måtte förbjudas att taga i sitt försvar mer folk, än deras yrke kräfde, att mindre behöfliga extra arbetare ej måtte antagas vid publika verk, att biskopen och landshöfdingen jämte två fullmäktige af hvarje stånd årligen skulle ur skolorna utmönstra djäknar, som vore ohöjlige till studier, samt att utvandringsförbuden (s. o. sid. 84) måtte vidmakthållas. Öfver tjänstefolks emigration besvårade sig äfven bönderna med anhållan om verksammare åtgärder däremot. Allm. besvärdeputationen gaf sitt förord till allt detta och tillstyrkte

XV: 1.

1730

Vill man med annan bolag lägga och drifva handel samman; tå skall bref därå gifvas, och böra alla de vilkor tydeliga nämnas, som betingade varda.

1736

Vill man — — —
— tå skall afhandling
därom skrifteliga ske
och alla de vilkor —
— — — varda.

De knapphändiga stadganden om bolag, som funnos i gällande rätt, fordrade ej några särskilda personliga betingelser hos bolagsmännen. Ej heller L. K:s förslag lemnade några föreskrifter i sådan riktning. Säkerligen ansågs det som en själfklar sak, att delägarne i s. k. "öppna" eller handelsbolag, de enda, som lagstiftningen kände, hvar för sig måste fylla de kraf, författningarne ställde å idkare af den näring, hvarå bolagets verksamhet var riktad ¹⁾. Emellertid framträdde hos ständerna farhågor, att obehöriga, särskildt utlänningar, skulle kunna bli intressenter i svenska bolag, såsom händelsen var beträffande många af den tidens kompanier ²⁾, föregångarne till de moderna aktiebolagen.

För att slikt kringgående af lagen skulle omöjliggöras, hemställde borgarståndet, att i § häröfvan måtte sättas "med

ytterligare att stränga mått och steg måtte vidtagas mot de s. k. "folkmarknaderna" å vissa orter strax efter Larsmessö. Tjänstehjon, som å dylika olaga samlingsplatser läte städja sig, skulle vara själfskrifvet till knekt, om det var dräng, duglig till krigstjänst, men eljest tjäna ett år hos kronobetjanten eller den, till hvilken han ville öfverlåta detsamma. I betraktande af den särskilda svårigheten att erhålla vallpigor, föreslog dep. slutligen, att sådana skulle tillförsäkras lön utan afseende på om taxan vid legoaftalet öfverskreds, samt tagas i särskildt skydd mot förvitelser. Kammar-, ekonomi- och kommersedeputationens betänkande öfver Abrahamssons memorial, af hvilket betänkande allm. besvärdep. fått del, gick väsentligen i samma riktning. I många punkter förråder 1739 års legohjonsstadga inflytande af dessa förslag vid 1734 års riksdag. (Lego-hjonsstadgan ^{2/3}, 1739 II: 1, 2, 4, VII: 13. *Modée* II: 1585—86, 1596).

¹⁾ Jfr *Montgomery*, Om bolagskontraktet i 1734 års lag s. 100.

²⁾ *Hagströmer*, Aktiebolag s. 98, *Malmström*, Sveriges polit. hist. 1718—72 s. 150.

borgare bolag lägga" i stället för "med annan bolag lägga". Kommerserådet Hökerstedt gjorde en påminnelse i liknande syfte. Han yrkade, att inländsk man ej borde tillåtas att lägga bolag med utländing, enär sådant vore till förfång för de inländske.

Kammarrådet Wulfwenstierna genmälde, att här blott talades om, huru bolag skall ingås mellan dem, som vore därtill berättigade, men icke om, hvilka dessa vore.

Svaret befanns tillfredsställande ¹⁾. Den formela ändring, § sedan undergått, torde vara att tillskrifva L. K.

XVI: 2.

1780	1786
Gitter gäldenär visa, att fattigdom hans	Gitter — —
är tillkommen af sjöskada, fiendens infall,	— — — —
eldsvåda eller annan olycka, därtill han ej	olycko, därtill —
vållande varit, och finnes intet svek där-	— finnes ej svek
under eller att han förledt sine borgenärer	— — — —
att försträcka sig gods eller penningar;	— — — —
pröfve det domaren och vare gäldenär tå	— — — —
fri för deras tilltal, ändock hans vilkor genom	— — — —
arf, gåfva, tjänst eller slöjder sedan bättras;	gåfvo, tjänst —
och njuten borgenärer af den egendom, som	och njute — —
gäldenären afstått, deras betalning efter	— afstått, betal-
hvarderas rätt, som i det 17 kap. skils.	ning — — i 17
	kap. skils.

Hvad L. K. här föreslagit innebar en afvikelse från bestående rätt. Enligt denna skulle beträffande konkursgäldenärs framtida betalningspligt först och främst tagas hänsyn till, huruvida gäldenären blifvit tvungen af sina borgenärer till egendomens afträdande eller huruvida han själf utverkat detta såsom en förmån. Om han utan eget förvållande kommit på

¹⁾ Ad. o. prästest:s lagprot. ¹¹/₁₀ 1784.

obestånd och intet svek förelupit, var han i förra fallet fri för framtida kraf för de i konkursen bevakade fordringarne ¹⁾; i senare fallet var det borgenären städse obetaget att framdeles söka gäldenären. Härvid såg man dock till arten af det förvärf, som kunde ha satt gäldenären i sådant läge, att nytt kraf kunde försökas. Gåfva, öfverlemnad utan vilkor, äfvensom arf gick i betalning så långt det räckte; likaså samladt förvärf genom eget arbete, dock att gäldenären ej beröfvades sitt nödtorftiga uppehälle. Af lifs- och behagligtidsfriheter, som konungen förlänat, samt af årlig lön kunde borgenären ej låta utmäta eller erhålla införsel i mer än hälften ²⁾. Som man finner, hade L. K. fritagit cessionant, som kommit på obestånd utan eget förvållande och hvilken ej handlat svikligt, från framtida betalningsskyldighet utan att göra undantag för det fall, att han själf begärt sig i konkurs.

I denna punkt blef dock förslaget angripet af härads-höfding Abrahamsson, som visade, hurusom detsamma vore stridande mot gällande bestämmelser.

L. K. däremot fann den vidtagna förändringen väl grundad. Det vore skäligt, att den, som blifvit tvungen att afstå sin egendom, sedan lemnades okvald af sina borgenärer och sammaledes den, som domaren på här angifna grunder pröfvat värdig beneficium cessionis. Skulle allt, hvad en sådan olycklig man kunde förvärfva eller annorledes erhålla, gå till kreditorerna, kunde man befara, att han "snarare torde slå sig till liderlighet än flit och arbete".

§ godkändes sådan L. K. föreslagit den ³⁾.

XVII: 2.

1730	1736
Hvad i gäldenärens bo finns, som hörer androm till, det skall först uttagas, såsom	Hvad i gäl- denärs bo fin-

¹⁾ Så ock enligt 1718 års försl. t. H. B. XI: 2, 3. (*Chydenius*, Handl. t. H. B. s. 14. Jfr L. K:s prot. ²²/₂, 1722. III: 263).

²⁾ K. res. ²²/₂, 1687 II: 8 (*Schmedeman*, 1123). Jfr *Landtmanson*, Om concursbo 42—43.

³⁾ Ad. prot. ¹¹/₂, 1734.

inlagsfä eller det, som satt är under bolag	nes, som hörer
eller till salu, stulet, röfvadt, lånt eller legdt	annan till —
gods, pantsatt gods, tå lösen därför gifves,	— — — —
faddergåfva, hemgift och annat dylikt. Är	— — — —
detta förvandladt och ej i behåll; gånge där-	— — — —
med som i 16 § här nedanføre skils. Sedan	— i 16 § skils.
njuten borgenärer betalning af boet efter ty	Sedan njute
som nu sägs.	— — sägs.

Hvad denna § innehöll angående annans gods, som oförvandladt fanns hos gäldenären, var ett återgifvande af gälande rätt. I en punkt torde det dock kunna ifrågasättas, huruvida ej L. K:s förslag innebar en nyhet eller kanske snarare ett försök att gifva laga hemul åt ett ännu icke formligen erkänt bruk.

Enligt herskande rättssed, åtminstone intill senare delen af sjuttonde århundradet, betraktades nämligen allt barnagods hos förmyndaren såsom ett depositum, hvilket liksom tredje mans tillhörigheter öfverhufvud vid innehafvarens konkurs skulle undantagas, innan det kunde bli tal om att förnöja borgenärerna efter deras olika tur och ordning sinsemellan. Detta föreställningssätt härstammade från en tid, då den arflåtne egendomen förnämligast bestod i fastigheter och hvarjehanda bohag, som lätt kunde förvaras. Äfven sedan penningen börjat få större betydelse, lefde denna äldre uppfattning länge kvar. 1669 års förmyndareordning (§ 24) ¹⁾ gjorde nämligen till regel, att förmyndaremedel skulle sättas ut på ränta i myndlingens namn och för hans räkning. Härigenom kunde äfven sådant barnagods, som var endast generiskt bestämdt, vare sig allt ifrån mottagandet eller genom individuellt bestämda arfsdelars förvandling, hållas afskildt från förmyndarens konkursbo och från myndlingens sida utfordras på grund af äganderätt. Och detta torde länge ansetts kunna ske, äfven när förmyndaren enligt

¹⁾ *Schmedeman* 579.

den af förmyndareordningen (§ 25) alternativt medgifna förvaltningsmetoden brukat myndlingens medel i eget namn som dennes gäldenär. Småningom gjorde sig dock den meningen gällande, att krafvet å innestående förmyndaremedel i senare fallet var en fordran med förmånsrätt efter handfången pant, men före intecknad ¹⁾. Endast för så vidt egendomen till

¹⁾ Vid förarbetena till 1734 års lag fick den åsigten många uttryck, att vederlag för barnagods eller förmyndaremedel kunde afskiljas från konkursbo lika väl som det oförvandlade barnagodset, och vid ett par tillfällen uttalades samma mening beträffande vederlag för förskingradt inlagsfå. Vederlag för barnagods likställde L. K:s medlemmar ^{12/11} 1705 (II: 244—48. Jfr prot. ^{2/11} 1705. II: 242) härutinnan allmänt med godset in specie, och af lagförslagen påbjuda de af 1713 (Lundii) och 1717 till Ä. B. och af 1718 till H. B. uttryckligen dess fränskiljande före konkursbehandlingen. Beträffande inlagsfå åter stadga de förslag till Ä. B. (af 1690, 1692, 1694, 1713 och 1717), som lemna bestämmelser härutinnan, samt förslagen till H. B. sådant blott för det fall, att godset var behållet i boet (*Nilsson*, a. a. II: 1 s. 23, 98, 99, 186, *Chydenius*, Handl. t. H. B. s. 15, 107). Vid granskningen af förslaget till H. B. 1721 lät Svea hofrätt visserligen innestående arf och omyndigas penningar utan förbehåll liksom oförvandlat inlagsfå o. d. fränskiljas såsom ej tillhörande boet, men angaf omedelbart därefter bland andra förmånsberättigade fordringar äfven den omyndiges hos förmyndaren (*Chydenius*, a. a. 52—54). Säkertligen skulle det förra gälla för det fall eller i den mån, barnagodset var bevaradt in specie, eller åtminstone anbragt i myndlingens namn, det senare för det fall eller i den mån, förmyndaren ställt sig som myndlingens gäldenär. Så uppfattadt, står hofrättens här gjorda medgifvande af vindikationsrätt till barnagods heller icke i strid med den praxis, densamma synes iakttagit (domar af ^{10/11} 1689 och ^{14/12} 1727 enligt *Arnell* 336), att behandla rätten till förmyndaremedel allenast som en privilegierad fordringsrätt. Utan afseende å hvad Svea hofrätt erinrat vid förslaget till H. B., uttalade ännu ^{1/1} 1722 (III: 272) flere medlemmar af L. K. (Stockholms stads sekreterare Boström, hofrättsassessor Rosenstolpe och rådman Aulævill, hvilken sistnämnde i det hufvudsakliga utarbetat 1718 års förslag till H. B.) oemotsagdt som en obestriddig sak, att barnapenningar alltid skulle utgå främst. I sammanhang härmed afgaf L. K. å gjorda yrkanden (^{14/1} och ^{1/1} 1723 af Boström och revisionssekreteraren Ehrencrona. III: 269, 272), att vederlag för förskingradt depositum skulle utgå i samma ordning, som det oförvandlade godset skulle intagit, det svar, att här allenast förelåg ett "simpelt creditum". Då L. K. härvid (af justitiekanslern Stierncrona) blifvit särskildt gjord uppmärksam på

själfva species var oförvandlad, fick den afskiljas från konkursboet. Vid tiden för lagreformen synes denna senare åsigt haft stor utbredning inom den juridiska praxis, men också den förra hade många förespråkare.

En sådan framträdde äfven hos ständerna, när L. K:s förslag, som var affattadt i öfverensstämmelse med den tidigare åsigten, där kom under behandling. Då yrkades nämligen, att bland det, som skulle undantagas ur gäldenärens bo före den allmänna likvidationen, äfven skulle vara barnagods.

L. K. motsatte sig denna framställning. Vore barnagodset ett oförvandlat depositum, vore därom redan stadgadt

att de penningar, som influtit för försåldt inlagsfä vore depositariens och ej kunde vindiceras, hvilket ock måste ansetts äga motsvarande giltighet beträffande förvandlat barnagods, men L. K. icke desto mindre fasthöll vid att förmyndaremedel städse borde afsöndras från konkursbo, får man väl antaga, att L. K. utgick ifrån, att sådana medel borde vara utsatta i myndlingens namn, så att fordringshandlingarne kunde fränskiljas såsom annans egendom. I det från åren 1728—30 härrörande förslaget till H. B. XVII (*Chydenius*, a. a. s. 107 under B. Jfr *Leijonhufvud*. Utredning s. 262) finnes den ändring gjord, att barnagods ej mer nämnes bland exemplen på egendom, som skulle afsöndras, men däremot som föremål för en privilegierad fordringsrätt. När denna ändring företagits, är ej känt. Äfven därefter kunde förmyndaremedel behandlas som inlagsfä, om de förvaltades i myndlingens namn. Ändringen behöfver ej ha afsett mer än att utsäga, att förmyndaremedel kunde innehafvas af förmyndare som försträckning, samt att angifva den plats i förmånsrättsordningen, som tillkom så uppkommen fordran. Möjligen har Svea hofrätts ofvan omtalade påminnelse samt dess domslut af 11/11 1727 inverkat på L. K:s åtgärd härutinnan. Af tidens juridiske författare har *Nehrman* (Jpr. civ. 1729 s. 310 §§ 36, 37) den åsigten, att barnagods liksom andra deposita obetingadt skulle fränskiljas före konkursbehandlingen. Samma uppfattning af den före lagreformen gällande rätten röjer denne författare i sina af nya lagen påkallade anmärkningar till nämnda arbete (Jpr. civ. 1746 s. 101). N. grundar sin mening på K. res. 1/11 1668 och 2/11 1687 II: 1 (*Schmedeman* 549, 1121). *Abrahamsson* (341 d, 344) och efter honom *Arnell* (334, 336) hylla den senare uppfattningen, för hvilken äfven de, eget nog, åberopa K. res. 1/11 1668. Jfr *Olivecrona*, Bidr. t. d. sv. konkurslagstiftningens hist. ss. 15, 17, 12, *Landtmanson*, Om concursbo 40, 45, *Nordling*, Å. B. 332, 345.

i §. I annan händelse vore det obilligt, om barnagods skulle utgå före en annans oförvandlade depositum.

Med detta svar, läto ständerna sig nöja ¹⁾.

XVII: 10, 11, 12.

1730

§ 10. Hafver någor sitt skuldebref eller annor fordran, som godkänd eller lagliga fastställd är, inteckna låtit i den rätt, därunder gäldenärens fasta egendom ligger, äntå att den ej är till pant förskrifven; njute ej dess mindre förmån efter dess inteckning framför andra, som deras fordringar eller pantförskrifningar sedan inteckna låtit.

§ 11. Hafva flere inteckning fått å ett och samma häradsting; hafven lika rätt, fastän den ene förr och den andre senare sin rätt bevakat. Om inteckningar på en rådstugudag vare lag samma.

§ 12. Ej gifver inteckning förmånsrätt utan i fast egendom, den gäldenär ägde, tå inteckningen skedde, ej heller sedan gäldenär död är eller dess fattigdom allmänt kunnig.

1736

§ 10. Hafver —
— annan fordran
— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — låtit.

§ 11. Hafva —
— häradsting;
äge likarätt, äntå att den — —
inteckningar å
en rådstufvudag
— — samma.

§ 12. Ej — —
ej heller den, som
sker, sedan gäldenär död eller
— — kunnig är.

Ett långt vidsträcktare bruk af inteckningar, än ofvanstående §§ medgäfvos, hade ända inemot tiden för lagreformen varit rådande. Dylika hade kunnat fås med afseende å såväl fastigheter som lösöre och gällande antingen för viss egendom

¹⁾ Ad. prot. ¹¹/₆, 1734.

eller för allt, hvad gäldenären ägde eller framdeles kom att äga. Och långt ifrån att, såsom ursprungligen varit fallet, brukas endast i fråga om upplåten panträttighet hade inteckningar meddelats å fordringar i gemen, så klara som tvistiga, utan att gäldenärens samtycke eller ens kommunikation med honom ansetts vara af nöden¹⁾, och som det synes, utan att inteckningstagaren var skyldig att inom viss tid styrka eller låta pröfva sin fordran.

Då sålunda ansökan om inteckning bifölls utan mellankommen närmare pröfning af det som grund därför åberopade fordringsanspråket, sammanföll, praktiskt sedt, tiden för ansökan med tiden för beviljandet, och utan fara för att senare inteckningssökande kunde vinna företräde framför en tidigare, hvars ansökan för pröfning af fordringsrätten hvilade, kunde prioriteten räknas från det inteckningen blifvit såsom beviljad införd i domboken. Detta iaktogs ock, möjligen t. o. m. så, att af inteckningar, sökta vid samma ting eller å samma rådstufvudag, den tidigare inskrifna ägde företräde, såvida de ej kunde anses som samtidigt sökta, då de njöto lika rätt²⁾.

Det kunde under sådana förhållanden inträffa, att en person plötsligt fann sin, som han dittills trott, ograverade egendom, intecknad och öfverintecknad för icke erkända räkningar, för tvistiga eller ogrundade fordringar till förfång för hans kredit och stundom till eljest onödiga rättegångar. En sådan tingens ordning medförde stora olägenheter och missbruk, och så uppkom en stark rörelse för inteckningsväsendets ordnande på nya grunder. I L. K: yrkades, att lika väl som för exsekution borde klara skuldebref³⁾ krävas för inteckning, som vore "en species exsecutionis"; och att inteckning ej borde

¹⁾ K. res. $\frac{1}{11}$, 1664, $\frac{11}{11}$, och $\frac{22}{11}$, 1688 (*Schmedeman* 425, 1191, 1225—26), *Abrahamsson* 358, *Nehrman*, Jpr. civ. 318—19. *Nordling*, Lagfarts- o. inteckningslagarne 9—10 och Om lösöre köp 8—12.

²⁾ *Abrahamsson* 358, *Kloot* a. a. 224. Jfr 1643 års försl. t. Rådst. proc. XIII: 10 (*Wahlberg* 201), L. K:s prot. $\frac{11}{11}$, 1689, $\frac{1}{11}$, 1713 (I: 78, 81, III: 134), *Nehrman*, Jpr. civ. 320, K. F. $\frac{11}{11}$, 1730 § 8 (*Modée* II: 845).

³⁾ Sådana voro ännu ej nödvändiga i svenska utsökningsförfarandet. Äfven andra "strax bevisliga skäl" gjorde tillfyllest (*Sjögren*, Bidr. t. d. sv. exekutivprocessens hist. 24, 31—32, 41).

få äga rum utan någon som helst pröfning samt ej utan kommunikation med gäldenären, i öfverensstämmelse hvarmed stod krafvet på att inteckningsrätten borde räknas från den tid, inteckningen söktes, dock att ansökningar å samma ting eller rådstufvudag skulle medföra lika rätt. I publicitetens intresse påyrkade man särskilda inteckningsböcker ¹⁾ äfvensom inteckningsförnyelser hvar tredje eller hvar annat år, beträffande prioriteten öfverlade man om den inbördes ordningen mellan inteckningsrätt och panträtt genom aftal utan inteckning med eller utan införsel, mellan inteckning och utmätning, mellan inteckning och fasta ²⁾.

Äfven utanför L. K. egnade man en liflig uppmärksamhet åt hithörande ting, främst hos ständerna. Utan känt sammanhang med L. K:s arbeten behandlades inteckningsväsendet vid 1726—27 års riksdag. Det handlande borgerskapet i Stockholm hade då hemställt hos ständerna, att inteckningar i lös egendom skulle afskaffas. Men i motsats härtill förordade justitiedeputationen, att inteckningar i lös egendom

¹⁾ K. F. ²⁷/₁, 1701 (*Abrahamsson* 620—21, *Nehrman*, Proc. civ. 36) skilde intecknings- och uppbudsprotokoll i hvarje fall så till vida från öfriga, att de ej liksom dessa skulle insändas till hofrätten för ett år i sänder, utan af härads höfding för hvarje ting och af rådstufvurätt för hvarje månad. K. F. ¹¹/₁, 1756 (*Modée* VI: 4198) omtalar dylika särskilda "lagfartsprotokoll" som förut föreskrifna.

²⁾ L. K:s prot. ¹/₁, 1713, ¹/₁, 1715, ¹/₁, 1730, ¹¹/₁, 1688, ²/₁, ¹/₁, 1713, ²⁷/₁, 1734, ¹¹/₁, 1689, ¹/₁, ¹/₁, 1713 (III: 122, 201, 320, I: 53, III: 118—19, 348, I: 79—81, III: 123, 119). 1718 års försl. t. H. B. kände inteckning både i fast och lös egendom, både efter pantaftal och utan sådant. Intecknad pantaftal likställdes med genom dom fastställt och med panträtt förenad med besittning, så att endast tidsprioriteten skilde dem emellan. Efter dessa sattes för hvarje fall fordran, som blifvit domfast eller intecknad utan föregående pantaftal. Vid granskningen häraf tillerkände ock Göta hofrätt föregående pantaftal med inteckning i lös egendom företräde framför senare pantaftal öfver samma egendom förenadt med tradition. Svea hofrätt åter gjorde nu skilnad mellan lös och fast pant. Företrädet till den förre berodde på tradition, till den senare åter på tidigare inteckning utan afseende å besittning (*Chydenius*, Handl. ang. H. B. 16, 12, 39, 53—54). Om servituter öfverlade L. K. ¹/₁, 1691 (I: 397), "och syntes godt, att de med fasta bekräftas". Att inskrifva dylika medgafs dock först genom lag af ¹/₁, 1875, då medelst inteckning.

äfvén framgent skulle gälla. Borgarståndet biföll detta för sin del, men då ärendet ej kom att behandlas af de andra stånden, öfverlemnades detsamma till regeringen. Denna & sin sida infortrade Svea hofrätts och kommerskollegii betänkanden. Sedan Stockholms magistrat inkommit med yttrande till hofrätten, att det handlande borgerskapet i staden visserligen vidhöll sin mening, att inteckningar i lös egendom borde afskaffas såsom skadliga för allmänna krediten, men att magistraten däremot ansåg, att en dylik åtgärd fast mer skulle minska krediten, då ingen skulle vilja låna ut sina penningar utan säkerhet i gäldenärens egendom, uttalade hofrätten, att fordringar grundade på "klara förskrifningar, domar och utslag" borde kunna intecknas med kraft och förmån efter inprotokolleringens dato och detta utan åtskilnad mellan lös och fast egendom. Kommerskollegium åter utdömde inteckningar i lös egendom, dock att de dittills skedda borde behålla sin förmån. Vid sistnämnda yttrande var dock en afvikande mening tillkännagifven, som stämde med hofrättens och magistratens.

Efter att ha tagit del af dessa yttranden gjorde regeringen ärendet till föremål för en provisorisk förordning, dagtecknad ¹¹/₁₁, 1730 ¹⁾. Genom denna stadgades, att inteckningsrätt kunde vinnas blott i gäldenärens fasta egendom, som han ägde, när inteckningen begärdes, äfvensom att allenast fordringar, som grundade sig på skuldebref, eller eljest voro af exekutiv natur, kunde intecknas, och att sådant väl ej kunde ske utan kommunikation med gäldenären, men däremot äfven utan dennes samtycke, där krafvet var lagligen grundadt, samt slutligen, att inteckningsrätten städse skulle gälla från den dag, ansökan därom gjorts. Ur denna förordning samt ur några äldre stadganden om inteckningar ²⁾ voro §§ 10 och 12 i L. K:s förslag väsentligen hämtade.

När 1730 års K. F. likmätigt gällande regeringsform ³⁾

¹⁾ *Modée* II: 844.

²⁾ K. res. ¹¹/₁₁, 1664 jämförd med Svea hofrätts dom ¹¹/₁₁, 1727 (*Arnell* 336), K. M:s råds bref t. Svea hofrätt ¹¹/₁₁, 1700 (*Abrahamsson* 344).

³⁾ § 4 (*Modée* I: 150).

vid följande riksdag underställdes ständernas granskning och afgörande, gjordes en del framställningar om ändring i dess särskilda bestämmelser. Under hänvisande till hvad hofrätten, Stockholms magistrat samt minoriteten i kommerskollegium yttrat hemställde justitiedeputationen, att inteckning "såsom ett uti handel och försträckningar säkerheten och följaktligen krediten styrkande medel" måtte "så hädanefter, som härtills skett, förmånsrätt med sig föra äfven i anseende till lös egendom". Vidare borde inteckningsförordningen anvisa sättet för sökande af ändring i underrätts beslut öfver inteckningsansökan¹⁾. Med dessa förändringar ville deputationen tillstyrka ständerna att godkänna förordningen.

I borgarståndet rådde nu en helt annan mening än 1727 om inteckningar i lös egendom. Icke tillfreds med att sådana endast blifvit aflysta för framtiden, ville borgarståndet, att deras bruk skulle stämplas som en "usus fori, som med lag, resolutioner och författningar icke finnes enligt", och hemställde därjämte, att inga andra fordringar skulle få intecknas än sådana, som grundade sig på i själfva skuldförbindelsen gjorda klara pantförskrifningar i fastigheter. Vidare föreslog borgarståndet, "på det de omyndiges rätt såsom privilegierad med all tillräcklig och möjlig säkerhet må vara försedd", att den, hvilken "såsom förmyndare eller låntagare eller eljest gäldenär" innehade barnaarf, ej skulle få utgifva någon pantförskrifning i sin fasta egendom, förrän han afbördat sig de omyndiges fordringar²⁾. Slutligen yrkade ståndet

¹⁾ Missnöje borde anmälas hos underdomaren inom 8 dagar och besvär inom 3 veckor från underrättens utslags dato anmälas hos hofrätten, som hade att "summario processu" företaga och afgöra saken. (Jfr hvad härutinnan enligt K. B. 23/6 1727 gällde för vexel- och sjörättsmål. *Nehrman*, Proc. civ. 421, *Modée* I: 664). Som rättsmedel mot härads- eller rådstufvurätts beslut öfver inteckningsansökan föreskref sedan R. B. VII: 1 besvär i hofrätt inom hälften af den tid, som gällde för fullföljande af vad till hofrätt.

²⁾ Måhända hade borgarståndet samma uppfattning af bestående förmånsrättsordning som *Abrahamsson* (343—44), enligt hvilken den, som satt i fast pant (men ej den, som blott hade inteckning), ägde företräde framför

på bättre rätt för vexelfordringar. Till borgarståndets mening slöto sig bönderna, medan adel och präster godkände justitie-deputationens betänkande. De senare förmåddes dock vid riksdagens slut af borgarne att öfvergå till de ofrälse medståndens sida, hvarefter dessas beslut af expeditiionsdeputationen såsom ständernas expedierades till K. M. Regeringen underlät emellertid att utfärda någon förordning i öfverensstämmelse härmed. Adeln hade nämligen ej haft tillfälle att fatta beslut öfver de af medstånden beslutna tilläggen¹⁾, och om prästeståndet verkligen bifallit dessa kunde synas tvistigt²⁾. Förutom detta androgs i K. M:s särskilda be-

omyndige vidkommande deras hos förmyndare eller någon af föräldrarne innestående arf. Enligt så väl *Nehrmans* förmånsrättsordning (Jpr. civ. 1729, s. 310 ff.) som den, L. K. föreslagit och ständerna antogo, skulle borgarståndets förbehåll varit fullkomligt omotiveradt. Den förra satte nämligen fordringar å barnarf obetingadt främst, den senare gaf sådana förmån framför både inteckning, tillkommen efter förmynderskapets början, och på aftal grundad panträtt i fast egendom utan inteckning. Denna bestämmelse gjorde det visserligen icke, såsom borgarståndet med sin framställning åsyftat, de jure omöjligt för den, som innehade barnarf, att pantförskrifva eller låta inteckna sin fastighet, men lade både för förmyndare och andra de största faktiska hinder däremot, i det att ingen gärna kunde lemna försträckning mot inteckningssäkerhet eller panträtt i fastighet, då kunskap svårigen kunde vinnas, huruvida och för huru mycket den fastighet, som skulle intecknas eller tjäna som pant, kunde häfta på grund af att ägaren möjligen omhänderhade barnarf. Till försträckningsgifvares underrättelse härutinnan påbjöd K. F. ¹¹/₁₂ 1756 (*Modée* VI: 4198), att liksom öfver inteckningar och uppbud särskilda protokoll skulle upprättas öfver förmynderskap och jämte de förra delgifvas hofrätten, men detta fanns ej betryggande. Ovissheten försvårade eller nära nog omöjliggjorde all fastighetskredit, och då tillräckligt skydd för myndlings rätt ändock ej vanns, framträdde ett sträfvande för nedflyttning af barnarfs och därmed likställda förmånsrätter jämväl under yngre inteckningsrätt, hvilket efter att vid ett flertal riksdagar ha afvisats genom K. F. ⁹/₁₀ 1861 förverkligades (*Berger* a. a. 25—44).

¹⁾ Äfven om tre stånd voro ense i en sak, kunde deras beslut därom ej utfärdas som ständernas, förrän det fjärde fattat beslut, oafsedt för eller emot. *Malmström*, a. a. V: 64.

²⁾ Det senare protokollsutdraget från prästerna var ej utfärdadt af deras sekreterare och återkallade ej med ett enda ord det förra.

rättelse och proposition till 1734 års ständer om justitiesaker. att mycken oro försports öfver att inteckningar i rörlig egendom skulle förklaras för lagstridiga. Härtill hade K. M. ej velat medverka, då sådana "i alla tider" blifvit gillade, så vid domstolar som hos K. M., och "många förment, att den urgamla praxis med inteckningars beviljande på dokumenterade fordringar, antingen pant är förskrifven eller ej" vore icke blott grundad å Sveriges gamla lag, utan ock "oundgänglig att hindra de bedrägerier, som af sådana ensidiga afhandlingar [icke publicerade förpantningar?] ofta förspordes". Vidare utvecklade den k. propositionen, till hvilka svårigheter det skulle leda, om, såsom borgarståndet påyrkat, förmyndare och hvarje annan, som innehade barnagods, skulle vara förhindrad att lemna pantförskrifning i sin egendom. hvarförutan enligt borgarståndets mening inteckning ej skulle kunna ske. För förmyndaren vore det odrägligt, "att hans egendom skulle alltid stå liksom under sekvester de non abalienando, så länge han hade omyndiga barns penningar om händer", hvarför ock ingen genom lagen skulle kunna åläggas att bli förmyndare, "när han kunde förebära, att hans tillstånd och lägenhet fordrade uppnegotiation på sitt fasta. För pupiller skulle det äfvenväl vara en äfventyrlig sak, ty när ingen förmögen eller som hade fast egendom således kunde till förmynderskap för dem förmås, så skulle deras egendom råka uti fattigas och oförmögnas händer samt på sådant sätt stanna i största osäkerhet". Med hänsyn härtill och under uttalande af betänkligheter mot hvad de tre stånden ville foga till i inteckningsförordningen angående vexelfordringars rätt framlade K. M. ånyo ärendet för ständerna.

När den k. propositionen kom före hos adeln, fäste kammarrådet Wulfwenstierna ytterligare uppmärksamheten på, hvilka vådor de tre ståndens beslut kunde medföra. "Otaliga processer skulle kunna uppväxa och laga kraftvunna domar kunna bestridas", i händelse "all gjord inteckning i rörlig egendom" förklarades för olaglig. Utan afseende på hvad vid föregående riksdag beslutits underställdes ärendet i hela sin vidd justitiedeputationens ompröfning. Dit hän-

visades ock ett memorial, som häradshöfding Abrahamsson in-gifvit, väsentligen till försvar för äldre rättsordning. Häri yrkade han, att inteckning skulle kunna gälla både i fast och lös egendom, både i den fasta egendom, som gäldenären ägde, då inteckning begärdes, och i den, han framdeles kunde komma att äga; "dock utan förfång af andras föruthafvande förmånsrätt". Därjämte hemställde Abrahamsson, att inteckning måtte medgifvas ej mindre för stridiga än för ostridiga fordringar, "dock så, att räkning med slutsumman uppgifves"¹⁾, och yrkade i sammanhang därmed, att kommunikation af an-sökan om inteckning såsom en onödig vidlyftighet måtte af-skaffas.

Detta memorial vann ej justitiedeputationens förord i vidsträcktare mån, än att denna nu liksom vid föregående riksdagar tillstyrkte, att inteckning måtte kunna ske äfven med afseende å lös egendom. I allt öfrigt hemställde deputa-tionen om bifall till inteckningsförordningen.

Samtidigt härmed kom lagstiftningen rörande inteckning äfven genom L. K:s förslag till Handels- och Rättegångsbalkar under ständernas pröfning.

¹⁾ Enligt uppgift af revis.-sekr. Blixenstierna i L. K. ¹⁹/s 1718 (III: 122) hade K. M. på förfrågan resolverat, att inteckningar hade verkan äfven "när skulden intet är ständig eller något visst quantum debiti finnes". Då jämväl efter nya lagen fastighetsägare "utan viss långifvares och summas nämnande" togo inteckning "i hopp om framtida lån" uppställde konkursstadgan af ²⁶/s 1773 § 20 (*Modée* X: 191) för intecknings med-gifvande krafvet, att viss gäldenär och viss skuldsumma uppgåfvos och förefunnos. — Med "ständig" betecknade man ett af villkoren för att en fordran skulle vara exekutiv eller kvittningsgill (*Exsek.-st.* ¹⁰/7 1669 § 10. *Schmedeman* 596). Ursprungligen torde med ständig skuld förståtts erkänd (*Rålamb* 1679 s. 135 "svaranden är skulden ständig" jfr "der Beklagte dessen [der Schuld] geständig" i Lübska stadsrätten III—1—5, hos *Mevius* 1664 III s. 15. K. F. ²⁰/11 1688, *Schmedeman* s. 1226, sätter "ständig och klar" i motsats till "stridig och illiquid", och K. F. ²¹/s 1684, *Schmedeman* 869, äfvensom Wulfwenstierna inför lagplenum vid U. B. I: 4 ¹⁷/7 1734 omtala domar samt "klara och tillstädda förskrifningar" som exsekutiva. Jfr L. K:s prot. ¹⁵/11 1689, 179). Emellertid brukades redan i 1690, 1692 och 1694 års förslag till G. B. (*Winroth* 10, 11) "ständig" i betydelsen be-ståndande, rättsgiltig, och så har ordet uttydts i tolkningar af U. B. IV: 7 (*Schrevelius* II: 458. *Wrede* 84, 150).

Ingen af de gjorda framställningarne rönt någon framgång vid ständernas möte öfver lagverket. Åberopande bruket å främmande orter, vände sig borgarståndet särskildt mot förslaget, att inteckning skulle kunna ske äfven beträffande lös egendom. Utan att fasthålla vid krafvet på pantförskrifning som vilkor för inteckning eller vid sina öfriga framställningar vid föregående riksdag yrkade standet nu, att 1730 års K. F. om inteckningar, hvars bestämmelser influtit i L. K:s förslag, skulle vidmakthållas, enär densamma vore ett kraftigt medel till den förfallna kreditens upphjälpande.

§§ 10 och 12 blefvo så godkända, den sistnämnda med den redaktionela rättelse, som ofvan angifves ¹⁾).

Hvad L. K. i § 11 föreslagit angående lika rätt inbördes för inteckningar, som beviljats å samma häradsting eller rådstufvudag, föranledde ock en anmärkning hos ständerna.

Borgarståndet såg häri en oegentlighet, då ett häradsting kunde vara ända till tre veckor, och yrkade, att den, som en tidigare dag finge inteckning, skulle äga förmånsrätt framför den, som en senare dag vid samma ting erhöles sådan, helst den senare måhända blott af den förres begäran om inteckning föranledts att på detta sätt bevaka sin rätt. Lika förmån borde allenast de inteckningar äga, som på samma dag blifvit sökta och beviljade.

Kammarrådet Wulfwenstierna framhöll häremot å L. K:s vägnar, att det visserligen vore lätt nog, att få kunskap, huruvida den eller den erhållit inteckning vid rådstufvurätten, mellan hvars sammanträden städse vore en eller två dagar. Däremot kunde man ej förutsätta, att sådana upplysningar kunde erhållas från häradsrätt förrän efter tinget. Om för öfrigt inteckning af tidigare datum skulle ha företräde framför dylik af senare vid samma ting, skulle olika inteckningsökande kunna anmoda häradshöfdingen att bevaka deras rätt

¹⁾ Justitiedep:s prot. ¹⁰/₆, ¹¹/₆, ¹⁶/₇, ²⁰/₈, ²²/₈, 1734 och betänkanden af ²/₆, 1731, ¹⁶/₇, ²⁰/₈, 1734 (nr 259, 158 o. 258 i Borgarst:s Acta comitialia 1734). Ad. prot. ¹¹/₆, 1731 och ²⁷/₇, ¹⁸/₆, ¹⁶/₁₀, 1734. Prästest:s lagprot. ¹⁸/₆, 1734.

och det så komma att bero på denne ämbetsmans benägenhet, hvem som skulle få företrädet.

Äfven biskop Humble tog till orda emot borgarståndets hemställan. "Enär den", yttrade han, "hvilken vid rådstugurätterna låter inteckna kl. 10 eller 11 f. m., har lika rätt med den, som fått inteckning kl. 8 om morgonen, alltså och i afseende därtill, att ett häradsting, hvilket dagligen hålles utan någon dags uppskof däremellan, intet annorlunda kan anses än som en juridique, hvilken skedde på en dag, synes följa däraf, att den, som på slutet vid ett och samma ting fått inteckning, har och bör njuta lika rätt som den, hvilken densamma erhållit vid början af häradstinget".

§ 11 bifölls oförändrad.

Af ofvan anförda yrkanden rörande inteckningslagstiftningen beaktades det om periodiska inteckningsförnyelser i R. B. VII: 2, som påbjöd förnyande inom hvar tionde år. Abrahamsson fann detta betungande för borgenären och så mycket mer onödigt, som denne ändock skulle njuta sin en gång vunna förmånsrätt till godo. L. K. åter förordade stadgandet därmed, att därigenom lättare vunnes säker kunskap, huruvida och i hvad mån en egendom vore graverad, och ständerna gillade L. K:s förslag härutinnan ¹⁾).

Fordran på gäldenärs samtycke som vilkor för beviljande af inteckning stadgades först genom inteckningslagen ^{18/6} 1875 § 2.

Påpekas må slutligen, hurusom man med tiden vid sidan af lagen begynte söka ersättning för de afskaffade lösorehypoteken i så måtto, att gäldenär till borgenären sålde viss lös egendom, motsvarande skulden i värde, med bibehållande af egendomens besittning och med aftalad eller tyst förutsatt återlösningsrätt. Till förekommande af missbruk vid dessa s. k. lösoreköp utfärdades K. F. ^{9/5} 1835 och ^{20/11} 1845 ²⁾).

¹⁾ Ad. o. prästest:s lagprot. ^{11/6} 1734. L. K:s försl. (1841) s. 195.

²⁾ Nordling, Om lösoreköp (1877) s. 13, 39, 56.

XVII: 14.

1730	1736
Vexlare äge därefter rätt hos den, som vexel gifvit, tå vexelbref ej godkännes af den, som vexeln betala skulle, och vexelgifvaren emellertid af sig kommit. Är vexel godkänd och mäktar vexelbetalaren den sedan ej inlösa; njute ock vexlaren hos honom samma rätt, där det i akt är taget, som särskildt om vexel stadgadt är.	Vexlare— — godkän- nes af ho- nom, som — — — — — — — — — — är.

Denna §, som var hämtad ur 1671 års vexelstadga § 26 ¹⁾, gaf samma plats i förmånsrättsordningen åt fordran, grundad på vexel, som gällande rätt tillerkände dylik ²⁾. Ännu bättre rätt skulle emellertid sådan fordran kommit att njuta, i händelse ett beslut af de ofrälse stånden vid 1731 års riksdag blifvit lag. Till beslutet öfver 1730 års K. F. om in-teckningar hade nämligen dessa på initiativ af borgarståndet fogat en bestämmelse, att vexel skulle gifva företräde framför alla fordringar, de undantagna, som grundade sig på omyn-diga barns rätt eller in-tecknade pantförskrifningar. Mera skulle väl detta i verkligheten ej kommit att innebära, än att panträtt med införsel i fast egendom skulle omedelbart efter-följa och icke, såsom den af L. K. föreslagna förmånsrätts-ordningen bestämde, omedelbart föregå vexelfordran. Som emellertid beslutet ej kunde betraktas som ständernas, blef det ej utfärdadt af regeringen, som för öfrigt befarade, att mången kreditor därigenom skulle bli bedragen och förlora sin rätt, och vid 1734 års riksdag sattes utan meningsbytte vexelfordran, såsom L. K. föreslagit, sist bland förmånsrättsägande for-dringar. Denna förmånsrätt, som rent godtyckligt tillbakasatte

¹⁾ *Schmedeman* 619. Hos L. K. ifrågasattes ¹⁸/₁, 1712 (III: 2), "om betalte vexelpenningar intet böra anses som inlagsfå och ha préférence för in-teckning", men man beslöt häre förblifva vid gamla stadgan.

²⁾ *Abrahamsson* 344, *Nehrman*, Jpr. civ. 321.

ett flertal borgenärer, fann man sig redan 1756 föranlåten att afskaffa ¹⁾).

Ofvanstående § med dess hänvisning till hvad särskildt var stadgadt var allt, hvad förslaget till H. B. upptagit ur vexträtten. För Abrahamssons ofta framträdande böjelse för större fullständighet var detta ej nog. Han hemställde, att ett särskildt kapitel om vextrar måtte införas i lagen. Äfven borgarståndet synes ansett förevarande rättsområde tillhöra allmänna lagen. Yrkande gjordes nämligen af detta stånd, att i denna måtte lemnas föreskrifter angående inrikes vextrar.

L. K. var dock af annan mening. Ofvanstående § vore allt, hvad allmänna lagen lämpligen kunde innehålla angående vextrar. Hvad därutöfver vore, borde såsom förändringar underkastadt lemnas till den speciela lagstiftningen.

Denna uppfattning blef den segrande ²⁾).

XVIII: 6.

1780

Hafver syssloman borgat sin hufvudmans gods och varor ut till den, som för riktig och förmögen man känder var, men finns sedan så fattig, att han ej gitter det till fullo återgälda; vare tå syssloman ej skyldig det att fylla, utan han särskild vedergällning njuter, för det han slikt äfven-tyr stånda må.

1786

Hafver — —
— — — för
ärlig och riktig
man känd var,
men finnes — —
— det återgälda
— — — —
— — — må.

Den frihet från att svara för lemnad kredit, som denna § stadgade för syssloman, som ej särskildt iklädt sig ansvarighet del credere, var för tidens svenska lagfarenhet ej

¹⁾ K. F. ¹¹/₁₁, 1756 (*Modée* VI: 4197).

²⁾ Just. dep:s prot. ¹¹/₁₀ och betänkande ¹¹/₁₁, ad. prot. ¹¹/₁₀, ¹¹/₁₀, prästest:s lagprot. ¹¹/₁₀ 1784, L. K:s prot. ¹¹/₁₀ 1784 (III: 350). Jfr K. res. å städ. besv. ¹¹/₁₁, 1784 § 4 (*Modée* II: 1188).

någon nyhet ¹⁾). De anmärkningar, som gjordes, gällde också endast den närmare betingelsen för ansvarsfriheten äfvensom ett redaktionsfel.

Borgarståndet ansåg, att den, åt hvilken varor utborgats, ej nödvändigt behöfde varit känd som "förmögen", för att hufvudmannen skulle stå risken. Ståndet hemställde, att detta ord skulle utbytas mot "ärlig". Framför bådadera föredrogo emellertid ständerna bestämningen "vältrodd", hvilken åter senare å framställning af L. K. ersattes med "ärlig".

Med anledning af uttrycket "till fullo återgälda" sporde landshöfding Ehrencrona, huru det skulle blifva, om köparen ej kunde återgälda någonting alls. Denna erinran medförde, att de vilseledande orden "till fullo" uteslötos ²⁾).

¹⁾ *Abrahamsson* 377. 1718 års försl. t. H. B. 17: 8 (*Chydenius*, Handl. t. H. B. 26). Jfr *Loccenius* 465.

²⁾ Ad. prot. $\frac{11}{8}$, $\frac{9}{10}$, prästest:s lagprot. $\frac{11}{8}$, 1734, borgarst:s anm. ö. H. B.

Rättelser och tillägg.

Sid. 1 ²⁾ L. L. utgår.

„ 6 ³⁾ Upsala univ.-biblioteks ex. af L. K:s förslag med af ständerna beslutna ändringar är afskrifvet och rättadt efter Rosenstolpes å K. biblioteket befintliga original-exemplar (Jfr I s. 71 ³⁾).

„ 11 rad 8 bör stå . . . L. K:s

„ 13 „ 11 „ „ . . . förlofningen“.

„ 22 „ 28 „ „ . . . Wulfwenstierna

„ 23 „ 36 „ „ . . . ³⁾

„ 24 „ 3—4 „ „ . . . egendomsgemensamhet

„ „ „ 6 „ „ . . . det än var

„ 24, ¹⁾ 28, 48 “K. Johans artiklar” 1569 utgjorde blott en k. proposition till de vid kröningen samlade biskoparne. Hvad därå följt är obekant. Enligt en berättelse om kyrkomötet i Upsala 1572 blef då “belefvat och samptyckt af vår n. herre och af toto consilio, at medt prester, prestehustrur och prestebarn skal arfwes effter köpstadz lag” (Sv. Riksd. Akt. II 397—98, 441). Härifrån skulle sålunda prästeståndets särskilda gifto- och arfsrätt förskrifva sig. (Se ock Kyrkoordningar o. förslag dertill före 1686 s. 342).

„ 24 ¹⁾ rad 6-7 bör stå . . . inbegrepos

„ 25 „ 10 „ „ . . . gemensamhet

„ 36 „ 27 „ „ . . . förverka

„ „ „ 30 „ „ . . . XIII: 7 p. 1

„ 40 ¹⁾ Att förevarande anm. gällde G. B. XIII: 4 styrkes af den af *Leijonhufvud* (s. 238) under G. B. med XV: 6 betecknade handlingen.

- Sid. 45 rad 8 bör stå . . . jämkning och af L. K.
- „ 46 „ 18 „ „ . . . återbärandet
- „ 57 „ 14 "Föreningen om religionen" ^{16/2} 1594 var blott ett förslag utan känd omedelbar påföljd (Sv. Riksd. Akt. III 322, 326. Jfr ibm s. 624 om föreningen af ^{21/10} 1595).
- „ 61 ²⁾ tillägges: Enligt Stockholms privilegier ^{10/8} 1636 § 35 (*Schmedeman* 229) voro oäkta födde för hvarje fall uteslutna från arf [efter andra än egna afkomlingar].
- „ 63 ³⁾ rad 3 bör stå . . . ^{14/8} 1607 (detta efter aftrycket af privil. hos *Wolff*, Göteborgs äldsta författn. [1894] s. 102. Dateringen ^{14/8} härrör från a. a. s. 14).
- „ 84 rad 27 bör stå . . . frånvaro,
- „ 88 „ 3 „ „ . . . domaren.
- „ 92 „ 17 „ „ . . . att utan kvantitativ begränsning upprätta
- „ 96 „ 25 „ „ . . . ständerna
- „ 97 ⁴⁾ „ „ *Schmedeman*
- „ 110 ¹⁾ „ „ *Tengwall*,
- „ 113 ¹⁾ „ „ . . . 1720 § 1
- „ 115 „ 26 „ „ . . . Göteborgs stifts
- „ 120 „ 28 „ „ . . . brukas vid häradsrätts
- „ 134 „ 27 „ „ . . . skogshygge.
- „ 169 „ 25 „ „ . . . föreslagna
- „ 172 „ 29 „ „ . . . i Göteborgs
- „ 180 „ 14 „ „ . . . gästestugu
- „ 188 ¹⁾ „ 8 „ „ . . . Obligationenrecht
- „ 189 „ 3—4 „ „ . . . fann kommerserådet Hökerstedt
- „ 192 „ 10 „ „ . . . målsmän, „ „
- „ 210 ⁴⁾ „ 2 „ „ . . . II: 278,
- „ 220 „ 11 „ „ . . . vore det onödigt
- „ 220 ³⁾ „ 3 "Handelsordn." 1594 var blott ett förslag (Sv. Riksd. Akt. III 433—34).
- „ 244 rad 26 bör stå . . . ett år utan lön
- „ 244 ²⁾ „ 2 „ „ . . . II s. 150.

Sakregister.

- Absolutio ab instantia** I 124.
Affall från sv. kyrkans lära I 101, II 57—61.
Afgärda by II 144—45.
Afvittring II 31—32.
Aktinsändande I 15—16.
Anstiftan II 9—10, 17.
Ansvarighet, husbondes för sitt folk II 143—44, 154, 184, arftagares för arflåtarens obekanta gäld II 69—72, om bouppteckning försummas II 68—69.
Arbitrerande I 24, 29, 57, 180.
Arf, om oskyld tillträder II 76, utomlands boendes II 77—82.
Arfriket I 6, 24.
Arfskifte, jämkning af II 74—75.
Arfsordning o. arfsfördelning efter präster o. borgare II 48—50, 263, mellan föräldrar o. syskon II 50—51, mellan hel- o. halfslägt II 51—56.
Arfsrätt, från statsreligionen affallnes II 56—61, öökta föddes II 61—62, 264, fatalier för talan å II 58, 60, 76, 77, 79, 80, 82—83.
Arfvejord, II 26. 88, 110—14.
Barnamord I 94.
Bedrägeri II, 9, 12—13, 188—89, 225, 228—32.
Beneficium divisionis I 84—85, II 71—72, cessionis II 246.
Besvär se Rättsmedel, allmänna, se Byggnadsskyldighet, Skallgång, Varggrop, Våghållning.
Bolag med utländing II 244—45.
Bolby II 144—45.
Bouppteckningsmän II 63—65.
Bouppteckningspligt II 63—64, 66—68, ansvar för gäld, om försummas II 68—69.
Brandstod, bestämmande, fördelning o. uppbörd af II 156—61.
Brandstodsföreningar II 156.
Burskap II 192—97, 201, 212.
Byggnadsskyldighet, ecklesiastik II 166—75, real- eller personalonus II 173, beträffande tingshus II 176, skatte- o. kronohemman II 176—79, gästgifvaregårdar II 180—82.
Byggnadsordning för stad II 185.
Byte II 187, 217—18.
Bärande träd II 133—34, 136—39.
Bördande berättigad till II 112—13, fatalier för II 115—16, af panträtt med införsel II 118—20, af aflinge, husgeråd och afvel jämte arfvejord II 111.
Bördköpt jord, Testamente öfver II 89, 92, 97.
Böter fördelning af II 134—35, 141—42, 212, 214—16, domarens del i I 109—10, frälsemans II 212, städernas II 212—15. för försummad bouppteckning II 66—68, fallit i värde I 25, lagförslagets nedsatta I 68—69, 90—91.
Census emigrationis II 84, 195—97.
Cession II 246.
Civil och kanonisk komputation II 50—51.
Culpa in inspiciendo II 143,
Danaarf II 75—76.
Depositum II 233—34, separationsrätt för vederlag för förskingradt II 248—49.
Dikningsskyldighet II 131—32.
Domarens pröfningsrätt I 125, 130—32.
Domböcker I 16.
Domförhet häradsrätts I 57, II 121, hofrätts I 107.
Domslösen I 122.
Domstolsreform I 53, 59, 189.
Dueller I 98—99, 129.
Dulgadråpsböter I 83, 102—03.
Edgång I 119—22, ang: e depositum II 233.
Editionspligt, —ed I 121.
Edsgärdsmän I 25, 119.
Eld, ansvar för ovarsamhet med II 154.
Eldskada, vållande till II 154.
Enka myndig II 101.
Expropriation I 181.
Exsekution före laga kraftvinnande I 106, 116, 118—19.

- Exsekutiva fordringar** II 251, 257, I 104.
Fals II 189.
Falskt vitsord af synemän II 135.
Fardag II 126, 128.
Fast egendom II 21—22, 24—25, afhändande af hustruns II 30—31.
Fastställsetalan, negativ I 108.
Fiskerätt II 128.
Flärd II 189.
Forum för talan rörande brandstod II 160, beslut öfver burskapsansökan II 193, landsköp II 212, 214, 215, contractus, domicilii, för negativ fastställsetalan, pupillare, vid objektiv konnexitet I 108, reconventionis I 107, kompetenskonflikter angående I 108—09.
Framtiden, ställande under I 123—24.
Freestetid vid hästköp II 188.
Fridsbrott II 222.
Friförning II 209—10.
Frimarknader II 211, 220—21.
Frälsemans rätt med afs. å bouppteckning II 64, byggnadsskyldighet II 177, bärande träd II 133—34, 136—39, böter II 212, dueller I 98—99, gästgifveribygge II 182, jagt I 81, II 148, morgongåfvor II 19, kvarnar II 147, stadens tunga II 162, 172, 175, stadsmannanäring II 198, 201—03, straffarter I 95, testamenten II 49, 93.
Fundamentallagar I 23—24, 43—45, 74, 125.
Fyrståndsplenum I 54.
Fängelse vid vatten o. bröd I 92—93.
Fästehjons sammanflyttning II 33.
Fästningagåfvor II 11.
Förbrutet gods II 66—67, 75, 207—08, 212—16.
Förbudsbrott II 229.
Förfalskning af varumärken II 192.
Förkortningskommissionen II 123.
Förlöpande II 35, 38—40.
Förmyndare, fader II 102, moder II 103, ej utländsk man II 104, äger ej köpa sin myndlings gods II 105.
Förmyndaremedel, deras förmånsrätt II 247—50, 254—56, förvaltning i myndlingens eller förmyndarens namn? II 247—49.
Förmånsrätt, förmyndaremedels II 247—50, 254—56, intecknings II 253—58, panthafvares II 248, 252, 254—55, domfäst fordrans, utmätt fordrans II 252, för vederlag för forskingradt inlagsfå II 248—49, vaxelfordrans II 259.
Förskingring II 229, 231—32.
Försummelse I 7.
Gatlopp I 83, 88—89, 92, 97.
Genantsborgare II 211, 216.
Giftorätt, inträder med vigseln II 20, inom prästeståndet II 24—27, 263, inom borgarståndet II 27—28, föränderlig genom flyttning eller ombyte af stånd II 29—30, grunden för beräkning af förverkad giftorättsandel vid hor II 36—38, i verk å annans grund II 21—22, i jord å landet köpt af borgare under äktenskapet II 27—28, lika äfven för landsrätten påyrkad II 23.
Giftostämna II 127.
Grosshandel II 198—200, 201, 205.
Gäld, om veterligen betalt kräfvades II 225, ansvar för, om bouppteckning försummas II 68—69, ansvar för arfvlåtares obekanta II 69—72.
Gästgifveri II 180—84.
Handelsbok, dess vitsord I 122, II 233.
Handelsdistrikt II 214—15.
Hembud af räntepliktig jord II 107—10.
Hemföljd, huru gifves och återbäres II 45—47.
Hinderslöshet, vittnesbörd om II 17.
Hofrätt, Hofgericht I 18, 15.
Hor I 93, II 34—42.
Husesyn II 177—79.
Hädelse I 99—100.
Härfande under äktenskapslöfte II 7—8.
Häradsting, antal årligen II 106.
Införsel II 118—20, 243, 252, 254.
Instanser I 15—21, II 122. Jfr Rättsmedel.
Insätta på bekännelse I 124—25.
Inteckning II 226, i lösöre, i gäldenärs gods i gemen, utan gäldenärs vetenskap eller samtycke, prioritet från 250—59, förnyelse af I 77, II 252, 259.
Inteckningsbok II 252.
Istadarätt I: 2—3, 8, II 53—55.
Jagträtt I 62, 64, 68, 81, II 148.
Jordlega, lifstidsstädja II 124, enkas succession i II 124, uppsägnings- och afflyttningstider II 125—26, partielt återbärande af städjan, när legostämman brytes af jordägaren II 127.
Jordäganderätt, skattens I 68, 81, 82, 137, II 108—10, 148, 176—79.

- Juridisk bildning** II 22—23.
Jus detractus II 77—79, 81—82.
Justitierevisionen I 19—21.
Kalmar recess II 125.
Klockarestuga II 166—67.
Kompromisser I 128.
Konkursgäldenär, när fri från framtida
 betalningspligt II 246.
Kontrakt I 127.
Kontributioner II 197.
Kontroll öfver lagskipningen I 15—16,
 22.
Kontumacialförfarandet I 115—17.
Konventioner I 126, II 156, 167.
Kreditfara, sysslomans II 261—62.
Krigslagstiftning I 97—98.
Krigsrätten I 20.
Kronobetjante deras rätt att advocera
 I 112, 113, att idka stadsmanna-
 näring II 198, 201—03, hvilka obe-
 hörige till förmyndare II 103—04.
Kvarn, oskattlagd II 147.
Kyrkoplikt I 94.
Köp, om brytes, dess återgång vid fel
 i vara, af häst II 186—88.
Lagastånds-, lagfartstid (uppbud—
 fasta) II 106—07, 115, 227, 229.
Lagens ikräftträdande I 65—66, 69, 72.
 „ giltighet till tiden I 72, 73—79.
 „ kasuistiska fullständighet I 130
 —32.
Lagens omfattning I 125—30, II 239.
Lagmansting I 17, antal årligen I 106
 —07.
Lagtolkning I 15, 74—75.
Landsköp II 183—84, 210—20.
Lands- och stadslag I 38—39, 83, II
 22—23, 28—29, 48—50, 90—91.
Landsting I 3, 15, 17, 18.
Legostämma II 123—24, 127 (vid jord-
 lega), tjänstehjons II 236, 239—40,
 243.
Liggdagar II 199, 203—06, 208.
Lån, nekande till mottaget II 230, för-
 skingring af II 231.
Lysning, tre gånger å en sön- eller helg-
 dag för dödssjuk? II 15—17, upp-
 skof med för nyinflyttad? II 17.
Lägersmål I 93, II 6—8, 61.
Lösning, rätt, adelsmans till frälsejord II
 109, nabos II 116—17, räntetagares
 II 107—10. Se ock Bördsrätt.
Marknad II 211, 220—23.
Medförmyndare II 102—03.
”Medleste lagen” I 3—4, 7—8.
Minderårig under 21 år, frihet från
 ärerörig dom yrkad för II 100.
Minuthandel II 183, 198—200, 205.
Misshandel I 90—91, 94.
Morgongåfva, pligt att utfästa och
 detta före vigseln, maximibeloppet
 II 18—20, II 29—30, lagändringens
 inverkan på redan utfäst I 75—77,
 140.
Muntlig process I 110—11.
Mått och vigt II 223—24.
Mö testamentsgill II 86, myndig ge-
 nom lag, rättens förklaring eller
 dispens? II 99—100.
Naborätt II 116—17.
Nullitetsklagan I 118—19.
Nämd, Erik XIV:s I 16—17, konungs-
 I 15, 17, 18, 20.
Odalby, se Bolby.
Odaljord II 24, 26.
Offentlighet vid lagskipning I 110.
Ogräs i annans åker II 132.
Område, svensk rätts I 36, 73, II 44,
 104, 196.
Oskift äng II 131.
Oäkta födde, arfsrätt för? II 61—62, 264.
Pant uppbud af II 227, öfverlättes II
 228, nekande till mottagen II 228,
 om förskingras II 229—30.
Prejudikat I 21—22.
Preskription I 79, II 226, 70, 72—73.
 82—83, 187, 252, 259. Jfr Arfsrätt.
Principalatsquestionen I 53.
Promulgationslag I 73.
Pro-rata-ansvarighet I 84, II 68.
Protokoll, I 15, öfver inteckningar och
 uppbud II 252, 255, förmynderskaps-
 II 255.
Prästgård med afs. å skallgång II 148
 —50, brandstod II 157—58, bygg-
 nader II 166—75.
Regementsform för Vestergötland I 14
 —16, regementslandsting I 7, 16.
Religionsbrott I 99—102, II 56—60.
Resning I 119.
Revisionsrätt I 20—21.
Risstraff I 92—93, 97.
Räfsteting I 14, 15, 18, 20, II 122.
Rättareting I 18.
Rätttegångsfullmakt I 113—14.
Rätttegångskostnader I 122—23.
Rättsmedel I 116—19, II 121—23, 160
 —61, 193, 254.
Sabbatsbrott I 100.
Sakförare I 111—13.

- Samvetstvärg** I 102.
Separationsrätt II 247, 248—49.
Servituter, fasta & II 252.
Skallgång II 148—52.
Skamstraff I 89.
Skattejord, minskning af II 110. Se
 Hembud och Jordäganderätt.
Skiljedom I 128.
Skjutande II 222—23.
Skogsvård II 140—44.
Skottmän II 211, 216.
Skriftvexling I 110—11.
Smädeord I 94 (mot föräldrar), 98, 105.
Snatteri II 189.
Solidarisk ansvarighet I 85, II 68—69.
Sorgetid II 83—84.
Spöstraff I 89, 92—93.
Straffarter I 24—25, 86, 87—90, 95—96.
Straffmått I 90—95 II 230—32.
Straffteorier I 86—87.
Stämning & samfällighet I 114, full-
 mäktig för mottagande af I 114—15,
 118, peremptorisk I 115, till appella-
 tionsinstans I 117—18.
Ständig skuld II 257.
Stöld I 95, 90 II 188—89, 191, 233.
Sublocatio II 132—33.
Summa appellabilis I 104, 117.
Sunderkull II 54, 55.
Svedjande II 140—43.
Syn, ägande-, härads-, lagmans- eller
 lands-, riddare- II 120—23, hofrätts-
 syner förbudna II 122; husesyn
 II 177—78, vägsyn II 163—64.
Testamente skiljes från aftal II 85,
 88, 95—96, inbördes II 92—97, af mö
 II 86—87, blott af testators bodel
 II 98, testator däraf obunden II 88
 —89, till utländsk man II 90—22,
 holographum utan vittnen II 85,
 enligt stadsrätt inom prästeståndet
 II 93—94, 96—37, öfver bördköpt
 jord II 88—89, behörig att klandra
 II 99, frälsemans II 49, 98.
Tingshus II 176.
Tjänstehjonsaftal, legostämmas längd,
 tid för uppsägning, städjande o.
 flyttning, fridagar II 236—43.
Torpäre II 149—50, 151.
Tortyr I 124.
Tredskodom I 115—17.
Trolldom I 100—01.
Trolofnig skilnad i II 12—14, åter-
 gång af II 12, straff för lättsinnigt
 ingående eller upplösande af? II 12,
 vittnen vid II 10—11.
Tvegifte I 90.
Tystnadspligt, domstolsledamots II 110.
Understucken handel II 208—09.
Underställning I 19, 181.
Uppbud, se Lagaståndstid.
Uppfostringskostnader I 73—74, 90.
Utländsk man, hans arfsrätt II 77—82,
 handelsrätt II 198—99, 201, 203—
 09, 221, burskapsansökan af II 194,
 i bolag med inländsk II 244—45.
Utvandrades arfsrätt II 83—84.
Utvandringsförbud II 84, 243.
Vad I 109, delgifning af I 117. Jfr
 Rättsmedel.
Varggrop l. -gård II 152.
"Varuförfalskning" II 108—09.
Varumärken II 192.
Vattenrätt II 146.
Vexel II 255, 256, 260—61.
Vigsel af lekman II 9.
Villfarande lära I 101.
Vrångoed I 120.
Vräkning af varor II 190—91.
Vägar, deras bredd II 129—30, 161.
Väghållning, städernas II 162—63, huru
 utkräfvdes II 163—64.
Ärsstämning II 73, I 108.
Återvinning I 115—17, II 115.
Äktenskap, skilnad i II 40, återgång
 af II 14—15.
Äktenskapshinder: bristande ålder 00
 1—3, viss skyldskap II 3—6, för-
 förelse II 7—8, sorgetid, dispens
 från II 83—84, hor i föregående
 äktenskap II 41. Jfr II 136 ?)
Öfverexsekutor I 104, straffmyndighet
 för I 105.
Öfverbyggnad o. öfverloppsbyggnad II
 167, 169—70.
Öfverdomstol för Finland I 16, för
 Småland I 17, för Vestergötland o.
 Dal I 15—16.
Öfvergiftande, egenvilligt II 18—14, 85.

So
12/25

